

ป.๕๕

๑๖
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อิศริยลาภนพดินทร์
สยามวิชิตินทรวโรปการ มโหฬารรัฐประศาสน์
ปิยมหาราชวรานุศิษฏ์ ไพศาลราชกฤตยการี
โบราณคดีปวัติศาสตรโกศล คัมภีรนิพนธ์พิจิตรปฏิภาณ
ราชบัณฑิตวิธานนีติธรรมสมวรรต
ศึกษาภิวัฒนปิยการี ชนิตสัตยตรีสุจริตธาดา
วิมลรัตนปัญญาอาชาศรัย พุทธาทิไตรสรณธาร
พิเศษคุณาภรณ์ธรรมิกนาถบพิตร

ฆบรฎคดฒลสฆฬสร

คำให้การชาวกรุงเก่า

เรื่องนี้ที่เรียกกันแต่ก่อนว่า "คำให้การขุนหลวงหาวัด"

ฉบับนี้แปลใหม่จากฉบับหลวงที่ได้มาจากเมืองพม่า

พระยาเจริญราชธน (มิ้น เลาหเสรษฐี)

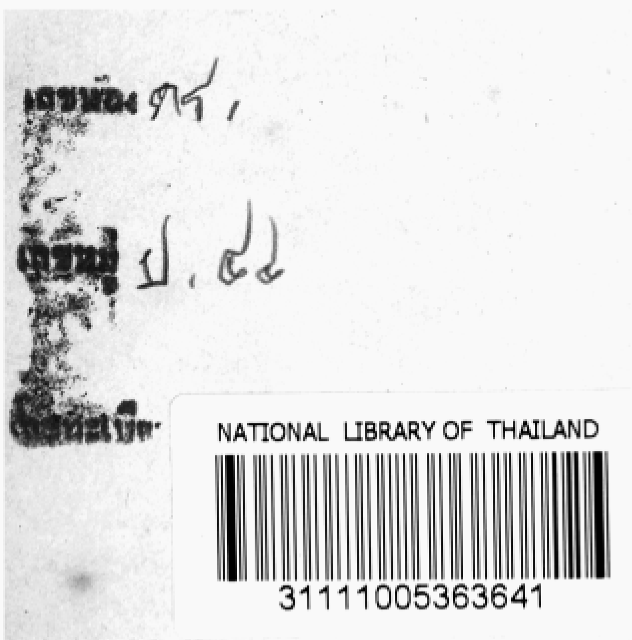
พิมพ์แจกในงานศพอิ่ม จ.จ. ผู้มารดา

พ.ศ. ๒๔๕๗

พิมพ์ครั้งแรก

ที่โรงพิมพ์ไทย ณสพานยศเส

กรุงเทพ ฯ

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND
31111005363641

คำนำ

หนังสือเรื่องนี้ หอพระสมุดวชิรญาณได้ต้นฉบับมาจากเมือง พม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เหตุที่จะได้หนังสือเรื่องนั้น เดิมดอกเตอร์แฟรงเฟอเทอ บรรณารักษหอพระสมุดวชิรญาณ ได้ทราบความจากนายทอเซี่ยนโก บรรณารักษหอสมุดของรัฐบาลอังกฤษที่เมืองร่างกุ้ง ว่ามีหนังสือพงษาวดารสยามเปนภาษาพม่าอยู่ในหอสมุดนั้นเรื่อง ๑ เปนหนังสือเก่ายังไม่ได้เคยพิมพ์ ถามมาว่าหอพระสมุดวชิรญาณจะต้องการหรือไม่ กรรมการจึงได้ให้แสดงความขอบใจไปยังนายทอเซี่ยนโก แลขอให้เขาช่วยคัดหนังสือพงษาวดารฉบับนั้นส่งมาให้ เมื่อได้มาจึงให้มองต่อแปลออกเปนภาษาไทย สำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๕๕ เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านคำแปลก็มีความปลาดใจแต่แรกด้วยสังเกตเห็นพงษาวดารที่ได้มาจากเมืองพม่าฉบับนี้ รูปเรื่องละม้ายคล้ายคลึงกับหนังสือที่เราเรียกว่า "คำให้การขุนหลวงหาวัด" มากทีเดียว ข้าพเจ้าจึงได้ให้ถามไปยังนายทอเซี่ยนโกว่า เขาทราบหรือไม่ว่าพงษาวดารสยามฉบับนี้ รัฐบาลอังกฤษได้มาจากไหน ได้รับตอบมาว่า หนังสือเรื่องนี้รัฐบาลอังกฤษพบในหอหลวงในพระราชวังของพระเจ้าแผ่นดินพม่าที่เมืองมันดะเล ครั้งตีเมืองพม่าได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ แลอธิบายต่อมาว่า หนังสือเรื่องนี้พวกขุนนางพม่าชี้แจงว่า พระเจ้าอังวะให้เรียบเรียงจากคำให้การของพวกไทยที่ได้ไป

เมื่อครั้งตีกรุงศรีอยุทธยา เมื่อได้ความดังนี้ก็ไม่มีที่สงไสยต่อไป เชื่อได้เปนแน่ว่า หนังสือเรื่องนี้เองเปนต้นเดิมของหนังสือซึ่งเรียกกันว่า "คำให้การขุนหลวงหาวัด" ฉบับที่ได้มาใหม่นี้ คือ คัดจากฉบับหลวงของพม่า เสียดายจริง ๆ ที่ไม่ได้หนังสือฉบับนี้มาทันทูลเกล้า ฯ ถวายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดเปนหนังสือเรื่อง ๑ ซึ่งมีปัญหามาในโบราณคดีสโมสรแต่รัชกาลที่ ๕ อันควรจะเล่าเรื่องราวให้ปรากฏในที่นี้ได้

เดิมหนังสือเรื่องที่เรียกว่า "คำให้การขุนหลวงหาวัด" นั้นได้พิมพ์ที่โรงพิมพ์หมอสมิธเปนครั้งแรก เมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖ ระเบียบเรื่องเรียงเปน ๒ ตอน ตอนต้นเล่าเรื่องพงษาวดารกรุงศรีอยุทธยาตั้งแต่พระเจ้าหงษาวดี (บุเรงนอง) ตีได้เมืองในแผ่นดินสมเด็จพระมหินทราธิราช (สังเกตความที่กล่าวขึ้นต้นเรื่องเขิน ๆ เห็นได้ว่าเรื่องข้างต้นนั้นยังมีอยู่อีก แต่ขาดฉบับไปเสีย ต่อมาตอนกลางเรื่องพงษาวดารยังขาดเล่ม ๖ สมุดไทยไปอีกเล่ม ๑ มาจับเอาเล่ม ๗) จบเพียงก่อนพม่ามาตีกรุงศรีอยุทธยาครั้งที่เสียกรุง ต่อนั้นขึ้นเล่ม ๘ ว่าด้วยทำเนียบต่าง ๆ ตั้งต้นด้วยพรรณาภูมิลำเนากรุงศรีอยุทธยาเปนต้นว่าตลาดยี่สานและอะไรต่าง ๆ ตลอดจนราชประเพณีมีอีก ๔ เล่มสมุดไทย รวมทั้ง ๒ ตอนเปนหนังสือ ๑๐ เล่มสมุดไทย (ด้วยขาดฉบับเล่ม ๖ เสียเล่ม ๑) พิมพ์สุดเล่มเดียวจบ หนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับที่หมอสมิธพิมพ์นั้น เมื่ออ่านดูด้วยความพิจารณาเห็นทั้งเนื้อเรื่องแลถ้อยคำวิปลาศคลาดเคลื่อนมากนัก จึงเกิดเปนปัญหา

ขึ้นในโบราณคดีสโมสร ข้าพเจ้าเองเปนผู้นำปัญหาขึ้นกราบบังคมทูลแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า สงไสยว่าหนังสือเรื่องนี้ จะเปนหนังสือที่แต่งขึ้นในเมืองไทย มิใช่คำของขุนหลวงหาวัด (คือพระเจ้าอุทุมพรราชา ที่ได้รับรัชทายาทครองกรุงศรีอยุทธยาต่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์) ไปให้การแก่พม่า เหตุที่ทำให้สงไสยนั้น

ข้อ ๑ คือ เรื่องราวทั้งพงษาวดารแลทำเนียบต่าง ๆ ที่เล่าในหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับที่หมอสมิธพิมพ์ เมื่อมาสอบสวนดูในชั้นนั้น รู้ได้เปนแน่ว่า ผิดความจริงในที่สำคัญหลายแห่งมาก ถ้าเปนคำให้การขุนหลวงหาวัด พระองค์ย่อมทรงทราบราชการบ้านเมือง จะเล่าผิดอย่างนั้นไม่ได้

ข้อ ๒ ลักษณถามคำให้การชาวต่างประเทศถึงการบ้านเมืองนั้น ๆ เปนประเพณีที่มีมาแต่ก่อนเหมือนกันทุกประเทศ คือถ้าได้ชนต่างชาติมาไว้ในอำนาจก็ดี หรือแม้ชนชาติเดียวกันเองได้ไปเมืองต่างประเทศใดมาก็ดี ถ้าเห็นว่าได้รู้เห็นการงานบ้านเมืองนั้น ๆ ก็เรียกตัวมาให้ข้าราชการซึ่งเปนเจ้าน่าที่หลาย ๆ คนพร้อมกันเปนท่านองกรรมการซักไซ้ไต่ถาม แลจดคำให้การไว้เปนความรู้ในราชการ ในเมืองไทยเราก็เคยถามคำให้การอย่างนี้ เช่นถามแม่ทัพนายกองพม่าที่เราจับตัวมาได้เปนต้น เรื่องพงษาวดารพม่าที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงษาวดาร โดยมากเรารู้ได้ด้วยกระบวนถามคำให้การอย่างว่านี้ ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่ากรุงธนบุรีตลอดมาจนกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อพม่าได้ไทยไป พระเจ้าอังวะก็คงจะตั้งข้าราชการพม่าซึ่งรู้แบบแผนขนบธรรมเนียมเปนกรรมการถามคำให้การทำนองเดียวกัน แต่การถามคำให้การอย่างนี้ ผู้ถามกับผู้ตอบพูดไม่เข้าใจภาษากัน ต้องใช้ล่ามแปลทั้งคำถามแลคำตอบ แล้วแต่ล่ามจะแปลว่ากะไร เมื่อล่ามแปลได้ความอย่างไร ก็จดลงเปนภาษาพม่าอย่างเราจดคำให้การพม่าลงเปนภาษาไทย เพราะฉนั้นหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด ถ้ามีจริงต้นฉบับเดิมคงเปนภาษาพม่ามิใช่ภาษาไทยที่หมอสมิธเอามาพิมพ์

ข้อ ๓ ต้นฉบับคำให้การขุนหลวงหาวัดนั้น ถ้ามี คงจะมีอยู่ในหอหลวงเมืองพม่า ถ้าจะมีนอกจากฉบับหอหลวง ก็คงจะมีสำเนาอยู่ในกระทรวงเสนาบดีที่ได้มีน่าที่ถามคำให้การ เช่นกระทรวงมหาดไทยหรือกระทรวงกระลาโหมของพม่า ว่าอย่างมากจะมีไม่เกิน ๔-๕ ฉบับ ทำไมจึงจะเข้ามาได้ถึงเมืองไทย แลมากลายเปนภาษาไทยอย่างวิปลาศเลอะเทอะเช่นหมอสมิธพิมพ์ ด้วยเหตุเหล่านี้จึงสงไสยว่าหนังสือที่เรียกว่า "คำให้การขุนหลวงหาวัด" นี้ น่าจะเปนเรื่องราวที่ชาวกรุงเก่า ผู้มีอายุ อยู่มาจน ในกรุงรัตนโกสินทร์ เรียบเรียง ขึ้นไว้ ตามรู้ตามเห็น ต่อมาเมื่อไม่รู้ว่าใครแต่ง จึ่งไปเหมาให้เปนคำให้การของขุนหลวงหาวัดดอกกระมัง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายในเรื่องนี้ว่า หนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดนั้นฉบับเดิมจะได้มาอย่างไรแลได้มาเมื่อไรไม่ทรงทราบ แต่ฉบับหอหลวงของเรามีจริง ได้เคยทอดพระเนตรเห็นมาแต่ก่อน แต่ไม่เหมือนกับ

ฉบับที่หมอสมิธพิมพ์ แลทรงทราบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชื่อว่าเปนหนังสือมีหลักฐาน ในพระราชนิพนธ์หลายแห่ง คือในจาฤกฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ซึ่งทรงพระราชอุทิศถวายพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงเก่าเปนต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้พระนามพระเจ้าแผ่นดินตามที่เรียกในหนังสือคำให้การของขุนหลวงหาวัดหลายพระองค์ หนังสือเรื่องนี้ทรงพระราชดำริห์ว่า ฉบับเดิมคงมีหลักฐานอยู่อย่างไรเปนแน่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเชื่อถือ แต่ฉบับที่หมอสมิธพิมพ์ มีผู้ใดได้แทรกแซงเพิ่มเติมจนเลอะเทอะเต็มทีเสียแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายเรื่องหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดไว้ดังนี้

ครั้นต่อมาถึงรัชกาลปัตยุบันนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ หอพระสมุดวชิรญาณได้หนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดที่เปนตัวฉบับหลวงมาเล่มสมุดไทย ๑ ลายมือเขียนตัวรงรู้ได้เปนแน่ว่าเขียนในรัชกาลที่ ๔ ชื่อเรื่องก็ไม่ได้เรียกว่า "คำให้การขุนหลวงหาวัด" เรียกว่า "พระราชพงษาวดารแปลจากภาษารามัญ" ได้เอาหนังสือเล่มฉบับหลวงนี้สอบกับฉบับที่หมอสมิธพิมพ์ ก็ปรากฏแน่นอนว่า ฉบับพิมพ์นั้นมีผู้ได้แทรกแซงข้อความลง ตรงตามที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงรับสั่ง แลได้หลักฐานเนื่องในประวัติของหนังสือเรื่องนี้ที่ยังไม่รู้ขึ้นอีก ๒ ข้อ คือ ข้อ ๑ ได้ความรู้ว่า หนังสือที่เรียกว่าคำให้การขุนหลวงหาวัดนั้นได้มีผู้แปลจากภาษาพม่าเปนภาษารามัญไว้เสียชั้น ๑ แล้ว เห็นจะเปน

พวกพระมอญที่ไปเที่ยวเมืองหงษาวดี ไปได้ฉบับภาษารามัญมาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อ ๒ หนังสือเรื่องนี้ พึ่งแปลออกเปนภาษาไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๔ แต่การที่แปลน่าจะไม่ได้มีผู้รู้ตรวจสอบทางภาษาที่เรียบเรียงไว้ แม้ในฉบับหลวงจึ่งยังไม่เรียบร้อย

เมื่อได้ฉบับเดิมภาษาพม่ามาแปลออกเปนภาษาไทยในคราวนี้ ได้สอบกันดูทั้ง ๓ ฉบับก็เห็นได้ว่า ฉบับภาษารามัญเคลื่อนคลาดจากฉบับภาษาพม่าบ้าง แต่ฉบับที่หมอสมิธพิมพ์นั้น มีผู้คิดเอาเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งไม่มีในฉบับภาษาพม่า แต่งปลอมลงไปไว้เปนอันมากทีเดียว นับว่าเปนลาภของบรรดาผู้ศึกษาโบราณคดีที่ได้ฉบับพม่ามาจะได้เห็นหนังสือเรื่องนี้ว่าที่จริงเปนอย่างไร

หนังสือพงษาวดารตำนานแลทำเนียบของเก่า ที่มีผู้แต่งปลอมแทรกแซงเสียจนเสียเรื่อง ไม่ใช่แต่คำให้การขุนหลวงหาวัดเรื่องเดียว ยังมีเรื่องอื่นอีก บางทีเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ผู้แต่งหลอกลวงว่าเปนหนังสือเก่าได้มาจากตำหรับตำราของผู้นั้นผู้นี้ซึ่งไม่มีจริง หนังสือหลอกลวงเหล่านี้มีผู้พิมพ์ขึ้นจำหน่ายหลายเรื่อง จนถึงชำระสะสางกันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ถ้าใครอยากทราบเรื่อง จงดูหนังสือราชกิจจานุเบกษาฉบับวันที่ ๓๑ มินาคม ร. ศ. ๑๑๙ แลฉบับวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ร. ศ. ๑๒๐ ก็จะทราบความได้โดยพิศดาร ข้าพเจ้านำเรื่องนี้มาสำแดงไว้ โดยประสงค์จะตักเตือนบรรดาผู้ศึกษาโบราณคดีที่เสาะแสวงหาตำหรับตำราแลพงษาวดารตำนานต่าง ๆ อันเปนหนังสือเก่า ข้าพเจ้าขอตักเตือนว่าก่อนที่จะลงเนื้อเชื่อถือหนังสือเรื่องใด ควรสืบสวนที่มาแลพิจารณา

หนังสือนั้นเสียก่อน ลักษณที่จะพิจารณาหนังสือเก่ามีวิธีหลายอย่าง ถ้าต้นฉบับเปนหนังสือเขียน จะสังเกตได้ด้วยลายมือที่เขียน ประการ ๑ ลายมือครั้งรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ผิดกับครั้งรัชกาลที่ ๓ ลายมือครั้งรัชกาลที่ ๓ ผิดกับรัชกาลที่ ๔ ลายมือรัชกาลที่ ๔ ยังผิดกับในรัชกาลที่ ๕ ผู้ที่เคยสังเกตอาจจะรู้ได้ว่าเปนหนังสือเขียนในรัชกาลไหน อีกอย่าง ๑ อาจจะสังเกตอายุเรื่องได้ด้วยสำนวนที่แต่ง สำนวนที่แต่งหนังสือย่อมผิดกันตามสมัยเปนชั้น ๆ ลงมา สำนวนหนังสือครั้งนครศุโขไทยเปนราชธานี เช่นศิลาจาฤกแลหนังสือไตรภูมิพระร่วง วิธีเดินความแลใช้ศัพท์ ผิดกับหนังสือที่แต่งครั้งกรุงเก่า หนังสือที่แต่งครั้งกรุงเก่า ผิดกับหนังสือที่แต่งครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หนังสือที่แต่งครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ใน ๓ รัชกาลนั้น สำนวนยังผิดกับที่แต่งในรัชกาลที่ ๔ หนังสือที่แต่งในรัชกาลที่ ๔ ยังผิดกับในรัชกาลที่ ๕ ถ้าเปนหนังสือแทรกแซงแปลงปลอมของเก่า จะจับได้ด้วยสำนวนไม่เสมอกัน อีกประการ ๑ ยังสังเกตอายุหนังสือได้ด้วยถ้อยคำที่ใช้ในหนังสือนั้น เพราะถ้อยคำเปนของมีแปลกขึ้นแลเปลี่ยนแปลงมาเสมอ ๆ ยกตัวอย่างดังคำว่า ประปาหรือไปรสนีย์ โทรเลข เหล่านี้ พบที่ใดต้องรู้ได้ว่าเขียนลงไม่ก่อนรัชกาลที่ ๕ ด้วยคำเหล่านี้เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ผู้ศึกษาโบราณคดีต้องรู้จักสอบสวนจึ่งจะไม่ถูกหลอกลวงให้หลงไปในทางที่ผิด

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ว่า ถ้าใครมีความอุสาหะจะแต่งหนังสือเรื่องอะไรขึ้น

ควรจะบอกไว้ว่าตัวเปนผู้แต่ง ถ้าไม่อยากจะบอกชื่อตัว ก็ควรจะบอกเสียตรง ๆ ว่าเปนหนังสือแต่งใหม่ หรือหากว่าถ้าผู้ใดเห็นหนังสือเก่าเรื่องใดวิปลาศคลาดเคลื่อน พบหลักฐานสอบได้ความเปนอย่างอื่นก็ดี หรือแม้แต่จะคิดเห็นว่า ความจริงจะเปนอย่างอื่นก็ดี ถ้าจะแก้จะไข ก็ควรบอกไว้เสียว่าตัวคิดเห็นอย่างนั้น แก้ไขด้วยเหตุอย่างนั้น ถึงความคิดของตนจะพลาดพลั้งไปบ้าง ก็ไม่มีความเสียหาย ใครเลยจะไม่รู้จักพลาดพลั้ง ที่จริงผู้ซึ่งมีความอุสาหะแต่งหนังสือขึ้นใหม่ หรือสอบสวนตรวจตราหนังสือเก่า ถ้าทำโดยสุจริต แม้ที่สุดจะพลาดไปบ้าง ก็ยังควรจะได้รับความสรรเสริญด้วยเปนผู้มีความอุสาหะ หาควรจะเอาความอุสาหะไปใช้ในทางทุจริต เช่นไปคิดแทรกแซงแปลงปลอมหนังสือเก่าไม่ พระองค์ทรงพระปรารภในเรื่องนี้ จึงโปรดให้เปนน่าที่อย่าง ๑ ของโบราณคดีสโมสร ที่จะช่วยกันเลือกหาบรรดาหนังสืออันเกี่ยวเนื่องในโบราณคดีที่เปนฉบับดีมาตรวจสอบเสียก่อน แล้วจึงลงพิมพ์ให้แพร่หลาย ได้พระราชทานพระราชลัญจกรมังกรคาบแก้วไว้สำหรับโบราณคดีสโมสรองค์ ๑ บรรดาหนังสือโบราณคดีที่พิมพ์ด้วยความรู้เห็นของโบราณคดีสโมสร จึงได้ใช้รูปพระราชลัญจกรนั้น เปนสำคัญเครื่องหมายดังจะเห็นได้ในสมุดเล่มนี้

ต่อนี้ไปจะอธิบายเฉภาะหนังสือฉบับเมืองพม่าที่ได้แปลแลพิมพ์ในเล่มนี้ เมื่อได้ตรวจสอบทราบประวัติดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ควรลงเนื้อเห็นได้ว่าหนังสือเรื่องนี้เปนหนังสือซึ่งพระเจ้าอังวะ ที่ทรงพระ

นามในทางราชการของพม่าว่า พระเจ้าศิริปวรสุธรรมมหาราชาธินินทาธิบดี ที่ไทยเราเรียกว่าพระเจ้ามังระ ผู้ที่ให้ตีกรุงศรีอยุทธยาได้ เมื่อปีกุญ พ, ศ, ๒๓๑๐ มีรับสั่งให้เรียบเรียงตามคำให้การของไทยที่ได้ไปในคราวนั้น รวมทั้งพระเจ้าอุทุมพรที่เรียกว่า ขุนหลวงหาวัดด้วย ไม่ใช่คำให้การขุนหลวงหาวัดแต่พระองค์เดียว ที่รู้ความข้อนี้ได้ ด้วยสังเกตเรื่องราวที่เล่า บางแห่งเล่าละเอียดถ้วนถี่ บางแห่งก็เล่าแต่ย่อ ๆ แลที่สุดบางเรื่องเล่าซ้ำกันเปน ๒ สำนวนก็มี จึงเห็นได้ว่าเปนคำให้การหลายคนด้วยกัน เมื่อจดคำให้การไปแล้ว พม่าเอาไปเรียบเรียงเข้าเรื่อง ข้างต้นว่าด้วยพงษาวดารไทยเริ่มต้นตั้งแต่พระพุทธองค์เสด็จมาประดิษฐานพระพุทธฉายไว้ ที่เขาปัถวี ลำดับเรื่องต่อมาจนเสียกรุงศรีอยุทธยาแก่พม่า ต่อพงษาวดารมาว่าด้วยทำเนียบแลประเพณีต่าง ๆ ในกรุงศรีอยุทธยา ตอนนี้ดูพม่าอยู่ข้างจะถามละเอียดลออมาก เห็นจะตั้งใจเอาความรู้ภูมิประเทศแลขนบธรรมเนียมของไทยให้ได้ให้หมด แต่ฉบับพม่าที่ได้มา วิธีเรียบเรียงเรื่องตอนทำเนียบดูไขว้เขวสลับสับสนอยู่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า หนังสือเรื่องนี้ต้นฉบับเดิมในหอหลวงเมืองอังวะ เห็นจะจานหรือเขียนลงใบลานเรียงลำดับไว้ ตอนทำเนียบนี้ใบลานจะเกิดพลัดลำดับกันในคราวใดคราวหนึ่ง ผู้ที่เอาเรียบเรียงกลับเข้าลำดับใหม่ ไม่ได้เอาใจใส่สอบสวนเรื่องตามสมควร หรือเปนผู้หย่อนความรู้อยู่อย่างไร เรียงเอาเข้าลำดับคลาดเคลื่อนของเดิมไปหลายแห่ง แต่เมื่อมาแปลออกเปนภาษาไทยพอจับ

เค้าได้ว่า ต้นเดิมเขาจะเรียงอย่างไร ข้าพเจ้าจึงให้เรียงลำดับในตอนทำเนียบเสียใหม่ให้เรียบร้อย

พิเคราะห์ดูเนื้อเรื่องตอนพงษาวดาร เข้าใจว่าคงจะเปนคำให้การตามที่พวกไทยจำได้คนละเล็กละน้อย ช่วยกันปะติดปะต่อไม่ได้มีหนังสือพงษาวดารไทยติดไปด้วย อีกประการ ๑ จะเปนด้วยพวกไทยที่ถูกพม่าถาม ประสงค์จะรักษาเกียรติยศมิให้พม่าข้าศึกรู้เหตุการณ์อันใด ซึ่งจะเปนเหตุให้หมิ่นประมาทชาติไทย ไม่ได้ตั้งใจจะแสดงเรื่องราวในพระราชพงษาวดาร แม้ที่จำได้ ให้แก่พม่าทุกอย่างไป เรื่องพงษาวดารตามคำให้การนี้จึงเคลื่อนคลาดนัก ส่วนทำเนียบต่าง ๆ นั้น พม่าเห็นจะถามรายตัวไทยตามแต่ใครจะรู้การอย่างไรมาก เช่นพระนามแลจำนวนราชตระกูลก็ถามเจ้านาย แบบแผนราชการในแพนก ใดก็ถามข้าราชการในกรมนั้น ๆ ซึ่งได้ตัวไป มีชั้นผู้ที่รอบรู้บอกได้มากบ้าง ที่เปนแต่ผู้น้อยบอกได้แต่ย่อ ๆ ผิด ๆ ถูก ๆ ตามรู้ตามเห็นบ้าง ทำเนียบต่าง ๆ จึงไม่ถ้วนถี่เสมอกันทุกอย่าง ถึงกระนั้นตอนทำเนียบนี้มีข้อความต่าง ๆ ซึ่งยังมิได้ปรากฏแก่ชาวเราชั้นหลังหลายอย่าง จะเปนเครื่องประกอบการศึกษาโบราณคดีสมัยกรุงเก่าตอนปลายได้ดีมาก น่าเสียดายแต่ที่หนังสือเรื่องนี้เปนภาษาพม่า เมื่อเขามาแปลเปนภาษาไทย กระบวนเนื้อเรื่องพอสอบสวนสังเกตุเอาความได้ มาลำบากอยู่ด้วยเรื่องเรียกชื่อ เพราะพม่าเอาชื่อไทยไปเขียนตามเสียงพม่า จะแปลกลับออกเปนภาษาไทยให้ถูกต้องยากไม่น้อยทีเดียว ฉบับที่มองต่อแปลมา ตอนพงษาวดารโวหารไทยยังไม่สนิทดี ข้าพเจ้าจึง

ให้นายพันตรีหลวงโยธาธรรมนิเทศ (แจ่ม) คน ๑ นายแสง (เปรียญ) คน ๑ ช่วยกันตรวจแก้ถ้อยคำให้ดีขึ้น แต่ในตอนทำเนียบอันล้วนแล้วแต่ด้วยเรื่องชื่อเสียง ผู้แปลจำต้องเปนผู้รู้ดีทั้งภาษาพม่าแลภาษาไทย ข้าพเจ้าเที่ยวสืบหาผู้แปล ได้หลวงประพันธ์พัฒนาการ (ศร) เห็นพอจะทำได้ จึ่งให้หลวงประพันธ์พัฒนาการแปลตอนทำเนียบนี้ใหม่อีกครั้ง ๑ สอบกับฉบับที่มองต่อแปล พระยาโบราณราชธานินทร์กับข้าพเจ้าช่วยกันตรวจด้วยอีกชั้น ๑ ถึงกระนั้นชื่อต่าง ๆ ตามที่พม่าจดไว้ ยังรู้ไม่ได้ว่าที่จริงจะเปนอย่างไรในภาษาไทยก็ยังมีอยู่มาก บรรดาชื่อที่พิมพ์ในเล่มนี้ ข้าพเจ้าให้คงไว้ตามอย่างพม่าจด ชื่อใดที่แปลออกหรือที่คาดว่าในภาษาไทยเปนอย่างไร ก็เปนแต่ให้จดกำกับลงไว้ ไม่แก้ของเดิม ไว้ให้ผู้ศึกษาโบราณคดีมีโอกาศสอบสวนด้วยกันทั่วไป

แต่พระนามพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า ตามที่ปรากฏในหนังสือพงษาวดารฉบับที่ได้มาแต่เมืองพม่านี้ น่าจะเปนพระนามที่สมมตเรียกในราชการเมื่อล่วงรัชกาลแล้ว ดังข้าพเจ้ากล่าวไว้ในคำอธิบายพระราชพงษาวดารฉบับพระราชหัดถเลขา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ นั้นมีอยู่บ้าง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึ่งทรงอนุมัติตาม ได้ทรงแก้พระนามพระเจ้าแผ่นดินในชั้นหลัง ซึ่งหนังสือพระราชพงษาวดารยังเรียกพระนามอยู่ตามปากตลาด ไปตามหลักฐานที่ได้ในหนังสือเรื่องนี้หลายพระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง แก้เปน สมเด็จพระรามาธิเบศร์ สมเด็จพระเพทราชา แก้เปน สมเด็จพระธาดา

ธิเบศร์ สมเด็จพระเจ้าเสือ แก้เปน สมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ แก้เปน สมเด็จพระภูมินทราธิบดี สมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ แก้เปน สมเด็จพระมหาบรมราชา แต่เมื่อได้ฉบับพม่ามาแปลใหม่ครั้งนี้ ปรากฏพระนามคลาดกับพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงแก้ไว้ ๒ แห่ง คือ สมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ตามฉบับพม่าเรียก พระมหาธรรมราชา ส่วนสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่เปนพระชนกาธิราชของสมเด็จพระนเรศวรตามฉบับพม่าเรียก พระสุธรรมราชา ผิดกันอยู่ดังนี้

หนังสือเรื่องนี้ เมื่อได้ฉบับเดิมมาสอบสวนถึงที่สุดแล้ว ได้ความเปนแน่ว่า เปนพงษาวดารตอน ๑ เปนทำเนียบตอน ๑ มิใช่มีแต่พงษาวดารอย่างเดียว จะเรียกว่าหนังสือพงษาวดารอย่างฉบับหลวงในรัชกาลที่ ๔ ก็ไม่ตรง ครั้นจะเรียกว่าคำให้การขุนหลวงหาวัดอย่างที่เข้าใจกันมาแต่ก่อน ก็ไม่ตรงอีก ด้วยรู้แน่ว่าเปนคำให้การของคนหลายคน มิใช่แต่ขุนหลวงหาวัดพระองค์เดียว กรรมการหอพระสมุดจึงได้ตกลงให้เรียกชื่อหนังสือเรื่องนี้ว่า "คำให้การชาวกรุงเก่า" ส่วนการพิมพ์นั้น เมื่อกรรมการกำลังปรารภที่จะพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย พอพระยาเจริญราชธน (มั้น) มาแจ้งความแก่กรรมการว่า มีประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกในงานศพอิ่ม จ. จ. ภรรยาพระเจริญราชธน (เท่ง) ผู้มารดา ขอให้กรรมการช่วยเลือกหาเรื่องหนังสือให้ แลพระยาเจริญราชธนอยากจะได้เรื่องซึ่งเนื่องด้วยพงษาวดาร กรรมการจึงเห็นว่าสมควรจะให้พระยาเจริญราชธนพิมพ์หนังสือคำให้

การชาวกรุงเก่านั้นเปนของแจกตามปรารถนา ด้วยเชื่อแน่ว่าเปนหนังสือ อันประกอบด้วยสารประโยชน์ แลจะเปนที่พอใจของบรรดาผู้ที่จะได้ไปอ่านทั่วกัน แท้จริงตั้งแต่ ๒ ปีล่วงมาแล้ว ได้มีผู้นิยมในการพิมพ์หนังสือแจกเปนของชำร่วยในงานต่าง ๆ ขึ้นมากกว่าแต่ก่อน วิธีพิมพ์หนังสือแจกอย่างนี้ เปนที่พอใจกันทั่วไปทั้งผู้แจกแลผู้ได้รับ แลเปนความยินดีของกรรมการหอพระสมุดด้วยเปนอันมาก เพราะหนังสือเก่าซึ่งเปนหนังสือหายากอยากจะพิมพ์ขึ้นไว้ให้แพร่หลาย เพื่อรักษาเรื่องไว้มิให้สาบสูญมีอยู่เปนอันมาก หนังสือเหล่านี้โดยมากยากที่จะพิมพ์เปนการจำหน่ายขายซื้อ เพราะยังไม่มีความหวังใจได้ในเวลานี้ ว่าจะมีผู้ซื้อจนคุ้มทุน ทุนของหอพระสมุดเองก็ไม่มีมากมายเหลือเฟือ ต้องใช้สอยโดยเขม็ดแขม่อยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ กรรมการหอพระสมุดรู้สึกว่า บรรดาผู้ที่มารับพิมพ์หนังสือให้แพร่หลาย เปนผู้ที่ได้ทำคุณหลายประการ คือทำให้เจริญความรู้รุ่งเรืองขึ้นประการ ๑ ช่วยรักษาหนังสือเก่าของบ้านเมืองมิให้เปนอันตรายหายสูญประการ ๑ แลเปนผู้มีคุณแก่หอพระสมุด ที่ได้ช่วยรับธุระให้สำเร็จการในน่าที่ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงตั้งหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเปนหอสมุดสำหรับพระนคร เพื่อประโยชน์อันนี้ แลสมพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เสด็จดำรงพระเกียรติยศเปนสภานายกแรกของหอสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงเปนพระราชธุระในการที่จะพิมพ์หนังสือเก่าเปนเดิมมา ด้วยเหตุเหล่านี้กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณจึงเต็มใจ

ที่จะช่วยเปนธุระให้สมประสงค์ของบรรดาผู้ที่จะรับพิมพ์หนังสือเสมอมา

การที่พระยาเจริญราชธนรับพิมพ์หนังสือเรื่องนี้เปนของแจกในงานศพสนองคุณท่านอิ่มผู้มารดา นับว่าบำเพ็ญการกุศลทักษิณานุประทานอันเกิดแต่ความกตัญญูกัตเวทิตาธรรมเปนมูลเหตุ สมควรที่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่ได้อ่านหนังสือเรื่องนี้จะอนุโมทนาในการกุศลนั้นทั่วกัน.

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

สารบาญ

ภาคที่ ๑ ว่าด้วยพงษาวดาร

ภาคที่ ๒ ว่าด้วยตำนานแลทำเนียบ ต่าง ๆ

ราชประเพณีกรุงศรีอยุทธยา

คำให้การ ชาว กรุงเก่า

ว่า ด้วย เรื่อง ราช พงษาวดาร

ปาง เมื่อ สมเด็จ พระ บรม โลกนารถ ศาสดา จาริย์ ได้ ตรัส แก่ พระ ปรมา ภิเษก สัมโพธิญาณ เปน องค์ พระ อรหันต์ สัมมา สัมพุทธเจ้า แล้ว ได้ เสด็จ จาริก โปรด เวนัย สัตว์ ให้ บรรลุ มรรค ผล มา โดย ลำดับ จน ถึง ได้ เสด็จ มา ทรง รับ พระ เชตวัน มหา วิหาร ซึ่ง อนาถบิณฑิก เศรษฐี สร้าง ถวายใกล้ กรุง สาวัตถี มหา นคร ขณะ เมื่อ ทรง จำ พรรษา อยู่ ใน มหา วิหาร นั้น วัน หนึ่ง พระองค์ เสด็จ เข้า สู่ มหา กรุณา สมา บัติ ทรง เลือก เล็ง แล ดู เวนัย เผ่าพันธุ์ อันควร จะได้ มรรค ผล ธรรม วิเศษ มี สรณะ แล ศีล เปน ต้น ทรง เห็น บรรพต น้อย แห่ง หนึ่ง เรียก ว่า เขา ปถวี อยู่ ใน แว่น แคว้น แดน โย นก ประเทศ ปรากฏใน ข่าย คือ พระญาณ ทรง ทราบ ว่า ภูมิ ลำเนา แห่ง เขา น้อย นั้น ใน อนาคตกาล เบื้อง น่า ต่อไป จะเปน ที่ ก่อ สร้าง บุญ กุศล ของ หมู่ มหา ชน อัน มา แต่ ทิศา นุทิศ หา ที่ สิ้น สุด มิได้ จะเปน ประ โยชน์ แก่ เทพยดา มนุษย์ ทั่วไป พระ องค์ ทรง พิจารณา เห็น เหตุ ดัง นี้ แล้ว จึง เสด็จ ด้วย พุทธ ปาฏิหารไปโดย ทาง นภา กาศ พอ จวน จะ ถึง เขา ปัถวี มหา เมฆ ก็ บรรดานให้ ฝน ห่าใหญ่ ตก ลง มา พระ องค์ จึง เสด็จ ประทับ ยืน พัก พระ อิริยาบถ อยู่ ที่ เงื้อม ผา เชิง เขา นั้น ด้วย เดช พระ พุทธา นุภาพ เมล็ด ฝน สัก หยาด หนึ่ง จะตก ต้อง พระ บวรกาย ของ พระ องค์ หา มิได้ ท่อ ธาร น้ำ ฝน นั้นไหล ล้นไป ยัง เชิง เขา ข้าง หนึ่ง ทั้ง สิ้น เปน มหัศจรรย์ ใน ขณะ นั้น พระ องค์ จึง ทรง เปล่ง พระ รัศมี หก ประการ

ทรง อธิษ ฐาน ให้ ฉายา พระ พุทธ รูป ของ พระ องค์ ไป ประดิษ ฐาน ติด อยู่ กับ เพิง ผา นั้น เพื่อให้ เทพยดา มนุษย์ ทั้ง ปวง มา พบ เห็น เปน ที่ บังเกิด ศรัทธา เลื่อมใส ได้นมัสการ ทำ สักการ บูชา อย่าให้ รู้ ลบ เลือน ทำลาย หายสูญ จง ดำรง อยู่ โดย จิรฐีติกาล ให้ ผู้ มา นมัสการ ได้ เห็น พระ ฉาย ของ พระ องค์ เสมอไป ครั้น ภาย หลัง ต่อ มา ตำบล นั้น จึงได้ เรียก กัน ว่า พระ พุทธฉาย แล พระ ฉาย สืบ ๆ มา จน ถึง ใน ปัตยุบัน ทุก วันนี้

ใน ลำดับ นั้น พระ องค์ จึ่ง เสด็จไป ยัง เขา สุวรรณ บรรพต ทรง ประทับ ยืน อยู่ ณแผ่น ศิลา บน ยอด เขา นั้น ใน ขณะ นั้น มี นาย เนสาท พราน เนื้อ คน หนึ่ง ชื่อ ว่า สัจจพันธ์ เที่ยว พเนจร ล่า เนื้อใน ป่า เปน อาหาร มาได้ เห็น สมเด็จ พระ พุทธ องค์ ผู้ เปล่ง พระ ฉัพ พรรณรังสี งาม โอภาษ ประกอบ ด้วย พระ ทวัตดึงษ มหา บุรุษ ลักษณใหญ่ ๓๒ ประการ แล พระ อสีตยา นุพยัญชนะ พระ ลักษณ น้อย ๆ มี ๘๐ ประการ งาม พิจิตร น่า พิศวง หา ที่ จะ อุประมา มิได้ นาย พราน ก็ บังเกิด ความ ศรัทธา เลื่อมใส เปน อัน มาก จึ่ง น้อม กาย ลง ถวาย อภิวาท แล กระทำ สักการบูชา ด้วย ดอก บุบ ผชาติ ใน ป่า แล้ว กราบ ทูล อาราธนา ขอให้ พระ พุทธองค์ ทรง พระ กรุณา เหยียบ รอย พระ พุทธบาทไว้ ณแผ่น ศิลา เหนือ ยอด เขา สุวรรณ บรรพต นั้น เพื่อ เปน ที่ ไหว้ ที่ สักการ บูชา ของ เทพยดา มนุษย์ สืบไปใน ภาย หน้า สิ้น กาล ช้า นาน สมเด็จ พระ ผู้ มี พระ ภาคย์ ก็ ทรง พระ มหา กรุณาโปรด ประทาน เทศนา พระไตรย สรณคม แล ศีล ห้า ทรง ทรมาน นาย พรานให้ ตั้ง อยู่ ในพระไตรย สรณคม แล ศีล ห้า ได้ แล้ว จึ่ง ทรง เหยียบ รอย พระ พุทธ บาท เบื้อง ขวา ให้ ประดิษ ฐาน อยู่ เหนือ แผ่น

ศิลา นั้น ซ่น พระ บาท นั้น อยู่ ทาง ทิศ ตวัน ออก ปลาย พระ บาท นั้น อยู่ ทาง ทิศ ตวัน ตก ยาว ๓ ศอก กว้าง ๑ ศอก กับ ๘ นิ้ว ลึก ๕ นิ้ว ใน รอย พระ พุทธบาท นั้น มี ลาย ลักษณ ๑๐๘ ประการ ครบ บริบูรณ์

ครั้น แล้ว พระ องค์ เสด็จ จาก เขา สุวรรณ บรรพต ไป ยัง ตำบล บ้าน พ่อ แอ่งใน ข้าง ทิศ ตวัน ตก ตำบล นั้น มี บึงใหญ่ แห่ง หนึ่ง ใกล้ บึง นั้น มี พฤกษ ชาติ ใหญ่ ต้น หนึ่ง มี กิ่ง ก้านใบ อัน สมบูรณ สมเด็จ พระ พุทธองค์ ก็ ทรง กระทำ ปาฏิหาร อยู่ เหนือ ยอด พฤกษ ชาติ นั้น คือ ทรง นั่ง ทรงไสยาศน์ ทรง พระ ดำเนิน จงกรม แล ทรง ยืน บน ยอด กิ่งไม้ ใหญ่ มี พระ อิริยาบถ ทั้ง สี่ เปน ปรกติ มิได้ หวั่นไหว ใน ขณะ นั้น ฝ่าย พฤกษ เทพยดา ทั้งหลาย ได้ เห็น พระ ปาฏิหาร ของ พระ องค์ เปน มหัศจรรย์ ดัง นั้น ก็ บังเกิด ปิติ โสมนัศ เลื่อมใส ใน พระ คุณ ของ พระ องค์ จึ่ง นำ ผล สมอ ดึ่ง แลผล สมอไทย อัน เปน ของ เทพ โอสถ มา กระทำ อภิวาท น้อม เข้าไป ถวาย แด่ พระพุทธองค์ ใน ขณะ นั้น พระ องค์ ทอด พระ เนตร เห็น แพะ เล็ก ตัว หนึ่ง อยู่ ใน ที่ ใกล้ ก็ ทรง แย้ม พระ โอษฐ์ ฝ่าย พระ อานนทเถร พุทธ อนุชา เห็น พระ องค์ ทรง แย้ม พระ โอษฐ ให้ ปรากฎ ดัง นั้น จึ่ง กราบ ทูล ถาม ถึง เหตุ แห่ง การ แย้ม พระ โอษฐ ว่า จะ มี เปน ประการ ใด สมเด็จ พระ สรรเพชญ์ พุทธเจ้า จึ่ง ตรัส พยากร ว่าไปใน อนาคตกาล เบื้อง หน้า แพะ เล็ก ตัว นี้ จะ ได้ บังเกิด เปน กระษัตริย์ ครอง ราช สมบัติ ใน ประเทศ นี้ จะ มี เดชา นุภาพ มาก แล จะ ได้ ทำนุ บำรุง บทวลัญช์ อัน เปน รอย พระ บาท กับ รูป ฉายา ปฏิมากร ของ เรา ตถา คต สืบไป

ครั้น ล่วง กาล นาน มา สมเด็จ พระ พุท ธองค์ เสด็จ ดับ ขันธ์ ปรินิพ

พาน แล้ว พระ พุทธศักราช ล่วงได้ ๒๑๘ ปี จึ่ง บังเกิด พระ เจ้า ศรี ธรรมา โศกราช ได้ ครอง ราช สมบัติ ใน กรุง ปาตลี บุตร มหา นคร พระ องค์ ทรง บำเพ็ญ พระ ราชกุศล มี การ สร้าง พระ อาราม พระ สถูป เจดีย์ แล ขุด บ่อ สระ เปน ต้น เปน อัน มาก พระ องค์ ได้ เสด็จ ประพาศ ทั่วไปใน สกล ชมพู ทวีป ตราบ เท่า ถึง เมือง สังขบุรี เสด็จ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ อยู่ ใน เมือง นั้น ต่อไป พระ องค์ มี มหิท ธิฤทธิ เดชา นุภาพ มาก ล้ำ เลิศ กว่า กระษัตริย์ ทั้งหลาย ได้ ทรง บำรุง พระ พุทธศาสนาให้ ถาวร รุ่ง เรืองไป ทั่ว สกล ชมพู ทวีป ใน คราว หนึ่ง พระ องค์ ได้ ตรัส แก่ เสนา อำมาตย์ ราชมนตรี ทั้งปวง ของ พระ องค์ ว่า พระ องค์ ได้ มา บังเกิด เปน กระษัตริย์ ทั้ง นี้ ด้วย บุญ บารมี กฤดา ธิการ ของ พระ องค์ ตาม พระ พุทธ ทำนาย ซึ่งได้ ตรัส พยากรไว้ นั้น ทุก ประการ

ครั้น พระ พุทธศักราช ล่วงได้ ๒๘๓ ปี พระ เจ้า ศรี ธรรมาโศกราช ก็ เสด็จ สวรรคต

ใน กาล นั้น มี ฤาษี ตน หนึ่ง ชื่อ ว่า สุภัตตา สร้าง บรรณ ศาลา เปน ที่ อาไศรย เจริญ ฌาน สมา บัติ อยู่ ใน ที่ แห่ง หนึ่ง ข้าง ทิศ ตวัน ออก แห่ง เมือง สังขบุรี ข้าง ทิศ เหนือ แห่ง บรรณศาลา ฤาษี นั้น ออกไป มี สระ ใหญ่ แห่ง หนึ่ง ประกอบ ด้วย เบญจ ปทุม ชาติ ๕ ประการ น้ำใน สระ นั้น มี สี เขียวใส สอาด อยู่ มา วัน หนึ่ง สุภัตตา ดาบศ เที่ยว เดินไป ตาม ขอบ สระ แล เห็น ดอก ปทุมใหญ่ ดอก หนึ่ง ประมาณ เท่า บาตร พิศดู แปลก ประหลาด กว่า ดอก บัว ธรรมดา พระ สุภัตตา ฤาษี จึ่ง ลงไปใน สระ เพื่อ จะ เด็จ ดอก ประทุม นั้น ครั้น เข้าไปใกล้ ก็ แล เห็น กุมาร ผู้ หนึ่ง มี รูปโฉม งาม กับ

เครื่อง ทิพย อาภรณ์ มี อยู่ ใน ดอก ประทุม อัน กำลัง แย้ม บาน อยู่ นั้น พระ ฤๅษี มี ความ ยินดี จึ่ง นำ กุมาร กับ เครื่อง ทิพย อาภรณ์ มา ยัง บรรณ ศาลา ที่ อาไศรย กระทำ พิธี บวง สรวง เทพยดา ตั้ง สัตยา ธิษฐาน ว่า ถ้า ข้าพเจ้า จะเลี้ยง กุมาร นี้ ได้ ขอให้ มี น้ำ นมไหล ออก จาก องคุลี แห่ง ข้าพเจ้า เทอญ ใน ทันใด ขิร ธารา ก็ไหล ออก จาก นิ้ว มือ แห่ง พระ ฤๅษี ด้วย อานุภาพ แห่ง สัตยา ธิษ ฐาน นั้น พระ ฤๅษี ก็ อภิบาล บำรุง เลี้ยง กุมาร นั้น มา จน เจริญไวยใหญ่ ขึ้น ครั้น อยู่ มา พระ สุภัตตา ดาบศ จึ่ง ปรารภ ว่า กุมาร ผู้ นี้ ต่อไปใน ภาย หน้า จะ เปน ผู้ มี บุญญา ธิการ หรือ หา บุญ วาศนา มิได้ ประการ ใด ผู้ เปน เจ้า จึ่ง ตั้ง สัตย์ อธิษ ฐาน ขอ นิมิตร ฝัน ต่อ เทพยดา ให้ เปน เทวโตป สังหรณ์ ซึ่ง เรียก กัน ว่า เทวดา มา บอก เหตุให้ ครั้น พระ ผู้ เปน เจ้า จำวัตร หลับไป ก็ นิมิตร ฝัน ว่า สมเด็จ อมรินทรา ธิราช เสด็จ ลง มา จาก ดาวดึงษ เทวโลก ตรัส บอก เหตุ ว่า กุมาร ที่ ท่านได้ ใน ดอก ประทุม นั้น เปน ผู้ มี บุญญา ธิการ อัน ยิ่งใหญ่ จะได้ เปน บรม กระษัตริย์ ครอง ราช สมบัติใน เมือง อินทปรัษฐ์ เมือง นั้น อยู่ ข้าง ทิศ ตวัน ออก ของ เมือง สังขบุรี นี้ ท่าน จงไป สืบ เสาะ หา ดู เทอญ จะได้ พบ สม ดัง ปรารถนา ครั้น รุ่ง เช้า พระ ฤๅษี ตื่น ขึ้น ก็ จำ นิมิตร นั้นไว้ มี ใจ ยินดี นัก จึ่ง พา กุมาร นั้นไป ทาง ทิศ ตวัน ออก เที่ยว ค้น หา เมือง ตาม สุบิน ก็ได้ พบ เมือง อินทปรัษฐ์ สม ดัง ใน นิมิตร ฝัน เมือง นั้น มี ปราง ปราสาท ราชวัง พร้อม ทั้ง เครื่อง ราชู ประ โภค บริ โภค สำหรับ กระษัตริย์ ครบ บริบูรณ์ ทุก ประการ พระ สุภัตตา ดาบศ ก็ มี จิตร เกษม สานต์ โสมนัศ ยิ่ง นัก จึ่ง จัดการ ราชา ภิเษก กุมาร ผู้ มี บุญญา ธิการ มาก นั้น เปน บรม

กระษัตริย์ ครอง ราช สมบัติ ใน กรุง อินทปรัษฐ์ ถวาย พระ นาม ว่า พระเจ้า ปทุม สุริยวงษ์ ครั้น แล้ว พระ ฤาษี จึง เที่ยว บอก กล่าว ป่าว ร้อง ชาว ชน บท ทั้ง ปวง อัน อยู่ รอบ ขอบ เขตร แค้วน นคร อินทปรัษฐ์ นั้น ให้ ชัก ชวน กัน รวบ รวมไพร่ พล ทั้ง ม้า รถ คชยาน พาหนะ ทาง บก แล นาวา พาหนะ ทาง น้ำ เข้า มา ถวาย เพิ่ม พูน พระ บารมี พระ เจ้า ปทุม สุริยวงษ์ ขอ เปน ข้า แผ่น ดิน อยู่ ใน พระ นคร ของ พระ องค์ พระ นคร อินทปรัษฐ์ ก็ เต็มไป ด้วย หมู่ อำมาตย ราษฎร แล เศรษฐี คหบดี มี ทรัพย์ มั่ง คั่ง อยู่ เย็น เปน สุข ทั่ว กัน ทั้ง นั้น แล

ใน กาล นั้น พระ เจ้า กรุง จีน ผู้ ทรง พระ นาม ว่า อูติมาง ได้ ครอบ ครอง กรุง คันธาเรศร์ อยู่ มา วัน หนึ่ง พระ องค์ เสด็จ ออกไป ประพาศ สวน ราช อุทยาน พร้อม ด้วย หมู่ เสว กามาตย์ ราชบริพาร ทอด พระเนตร์ พรรณ ดอกไม้ แล ผลไม้ อัน มี ต่าง ๆ ใน ขณะ นั้น ได้ ทอด พระเนตร เห็น จั่น หมาก ต้น หนึ่ง มี ดอกใหญ่ เกิน ประมาณ จึง เสด็จ เข้าไปใกล้ ต้น หมากนั้น ก็ ทอด พระเนตร เห็น นาง กุมารี ผู้ หนึ่ง มี รูป โฉม งาม บังเกิด อยู่ ใน ดอกหมาก นั้น ดู เปน มหัศจรรย์ พระ องค์ มี พระไทย ชื่น ชม ยินดี จึง ตรัส สั่งให้ นำ นาง กุมารี นั้นไป ยัง พระ ราชวัง โปรดให้ พระ อรรคมเหษี เลี้ยง เปน พระ ราชธิดา บุญธรรม ทรง ตั้ง พระ นาม ราชกุมารี นั้น ว่า นาง สร้อย ดอก หมาก พระ องค์ กับ พระ อรรคมเหษี ทรง พระ สิเนหาใน พระ ราช ธิดา บุญธรรม นั้น เสมอ ด้วย พระ ราชธิดา อัน สมภพ แต่ พระ องค์ ครั้น พระ ราชธิดา นั้น เจริญไวย วัฒนาการ มี พระ ชนม์ พรรษาได้ ๑๕ ปี มี พระ รูป ลักษณ งาม เจริญ ยิ่ง ขึ้น มี กิติศัพท์ เลือง ลือไปใน ประเทศ ธานี

ใหญ่ น้อย ว่า พระ ราชธิดา พระ เจ้า กรุง จีน นั้น มี พระ รูป ศิริ วิลาศ งด งาม หา นาง อื่น จะเปรียบ เสมอ มิได้ เสียง เล่า ลือ สรรเสริญ นี้ ทราบ ไป ถึง พระ เจ้า ปทุม สุริยวงษ์ ผู้ ผ่าน พิภพ กรุง อินทปรัษฐ์ พระ องค์ มี พระ หฤทัย ยินดี ด้วย พระ องค์ ได้ ราชา ภิเษก เปน เอก องค์ บรม กระษัตริย แล้ว ยัง มิได้ มี พระ อรรคมเหษี จึ่ง ตรัส สั่งให้ ตก แต่ง พระ ราชสาส์น ลงใน แผ่น สุพรรณบัตร ขอ พระ ราชธิดา พระ เจ้า กรุง จีน มา อภิเษก เปน เอก อรรค มเหษี แล้ให้จัด ราชทูต อุปทูต ตรีทูต เชิญ พระ ราชสาส์น กับ เครื่อง มงคล ราช บรรณาการไป ถวาย พระ เจ้า กรุง คันธาเรศร์ พอ ราชทูตไป ถึง พระ เจ้า กรุงจีน ก็ ให้ จัดการ รับ ราชสาส์น แล ราชทูต กรุง อินทปรัษฐ์ โดย สมควร แก่ ราช ประเพณี ราชทูตได้ เข้า เฝ้า อ่าน พระ ราชสาส์น ถวาย พระ เจ้า ยุติมาง กรุง จีนได้ ทราบใน พระ ราชสาส์น ดัง นั้น ก็ มี พระ ไทย เปรม ปรีดิ ปราโมทย์ จึ่ง มี พระ ราชดำรัส แก่ ราชทูต ว่า พระ เจ้า กรุง อินทปรัษฐ์ นี้ เปน เอกราช ของไทย เพราะ ฉนั้น ถ้า ประสงค์ จะเปน สัมพันธมิตร ร่วม เชื้อ วงษ์ กับ เรา แล้ว ให้ พระ เจ้า กรุง อินทปรัษฐ์ ยก พยุหโยธาทัพ โดย สมควร แก่ เกียรติยศ พระ เจ้า แผ่นดิน เอกราช มา กระทำ การ อภิเษก ที่ กรุง ของ เรา นี้ เรา จึ่ง จะยก ราชธิดา เราให้ ตาม สมควร แก่ ราช ประเพณี ราชทูต จึ่ง ถวาย บังคม ลา กลับ มา กราบ ทูล พระ เจ้า กรุง อินทปรัษฐ์ ตาม พระ ราช ดำรัส สั่ง พระ เจ้า กรุง คันธาเรศร์ ทุก ประการ

ครั้น พระ เจ้า กรุง อินทปรัษฐ์ได้ ทรง ทราบ ดัง นั้น ก็ ทรง พระ โสม นัศ ยินดี จึ่ง ตรัส สั่งให้ จัด กระบวน ทัพ เรือ สำเภาใหญ่ น้อย พร้อม ด้วย พวก พหล พล โยธา เปน อัน มาก ตั้ง เปน กระบวน พยุหโยธา ทัพ เรือ พร้อม

สรัพ ทุก ประการ จัดให้ มหา อำมาตย หลาย หมู่ อยู่ เฝ้า รักษา พระ นคร ครั้น ถึง ศุภวาร มหุติฤกษ พระ องค์ ก็ เสด็จ เคลื่อน นาวา พยุหโยธา ทัพ ออก จาก ท่า กรุง อินทปรัษฐ แล่น ออก สู่ พระ มหา สมุท ครั้น กองทัพ เรือ เดิน ทางไปใน มหา สมุท สาครได้ หลาย วัน พวก พล ทั้งปวง อด หยาก น้ำ หามี น้ำ จืด จะ บริโภคไม่ น้ำ จืด ที่ จัด มาใน กองทัพ จาก กรุง อินทปรัษฐ นั้น สิ้นไป มี แต่ น้ำ เค็ม ทั้งสิ้น พวก พล ดื่ม กิน หาได้ ไม่ ครั้น พระ เจ้า กรุง อินทปรัษฐ ได้ ทราบ ดัง นั้น ก็ ทรง ตั้ง สัตยา ธิษฐาน ยก พระ บาท เบื้อง ขวา ของ พระ องค์ จุ่ม ลง ใน น้ำ เค็ม มหา สมุท ด้วย เดชะ พระ บารมี บุญญา ธิการ ของ พระ องค์ เปน มหัศจรรย์ น้ำ เค็ม นั้น ก็ กลับ เปน น้ำ จืด สนิท ดี พวก พล ทั้ง กองทัพได้ รับ พระ ราชทาน อิ่ม หนำ หาย อยาก แล ตัก ตวง ขึ้นไว้ ใช้ กิน ต่อไปให้ พอ แก่ ต้อง การ ทั่ว ทั้ง กองทัพ

ครั้น ถึง กรุง คันธาเรศร์ แล้ว พระ องค์ จึ่ง เข้าไป เฝ้า พระ เจ้า กรุง คันธาเรศร์ ถวาย เครื่อง ราช บรรณาการ ตาม ขัติย ประเพณี ทูล ขอ พระ ราชธิดา พระ เจ้า กรุง คันธาเรศร์ ทรง เห็น ว่า พระ เจ้า กรุง อินทปรัษฐ เปน ผู้ มี บุญญา ธิการ มาก ก็ มี พระไทย โสมนัศ ยินดี จึ่ง ตรัส ว่า เรา จะ อภิเษก ราชธิดา เราให้ เปน คู่ บุญ บารมี ของ พระ องค์ ใน มงคล สถาน แล จัดการ พิธี ตาม สมควร จึ่ง ตรัส สั่ง วัตถุ วิชา จาริย์ ผู้ รู้ ดู ภูมิ ที่ อัน เปน มงคล เลือก หา ภูมิ ประเทศ อัน เปน ศิริ ไชยภูมิ ได้ แล้ว ให้ ปลูก โรง ราช พิธี เตรียม การ ขัติย มงคล ทั้งปวง พร้อม จึ่งให้ พระ อรรคมเหษี แต่ง องค์ พระ ราชธิดา ด้วย เครื่อง อลังการ สรรพาภรณ์ เสร็จ แล้ว ให้ ขึ้น ทรง สี วิกา กาญจน์ มี นาง สนม นาฏ กำนัน นิกร นารี แห่ ห้อม แวด ล้อม

เปน บริพาร เสด็จไป สู่ โรง ราชพิธี มงคล สถาน ฝ่าย นาง พนักงาน ดนตรี ก็ บรรเลง เครื่อง ดีดสี ตี เป่า ประโคม เสียง ประดัง ขึ้น กึก ก้อง พระเจ้า คันธาเรศร์ ก็ อภิเษก พระ ราชธิดา กับ พระเจ้า ปทุม สุริยวงษ์ ในโรง ราช พิธี ตาม พระ ราช ประเพณี ครั้น เสร็จ การ อภิเษก แล้ว พระเจ้า อูติมาง กรุง จีน ก็ ทรง ชัก ชวนให้ พระ เจ้า อินทปรัษฐ ประทับ อยู่ ณวัง ที่ อภิเษก นั้น ถึง ๗ เดือน

ครั้น อยู่ มา เวลา วัน หนึ่ง พระ เจ้า ปทุม สุริยวงษ์ ทรง พระ ดำริ ว่า เรา มา อยู่ ใน กรุง คันธาเรศร์ นี้ หลาย เดือน แล้ว ควร จะคิด กลับ คืนไป ครอบ ครอง พระ นคร ของ เรา ดัง แต่ ก่อน พระ องค์ จึ่ง เข้าไป ทูล ลา พระ เจ้า คันธาเรศร์ ๆ ก็ ทรง อนุญาต พระ องค์ จึ่ง พา นาง สร้อย ดอก หมาก ลง สู่ สำเภา พระ ที่ นั่ง พร้อม ด้วย นาง สนม นารี ราช บริพาร แวด ล้อม เสด็จ ยก พยุห โยธา ทัพ เรือ กลับไปโดย ทาง มหา สมุท ครั้น ถึง พระ นคร แล้ว จึ่ง ตรัสสั่งให้ ตั้งโรงราชพิธี ทำการ อภิเษกสมโภช พระ มเหษี สร้อยดอกหมาก อีก ครั้ง หนึ่ง ตั้ง แต่ นั้น มา พระ เจ้า กรุง จีน กับ พระ เจ้า กรุง อินทปรัษฐ จึ่งได้ เปน สัมพันธมิตร มี ทาง พระ ราชไมตรี ต่อ กัน สืบ มา สิ้น กาล ช้า นาน

อยู่ มา พระ เจ้า ปทุม สุริยวงษ์ ผู้ ผ่าน พิภพ กรุง อินทปรัษฐ นั้น มี พระ ราช โอรส แล พระ ราชธิดา กับ พระ นาง สร้อย ดอกหมาก พระ อรรคมเหษี คือ พระ ราช โอรส ๔ พระ ราชธิดา ๓ รวม เปน ๗ พระ องค์ ด้วย กัน

พระ เชษฐ ราโชรส พระ องค์ ใหญ่ ทรง พระ นาม ว่า พระ ปทุม กุมาร พระ ราช โอรส องค์ ที่ ๒ ทรง พระ นาม ว่า ติโลก กุมาร พระ ราช โอรส

องค์ ที่ ๓ ทรง พระ นาม ว่า สุรินทกุมาร พระ ราช โอรส องค์ ที่ ๔ ทรง พระ นาม ว่า อนุชา กุมาร

พระ ราชธิดา ๓ พระ องค์ นั้น พระ องค์ ใหญ่ ที่ ๑ ทรง พระ นาม ว่า พระ ประทุม เทวี่ องค์ ที่ ๒ ทรง พระ นาม ว่า ศิริ มาลา องค์ ที่ ๓ ทรง พระ นาม ว่า สุวรรณมณี่ ครั้น ถึง เวลา สมควร พระเจ้า กรุง อินทปรัษฐ จึ่ง ทรง สถาปนา พระราช โอรส องค์ ใหญ่ ขึ้น เปน พระ มหา อุปราช พระ ราชทาน เครื่อง ทิพย อาภรณ์ ที่ เทพยเจ้า ประสิทธิ์ ไว้ แก่ พระ องค์ มาใน ดอก ประทุม แต่ แรก นั้น ให้ ทรง เปน เครื่อง ราชา ภรณ์ เครื่อง ทิพย อลงการ อัน บังเกิด สำหรับ บุญญา ธิการ ของ พระ องค์ นั้น พระ ราช โอรส แล พระ ราชธิดาได้ ประดับ เปน พระ เกียรติยศ สืบ ต่อ ๆ กันไปใน ภาย น่า ทั้ง ๗ พระ องค์ พระ เจ้า ปทุม สุริยวงษ์ โปรด เสวย พระ สุธารส ด้วย น้ำ อัน มา แต่ สระ เมือง ลพ บุรี่ สระใหญ่ นั้น มี่ น้ำ เขียวใส สอาด มี่ ส่วย น้ำ ตัก ถวาย เปน เวน กัน ตาม ฤดู เดือน ปี่ ที่ กำหนด ส่ง มิได้ ขาด

พระ เจ้า ปทุม สุริยวงษ์ ครอง ราช สมบัติ มาใน กรุง อินทปรัษฐ โดย ศุข สถาพร จน เสด็จ สวรรคต พระ ชนม์ ได้ ๕๘ พรรษา แรกได้ ราชสมบัติ พระ ชนม์ ๑๕ พรรษา อยู่ ใน ราช สมบัติ ได้ ๔๓ พรรษา พระ องค์ ประสูตร ณวัน พฤหัศ บดี่

เชื้อ วงษ์ ของ พระองค์ ได้ ครอง ราชสมบัติ สืบ ต่อ มา รวม ๑๕ พระองค์

อนึ่งโอฆ บุรี่ เมือง พิไชย เมือง พิจิตร ปราการ (วิเชียร ปราการ คือ กำแพง เพ็ชร์) เมือง หมันไป้ เมือง ทั้ง ๔ ที่ กล่าว มา นี้ เชื้อ พระวงษ์ ของ พระเจ้า ปทุม สุริยวงษ เปน ผู้ สร้าง ขึ้นไว้

จุลศักราช ๕๓๖ ปี พระเจ้า ศุริย ราชา ซึ่ง เปน เชื้อ พระวงษ ของ พระ เจ้า ปทุม ศุริย วงษ ได้ ทรง ตก แต่ง ซ่อม แปลง เมือง พิจิตร ปราการ ขึ้นใหม่ ครอง ราช สมบัติ ต่อไป มี พระอรรค มเหษี ทรง พระนาม ว่า ศิริ สุทาราชเทวี มี พระราช โอรส องค์ หนึ่ง ด้วย พระอรรคมเหษี ทรง พระ นาม ว่า จันทกุมาร พระเจ้า ศุริยราชา เมื่อ แรกได้ ราชสมบัติ พระชนม์ ได้ ๒๐ พรรษา อยู่ ใน ราชสมบัติ ๒๗ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระชนม์ ได้ ๔๗ พรรษา พระ องค์ ประสูตร วัน จันทร์

จุลศักราช ๕๗๐ ปี พระจันทกุมารราช โอรสได้ ขึ้น ครอง ราชสมบัติ ทรง พระ นาม ว่า พระเจ้า จันทราชา พระองค์ ทรง สร้าง เมือง ศุโขไทย ขึ้น ครอง ราชสมบัติ ต่อไป มี พระอรรค มเหษี ทรง พระนาม ว่า ศุริยาเทวี พระ องค์ เสวย น้ำ สระ เมือง ลพ บุรี พลเมือง ชาว เมือง ลพ บุรี เปน ส่วย น้ำ เสวย อยู่ มา วัน หนึ่ง พระองค์ เสด็จไป ประพาศ ป่า พร้อม ด้วย พล โยธา ทวย หาร เปน อัน มาก ได้ ทอด พระเนตร เห็น นาง กุมารี คน หนึ่ง มี รูปโฉม ลักษณ งด งาม ยิ่ง กว่า นาง มนุษย์ ทั้ง หลาย พระองค์ มี ความ เสนหา เล้าโลม แลได้ ร่วม อภิรมย์ ด้วย นาง นั้น ครั้น แล้ว พระองค์ ก็ มี พระไทย ปฏิพัทธ์ ผูก พันธ์ ตรัส ชวนจะ พา นางไป สู่ พระราชวัง จะ ตั้ง ไว้ เปน เอก อรรค นารี นาง จึ่ง ทูล ว่า ข้า พระองค์ มิใช่ เปน หญิง มนุษย์ เปน เชื้อ ชาติ นาง นาค กุมารี แปลง กาย ขึ้น มา เที่ยวในเมือง มนุษย์ จะ ตาม เสด็จ พระองค์ ไป มิ ได้ ถ้า ข้า พระองค์ ได้ อยู่ ร่วม หมู่ นาง สนม นาฏ ราชบริจาริกา ของ พระองค์ ใน พระราชวัง ข้า พระองค์ โกรธ เคือง ผู้ ใด ขึ้น มา แล้ว ก็ จะ พ่น พิษ ตาม วิไสย นาค มนุษย์ เหล่า นั้น

จะ ทน พิษ ของ ข้าพระบาท มิได้ จะ พา กัน ตาย เสีย สิ้น เพราะ ฉนั้น ข้า พระ บาท จะ ขอ บังคม ลา พระองค์ กลับไป ยัง เมือง นาค ทูล ดัง นั้น แล้ว นาง นาค กุมารี นั้น ก็ หายไป จาก สถาน ที่ นั้น กลับไป สู่ นาค พิภพ พระ เจ้า จันทราชา ทรง เสีย ดาย นาง นาค กุมารี ยิ่ง นัก ก็ เสด็จ กลับ คืน เข้า สู่ พระราชวัง ครั้น อยู่ มา นาง นาค กุมารี นั้น มี ครรภ์ ถ้วน กำหนด ทศมาศแล้ว จึ่ง ขึ้น มา ยัง เมือง มนุษย์ ตก ฟองไว้ ใน ที่ไร่ อ้อย แห่ง หนึ่ง ฟอง นั้น โต ประมาณ เท่า ผล มะพร้าว ห้าว ครั้น แล้ว นาง นาค กุมารี ก็ กลับ คืนไป สู่ นาค พิภพ ดัง เก่า

ใน ขณะ นั้น ยาย กับ ตา สอง สามี ภรรยา ผู้ เปน เจ้า ของไร่ อ้อย พา กัน ออกไป ดู แล รักษาไร่ เห็น ฟอง นาค โต แปลก ประหลาด ดัง นั้น ก็ ยังไม่ แจ้ง ว่า เปน ฟอง สิ่งไร จึ่ง นำ ฟอง นั้นไป เก็บ รักษาไว้ ที่ บ้าน ครั้น อยู่ ไม่ นาน ฟอง นั้น ครบ กำหนด ก็ แตก ออก เปน กุมาร มี รูปโฉม ลักษณ งาม หา ผู้ เสมอ มิได้ ยาย ตาได้ เห็น ดัง นั้น ก็ มี ความ ดีใจ ว่าได้ บุตร บุญ ธรรม รักใคร่ กุมาร นั้น เปน อัน มาก จึ่ง หา นุ่น มา เย็บ เปน เบาะ เมาะให้ กุมาร นั้น นอน แต่ กุมาร นั้น หา ชอบ นอน บน เบาะ เมาะ โดย ปรกติไม่ มัก ร้องไห้ เสือก กาย ขึ้นไป เสีย เบื้อง บน แห่ง ที่ นอน ยาย ตา เห็น ประหลาด ดัง นั้น จึ่งไปไต่ ถาม โหราจาริย์ ว่า อาการ ของ กุมาร เปน ดัง นี้ จะ ร้าย ดี ประการใด โหราจาริย์ จึ่ง ทำ นาย ว่า กุมาร นี้ เปน ผู้ มี บุญ จะเปน เชื้อชาติ เทพยดา หรือ พระยานาค เปน แน่ ถ้า ท่านปรารถนา จะให้ กุมาร นี้ หลับนอน เปน ปรกติ จง ตัด ลำไม้ ไผ่ ที่ ขึ้น อยู่ บน ตอไม้ มา สาน เปน เสื่อ อ่อนปูให้นอน แต่ ผ้า ห่ม นอน นั้นให้ ลง เลข ยันต์ อาคม

เสีย ก่อน แล้ว จึงให้ห่ม ยาย ตา ก็ กระทำ ตาม คำ แนะ นำของโหราจารย์ นั้น ทุก ประการ ตั้ง แต่ นั้น มา กุมาร นั้น ก็ รู้ นอนโดย ปรกติ มิ ได้ รบ กวน ดัง แต่ ก่อน ครั้น อยู่ มา กุมาร นั้น เจริญไวย วัฒนาการ ขึ้น มี อายุได้ ๑๕ ปี มี รูป กาย ผ่องใส โสภา แล มี อานุภาพ มาก จะ ออก ปาก กล่าว สั่ง สิ่ง ใดให้ เปน อย่างไร ก็ มักให้ เปนไป ตาม คำ กล่าว ดั่ง นั้น ยาย ตา มี ความ เสน่ห หา ต่อ บุตร บุญ ธรรม ยิ่ง นัก จึ่งให้ นาม ว่า พระ ร่วง

ครั้น อยู่ มา กิติศัพท์ อัน นี้ ทราบ เข้าไป ถึง พระเจ้า จันทราชา ผู้ครอง กรุง ศุโขไทย ก็ มี พระไทย พิศวง จึ่ง ทรง พระดำริห์ ว่า กุมาร ผู้ นี้ เห็น จะ เปน บุตร นาง นาค กุมารี มา ตก ฟองไว้ ให้ เปน แน่ ถ้า เปน เช่น นั้น แล้ว กุมาร นี้ ก็ คือ เปน โอรส ของ เรา เองโดย แท้ เมื่อ พระองค์ ทรง พระดำริห์ ดั่ง นี้ แล้ว จึ่ง ตรัส สั่ง ราชบุรุษให้ ไป หา ยาย ตา เจ้า ของ ไร่ อ้อย ให้ พา กุมาร นั้น เข้า มา เฝ้า พระองค์

แต่ เรื่องนี้จดหมายเหตุ อีกฉบับหนึ่ง กล่าวว่า อยู่ มา คราวหนึ่ง พระองค์ ให้ ตั้ง การ ราช พิธี สร้าง ปราสาทราชมณเฑียร ใน ขณะ นั้น พวก ราษฎร ชาว บ้านในเมือง นอกเมือง พากัน แตกตื่น เข้า มาดู งาน พระราชพิธี ฝ่าย ยายตา ก็ พา พระ ร่วง บุตร บุญ ธรรม นั้น เข้า มา ดู งาน พระราชพิธีใน เวลา นั้น ด้วย พระ ร่วงได้ ออก ปาก พูดใน ท่าม กลาง ฝูง ชน ว่า เรา เปน ผู้รักษา ที่ นี้ พอ พูด ขาด คำ ลง เสา ปราสาท นั้น ก็โอน เอน หวั่นไหว เสทือน สท้านทั่วไป ฝ่าย เสนา อำมาตย์ ได้ เห็น เหตุ มหัศจรรย์ ดัง นั้น จึ่ง นำ ความ ขึ้น กราบ ทูล พระเจ้า ศุโขไทย พระองค์ ได้ ทรง ฟัง ดัง นั้น ก็ มี ความ พิศวง จึ่ง ตรัส สั่งให้ หา ยาย ตาให้ พา กุมาร นั้น เข้า มา เฝ้า จึง มี พระราช โองการ

ตรัส ถาม ยาย ตา ทั้ง สอง ว่า กุมาร นี้ ได้ มา แต่ไหน ยาย ตา ทั้ง สอง จึง กราบ บังคม ทูลให้ ทรง ทราบ ความ ตาม เหตุ ที่ได้ กุมาร นั้น มา ตั้ง แต่ ต้น จน ปลาย พระเจ้า ศุโขไทยได้ ทรง ฟัง ดัง นั้น ก็ เข้า พระไทย ทรง เชื่อ แน่ ว่า กุมาร นี้ เปน บุตร นาง นาค กุมารี นั้น คือ เปน พระโอรส ของ พระองค์ โดย แท้ ด้วย อำนาจ ความ เมตตา กรุณา ของ บิดา อัน เคย มี แก่ บุตร สืบ ขันธ สันดาน มา แต่ บุรพชาติ ปาง ก่อน นั้น บรรดานให้ พระองค์ ทรง พระ สิเนหา แด่ พระ โอรส นี้ ใน ปัจจุบัน ชาติ นี้ จึงให้ รับ พระร่วง นั้น เลี้ยงไว้ เปน ราช โอรส ของ พระองค์ ใน พระราชวัง แล พระราชทานทรัพย์ สิ่ง ของ เปน ราง วัล แก่ ยาย ตา ทั้ง สอง เปน อัน มาก

ครั้น อยู่ มา พระอรรค มเหษี่ใหญ่ ของ พระเจ้า กรุง ศุโขไทย ประสูตร พระราช โอรส องค์ หนึ่ง สมเด็จ พระราช บิดา พระราชทาน พระนาม ว่า พระร่วง เหมือน กัน แต่ พระราช โอรส องค์ ใหญ่ ซึ่ง ประสูตร จาก นาง นาค นั้น มี บุญญาธิการ ศักดานุภาพ เปน อัน มาก ถ้า พระองค์ ชี้ พระหัตถ์ ตรัส สาป มนุษย์ แล สัตว์ ใด ๆ เช่น ผู้ คน แล ช้าง ม้าโค กระบือ ว่าให้ กลาย เปน หิน หรือ ให้ เปน สิ่ง อันใด ก็ กลับ กลาย แล เปนไป ตาม รับ สั่ง ทั้ง สิ้น วัน หนึ่ง พระองค์ ตรัส สั่ง ว่าให้ ต้นไม้ ทั้ง ปวง เปน ผล ต้นไม้ นั้น ก็ เปน ผล ตาม รับ สั่ง แล ตรัส ว่าให้ ก้าง ปลา เปน ปลา มี ชีวิตรไป ตาม เดิม ก็ เปนไปได้ ตาม รับ สั่ง ของ พระองค์ ด้วย อำนาจ สัจจ บารมี อัน แก่ กล้า ที่ พระองค์ ได้ สร้าง สมอบรมมา แต่ หลัง จึง บรรดานให้ เปนไปได้ ดัง นั้น เปน มหัศจรรย์ นัก

ครั้น อยู่ มา พระ ร่วง ราช โอรส พระองค์ ใหญ่ จึง กราบ ทูล ถาม

สมเด็จ พระ ราช บิดา ว่า ทุก วัน นี้ พระองค์ ยัง ต้อง ส่ง ส่วย น้ำ แก่ เมือง อินทปรัษฐ์ อยู่ หรือ พระ ราช บิดา จึ่ง ตรัส บอก ว่า เรา ยัง ต้อง ส่ง ส่วย น้ำ แก่ เขา อยู่ เสมอ พระ ร่วง ราช โอรส องค์ ใหญ่ จึ่ง กราบ ทูล ห้าม ว่า ตั้ง แต่ วัน นี้ ไป ขอ พระองค์ อย่าได้ ส่ง ส่วย น้ำ แก่ เมือง อินทปรัษฐ์ ต่อ ไป อีก เลย ถ้า พระเจ้า กรุง อินทปรัษฐ์ ให้ ยก กอง ทัพ มา ทำ ย่ำ ยี แก่ บ้าน เมือง ของ พระองค์ เปน ประการ ใด ข้า พระองค์ จะ อาษา สู้ รบ เอาไชย ชะนะ ให้ จงได้ มิต้อง ให้ พระองค์ แลไพร่ พลได้ ความ เดือด ร้อน พระเจ้า กรุง ศุโขไทย ก็ ทรง เชื่อ ตาม คำ ทูล ของ พระร่วง ราช โอรส องค์ ใหญ่ ด้วย ได้ ทรง เห็น อภินิหาร อัน เปน อัศจรรย์ ต่าง ๆ มา แต่ หลัง แล้ว

ฝ่าย พระเจ้า กรุง อินทปรัษฐ์ ครั้น ได้ ทราบ ว่า พระเจ้า กรุง ศุโขไทย ตั้ง แข็ง เมืองไม่ ส่ง ส่วย น้ำ ดัง แต่ ก่อน จึ่ง ตรัส สั่ง พระราช โอรส ผู้ เปน พระ มหา อุปราช ว่า พระเจ้า จันท ราชา เมือง ศุโขไทย เคย ส่ง ส่วย น้ำให้ แก่ เมือง เรา สืบ ต่อ กัน มา หลาย ชั่ว ผู้ ครอง เมือง แล้ว บัด นี้ มา แปร ภักตร์ ไม่ ยอม ส่ง ส่วย น้ำให้ แก่ เรา เห็น จะ คิด ต่อ สู้ กับ เรา เจ้า จงยกพยุหโยธาทัพไปตีเมืองศุโขไทย ให้มีไชยชะนะแก่พระเจ้า จันทราชาจงได้ พระ มหา อุปราช ถือ รับ สั่ง พระราช บิดา แล้ว ก็ กรีฑา พยุห โยธา ทัพ ออก จาก กรุง อินทปรัษฐ์ ไป ถึง เมือง ศุโขไทย ก็ ยก พล เข้า ประชิด ล้อม เมืองไว้

ฝ่ายพระเจ้า จันทราชา ก็ แต่งให้พระ ร่วง ราช โอรส องค์ ใหญ่ ยก พล นิกาย กองทัพ ออก มา กระทำ ยุทธสงคราม กับ กอง ทัพ กรุง อินทปรัษฐ์ ทั้ง สอง ฝ่ายได้ กระทำ ยุทธนาการ ต่อ กันโดย สามารถ ฝ่าย มหา อุปราช พระ ราช โอรส พระเจ้า อินทปรัษฐ์ ทาน กำลัง พระ ร่วง ราช โอรส พระเจ้า กรุง

ศุโขไทย มิได้ ก็ แตก หนี กลับไป ยัง พระ นคร กราบ ทูล สมเด็จ พระราช บิดา ว่า ข้า ศึก มี กำลัง เข้ม แขง นัก จึง ต้อง แตก พ่าย ถอย มา จะ ขอ รับ พระราช อาญา แล้ว แต่ จะ โปรด

ฝ่าย พระเจ้า กรุง อินทปรัษฐ์ ได้ ทรง เห็น พระ มหา อุปราช ราช โอรส แตก พ่าย ทัพ หนี กลับ มา ทูล ขอ จะ รับ พระราชอาญา ดัง นั้น พระองค์ ทรง เห็น ว่า พระราชบุตร ของ พระองค์ ยัง อ่อน แก่ การ ทัพ ศึก อยู่ ก็ ทรง พระ เมตตา พระราชทานโทษให้ จึง ตรัส ว่า พระเจ้า จันทราชา ผู้ ครอง เมือง ศุโขไทย นั้น ก็ เปน พระญาติ พระวงษ์ ของ เรา เอง มิใช่ ผู้ อื่น ถ้า เขา ไม่ สมัค จะส่ง ส่วย น้ำให้ แก่ เราแล้ว ก็ตาม เถิด ตั้งแต่ วัน นี้ไป เรา อย่าไป รบ กวน ย่ำยี ทำ สงคราม กับ เขา อีก เลย พระองค์ จึง ตรัส สั่งให้ เลือก เมือง อื่น เปน เมือง ส่ง ส่วย น้ำ แก่ พระองค์ ต่อไป

พระเจ้า อินทปรัษฐ์ ผู้ สืบ พระวงษ์ พระเจ้า ปทุมสุริยวงษ์ นั้น ได้ ครอง ราชสมบัติใน กรุง อินทปรัษฐ์ ต่อ มา ครั้น พระชนม์ ได้ ๕๕ พรรษา ก็ เสด็จ สวรรคต อยู่ ใน ราชสมบัติ ๓๐ พรรษา เมื่อ แรกได้ ราชสมบัติ นั้น พระ ชนม์ ๒๕ พรรษา ลุศักราช ๕๖๖

ฝ่าย พระเจ้า จันทราชา ผู้ครอง กรุง ศุโขไทย เมื่อ แรกได้ ราชสมบัติ มี พระ ชน มายุ ๓๐ พรรษา ครอง ราชสมบัติได้ ๓๐ พรรษา รวม พระชน มายุ ๖๐ พรรษา ถ้วน ก็ เสด็จ สวรรคต ใน ศักราช ๕๗๖

ใน ปี นั้น พระ ร่วง พระราช โอรส องค์ ใหญ่ได้ เสด็จ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ แทน สมเด็จ พระราช บิดา ต่อไป พระ องค์ ได้ เสด็จไป สร้าง เมือง สวรรคโลก ขึ้นใหม่ แล ครอง ราช สมบัติใน เมือง นั้น ใน ขณะ นั้น พระ อรรค มเหษี ใหญ่ ของ พระองค์ ผู้ ทรง พระ นาม ว่า ศรีจันทาเทวี ประสูตร พระราชธิดา องค์ หนึ่ง ทรง พระนาม ว่า สุวรรณ เทวี

ครั้น อยู่ มา สมเด็จ พระร่วง เจ้า ทรง พิจารณา เห็น ว่า ภูมิ ลำเนา ข้าง ทิศใต้ เมือง ศุโขไทย นั้น พื้น ภูมิ ภาค เรียบ ราบ เปนไชย ภูมิ ดี แห่ง หนึ่ง สมควร จะ สร้าง สระใหญ่ ลงไว้ ให้ เปน ประโยชน์ แก่ สาธารณชน ทั่วไป จึ่ง ตรัส สั่งให้ ขุด สระใหญ่ โดย รอบ จตุรัสมี กำหนด ๑๕ วา ให้ ช่าง ก่อ อิฐ เปน ซุ้ม คร่อม หลัง สระ แล บน หลัง ซุ้ม นั้น ก่อ พระเจดีย์ องค์ หนึ่ง เรียก ว่า พระมหาธาตุ ใน สระใหญ่ นั้นให้ ปลูก บัว เบญจพรรณ ครั้น แล้ว พระองค์ ทรง ตั้ง พระ สัตยาธิษฐาน ว่า ขอ อย่าให้ น้ำใน สระ นั้น แห้ง แล อย่าให้ ต้น บัว เบญจพรรณ นั้น ตาย ให้ มี อยู่ เสมอ เปน นิจ นิรันดรไป แล พระองค์ ได้ ทรง นำ เมล็ด มขาม มาโปรย รอบ ตาม ขอบ เขตร สระ ทรง พระสัตยาธิษฐาน ว่า ให้มขาม นี้ ขึ้น มา เปน ต้น มี ผล เมล็ด พร้อม บริบูรณ์ บาง ต้น เมื่อ มี ผล เปน ฝักให้ มี แต่ เนื้อ เมล็ด มขาม ที่ หล่น ตก ลงไปในสระ

นั้น ให้ กลาย เปน เต่า ปลา มัจฉา ชาติ แลให้ บินไปได้ ทรง พระอธิษฐาน แล้ว ก็ ทรง ปลูกไว้ รอบ สระ นั้น ปลา แล เต่า ก็ เปนไป ตาม พระสัตยาธิษฐาน นั้น ทุก ประการ แล้ว พระองค์ ให้ สร้าง เฉลียง รอบ สระ นั้น มี ทั้ง ศาลา แล ธง ปัก ครบ ครัน ครั้น ขุด สระ สำเร็จ แล้ว ก็ให้ ทำ มหกรรม ฉลอง สระ ทรง บำเพ็ญ พระราชกุศล ต่าง ๆ เปน อัน มาก

ใน ครั้ง นั้น มี ชาย หนุ่ม คน หนึ่ง ชื่อ มะกะโท้ เปน เชื้อ ชาติ มอญ เปน บุตร ชาว บ้าน ซึ่ง ตั้ง บ้าน เรือน อยู่ ใน ตำบล ตะเกาะวุน แขวง เมือง มุตะมะ ใน รามัญ ประเทศ ได้ เข้ามา เปนข้า สวามิภักดิใน สมเด็จ พระร่วง เจ้า พระองค์ ทรง โปรด ปราน ชุบ เลี้ยง มะกะโท้ผู้ นี้ เปน คน มี วาศนา ประกอบ ด้วย คุณ สมบัติ ๓ ประการ คือ มี รูปโฉม ลักษณ ดี เปน ที่ ชอบ รัก แก่ ชน ทั่วไป ๑ มี สติปัญญา ดี ๑ มี ความ กตัญญู กตเวที รู้ คุณ ท่าน ผู้ มีคุณ ๑

อยู่ มา วัน หนึ่ง มะกะโท้ กับ พรรค พวก แล ข้า ทาษ ใช้ สรอย รวม ประมาณ ๓๐ คนให้ หาบ สิ่ง ของ สิน ค้า มา เที่ยว ค้า ขาย มะกะ โท้ เปน นาย คุม ลูก หาบ ครั้น มา ถึง เชิง เขา นวรัตนคีรี เด็ก คน ใช้ คน หนึ่ง ของ มะกะ โท้ป่วย ลง มะกะ โท้ จึ่งให้คน เหล่า นั้น ช่วย กัน หาม เด็ก ที่ ป่วย นั้น ขึ้นไป พัก รักษา ตัว อยู่ บน ยอด เขา ใน เวลา นั้นไม่ใช่ เทศกาล ฤดู ฝน บรรดาน ฝน ตก ฟ้า ร้อง เปน อัน มาก ใน ทันใด นั้น อัสนีบาต ผ่า ถูก ปลาย ไม้ คาน ของ มะกะ โท้ แตก แล่ง ออกไป แต่ หา ถูก ผู้ คน เปน อันตรายไม่ เมื่อ มะกะ โท้ ได้ ยิน ฟ้า ผ่า ลง มา ดัง นั้น จึ่ง แลไปใน อากาศ เห็น แสง ฟ้า เปน ปราสาท ราชมณเฑียร ประดับ ด้วย ราชวัฏ ฉัตร ธง มะกะโท้ คิด เห็น ประหลาดในใจ แต่ ยัง หา รู้ ว่า ร้าย แล ดี เปน ประการใด ไม่ จึ่ง

คุม ลูก หาบ กับ พรรค พวก ออก จาก ตำบล นั้น มา ถึง บ้าน แห่ง หนึ่ง มะกะโท้ จึ่ง เข้า พัก อาไศรยใน บ้าน นั้น พร้อม ด้วย พรรค พวก ของ ตน ถาม พวก ชาว บ้าน ว่า ใน ตำบล บ้าน นี้ มีโหราจารีย์ ผู้ ทาย นิมิตร ร้าย ดี บ้าง หรือ ไม่ พวก ชาว บ้าน บอก ว่า โหราจารีย์ ผู้ เฒ่า รู้ ทาย นิมิตร ร้าย ดี มี อยู่ จึ่ง ช่วย พา มะกะโท้ ไปให้ ถึง เรือนโหราจารีย์ มะกะโท้ก็ไหว้ นบ เคารพ ท่านโหราจารีย์ ผู้ เฒ่า นั้น แล้ว จึ่ง เล่า นิมิตรให้ ฟัง ตั้ง แต่ ต้น แล ถาม เหตุ ผล ร้าย ดี ว่า จะ มี เปน ประการใด ฝ่าย โหราจารีย์ ผู้ เฒ่าได้ ฟัง เล่า นิมิตร ดัง นั้น ก็ รู้ เหตุ ทั้ง ปวง แล รู้ ว่า ชาย หนุ่ม ผู้ นี้ เปน คน มี วาศนา จะได้ เปนใหญ่ใน ภาย น่า จึ่ง บอก ว่า นิมิตร ที่ได้ เห็น นั้น เปน ศิริสวัสดิ์ มงคลใหญ่ หลวง ยิ่ง นัก ท่าน จง นำ เงิน ทอง มา กอง ลงให้ สูง เสมอ เท่า จอม ปลวก เปน การ คำ นับ บูชา ครู เรา ก่อน เรา จึ่ง จะ ทำ นาย ให้ แก่ ท่านได้ ถ้า ท่าน ทำ สัก การบูชา คำ นับ ครู เรา ก่อน ดัง นั้น แล้ว เรา ก็ จะ พยากร ทัก ทาย นิมิตร ของ ท่าน ให้ ท่านได้ ดี เปนใหญ่ให้ เห็น คุณ ได้ โดยเร็ว ถ้า ท่านไม่ นำ เงิน ทอง มา บูชา ครู เรา ดัง ว่า นั้น แล้ว เรา ก็ไม่ อาจ ทำ นายให้ แก่ ท่านได้ มะกะโท้ ได้ ฟัง ดัง นั้น ก็ คิด ว่า สิ่ง ของ สิน ค้า ที่ เรา นำ มา ขาย ครั้ง นี้ ถึง จะ ขาย สิ้น แล้ว จะ รวม เงิน ทั้ง ทุน แล กำไรให้ ได้ เงิน กอง สูง เสมอ เท่า จอม ปลวก นั้น ก็มิ ได้ ทำ ฉันใด ดี เรา จึ่ง จะได้ เงิน ทอง มา กองให้ สูง เสมอ เท่า จอม ปลวก เล่า มะกะโท้ คิดไป ก็ เห็น ช่อง จึ่ง ถอด แหวนใน นิ้ว มือ ของ ตนไป ตั้ง ลง เหนือ ยอด จอม ปลวก แห่ง หนึ่ง แล้ว จึ่ง บอก แก่โหราจารีย์ ว่า ข้าพเจ้าได้ บูชา คำนับ ครู ท่าน ด้วย ทอง เสมอ เท่า จอม ปลวก แล้ว ขอท่านได้ เมตตา ช่วย ทาย

นิมิตรให้ข้าพเจ้าเถิด ฝ่ายโหราจาริย์ได้เห็นดังนั้นก็คิดว่า บุรุษหนุ่มผู้นี้เปนคนมีปัญญาเฉียบแหลม สืบไปเบื้องน่าคงจะได้เปนใหญ่เปนแน่ จึ่งทำนายตามนิมิตรนั้นให้มะกะโท้ว่า ในเวลาไม่ช้านานท่านจะได้เปนเจ้าบ้านผ่านเมืองใหญ่โต มีอานุภาพมาก เพราะฉนั้นท่านอย่าทำการค้าขายเลย จงอุตส่าห์ทำราชการเถิดจะได้เปนใหญ่มียศศักดิรุ่งเรือง เมื่อท่านได้เปนใหญ่แล้วอย่าลืมเรา มะกะโท้กับทั้งพรรคพวกได้ฟังคำทำนายดังนั้นก็ดีใจ ลงกราบไหว้ขอบคุณโหราจาริย์เปนอันมาก จึ่งกล่าวว่าถ้าข้าพเจ้าได้ดีเปนใหญ่เหมือนคำทำนายของท่านแล้ว ข้าพเจ้าจะตอบแทนคุณท่านให้จงนัก หาลืมคุณของท่านไม่ ว่าแล้วก็คำนับลาโหราจาริย์คุมลูกหาบไปขายสินค้าในเมืองศุโขไทย ครั้นขายของสิ้นแล้ว จึ่งพาพรรคพวกบ่าวไพร่ไปฝากไว้กับชาวบ้านที่รู้จักชอบกัน ครั้นแล้วมะกะโท้ จึ่งหาช่องเข้าไปพึ่งพักฝากตัวอยู่กับนายช้างพระที่นั่งโรงใน ซึ่งเปนมงคลคเชนทร์ตัวโปรดของสมเด็จพระร่วงเจ้า ช่วยดูแลรักษาเก็บกวาดมูลช้างล้างโรงให้สอาดอยู่เสมอ นายช้างก็มีความเมตตารักใคร่ใช้สอยมะกะโท้สนิทอยู่ทุกวัน

ฝ่ายสมเด็จพระร่วงเจ้า ก็เสด็จไปทอดพระเนตรช้างพระที่นั่งของพระองค์อยู่เนือง ๆ ไม่ใคร่ขาด วันหนึ่งพระองค์เสด็จไปทอดพระเนตรช้างพระที่นั่ง ทรงเห็นโรงช้างปัดกวาดสอาดเรียบร้อยดี จึ่งตรัสถามนายช้างว่า ใครมาช่วยท่านแผ้วกวาดโรงช้างให้สอาดเรียบร้อยดังนี้ นายช้างจึ่งกราบทูลว่า มีมอญน้อยคนหนึ่งมาพึ่ง

พัก อยู่ กับ ข้า พระ บาท ช่วย ปัด กวาด ล้าง ชำระ โรงให้ สอาด อยู่ เสมอ พระองค์ ได้ ทรง ฟัง ดัง นั้น ก็ ชอบ พระไทย จึ่ง ตรัส สั่ง ว่า ท่าน จง เลี้ยง มอญ น้อย นั้นไว้ ให้ ดี เถิด

อยู่ มา วัน หนึ่ง สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า เสด็จไป ทอด พระ เนตร ช้าง พระ ที่ นั่ง ณ โรงใน ตาม เคย ทรง ประทับ บน พระ ที่ นั่งใกล้ ช่อง พระ แกล บ้วน พระ โอษฐ์ ลงไป ที่ แผ่น ดิน ทอด พระ เนตร เห็น เบี้ย ตัว หนึ่ง ตก อยู่ จึ่ง ตรัส เรียก มะกะโท้ ว่า มอญ น้อย เจ้า จง มา ดู เบี้ย นี้ มะกะโท้ จึ่ง คลาน เข้าไป กราบ ถวาย บังคม แล้ว ก็ เก็บ เบี้ย นั้นไว้ มี ความ ดีใจว่าได้ พระ ราชทาน เบี้ย ตัว หนึ่ง แล้ว ก็ หมอบ เฝ้า อยู่ กับ น่า พระ ที่ นั่ง จน สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า เสด็จ กลับ

ฝ่าย มะกะโท้ มี ความ ยินดี ที่ได้ รับ พระ ราชทาน เบี้ย ๆ หนึ่ง จึ่ง คิด ว่า ตั้ง แต่ นี้ไป เรา จะตั้งใจ คิด ทำ ราชการ ฉลอง พระ เดช พระ คุณ เพื่อ ให้ ได้ ความ ชอบ ยิ่ง ขึ้น แล เบี้ย ที่ เราได้ รับ พระ ราชทาน นี้ จะ ทำ เปน ประการใด ดี จึ่ง ตริก ตรอง เห็น ช่อง ว่า จะ ซื้อ เมล็ด พรรณ ผักกาด มา ปลูกไว้ จึ่ง จะควร มะกะโท้ จึ่ง นำ เบี้ย นั้นไป ซื้อ เมล็ด พรรณ ผักกาด ที่ ตลาด หญิง แม่ ค้า ผู้ ขาย เมล็ด พรรณ ผักกาด จึ่ง บอก ว่า เบี้ย ๆ เดียว นั้น เราไม่ รู้ จะ ขายให้ อย่างไรได้ มะกะโท้ จึ่ง ว่า ขอ จิ้ม นิ้ว มือ ลง แต่ นิ้ว เดียว พอ ติด เมล็ดได้ เล็ก น้อย เท่านั้น หญิง แม่ ค้า ผู้ ขาย เมล็ด พรรณ ผักกาด ก็ ยอมให้ มะกะโท้ จึ่ง ชุบ นิ้ว มือให้ชุ่ม ด้วย เขฬะใน ปาก เสีย ก่อน แล้ว จึ่ง จุ้ม นิ้ว ลงใน กระบุง เมล็ด พรรณ ผักกาด ๆ ก็ ติด นิ้ว มือ ขึ้น มา เปน อัน มาก หญิง แม่ ค้า เห็น ดังนั้น ก็ ชม ว่า มอญ น้อย นี้ ฉลาด มี ความ คิด

เฉลียบ แหลม ดี มะกะโท้ จึ่ง ส่ง เบี้ย ๆ เดียว นั้น ให้ แก่ หญิง แม่ ค้า แล้ว ก็ นำ เมล็ด พรรณ ผักกาด นั้น มา จึ่ง ขุด พื้น ดิน ข้าง โรง ช้าง อัน เปน ที่ ว่าง เปล่า ประสม มูล ช้าง ให้ เปน เชื้อ บริหาร ปลูก เพาะ เมล็ด พรรณ ผักกาด ลงใน ที่ พื้นใหม่ นั้น ไม่ ช้า นาน ผักกาด นั้น ก็ ขึ้น งอก ออก กอ กาบ งด งาม ตาม กัน

ครั้น อยู่ มา วัน หนึ่ง ถึง กำหนด สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า จะ เสด็จ มา ทอด พระ เนตร ช้าง ที่ โรง มะกะโท้ จึ่ง ถอน ต้น ผักกาด ที่ ปลูกไว้ ล้าง น้ำ ชำระ ให้ สอาด แล้ว หา ภาชนะ มา รอง เตรียมไว้ เปน ของ ถวาย พอ สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า เสด็จ มา ประทับ บน พระ ที่ นั่ง ใน โรง ช้าง แล้ว มะกะโท้ ก็ นำ ถาด ผักกาด เข้าไป ตั้ง ถวาย ต่อ น่า พระ ที่ นั่ง จึ่ง มี รับ สั่ง ถาม ว่า มอญ น้อย ได้ ผักกาด ที่ไหน มาให้ เรา มะกะโท้ จึ่ง กราบ ทูล ว่า เบี้ย ๆ หนึ่ง ที่ โปรด พระ ราชทาน ข้า พระ พุทธเจ้า ๆ ไป ซื้อ เมล็ด พรรณ ผักกาด มา ปลูกไว้ จึ่งได้ นำ มา ถวาย ใน ครั้งนี้ พระองค์ มี รับสั่ง ถาม ว่า เบี้ย ๆ เดียว เท่านั้น ซื้อ กันได้ เมล็ด พรรณ ผักกาด เท่าไร มะกะโท้ ก็ กราบทูล ให้ ทรง ทราบ ความ ตั้ง แต่ ต้น จน ที่ สุด สมเด็จ พระ ร่วง เจ้าได้ ทรง ฟัง ดังนั้น ก็ ตรัส สรรเสริญ ว่า มอญ น้อย นี้ มี ปัญญา ฉลาด เฉลียบ แหลม ดี ควร จะชุบ เลี้ยงไว้ จึ่ง ตรัส แก่ นาย ช้าง ว่า เรา จะ ขอ มอญ น้อย นี้ เข้าไปใช้ ราชการ ข้างใน จึ่ง โปรดให้ มะกะโท้ เข้าไป รับ ราชการ เปน พวก วิเศษ เครื่อง ต้น อยู่ ใน พระ ราชวัง ครั้น อยู่ มา มะกะโท้ ทำ ราชการ ดี มี ความ ชอบ จึ่ง โปรด เลื่อน ขึ้นให้ เปน กรมวัง

แต่ ใน พงษาวดาร ฝ่าย รามัญ นั้น ว่า สมเด็จ พระ ร่วง เจ้าโปรด

เลื่อน มะกะโท้ เปน ขุน วัง มี ตำแหน่ง ใน กรมวัง นั้น เอง

ครั้น อยู่ มา เกิด ขบถ กำเริบ ขึ้น ใน หัวเมือง ขอบ ขัณฑเสมา สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า จะ เสด็จ กรีฑา ทัพ ไป ปราบ ปราม พวก ขบถ ด้วย พระองค์ เอง จึ่ง ตรัส สั่งให้ มะกะ โท้ ผู้ เปน กรมวัง อยู่ เฝ้า รักษา พระ นคร แล้ว พระองค์ ก็ เสด็จ ยก พยุหโยธา ทัพไป ยัง เมือง นอก แดน อยู่ ภายหลัง นาง สุวรรณ เทวี พระราช ธิดา ของ สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า กับ มะกะ โท้ นั้น ซึ่ง เคย เปน คู่ บุพเพ สันนิวาศ กัน มา แต่ บุรพชาติ ปาง ก่อน พเอินให้ เห็น กัน แล้ว ก็ มี ความ ปฏิพัทธ ผูก พัน บังเกิด ความ เสนหา รักใคร่ กัน มะกะ โท้ ก็ ตอบ รักใคร่ กับ พระราช ธิดา นั้น ฝ่าย ข้า ราชการ ทั้งปวงใน กรมวังได้ รู้ เหตุ ก็ มี ความ กลัว เกรง ต่อ มะกะ โท้ ผู้ เปน กรมวัง ด้วย เห็น สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า ทรง โปรด ปราน มะกะ โท้ อยู่ เปน อัน มาก จึ่ง หา มี ผู้ ใด จะ ว่า กล่าว ขึ้น ได้ ไม่ ฝ่าย มะกะ โท้ จึ่ง คิด ปฤกษา กับ นาง สุวรรณ เทวี พระราช ธิดา ว่า จะ อยู่ ช้า ฉนี้ มิได้ ด้วย กลัว พระราช อาญา สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า จำ เรา จะ พา กัน หนี ไป เสีย ก่อน อย่าให้ ทัน พระองค์ เสด็จ กลับ มา พระราช ธิดา ก็ เห็น ด้วย จึ่ง รวบ รวม ทรัพย์ สิ่ง ของ แก้ว แหวน เงิน ทองได้ เปน อัน มาก มะกะ โท้ ก็ เกลี้ย กล่อม ผู้ คน ค่า ทาษ ได้ ๓๐๐ คน เศษ จึ่ง พา พระราช ธิดา ขึ้น ช้าง พัง ตัว หนึ่ง หนี ออก จาก เมือง ศุโข ไทย ไปโดย ทาง ด่าน กะมอ กะตก รีบ ไป ทั้ง กลาง วัน แล กลาง คืน ฝ่าย เสนา อำมาตย์ รู้ ว่า มะกะ โท้ พา พระราช ธิดา หนี ไป ดัง นั้น ก็ พา กัน ติด ตาม จะ จับ ตัว มะกะ โท้ แต่ ติด ตาม ไป หา ทัน ไม่ ด้วย มะกะ โท้ พา พระราช ธิดา กับ ผู้ คน หนี ข้าม ด่าน ล่วง พ้น แดนไป เสียได้

แล้ว เสนา อำมาตย์ เหล่า นั้น ก็ พา กัน กลับ มา คอย ท่า จะ ฟัง พระราช โองการ ตรัส สั่ง ของ สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า ต่อไป

ฝ่าย มะกะ โท้ พา พระราช ธิดา กับ ผู้ คนไป ถึง บ้าน ตะเกาะ วุน ซึ่ง เปน บ้าน เดิม ของ ตน แล้ว ก็ จัด ให้ พระราช ธิดา นั้น อยู่ เปน ศุข แล ผู้ คน ที่ ไป ทั้ง ๓๐๐ คน เศษ ก็ จัด ให้ มี ที่ อยู่ อาไศรย ทำ กิน เปน ศุข พร้อม เพรียง กัน

ฝ่าย สมเด็จ พระ ร่วงเจ้า ทรง ปราบ ปราม พวก ขบถ อัน กำเริบให้ สงบ ราบ คาบ ทรง จัด บ้าน เมือง ปลาย แดนให้ เปน ปรกติ เรียบ ร้อย แล้ว ก็ เสด็จ ยก พยุห โยธา ทัพ กลับ ยัง พระ นคร . เสนา อำมาตย์ ทั้งปวง จึ่ง นำ ความ เรื่อง มะกะ โท้ ลัก พา พระราช ธิดา หนี ไป แลได้ ไป ติด ตาม จับ จน สุด แดน หา ทันไม่ ขึ้น กราบ ทูล ให้ ทรง ทราบ ทุก ประการ สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า ก็ หา ได้ ทรง พระ พิโรธ แก่ มะกะ โท้ ไม่ จึ่ง ตรัส ว่า เรา รู้ มา แต่ เดิม แล้ว ว่า มอญ น้อย คน นี้ มี ลักษณ ดี นานไป ภาย น่า จะ มี บุญ ได้ เปนใหญ่ เรา จึ่ง มี ใจ รักใคร่ เหมือน บุตร์ ถ้า เรา จะ สาป แช่งให้ เปน อันตราย หรือ จะ ให้ ยก กอง ทัพ ไป ติด ตาม จับ มา ลง ราชทัณฑ์ อย่างไร ก็ จะ ทำได้ ทุก ประการ แต่ จะ เปน เวรกรรม แก่ เรา แล เสีย เกียรติยศ ของ บ้าน เมือง เปน ที่ อัปรยศ แก่ นานา ประเทศ ซึ่ง มอญ น้อย พา ธิดา เราไป ถ้า ตั้ง ตัว ขึ้น เปนใหญ่ ได้ เมื่อใด แล้ว ก็ คง จะ ตั้ง แต่ง ให้ ธิดา เรา เปนใหญ่ ยิ่ง ขึ้น จะ เปน เกียรติยศ แก่ บ้าน เมือง ทั้ง สอง ฝ่าย อนึ่ง บุพเพสันนิวาศ แห่ง ธิดา เรา กับ มอญ น้อย นั้น ก็ ได้ อบ รม มา ด้วย กัน แต่ ปาง ก่อน แล้ว จึ่ง พเอินให้มา มี จิตร ปฏิพัทธ ต่อ กัน ดังนี้ เพราะ

เหตุ นั้น เรา จำเปน จะ อวย พร แก่ มอญ น้อย แล ธิดา เรา อย่า ให้ มี ไภย อันตราย สิ่งใด ให้ เกิด ความ ศิริศุข สวัสดี ด้วย กัน เถิด

ซึ่ง พระองค์ มิได้ ทรง พระ โกรธ แก่ มะกะโท้ แล กลับ ทรง อำนวย พระ พร ให้ ไป ทั้ง นี้ ด้วย อำนาจ บุญ บารมี ของ มะกะโท้ จะ ได้ เปน กระษัตริย์ ใหญ่ ใน รามัญ ประเทศ ต่อไป

ตั้ง แต่ มะกะโท้ พา พระราช ธิดา ของ สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า กรุง ศุโขไทย ไป อยู่ บ้าน ตะเกาะ วุน อัน เปน บ้าน เดิม ของ ตน ดัง นั้น แล้ว มะกะโท้ ก็ มี สง่า ราสี เกิด ศิริ มงคล ยิ่ง ขึ้น ด้วย นาง นั้น เปน ราช ธิดา ของ กระษัตริย์ ผู้ มี ราช อิศริยยศ ใหญ่ ยิ่ง พวก ชาว บ้าน ชาว เมือง ก็ กลัว เกรง นับถือ รักใคร่ มะกะโท้ แล พระราช ธิดา นั้น เสมอ กัน ต่าง คน พา กัน เข้า มา สวามิภักดิ ฝาก ตัว เปน พรรค พวก ข้าไทยให้ ใช้ สรอย มาก ขึ้น ทุก ที จน นับ ได้ เปน คน หลาย พัน หลาย หมื่น ฝ่าย มะกะโท้ เปน ผู้ มี ปัญญา เฉลียว ฉลาด ทั้ง อง อาจ กล้า หาญ รู้ เจรจา หว่าน ล้อม ผูกไมตรี แล ช่วย ปลด เปลื้อง ทุกข์ ร้อน ของ ชน ทั้ง บริบูรณ์ ด้วย ทรัพย์ สมบัติ จึ่ง เปน ที่ นับถือ แก่ ชน ทั่วไป ครั้น มะกะโท้ เห็น ผู้ คน นับถือ รักใคร่ ตน มาก ขึ้น แล้ว จึ่ง ประกาศ เกลี้ย กล่อม คน ทั้ง ฝ่าย เหนือ ฝ่ายใต้ ใน รามัญ ประเทศ ให้ ร่วม สามัคคี พร้อม เพรียง น้ำใจ เปน อัน หนึ่ง อัน เดียว กัน เข้า มา อยู่ ใต้ อำนาจ ตน ทั้ง สิ้น แล้ว ก็ ตั้ง ตัว ขึ้น เปน กระษัตริย์ ครอง ราชสมบัติ ใน เมือง มุตะมะ ชน ทั้งปวง ก็ ยินดี ถวาย พรไชย มงคล แก่ กระษัตริย์ ใหม่ ทั้ง สิ้น แต่ พระ เจ้า มะกะโท้ ยัง หา ได้ ราชาภิเษก เฉลิม พระ นาม ไม่

ครั้น อยู่ มา พระ เจ้า มะกะโท้ ทรง ระลึก ถึง พระเดช พระคุณ ของ สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า กรุง ศุโขไทย จึ่งให้ แต่ง พระราช สาสน์ ลงใน สุพรรณ บัตร แล จัด เครื่อง มงคล ราช บรรณาการ เปน อัน มาก แต่งให้ อำมาตย์ ผู้ หนึ่ง ชื่อ ว่า โลกี่ เปน ราชทูต จำ ทูล พระราช สาสน์ คุม เครื่อง มงคล ราช บรรณาการ พร้อม ด้วย พวก พล พาหนะ เข้าไป ถวาย สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า ณกรุง ศุโขไทย ครั้น ราชทูตไป ถึง แล้ว เสนา อำมาตย์ ฝ่าย กรุง ศุโข ไทย จึ่ง นำ ความ ขึ้น กราบ ทูล สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า ก็โปรด ให้ อำมาตย์ นำ ราชทูต เมือง มุตะมะ เข้า เฝ้า ราชทูต ก็ เชิญ พระราช สาสน์ กับ เครื่อง มงคล ราช บรรณาการ เข้าไป ถวาย น่า พระ ที่ นั่ง จึ่ง มี รับ สั่ง ให้ อ่าน ใน ลักษณ พระราช สาสน์ นั้น ว่า "ข้า พระบาท ผู้ ชื่อ ว่า มะกะโท้ เปน ข้า สวามิภักดิ ใต้ พระบาท มุลิกากร ของ พระองค์ ผู้ เปน พระ มหา กระษัตริย์ ผ่าน พิภพ กรุง ศุโขไทย พร้อม ด้วย พระราช ธิดา ของ พระองค์ ขอโอน อุตมงคเศียร เกล้า กราบ ถวาย บังคม มา แทบ พระ ยุคล บาท บงกช มาศ ของ พระองค์ ซึ่ง ทรง พระ มหา กรุณา ชุบ เลี้ยง ข้า พระบาท ทั้ง สอง ให้ มี ความ ร่ม เย็น เปน ศุข พระเดช พระคุณ ปก บ้อง อยู่ เหนือ เกล้า ข้า พระองค์ ทั้ง สอง หา ที่ จะ เปรียบให้ สิ้น สุด มิได้ ด้วย พเอิน บุพเพ สันนิวาศ แห่ง ข้า พระบาท ทั้ง สอง มา ดล บรรดาน ให้ มี ปฏิพัทธ จิตร ต่อ กัน ข้า พระองค์ ได้ ละเมิด ล่วง พระราช อาญา พา พระราช ธิดา ของ พระองค์ มา โทษา นุโทษ มี แก่ ข้า พระองค์ เปน ล้น เกล้า ฯ แต่ บัดนี้ ด้วย เดชะ พระ บารมี บรม เดชา นุภาพ ของ พระองค์ ปก แผ่ อยู่ เหนือ เกล้า ฯ ข้า พระองค์ ทั้ง สอง ชน ทั้งปวง จึ่ง ยินดี พร้อม กัน อันเชิญ ข้า พระ องค์ ขึ้น เปน กระษัตริย

ครอง ราชสมบัติ ใน เมือง มุตะมะ เปนใหญ่ ในรามัญ ประเทศ ทั่ว ไป เพราะ ฉนี้ ข้า พระองค์ ขอ พระ ราช ทาน โทษา นุโทษ ซึ่ง มี ผิด มา แต่ หลัง ขอ พระ บารมี ของ พระองค์ เปน ที่ พึ่ง สืบไป ขอได้ ทรง ประสาท พระ ราชทาน นาม กับ เครื่อง ราช กกุธภัณฑ์ ๕ ประการ แก่ ข้า พระองค์ ผู้ เปน กระษัตริย์ ครอง ราช สมบัติ ใหม่ เพื่อ เปน สวัสดิ ไชย มงคล แก่ ข้า พระองค์ ทั้ง สอง สืบ ไป เมือง มุตะมะ นี้ จะ ได้ เปน สุพรรณ ปถพี แผ่น เดียว กัน กับ กรุง ศุโข ไทย อยู่ ใต้ พระ เดชา นุภาพ ของ พระองค์ สืบ ต่อ ไป จน ตลอด กัลปา วสาน"

ครั้น สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า ได้ ทรง ทราบ ความใน พระราช สาสน์ ดังนั้น แล้ว ก็ มี พระไทย ยินดี จึ่ง ตรัส สรรเสริญ ว่า มะกะโท้ มอญ น้อย นั้น เรา ได้ ทำ นาย ไว้ แล้ว ว่า สืบ ไป จะ มี บุญญา ธิการ บัด นี้ ได้ เปน กระษัตริย์ ครอง รามัญ ประเทศ แล้ว ต่อ ไป ภาย น่า นอก จาก เรา ผู้ เดียว แล้ว จะ หา กระษัตริย์ อื่น มี บุญ ยิ่ง กว่า มะกะโท้ นี้ มิได้ พระองค์ จึ่ง ทรง ตั้ง พระ นาม ให้ แก่ มะกะโท้ ว่า พระเจ้า วาริหู (ฟ้า รั่ว) กับ พระ ราชทาน เครื่อง ราช กกุธภัณฑ์ ๕ ประการ สำหรับ กระษัตริย์ คือ พระ ขรรค์ ๑ ฉัตร ๑ พระ มหา มงกุฎ ๑ ฉลอง พระบาท ทอง ๑ พัด วาลวิชนี ๑ รวม เปน ๕ ประการ จึ่งโปรด พระราชทาน พระ ราโชวาทไป แก่ ราชทูต ว่า ให้ เจ้า แผ่นดิน มุตะมะ อยู่ ใน ทศพิธ ราชธรรม บำรุง ปกครอง แผ่นดินโดย ยุติธรรม ให้ ตั้งใจ รักใคร่ ราษฎร พลเมือง ดุจ ดัง บุตรใน อุทร แล ทรง ประสาท พระ พร ว่า ให้ เจ้า แผ่นดิน มุตะมะ ปราศจากไภย อันตราย ทั้ง

ภาย นอก ภาย ใน ให้ ครอง ราช สมบัติ เปน ศุข เจริญ สืบ ไป สิ้น กาล นาน เทอญ

ราชทูต ก็ กราบ ถวาย บังคม ลา สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า กลับ ไป กราบ ทูล พระ เจ้า แผ่นดิน มุตะมะ ให้ ทราบ ทุก ประการ แล ถวาย เครื่อง ราชกกุธภัณฑ์ ทั้ง ๕ ประการ พระ เจ้า มะกะโท้ ก็ ทรง พระ โสมนัศ ยินดี ชอบ พระเดช พระคุณ สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า หา ที่ สุด มิได้ จึ่ง ผิน พระภักตร์ เฉภาะ มา ตรง ทิศ กรุง ศุโขไทย กราบ ถวาย บังคม สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า โดย ความ ระลึก รู้ พระคุณ ของ พระองค์ อัน ยิ่ง เหลือ ล้น ไม่ มี ที่ สิ้น สุด ฉนั้น

ฝ่าย สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า ผู้ ผ่าน พิภพ กรุง ศุโขไทย ได้ ครอง ราช สมบัติ เปน ศุข มา ช้า นาน เมื่อ แรก ได้ ราชสมบัติ นั้น มี พระชนม์ ได้ ๓๕ พรรษา อยู่ ใน ราช สมบัติ ๔๐ พรรษา รวม พระชน มายุ ๗๕ พรรษา ก็ เสด็จ สวรรคต

ใน ปี นั้น พระ ลือ ซึ่ง เปน พระ อนุชา ต่าง พระ มารดา ขึ้น ครอง ราช สมบัติ แทน สมเด็จ พระ เชษฐา ธิราช ต่อไป พระองค์ เสด็จไป ครอง เมือง นคร สวรรค์ บุรี มี พระ มเหษี ทรง พระ นาม ว่า สุธา เทวี พระ ลือ องค์ นี้ เมื่อ แรกได้ ราชสมบัติ มี พระชนม์ ๓๐ พรรษา ครอง ราช สมบัติ ได้ ๔๕ พรรษา เสด็จ สวรรคต รวม พระชนมายุ ๗๕ พรรษา พระองค์ ประสูตร วัน จันทร์

ใน ครั้ง นั้น พระ นคร สวรรค์ บุรี ว่าง กระษัตริย์ ครอบ ครอง อยู่ ถึง ๕๐ ปี ลุ ศักราช ๖๖๓ ปี จึ่ง มี ขัตยวงษ์ องค์ หนึ่ง เปน เชื้อ พระ วงษ์

ของ พระ สือ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ ใน เมือง นคร สวรรค์ บุรี มี พระ มะเหษี ทรง พระ นาม ว่า สุมณฑา เทวี ครอง ราชสมบัติ ได้ ๕๐ พรรษา เมื่อ แรกได้ ราชสมบัติ มี พระชนม์ ๑๕ พรรษา รวม พระชน มายุ ๖๕ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระองค์ ประสูตร วัน เสาร์

ขณะ เมื่อ พระองค์ ยัง มิได้ เสด็จ สวรรคต นั้น มี พวก ทำไม้ พวก หนึ่ง คุม กัน ไป ตัด ฟัน ไม้ อยู่ ใน ป่า แขวง เมือง นคร สวรรค์ นาย กอง ตัดไม้ จัด ให้ คน ผู้ หนึ่ง อยู่ เฝ้า รักษา ที่ ซุม รุม สำหรับ หุง เข้า ต้ม แกง ไว้ ท่า พวก กัน ที่ ไป ตัดไม้ นั้น จำเภาะ จัด เลือกได้ คน ผู้ มี บุญ ผู้ หนึ่ง ซึ่ง จะได้ เปน กระษัตริย์ ครอง ราช สมบัติ ต่อไป ให้ อยู่ รักษา ที่ พักใน เวลา นั้น พวก ตัด ไม้ ทั้งปวง ก็ ไป ตัด ฟันไม้ ซุง เล่าใหญ่ น้อย อยู่ ใน ป่า ครั้น ถึง เวลา ผู้ รักษา ซุมรุม ที่ พัก กับ คน ใช้ ช่วย การ ด้วย จึ่ง หุง เข้า ไว้ ท่า พวก ตัดไม้ ราย หม้อ เข้าไป หลาย เตาไฟ ครั้น หม้อเข้า เหล่า นั้น เดือด พลุ่ง ขึ้น พร้อม กัน ใน ขณะนั้น จะ หา ไม้ จ่า คน หม้อ เข้า ที่ ไหน ไม่ ทัน จึ่ง ฉวยได้ ไม้ งิ้ว ดำ ท่อนหนึ่ง อยู่ ใน ที่ใกล้ ๆ มา คน เข้า หม้อหนึ่ง เข้า ก็ ดำไป สิ้นทั้ง หม้อ ผู้ รักษา ที่พัก สำคัญ ว่าไม้ คนเข้าเปนไม้ รัก ครั้น เห็น เข้า ดำ ไป ทั้ง หม้อ ดัง นั้น แล้ว ก็ เกรง พวก ตัดไม้ จะ ว่า กล่าว ติเตียน ได้ จึ่ง คด เข้า ดำใน หม้อ นั้น มา กิน เสีย เอง หมด ทั้ง หม้อ ครั้น กิน แล้ว ก็ รู้สึก ตน ว่า มี กำลัง กาย ขึ้น เปน หนัก หนา ดุจ ดัง มี กำลังได้ หลาย ช้าง สาร จึ่ง ลอง หัก ถอน ต้น ยางใหญ่ ๆ ต้น ยาง เหล่า นั้น ทน ทาน กำลังไม่ ได้ ก็โค่น หัก ลง มา สิ้น แล้ว เหนี่ยว ต้น ยางใหญ่ ๆ ลง มา แขวน หม้อ เข้า หม้อ แกง ไว้ กับ กิ่ง ยอด เปน หลั่น ๆ ลำดับ กัน จึ่ง

ปล่อย ยอด ไม้ ยาง นั้น ให้ กลับ ตั้ง ขึ้น อยู่ ตาม เดิม พอ ถึง เวลา กิน อาหาร พวก ตัด ฟันไม้ เหล่า นั้น พา กัน กลับ มา จะ กิน เข้า หา เห็น หม้อ เข้า หม้อ แกง ไม่ จึ่ง แล ดู ขึ้นไป บน ยอด ยาง เห็น หม้อ เข้า หม้อ แกง แขวน อยู่ สลับ สลอน กัน เปน การ แปลก ประหลาด ดัง นั้น ต่าง สำคัญ ว่าโขมด ป่า หรือ รุกขเทวดา แกล้ง นำ ขึ้นไป ซ่อนไว้ จึ่ง ถาม ผู้ เฝ้า ที่ ชุม รุม ว่า เหตุ ผล อย่างไร จึ่ง เปน ดัง นี้ คน ผู้ เฝ้า ที่ อยู่ จึ่ง บอก ว่า ถ้า ท่าน ทั้งปวง หิว เข้า แล้ว เรา จะ หยิบ หม้อ เข้า หม้อ แกง ลง มาให้ ว่า แล้ว จึ่งโน้ม น้อม ต้น ยาง ให้ ยอด อ่อน ลง มา ถึง มือ หยิบ หม้อ เข้า หม้อ แกง ส่งให้ แก่ พวก ตัดไม้ เหล่า นั้น ต่าง คน ต่าง เห็น ผู้ นั้น มี กำลัง มาก ก็ มี ความ อัศจรรย์ ใจ ยังไม่ รู้ ว่า กำลัง ของ ผู้ นั้น เกิด ขึ้น ด้วย อย่างไร บ้าง ว่า ผู้ นั้น จะ เปน บุญ ตัว พบ สาย แทง ปฤษณา ได้ กิน ว่าน ยา มหา กำลัง ของ พระ มหา ฤๅษี ที่ ศักดิ สิทธิ์ หรือได้ กิน น้ำ สุรา มฤตย์ ของ พระ อินทร์ สิ้น โรค จึ่ง เกิด เรี่ยว แรง ยิ่ง กว่า แรง ช้าง ดัง ที่ พวก ชาว บ้าน นอก บอก เล่า หลอก ลวง กัน มา แต่ ก่อน ๆ นั้น ก็ ไม่ แจ้ง แต่ เห็น คน ผู้ นั้น มี แรง มาก เกิน กว่า แรง มนุษย์ ทั้งปวง เปน อัศจรรย์ ดัง นั้น แล้ว ก็ ยำ เยง เกรง กลัว กันไป สิ้น แลไม้ สัก ซุง ไม้ เสา ต้น ยาว ๆ ใหญ่ ๆ ที่ พวก ตัด ไม้ ตัด ฟัน ลงไว้ เท่าใด ผู้ ที่ ได้ กิน เข้า ด้วย ยางไม้ งิ้ว ดำ นั้น ก็ สำแดง กำลัง ช่วย จับ โยน คว่าง ทิ้ง ลงไป ให้ ถึง ท่า น้ำ ทั้ง สิ้น หา ต้อง ใช้ ฉุด ลาก ด้วย แรง ช้าง แล แรง คน แรง กระบือไม่ เลย ระยะทาง ที่ คว่าง ทิ้งไม้ ใน ป่า สูง ไป ถึง ท่า น้ำ นั้น ประมาณ หมื่น เส้น ครั้น ไม้ ตก ถึง ท่า หมด แล้ว พวก ตัดไม้ ก็ ช่วย กัน ผูก เปน แพ ต่าง ๆ คน ทั้งปวง จึ่ง ยกให้ คน ผู้ ได้ กิน ยา

ไม้ งิ้ว ดำ นั้น เปน หัว น่า คุม แพ ไม้ ล่อง ลง มา ยัง เมือง นคร สวรรค บุรี

ใน ขณะ นั้น กระษัตริย์ ผู้ ครอง เมือง นคร สวรรค บุรี เสด็จ สวรรคต แล้ว ยัง หา มี เชื้อ พระ วงษ์ องค์ อื่น ได้ ครอง ราช สมบัติ แทนไม่ พอ บุญญา ธิการ ของ บุรุษ ผู้ ได้ กินไม้ งิ้ว ดำ อัน เปน ยา นั้น มา ถึง คน ทั้งปวง กลัว เกรง กำลัง วังชาไป สิ้น เสนา อำมาตย์ จึ่ง เชิญ บุรุษ ผู้ นั้น ขึ้น เปน กระษัตริย์ ครอง ราช สมบัติใน พระ นคร สวรรค์ สืบไป ทรง พระ นาม ว่า พระญาโคตร์ ตะบอง พระญา โคตร ตะบอง องค์ นี้ มี บุญญา ธิการ ทรง อานุภาพ มาก แล มี พระ กำลัง มาก กว่า คน ทั้งปวง คทาธร ที่ พระองค์ ทรง ถือ นั้น เปน เหล็ก โต เท่า ลำตาล พระองค์ ตรัส แก่ เสนา อำมาตย์ อยู่ เสมอ ว่า "มนุษย์ ใน ชม พูทวีป นี้ ไม่ มี ผู้ ใด จะ ต่อ กร กับ เราได้ เรา มิได้ กลัว ผู้ ใด เว้นไว้ แต่ มนุษย์ ซึ่ง เหาะ มาได้ ทาง อากาศ เท่า นั้น เรา จึ่ง จะ กลัว"

ใน ขณะ นั้น เกิด แผ่น ดินไหว อยู่ เสมอ พระองค์ จึ่ง มี รับ สั่ง ให้ หา โหรา จาริย์ เข้า มา ทำนาย ว่า แผ่นดิน ไหว ทั้ง นี้ จะ เปน เหตุ ร้าย ดี ประการใด โหรา จาริย์ จึ่ง พยากรณ์ ถวาย ว่า บัด นี้ ผู้ มี บุญ มา บังเกิด อยู่ ใน ครรภ์ มารดา จึ่ง บรรดานให้ แผ่นดินไหว ทั้ง นี้ พระญา โคตร ตะบอง ได้ ทรง ฟัง ดัง นั้น ก็ เกรง ว่า ผู้ มี บุญ บังเกิด ขึ้น แล้ว จะ ชิง ราช สมบัติ ของ พระองค์ จึ่ง ตรัส สั่งให้ จับ สัตรี ที่ มี ครรภ์ มา ประหาร ชีวิตร เสีย สิ้น แต่ หญิง ที่ ผู้ มี บุญ มา บังเกิด อยู่ ใน ครรภ์ นั้น ด้วย เดชะ บุญ บารมี ของ บุตร ให้ มารดา หนี รอดไป ได้

ครั้น อยู่ มา หญิง นั้น มี ครรภ์ ถ้วน กำหนด ทศมาศ แล้ว ก็ ประสูตร

บุตร ผู้มีบุญ ในขณะนั้น ก็บังเกิดแผ่นดินไหว เปนมหัศจรรย์ อีก พระญาโคตรตะบองจึ่งตรัสถามโหราจาริย์อีกเล่าว่า แผ่นดินไหว อีกทั้งนี้จะมีเหตุร้ายดีเปนประการใด โหราจาริย์จึ่งพยากรณ์ถวายว่า บัดนี้กุมารที่มีบุญนั้นประสูตรจากครรภ์มารดาแล้ว แผ่นดินจึ่งไหวเปนมหัศจรรย์ดังนี้ ครั้นพระองค์ได้ทราบดังนั้นจึ่งตรัสสั่งให้จับเด็กทารก ซึ่งนอนอยู่ในเบาะในเปลนั้นมาคลอกเพลิงเสียสิ้น ในเวลานั้นกุมารที่มีบุญนั้นก็ถูกจับไปด้วย พวกเผาเด็กจึ่งนำไปคลอกเพลิงที่ป่าช้านอกเมือง พร้อมด้วยเด็กลูกทารกชาวบ้านทั้งปวง แต่กุมารผู้มีบุญนั้นเพลิงหาได้ไหม้ทั้งตัวไม่ เปนแต่ถูกเปลวเพลิงลวกเอาตามมือแลเท้าเท่านั้น ดิ้นรนกลิ้งเกลือกออกไปพ้นเพลิงได้ พวกคนเผาหาได้สังเกตเห็นไม่ จึ่งนายผู้รักษาป่าช้าไปพบก็นำกุมารนั้น มาซ่อนเลี้ยงรักษาไว้ไม่ให้คนภายนอกรู้ แต่กุมารนั้นเปนคนพิการ ครั้นเติบใหญ่ขึ้นจะทำมาหากินสิ่งใดก็ไม่ถนัด จนเจริญไวยมีอายุได้ ๑๕ ปี เมื่อกุมารนั้นจะถึงที่มีบุญญาธิการได้เปนกระษัตริย์มีศักดานุภาพมาก จึ่งร้อนถึงสมเด็จอมรินทราธิราชลงมาดลใจพวกชายหญิงชาวบ้านเมืองนครสวรรคบุรี ทั้งในเมืองนอกเมืองให้รู้ทั่วกัน ต่างพูดโจษกันเสียงอื้ออึงเซงแซ่ไปว่าจะมีผู้มีบุญใหม่ขี่ม้าเหาะมาทางอากาศ ขึ้นผ่านพิภพเมืองเรา พวกราษฎรพลเมืองบางเหล่าพูดโจษกันว่า ผู้มีบุญจะมาทางทิศตวันออกโดยทางอากาศในวันนี้เปนแน่ เพราะฉนั้น พวกพลเมืองทั้งในเมืองนอกเมือง จึ่งพากันแตกตื่นอุ้มลูกจูงหลานไปคอยดูผู้มีบุญอยู่ในที่

กว้าง กลาง พระ นคร ฝ่าย กุมาร ผู้ พิการ ด้วยไฟ ลวก นั้น ก็ อุตส่าห์ ไป ดู ผู้ มี บุญ กับ คน ทั้งปวง ด้วย ครั้น กุมารนั้น เดินไป ถึง ต้นโพใหญ่ จวน จะ ถึงเมือง ใน ขณะ นั้น สมเด็จ อมรินทราธิราช จึ่ง นฤมิตร เพศ เปน มนุษย์ ผู้ เฒ่า จูง ม้า มี เครื่อง อาน ผูก ครบ ตัว ๑ กับ ห่อ เข้า ทิพย์ ๑ ห่อ ขวด น้ำ มัน ๑ ขวด เครื่องอาภรณ์ สำหรับ กระษัตริย์ ๑ ห่อ อันมีพร้อม กับทั้ง พระขรรคาวุธ ด้วย มา มอบให้แก่ กุมาร พิการ นั้น รักษาไว้ จึ่ง สั่ง ว่า ถ้า หิว เข้า เมื่อใด จง แก้ ห่อ เข้า นั้น ออก กิน เถิด ครั้น แล้ว สมเด็จ ท้าว สหัสไนย เทวราช ก็ อันตรธาน หายไป จาก สถาน ที่ นั้น ฝ่าย กุมาร พิการ นั้น นั่ง คอย ท่า อยู่ ช้า นาน ไม่ เห็น ผู้ เฒ่า ที่ ฝาก ของ นั้น กลับ มา พอ ถึง เวลา หิว เข้า ก็ แก้ ห่อ เข้า นั้น ออก กิน ตาม คำ ผู้ เฒ่า เจ้า ของ สั่งไว้ ครั้นได้ กิน อาหาร ทิพย์ อัน มี โอชารศ ดัง นั้น แล้ว ก็ รู้สึก มี กำลัง เปน ศุข กาย ศุข จิตร เกิด กำลัง สติ ปัญญา ความ คิด แปลก ขึ้น กว่า เก่า จึ่ง หยิบ ขวด น้ำ มัน มา ริน ออก ทา ทั่ว ร่าง กาย รอย บาด แผล ที่ไฟไหม้ ลวก ตาม มือ แล เท้าให้ ขัด ข้อ ลำ แลโรคไภยใน กาย ก็ หายไป สิ้นใน ทัน ที กลับ มี สีสัณฐ์ พรรณ ผ่องใส งด งาม แปลก ตา ของ ตน ขึ้น เมื่อ เห็น ปรากฏ ดัง นั้น กุมาร นั้น ก็ นึก ในใจ ว่า ผู้ มี บุญ ที่ จะ มา นั้น เห็น จะ เปน ตัว เรา เอง กระมัง จึ่งแก้ ห่อ อาภรณ์ นั้น ออก เห็น ผ้า นุ่ง ห่ม แล เครื่อง ประดับ ต่าง ๆ อัน งด งาม จึ่ง แต่ง ตัว นุ่ง ห่ม แล ประดับ เครื่อง อาภรณ์ ของ กระษัตริย์ เหน็บ พระขรรคาวุธ เสร็จ แล้ว ก็ ขึ้น ขี่ ม้า แท้ จริง ม้า นั้น หาใช่ ม้า ตาม ธรรมดา ของ มนุษย์ ไม่ เปน ม้า เทวดา ก็ พา เหาะ ขึ้นไปใน อากาศ เหนือ พระนคร สวรรค์ บุรี

ใน ขณะ นั้น พระญา โคตร ตะบอง ทอด พระเนตร เห็น ผู้ มี บุญ ขี่ ม้า เหาะ มา ทาง นภากาศ ดัง นั้น ก็ สดุ้ง ตก พระ ไทย กลัว จึ่ง ตรัส ว่า ถ้า เรา คว่าง ตะบอง เหล็กไป ตก ลงใน ที่ ตำบลใด เรา ก็ จะ ตาม ตะบองไป สร้าง เมือง ลงใน ที่ ตำบล นั้น จึ่ง คว่าง ตะบอง เหล็กไปโดย เต็ม กำลัง ใน ทาง ทิศ ตวัน ออก ตะบอง เหล็ก นั้นไป ตก ลง ถูก ช้าง ตาย ถึง ล้าน ตัว เพราะ ฉนั้น จึ่งได้ เรียก ที่ ตำบล นั้น ว่า ล้าน ช้าง พระญา โคตร ตะบอง จึ่ง ทิ้ง พระนคร สวรรค์ บุรี หนีไป สร้าง นคร ลง ที่ ตำบล ล้าน ช้าง เรียก ว่า เมือง ล้าน ช้าง ภาย หลัง จึ่ง ขนาน นาม ว่า นคร ศรีสัตนาคนะหุต

ครั้น อยู่ มา มี อำมาตย์ สยาม ผู้ หนึ่ง ชื่อ ว่า แสน หัง เข้า แย่ง ชิง ราชสมบัติได้ พระญา โคตรตะบอง นี้ เมื่อแรกได้ ราชสมบัติ มี พระชนม์ ๒๐ พรรษา อยู่ ใน ราชสมบัติ ๖๑ พรรษา รวม พระชนม์ ๘๑ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระองค์ ประสูตร วัน เสาร์

ส่วน มงกุฎ แล พระขรรค์ นั้น ได้ หล่อ ประดับ กับ พระรูป หล่อ ของ พระองค์ ไว้ พระรูป หล่อ นั้น มี ปรากฏ อยู่ มา จน ถึง กรุง เทพ มหานคร บวร ทวารา วดี ศรีอยุทธยา เสีย แก่ พม่า

ฝ่าย พระนคร สวรรค์ บุรี นั้น พระเจ้า ภะรัต กับ ผู้ ผ่าน พิภพ เสด็จ สวรรคต แล้ว (พระเจ้า ภะรัตกับ นั้น เห็น จะ เปน พระยา แกรก คือ ที่ เรียก พระนามใน ภาย หลัง ตาม ฉบับ พงษาวดาร เหนือ ว่า พระเจ้า สิน ธพ อมรินทร์ นั้น) จึ่ง พระยา สาย น้ำ ผึ้ง ซึ่ง เปน มหา เสนาบดี ได้ ขึ้น ครอง ราชสมบัติ ใน พระนคร สวรรค์ บุรี ต่อไป ทรง พระนาม ว่า พระเจ้า สาย น้ำ ผึ้ง มี พระอรรคมเหษี ทรง พระ นาม ว่า ดาราราชเทวี มี

พระราช โอรส องค์ หนึ่ง ด้วย พระอรรค มเหษี มี พระนาม ว่า สุธรรมราชกุมาร พระเจ้า สาย น้ำ ผึ้ง พระองค์ นี้ มี พระบุญญาภินิหาร เปน อัน มาก ถ้า พระองค์ จะ เสด็จ ประพาศไป ใน ที่ ตำบลใด อัน เปน โขด เขิน เนิน หาด ดิน ดอน ก็ ดี จะ เสด็จ โดย ทาง ชลมารคไม่ได้ พระองค์ ทรง ชี้ พระหัดถ์ไป ใน ที่ ตำบลใด ตำบล นั้น ก็ กลับ กลาย เปน น้ำไหลไป ทั้ง สิ้น ดุจ ดัง สาย น้ำ ผึ้งไหล เปน มหัศจรรย์ พระองค์ เสด็จไป ประพาศ ตำบลใด ก็ โปรด ทรง แพ ยนต์ ไป ทุก ครั้ง ทุก คราว แพ ยนต์ ของ พระองค์ ก็ ล่อง ลอย ไป ตาม น้ำไหลได้ โดย สดวก จะได้ ติด ขัด น้ำ ณแห่ง หนึ่ง แห่งใด หา มิ ได้ ครั้น พระราช โอรส สุธรรม ราชกุมาร ของ พระองค์ ทรง เจริญไวยวัฒนาการ ขึ้น แล้ว พระองค์ จึ่ง ทรง โปรดให้ เปน พระมหาอุปราช ทรง พระนาม ว่า พระสุธรรม ราชา

พระเจ้า สาย น้ำ ผึ้ง เมื่อ แรกได้ ราช สมบัติ มี พระชนม์ ๑๕ พรรษา อยู่ ใน ราชสมบัติได้ ๓๐ พรรษา รวม พระชน มายุ ๔๕ พรรษา เสด็จ สวรรคต

ใน ขณะ นั้น พระสุธรรม ราชา มหาอุปราช ผู้ เปน พระราช โอรส ขึ้น ครอง ราชสมบัติใน พระนคร สวรรค์ บุรี ต่อไป ทรง พระนาม ว่า พระเจ้า สุธรรม ราชา มี พระอรรค มเหษี ทรง พระนาม ว่า ศิริปชาราชเทวี พระ ราชวงษ์ แล พระญาติ ของ พระองค์ สืบ เชื้อ สาย มา แต่ ฝ่าย อำมาตย์ โดย มาก

ครั้น อยู่ มา พระองค์ เสด็จไป สร้าง พระนคร อยู่ ณเมือง พิศณุโลก เมือง นี้ มี แม่ น้ำ ผ่าน กลาง พระนคร ประกอบ ด้วย พรรณ มัจฉา ชาติ แล ธัญญาหาร บริบูรณ์ แลมี บ่อ สระ น่า สนาน น่า เล่น เปน ที่ สนุก เปน อัน มาก

พระเจ้าสุธรรมราชา ทรง พระราชศรัทธา บริจาคพระราชทรัพย์ ให้ช่างหล่อพระพุทธรูป ปฏิมากร ๒ องค์ องค์ หนึ่ง ทรง พระนาม ว่า พระพุทธชินราช องค์หนึ่ง ทรง พระนาม ว่า พระพุทธชินสีห์ แล ทรง สร้าง พระอาราม ขึ้น สอง อาราม โปรดให้ อาราธนา พระสงฆ์ ผู้ เปน พระเถระ รู้ พระปริยัติธรรม ไตรยปิฎก มา เปน เจ้า อาราม ให้ บอก กล่าว พระปริยัติธรรม แก่ พระภิกษุ สามเณร เล่า เรียน เปน อายุ พระพุทธสาสนา สืบไป

พระองค์ ทรง บำรุง พระพุทธ สาสนา มี การ ปฏิสังขรณ์ พระอาราม พระสถูป เจดีย์ วิหาร เปน ต้น บำเพ็ญ พระราชกุศล สิ้น พระราชทรัพย์ เปน อัน มาก

พระเจ้า สุธรรม ราชา เมื่อ แรกได้ ราชสมบัติ มี พระชน มายุ ๑๕ พรรษา อยู่ ใน ราชสมบัติ ๓๕ พรรษา รวม พระชน มายุ ๕๐ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระองค์ ประสูตร วัน เสาร์

ใน ลำ ดับ นั้น เชื้อ พระวงษ์ ของ พระเจ้า ปทุมสุริยวงษ์ ขึ้น ครอง ราชสมบัติใน เมือง พระพิศณุโลก ต่อไป ทรง พระนาม ว่า พระเจ้า พิศณุ ราชา มี พระอรรค มเหษี ทรง พระนาม ว่า อินทวดีเทวี มี พระอนุชาองค์หนึ่ง ทรง พระนาม ว่า พิชยราชา คือ พิไชยราชา พระเจ้า พิศณุราชา เสด็จไป สร้าง พระนคร พิจิตร บุรี มี รับ สั่งให้ นาย จิตร กรรม ช่างวาด เขียน รูปภาพ แลลวด ลาย ต่าง ๆ ที่ ฝา ผนัง กำแพง พระราชวัง ชั้นใน แล ชั้น นอก เปน ฝี มือ ประณีต งาม อย่าง ยิ่ง จึ่ง สมมุติ เรียก นาม เมือง นั้น ว่า พระนคร พิจิตรบุรี คือ หมาย เหตุ ว่า เปน เมือง งาม ด้วย ลาย รูปภาพ เขียน ต่าง ๆ

พระเจ้า พิศณุ ราชา ครอง ราชสมบัติได้ ๓๐ พรรษา เมื่อ แรกได้ ราช

สมบัติ มี พระชน มายุ ๒๐ พรรษา รวม พระชนม์ ๕๐ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระองค์ ประสูตร วัน เสาร์

ใน ลำ ดับ นั้น พระพิชย ราชา ผู้ เปน พระอนุชาธิราชได้ ครอง ราชสมบัติ ทรง พระนาม ว่า พระเจ้า พิไชย ราชา มี พระอรรค มเหษี ทรง พระนาม ว่า ศิริกัญญา ราชเทวี มี พระราช โอรส องค์ หนึ่ง ทรง พระนาม ว่า พระ ศรีสิงห์ ครั้น ต่อ มา พระเจ้า พิไชย ราชา เสด็จ ประพาศไป พร้อม ด้วย หมู่ ราชบริพาร โยธา ทวย หาร ทั้งปวง ทรง เลือก หา ที่ ไชยภูมิ จะ สร้าง พระ นครใหม่ให้ สมควร กับ พระนาม ของ พระองค์ ครั้นได้ ที่ไชย ภูมิ ดี แล้ว ก็ ทรง สร้าง พระนคร ขึ้นใหม่ให้ ชื่อ ว่า พระนคร พิไชย บุรี (เข้าใจ กัน ว่า จะ เปน เพ็ชร์ บุรี) พระองค์ เสด็จ ประทับ สำราญ พระไทย อยู่ ใน พระนคร นั้น

• • พระเจ้า พิไชย ราชา เมื่อ แรกได้ ราชสมบัติ มี พระชนม์ ๒๕ พรรษา อยู่ ใน ราชสมบัติ ๔๐ พรรษา รวม พระชนม์ ๖๕ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระองค์ ประสูตร วัน เสาร์

จึ่ง เสนา อำมาตย์ ทั้งปวง เชิญ พระศรีสิงห์ พระราช โอรส ขึ้น ครอง ราชสมบัติ ต่อไป ทรง พระนาม ว่า พระเจ้า ศรีสิงห์ มี พระมเหษี ๒ พระองค์ พระมเหษี ใหญ่ ทรง พระนาม ว่า สุชาวดีเทวี พระมเหษี น้อย ทรง พระ นาม ว่า สุวรรณ บัพพตา

พระมเหษี ใหญ่ มี พระราช โอรส ๒ พระองค์ พระราช โอรส องค์ ใหญ่ ทรง พระนาม ว่า พระเชษฐ์ กุมาร พระราช โอรส องค์ น้อย ทรง พระนาม ว่า พระสุรินทราชา พระราช โอรส สอง พระองค์ นี้ มี ลักษณ พระรูป โฉม งาม ฉม้าย คล้าย กัน ภาย หลัง พระเชษฐ์ กุมาร พระราช โอรส องค์ ใหญ่ สิ้น

พระชนม์ ล่วงไป

ฝ่าย พระ มเหษี น้อย ก็ มี พระ ราช โอรส ๒ พระองค์ องค์ หนึ่ง ทรง พระ นาม ว่า สุริย วงษา องค์ หนึ่ง ทรง พระ นาม ว่า อนุราช อยู่ มา วันหนึ่ง สุรินทราชา พระราช โอรส กราบ ถวาย บังคม ลา พระราช บิดา พา พล โยธา ทวย หาร เปน อัน มาก เสด็จไป ประพาศ ป่า ตาม สำราญ พระไทย เสด็จ ล่วง แดนไป จน ถึง ป่า แห่ง หนึ่ง ใกล้ เขตร แคว้น แดน เมือง กัมพุชา ป่า นั้น มี ต้นไม้ ขึ้น เปน พุ่ม พง มี กิ่ง ก้านใบ เขียว เหลือง หม่น แล แต่ ไกล ดูจดัง สร้อย คอ ขน นก ยูง มี ช้าง สี น้ำ เงิน ประหลาด ตัว หนึ่ง อยู่ ในป่า นั้น พระราช โอรส สุรินทราชา ให้ คล้อง จับ ช้าง สี ประหลาด นั้นได้ พา พวก พล เสด็จ กลับ มา ขึ้น เฝ้า กราบ ทูล พระราช บิดา ถวาย ช้าง สี ประหลาด นั้น

ครั้น อยู่ มา พระ เจ้า ศรี สิงห์ตรัส ถาม พระ ครู โหรา จารีย์ ว่า สืบ ไป เบื้อง น่า บ้าน เมือง จะ อยู่ เย็น เปน ศุข หรือ จะเกิด ทุกข์ ขุก เข็ญ เปน ประการใด พระ ครู โหรา จารีย์ จึ่ง กราบ ทูล ว่า ชาตา เมือง จะ ต้อง ย้าย พระ นคร ไป ๓ แห่ง บ้าน เมือง จึ่ง จะ ยั่ง ยืน ถาวร มั่น คง เปน ปรกติ ดี พระองค์ ได้ ทรง ฟัง ดัง นั้น จึ่ง เสด็จไป สร้าง ซ่อม แปลง พระ นคร สวรรค์ บุรี แล้ว เสด็จ ประทับ อยู่ ใน พระ นคร นั้น โดย ศุข สำราญ พระไทย

พระเจ้า ศรีสิงห์ เมื่อแรก ครอง ราชสมบัติ พระ ชนม์ ๑๕ พรรษา อยู่ ใน ราช สมบัติ ๓๕ พรรษา รวม พระชนมายุ ๕๐ พรรษา เสด็จ สวรรคต

ใน ลำดับ นั้น พระ สุรินทราชา ราช โอรสได้ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ ใน พระ นคร สวรรค์ บุรี ต่อไป ทรง พระ นาม ว่า พระ เจ้า สุรินทราชา มี พระ อรรค มเหษี ทรง พระ นาม ว่า จันทา เทวี

อยู่ มา พระองค์ ตรัส สั่งให้ พระ ครู โหรา จาริย์ คำณวน ดวง พระ ชาตา ของ พระองค์ แลให้ ทำนาย พระ เคราะห์ ดี ร้าย ด้วย พระโหรา จาริย์ จึ่ง คำณวน พระ ชาตา ถวาย พยากร ว่า เกณฑ์ พระ ชาตา ของ พระองค์ มี พระ เคราะห์ จะ ต้อง เสด็จ สวรรคต ด้วย ยาพิษ ถ้า พระองค์ จะ เสดาะ พระ เคราะห์ ให้ มี พระ ชนม์ ยืด ยืน นาน แลให้ มี พระ เดชา นุภาพ แผ่ ไพศาลไป แล้ว ขอให้ พระองค์ ทำ พระราชพิธี เสดาะ พระ เคราะห์ ร้าย รับ พระ เคราะห์ ดี แล้ว ยก พยุหโยธา ทัพ เสด็จ ประพาศไป เลือก หา ภูมิ ลำเนา อัน เปนไชย มงคล สร้าง พระ นครใหม่ ลงใน ที่ นั้น เสด็จ ประทับ อยู่ ก็ จะ เคลื่อน คลาย พระ เคราะห์ พระองค์ จึ่ง ตรัส สั่งให้ ตั้ง พระราช พิธี กระทำ ตาม พระโหร ทูล เสร็จ แล้ว ก็ เสด็จ ยก พยุหโยธา ทัพ ออก จาก พระ นคร เที่ยว ประพาศ เลือก หา ที่ ไชย ภูมิ จะ สร้าง เมือง ถึง บ้าน พวก พราน เนื้อ แห่ง หนึ่ง ทอด พระ เนตร เห็น ตำบล นั้น เปน ที่ ไชย ภูมิ ดี จึ่ง ตรัส สั่งให้ กอง ทัพ คุมโยธา ทวย หาร เข้า ตี บ้าน นั้นให้ แตก เปน ฤกษไชย มงคล แต่ อย่าให้ ราษฎร ชาว บ้าน ป่วย เจ็บ ล้ม ตายได้ เปน อัน ขาด พวก กอง ทัพ ของ พระองค์ ก็ ขับ ทหาร โห่ ร้อง เข้า ตี บ้าน พราน พวก พรานใน บ้าน นั้น ต่าง แตก หนี ไป สิ้น ครั้น พระองค์ ได้ ไชย ชำนะ เปน ราชา ฤกษ แล้ว ก็ ให้ สร้าง พระ นคร ลง ใน ตำบล บ้าน นั้น จึ่ง ตรัส สั่งให้ ไป เที่ยว ป่าว ร้อง ติด ตาม พวก พราน เนื้อ ทั้ง ปวง นั้น กลับ มา พระ ราชทาน เงิน ทอง เสื้อ ผ้า เปน อัน มาก ทั่ว กัน ทุก คน แล โปรดให้ เลือก ตำบล ยก พระ ราชทาน ที่ ดิน เปน กรรม สิทธิ แก่ พวก พราน บ้าน หนึ่ง บ้าน นั้น จึ่ง มี ชื่อ เรียก ว่า บ้าน พราน เนื้อ สืบ มา ยัง มี ปรากฏ อยู่ จน เท่า ทุก วันนี้

ครั้น พระองค์ สร้าง พระนคร เสร็จ แล้ว จึงทรง ตั้งนามเมือง นั้น ว่า พระ นครไชย นาท บุรี ภาย หลัง ต่อ มา ชน ทั้ง ปวง เรียก พระ นาม ของ พระองค์ เปน สอง พระ นาม บาง ที่ เรียก พระ นาม ว่า พระ เจ้า สุรินทราชา บาง คราว เรียก พระ นาม ของ พระองค์ ว่า พระ เจ้าไชย นาท ตาม นาม พระ นคร นั้น

อยู่ มา วัน หนึ่ง พระองค์ ตรัส ถาม พระ ครู โหรา จารีย์ อีก ครั้ง หนึ่ง ว่า พระ ชาตา ของ พระองค์ ต่อไป จะ เปน ประการ ใด บ้าง ให้ ทำนาย ตาม ตำรา โดย จริง พระ ครู โหรา จารีย์ ก็ ถวาย คำ พยากร ยืน ยัน อยู่ ตาม ที่ ทำนาย ถวาย มา แต่ ก่อน ว่า พระองค์ จะ เสด็จ สวรรคต ด้วย เสวย ยาพิษ พระ องค์ ทรง พระ ดำริห์ ว่า พวก โหรได้ ทำนาย เรา ถึง ๒ ครั้ง แล้ว จึง มี รับ สั่ง ให้ พวก วิเศษ ชาว เครื่อง ต้น เจือ ยาพิษให้ พระองค์ เสวย ที ละ เล็ก ละ น้อย เพื่อ จะให้ พระ เคราะห์ ของ พระองค์ บัน เทา ลง เพราะ เหตุ พระองค์ เสวย ยาพิษ เสมอ ดัง นี้ จึงไม่ มี พระราช โอรส

พระ เจ้า สุรินทราชา พระองค์ นี้ ครอง ราช สมบัติได้ ๓๘ พรรษา เมื่อ แรกได้ ราช สมบัติ มี พระชนม์ ๑๕ พรรษา รวม พระชนม์ ๕๓ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระองค์ ประสูตร วัน พฤหัศบดี

ใน ลำดับ นั้น พระ สุริย วงษา ซึ่ง เปน พระ อนุชา ต่าง พระ มารดา ได้ ครอง ราช สมบัติใน พระ นครไชย นาท ต่อไป พระองค์ มี พระ มเหษี ทรง พระ นาม ว่า ปทุม วดี

ใน ขณะ นั้น อนุราชกุมาร ซึ่ง เปน พระอนุชา เสด็จ เข้า เฝ้า พระ เชษฐา ธิราช มิได้ ขาด อยู่ มา อนุราช กุมาร พระ อนุชา ลอบ รัก สมัค สังวาศ กับ

นาง ปทุม วดี มเหษี ของ พระ เชษฐา ธิราช ภาย หลัง จึ่ง พา พระ มเหษี นั้น หนี ไป ครั้น พระ เจ้า สุริย วงษาได้ ทราบ ก็ ทรง พระ พิโรธ จึ่ง มี รับ สั่ง ให้ ข้า ราชการ ทั้ง ฝ่าย ตำรวจ แล ทหาร คุม พล ออก ติด ตาม จับ พระ อนุชา กับ พระ มเหษี ให้ จงได้ ข้า ราชการ ทั้ง สอง กรม ติด ตามไป ไม่ ทัน ก็ กลับ มา กราบ ทูลให้ ทรง ทราบ ทุก ประการ

ครั้น อยู่ มา พระอนุราช ผู้ เปน พระอนุชา พา พระ มเหษี ปทุม วดี หนีไป นั้น ส้องสุม พวก พลได้ มาก แล้ว จึ่ง ยก พล เข้า มา แย่ง ชิง ราช สมบัติได้ จับ พระ เชษฐา ธิราช สำเร็จ โทษ เสีย

พระเจ้า สุริยวงษา ครอง ราช สมบัติได้ ๓๒ พรรษา เมื่อ แรกได้ ราช สมบัติ มี พระ ชนม์ ๒๕ พรรษา รวม พระ ชนม์ ๕๗ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระองค์ ประสูตร วัน จันทร์

ใน ลำดับ นั้น พระ อนุราช ผู้ เปน พระ อนุชาได้ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ พระองค์ เสด็จไป ก่อ สร้าง ซ่อม แปลง พระ นคร สิงหบุรี เสวย สวรรยา ธิบัติ อยู่ กับ พระ ปทุม วดี ซึ่ง เปน พระ พี่ สะใภ้ มา ก่อน แต่ พระองค์ หาได้ ตั้ง แต่ง ขึ้น เปน พระ มเหษี ใหญ่ ไม่ ให้ เปน แต่ พระ สนม เอก อรรคนารี เท่า นั้น ฝ่าย ขุนนาง ข้า ราชการ ทั้งปวง จึ่ง กราบ ทูล ขอให้ พระองค์ ทรง ตั้ง พระ ปทุม วดี เปน ตำแหน่ง พระ มเหษี ใหญ่ อีก ฝ่าย หนึ่ง แต่ พระเจ้า อนุราช ไม่ ยอม ตาม คำ ขอ ของ ขุนนาง ทั้งปวง ตรัส ว่า เรา จะยก พระ ปทุม วดี ขึ้น เปน มเหษี ใหญ่ อีก ฝ่าย หนึ่งไม่ ได้ เพราะ เหตุ ว่า ธรรมดา สัตรี ไม่ ค่อย จะ ทิ้ง นิสไสย เดิม ของ ตน ถ้า ขืน ยก ขึ้นให้ เปน พระ มเหษี ใหญ่ อีก ฝ่าย

หนึ่ง ดังนั้น แล้ว เกรง จะ เปนไป เหมือน อย่าง ครั้ง พระ เชษฐา ธิราช ของ เรา แต่ พระองค์ ทรง ระลึก ถึง อุปการ คุณ ของ พระ ปทุม วดี ว่า มี คุณ อยู่ กับ พระองค์ เปน หลาย ครั้ง พระองค์ จึ่ง ยก ส่วย อากร เปน อันมาก จาก หัว เมือง ต่าง ๆ พระ ราชทาน แก่ พระ ปทุม วดี โดย สมควร

ครั้น อยู่ มา พระ อินท สุชา เทวี ซึ่ง เปน พระ มเหษี ใหญ่ แต่ เดิม ของ พระองค์ ประสูตร พระ ราช โอรส องค์ หนึ่ง ทรง พระนาม ว่า อินท ราชา ครั้น ทรง พระ เจริญไวย ขึ้น พระราช บิดา จึ่ง สถาปนา ขึ้น เปน พระ มหา อุปราช

พระเจ้า อนุราช พระองค์ นี้ มี บุญญา ธิการ เปน พระ สัจ บารมี ทรง อธิษฐานให้ เปนไปได้ ตาม พระไทย ประสงค์ แต่ บาง สิ่ง บาง ส่วน เช่นใน บาง ครั้ง บาง คราว พระองค์ ทรง ห้าม ฝนให้ หยุดได้ แล บรรดาน ฝนให้ ตก ได้ ครั้น อยู่ มา พระองค์ เกิด มี พระไทย โลภ เจตนา มาก ขึ้น มี รับสั่ง ให้ เก็บ ริบ เงิน ทอง ของ ราษฎร เสีย หมด ทั้ง สิ้น ห้าม มิ ให้ราษฎร มี เงิน ทองใช้ สอย มาก กว่า พระ ราช บัญญัติ ที่ ตั้งไว้ แลให้ เก็บ เงิน ภาษี อากร ทั้งปวง ทวี มาก ขึ้น ผิด จาก ราช ประเพณี แต่โบราณ พระองค์ ให้ สร้าง คลัง มหา สมบัติใหญ่ โต แน่น หนา ให้ นำ เงิน ทอง ที่ เก็บ ริบ มาได้ จาก ราษฎร ทั้งปวง นั้น เข้า เก็บไว้ ใน คลัง มหา สมบัติ ทั้งสิ้น พระองค์ เสด็จ ไป ทอด พระ เนตร เงิน ทอง สิ่ง ของ ที่ คลัง มหา สมบัติ นั้น ทุก ๆ วัน มิได้ ขาด ทรง ประทับ สำราญ อิ่ม พระไทยไป ด้วย เงิน ทองใน คลัง มหา สมบัติ นั้น แล ตรัส ว่า พระองค์ ทรง รักษา อุโบสถ ศีล ณะที่ นั้น เพราะ เหตุ นั้น ราษฎร พล เมือง ทั้งปวง เห็น พระ จริต กิริยา อาการ ของ พระองค์ ผิด แปลกไป

กว่า กระษัตริย์อื่น ๆ ซึ่ง มี มา แต่ หลัง จึ่ง เรียก พระ นาม ของ พระองค์ ว่า พระเจ้าโลภ มหา สมบัติ พระองค์ ครอง ราช สมบัติ มาได้ ๓๕ พรรษา ก็ เสด็จ สวรรคต เมื่อ แรกได้ ราช สมบัติ พระ ชนม์ ๒๐ พรรษา รวม พระ ชนม์ ๕๕ พรรษา พระองค์ ประสูตร วัน อังคาร

ต่อ นี้ไป มี กระษัตริย์ ๘ พระองค์ ครอง ราช สมบัติโดย ลำดับ กัน แต่ไม่ มี ความ พิศดาร

๑ ใน ลำดับ นั้น พระ ราเมศวรได้ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ

๒ ครั้น พระ ราเมศวร สวรรคต แล้ว พระ ราช โอรส ของ พระองค์ ทรง พระ นาม ว่า บรม ราชา ได้ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ

๓ ครั้น พระ บรม ราชา สวรรคต แล้ว มหา จักรวรรดิ ซึ่ง เปน พระ ราช โอรส ของ พระองค์ ได้ ครอง ราช สมบัติ

๔ ครั้น เมื่อ พระเจ้า มหา จักรวรรดิ สวรรคต แล้ว พระ โพธิสาร ผู้ เปน พระ ราช โอรส ของ พระองค์ ได้ ครอง ราช สมบัติ

๕ เมื่อ พระเจ้าโพธิสาร สวรรคต แล้ว ใน ลำดับ นั้น พระเจ้า เอก ราชา ซึ่ง เปน พระ ราช วงษ์ อื่น ได้ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ

๖ เมื่อ พระเจ้า เอก ราชา สวรรคต แล้ว พระ อนุชา ของ พระองค์ ทรง พระนาม ว่า บรม ติโลก ได้ ครอง ราช สมบัติ

๗ ครั้น พระเจ้า บรม ติโลก สวรรคต แล้ว เชื้อ พระวงษ์ ของ พระ องค์ ได้ ขึ้น ครอง ราชสมบัติ ทรง พระนาม ว่า พระเจ้า ศิริภูปราชา

๘ เมื่อ พระเจ้า ศิริภูปราชา สวรรคต แล้ว พระราช โอรส ของ พระองค์ ได้ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ ทรง พระนาม ว่า พระเจ้า ชาติ ราชา

ตาม พงษาวดาร ฉบับ เดิม เมื่อ กระษัตริย์ ทั้ง ๘ พระองค์ ได้ ครอง ราช สมบัติ โดย ลำดับ กัน ไม่ มี จำนวน พระ ชนมายุ แลไม่ มี จำนวน พรรษา ที่ ได้ ครอง ราช สมบัติ ไม่ ปรากฏ พระนาม พระ อรรค มเหษี พระ ราชบุตร พระ ราช นัดดา แล ข้อ ความ ก็ หาได้ มี พิศดาร อย่างไรไม่

ใน ลำดับ นั้น ต่อ มา เชื้อ พระ วงษ์ ของ พระเจ้า ชาติ ราชาได้ ครอง ราช สมบัติใน พระ นคร สิงหบุรี ต่อไป ทรง พระนาม ว่า พระ อินทราชา

อยู่ มา พระองค์ ทรง เห็น ว่า พระ มเหษี ของ พระองค์ ไม่ มี พระ ราช โอรส จึ่ง ทรง สถา ปนา พระ อนุชา ของ พระองค์ ผู้ ทรง พระนาม ว่า พระ อู่ ทอง ขึ้น เปน พระ มหา อุปราช

ครั้น อยู่ มา พระ อินทราชา เสด็จไป สร้าง ซ่อม แปลง เมือง เพ็ชร บุรี เปน พระ นคร หลวง ประทับ อยู่ เปน ที่ สำราญ พระไทย ต่อไป พระ มเหษี ของ พระองค์ ผู้ ทรง พระนาม ว่า มณี มาลา มี พระ ครรภ์ ประสูตร พระ ราช โอรส องค์ หนึ่ง ทรง พระนาม ว่า อู่ ทอง พ้อง ต้อง กับ พระนาม ของ พระ มหา อุปราช ผู้ เปน พระเจ้า อาว ซึ่ง มี พระนาม ดังนี้ เพราะ ว่า เมื่อ เวลา ประสูตร นั้น พระ ราช วงษา นุวงษ์ แล พระ ญาติ ทั้งปวง มี ความ ชื่น ชม ยินดี ที่ พระองค์ ได้ พระ ราช โอรส ด้วย แต่ ก่อน หมาย ว่า พระองค์ จะ ไม่ มี พระ ราช บุตร แล้ว จึ่ง นำ อู่ ทอง ขันทอง อ่างทอง แต่ มี อู่ ทอง โดย มาก มา ถวาย เปน ของ ทำ ขวัญ พระ ราช กุมาร ด้วย ความ ชื่นชม ทั่ว กัน

ครั้น อยู่ มา เปน วัน ปวารณา ออก พรรษาใน เดือน ๑๑ พระ อินทราชา เสด็จไป พระ ราชทาน พระ กฐิน แก่ พระ สงฆ์ ใน อาราม ต่าง ๆ แลทรง

บำเพ็ญ พระ ราช กุศล มี ทรง บริจาค ทาน เปน ต้น เปน อันมาก

พอ ถึง ฤดู แล้ง มรรคา เดิน สดวก สบาย แก่ ชน ทั้งปวง แล้ว พระ องค์ จึง ยก โยธา พลากร พร้อม ด้วย นิกร ฝ่ายใน ทั้ง พระ มเหษี แล หมู่ สนม นาฎ ราชนารี บริพาร เสด็จ ขึ้นไป นมัสการ พระ พุทธบาท ณยอด เขา สุวรรณ บรรพต ใน แดน เมือง ลพบุรี เปน การ ศุข สำราญ พระราช หฤไทย แล สนุกใจ เบิก บาน แก่ พล โยธา ทวยหาร ใน การ ชม นก ชมไม้ ในไพร วัน ทั่ว กัน พระองค์ เสด็จ ประทับ แรม อยู่ ที่ พลับพลา ค่าย หลวงใกล้ บริเวณ พระ พุทธบาท นั้น ถึง เจ็ด วัน เจ็ด คืน ใน ครั้ง นั้น พระองค์ ทรง บริจาค พระ ราช ทรัพย์ พระ ราช ทาน แก่ ราษฎร ทั้งปวง เปน เงิน เฟื้อง เงิน สลึง เงิน บาท แล เข้า ปลา อาหาร เปน อันมาก ทรง บำเพ็ญ พระ ราช กุศล เปน อดิเรกทาน แล้ว เสด็จ กลับ คืน ยัง พระ นคร

พระองค์ ครอง ราช สมบัติ มาได้ ๓๕ พรรษา เมื่อ แรกได้ ราชสมบัติ พระ ชนม์ ๒๐ พรรษา รวม พระ ชนม์ ๕๕ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระองค์ ประสูตร วัน จันทร์

ใน ขณะ นั้น พระ อู่ ทอง ราช โอรส มี พระ ชนมายุ ๑๖ พรรษา ได้ ขึ้น ครอง ราช สมบัติใน พระ นคร เพ็ชร บุรี ต่อไป ทรง พระนาม ว่า พระ เจ้า อู่ ทอง ตาม พระนาม เดิม พระองค์ มี พระ มเหษี ทรง พระ นาม ว่า ภุมมา วดี เทวี

อยู่ มาใน เวลา ราตรี หนึ่ง พระเจ้า อู่ ทอง ทรง พระ สุบิน นิมิตร ว่า มี เทพยดา องค์ หนึ่ง มา แจ้ง เหตุ ต่อ พระองค์ ว่า ใน ทาง ทิศ อุดร แต่ พระ ราชวัง นี้ไป เปน ระยะ ทาง ประมาณ ๕๐๐ เส้น คือ โยชน์ หนึ่งกับ

๑๐๐ เล้น ใน ตำบล นั้น มี ทรัพย์ แผ่นดิน ทั้ง แก้ว แหวน เงิน ทอง มูล มอง เปน อันมาก หา มี เจ้า ของไม่ เปน ทรัพย์ มี อยู่ ใน แผ่นดิน ของ พระ มหา กระษัตริย์ ก็ เปน ของ พระองค์ ทั้งสิ้น ขอ เชิญ พระองค์ เสด็จไป ทอด พระเนตรให้ คน ขุด แล ขน เข้า มาไว้ ใน พระ คลัง หลวง พระองค์ จะได้ ใช้ ใน ราชการ แล ทรง บำเพ็ญ ทาน เปน การ พระ ราชกุศล สืบไป ครั้น พระองค์ ตื่น บรรธม ขึ้น ก็ ทรง ระลึก ตาม พระ สุบิน ว่า เปน เทวโตปสังหรณ์ เทพยดา มา บอก ทรัพย์ ให้ ทั้ง นี้ ก็ เปน พระ ราช ลาภ ของ พระองค์ ซึ่ง ได้ ทรง สร้าง บุญญนิธิไว้ แต่ ปาง ก่อน มา อำนวย ผล พระองค์ จึง เสด็จ ไปใน ที่ ตำบล นั้น พร้อม ด้วย หมู่ อำมาตย์ ราช บริพาร มี รับสั่งให้ คน ขุด ได้ ทรัพย์ แผ่นดิน ทั้ง แก้ว แหวน เงิน ทอง เปน อันมาก สม ตาม เทพยดา บอก เล่าใน พระ สุบิน นั้น ทุก ประการ ทรัพย์ แผ่นดิน ที่ ขุดได้ ใน เวลา นั้น ต้อง บรรทุก เกวียน ถึง ๑๐๐ เล่ม ขน เข้า มาไว้ ใน พระคลัง มหา สมบัติ แล้ว พระองค์ ทรง บริจาค บำเพ็ญ ทาน การ พระ ราช กุศล เปน อันมาก ทรง อุทิศ ผล พระ ราช กุศลไป ยัง เทพยดา ผู้ มา บอก เล่า แล เหล่า เทพ นิกร ทั่ว ทิศา นุทิศ แล ทรง กระทำ ปัตติทาน แผ่ ผล พระ ราช กุศล แก่ สรรพสัตว ทั่วไปใน สากล จักรวาฬ

ครั้น อยู่ มา ใน พระ นคร เพ็ชร บุรี มี อุบัทวไภย บังเกิด ขึ้น ๓ ประการ คือ เข้าปลา อาหาร แพง พวก ประชา ราษฎร อด หยาก ขัด สน ๑ ผู้คน แล ช้าง ม้า โค กระบือ เปนโรค ป่วยไข้ ๑ ทั้ง มนุษย์ แล สัตว พินาศ ล้ม ตาย ลงโดย มาก ๑ เมื่อ เกิดไภย พิบัติ ขึ้น ดังนี้ ราษฎร ชาว พระ นคร เพ็ชร บุรี ก็ เปน ทุกข์ เดือด ร้อนไม่ เปน อัน จะ ทำ มา หา กิน บ้าง อพยพ

หนี ไภยไป จาก ภูมิ ลำเนา ของ ตน มี อยู่ เนือง ๆ พระเจ้า อู่ทอง ทรง เห็น ไภย อัน บังเกิด ขึ้น ดังนั้น ก็ ทรง พระ ดำริห์ ว่า เมือง เพ็ชร บุรี นี้ จะไม่ เปน ที่ ศุข สบาย เสีย แล้ว จำ จะไป เที่ยว หา ที่ไชย ภูมิ ดี สร้าง พระ นคร อยู่ ใหม่ จึง จะ สมควร จึ่ง มี พระ ราช โองการ ตรัส สั่ง เสนา อำมาตย์ ผู้มี สติ ปัญญา ให้ คุมคน เที่ยว เสาะ แสวง เลือกหา ที่ จะสร้าง พระ นครใหม่ แลให้ค้น ตำหรับ ตำรา ของโบราณ แต่ เก่า ก่อน มา ตรวจ ดู พวก เสนา พฤฒา มาตย์ จึ่ง กราบ ทูล ว่า มี ตำรา เก่า เปน พระ พุทธ ทำนาย ฉบับ หนึ่ง มี ใจ ความ ว่า ใน สมัย พระ พุทธองค์ ยัง มี พระ ชนม์ อยู่ ครั้ง หนึ่ง พระองค์ ทรง กระทำ ปาฏิหาร เสด็จ จาก พระ เชตวัน มหา วิหาร มา โดย ทาง นภากาศ ถึง เขา บัณฑิ อัน เปน ภูเขา น้อย แห่ง หนึ่ง อยู่ ใน แดน ดินโยนก ประเทศ พอ เปน เวลา ฝน ตก ห่าใหญ่ พระองค์ เสด็จ เข้า ประทับ ที่ เพิง ผา เชิง เขา บัณฑิ นั้น เมล็ด ฝน มิได้ ตก ต้อง พระ กาย ของ พระองค์ สัก หยาด หนึ่ง ครั้น ฝน เหือด หาย แล้ว พระองค์ ทรง เปล่ง พระ รัศมี ๖ ประการ งาม ช่วงโชติ รุ่ง เรือง ทรง อธิฐาน พระ ฉาย แห่ง พระ บวร รูป กาย อัน บังเกิด แต่ พระ ธรรม กาย ของ พระองค์ ไป ประดิษฐาน ติด อยู่ ที่ แผ่น เพิงผา แห่ง เขา บัณฑิ นั้น มิให้ ลบ ละลาย หาย สูญ ด้วย เพลิง แล น้ำ อย่าง หนึ่ง อย่างใด ให้ สถิตย์ ธำรง อยู่ สิ้น กาลนาน ด้วย อำนาจ พระ พุทธา ธิษฐาน เพื่อ เทพยดา มนุษย์ ซึ่ง เปน เวนัย ยะเผ่า พันธุ์ แล เปน พุทธ บริษัท อัน จะ บังเกิด มา ณภาย น่า ได้ พบ เห็น เปน ที่ บังเกิด โสมนัศ ศรัทธา เลื่อมใส จะได้ เปน ที่ ชัก ชวน กัน มา นมัสการ กระทำ สักการ บูชา เปน บุญญกิริยา ผลา นิสงษ์ ให้บังเกิดใน สุคติ ทั่ว กัน ชน ทั้งหลาย จึ่งได้ เรียก เขา บัณฑิ นั้น ว่า

พระ พุทธ ฉาย ยัง มี ปรากฏ สืบ มา จน ตราบ เท่า ทุก วัน นี้

ข้าง ทิศเหนือ แห่งเขา บ๊ถวิ นั้นไป มี แม่น้ำ แห่งหนึ่ง ทาง ทิศเหนือ แม่น้ำ นั้น มี ภูเขาหนึ่งเรียกว่าเขาสุวรรณบรรพต มี พรานเนื้อคนหนึ่งชื่อว่า สัจพันธ์ อาไศรยอยู่ ที่ภูเขานั้นเปนนิจ ครั้นสมเด็จพระพุทธองค์เสด็จมาถึงเขาสุวรรณ บรรพต ก็ ทรง เปล่ง พระ รัศมี อัน เปน ฉอ พรรณ รังสี รุ่ง เรือง งาม ยิ่งนัก สัจพันธ์ พราน เนื้อได้ เห็น ดัง นั้น ก็ เลื่อมใส บังเกิด ปีติ โสมนัศ หา ที่ สุด มิได้ จึ่ง ปูผ้า ลง กราบ ถวาย นมัสการ ด้วย เบญจางค ประดิษฐ์ แล เก็บ ดอกไม้ ป่า มา กระทำ สักการบูชา แล้ว กราบ ทูล อาราธนา ขอให้ พระ พุทธองค์ ทรง พระ กรุณา เหยียบ รอย พระ พุทธบาทไว้ เหนือ ยอด เขา สุวรรณ บรรพต นั้น เพื่อ เปน ที่นมัสการ กระทำ สักการบูชา ของ เทพยดา มนุษย์ สืบไปใน ภาย น่า สิ้น กาล ช้า นาน สมเด็จ พระพุทธองค์ ก็ ทรง พระ กรุณา แก่ นาย พราน เนื้อ ผู้ นั้น จึ่ง ผิน พระ ภักตรไป ทาง ทิศ ตวัน ตก ทรง เหยียบ รอย พระ พุทธบาท เบื้อง ขวา ให้ เปน พระ บท วลัญช์ ปรากฏ อยู่ ใน แผ่น ศิลา เหนือ ยอด เขา สุวรรณ บรรพต นั้น ภาย หลัง มา จึ่ง เรียก ภูเขา นั้น ว่า เขา พระ พุทธบาท แล เรียก พระ บท วลัญช์ นั้น ว่า รอย พระ พุทธบาท สืบ ๆ มา จน ถึงใน ทุก วัน นี้

ครั้น แล้ว พระ พุทธองค์ เสด็จ จาก เขา สุวรรณ บรรพต ไป ทาง ทิศ ตวัน ตก เฉียงใต้ ถึง ป่า แห่ง หนึ่ง ใน ที่ ใกล้ ป่า นั้น มี หนอง น้ำใหญ่ แห่ง หนึ่ง เรียก ว่า หนองโสน ใน ที่ ใกล้ หนอง นั้น มี ตอไม้ ใหญ่ ตอ หนึ่ง พระ พุทธองค์ ก็ ทรง เสด็จ ประทับ อยู่ บน ตอไม้ นั้น (หนองโสน นั้นใน ภาษา พม่า เรียก ว่า พ่อไอ) ใน ขณะ นั้น เทพยดา แล พหรมได้ นำ ผล สมอ

ทิพย์มาถวายพระพุทธองค์เปนทิพยโอสถ พระพุทธองค์ก็ทรงรับมาเสวย ให้เกิดบุญญกิริยานิสงษผลแก่เทพยดาแลพรหมผู้เลื่อมใสในพระคุณ ในขณะนั้น พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นมดเล็กตัวหนึ่งไต่อยู่ในที่ใกล้ตอไม้นั้น จึ่งทรงแย้มพระโอษฐให้ปรากฏ ฝ่ายพระอานนทเถรผู้เปนพุทธอนุชา จึ่งทูลถามถึงเหตุแห่งการแย้มพระโอษฐนั้น สมเด็จพระพุทธองค์จึ่งตรัสพยากรว่า มดเล็กตัวนี้ไปในอนาคตกาลเบื้องหน้า จะได้บังเกิดเปนกระษัตริย์มีศักดานุภาพมาก จะสร้างราชธานีอยู่ณตำบลหนองโสนนี้ ให้เปนบ้านเมืองศุขสมบูรณ์ จะบำรุงรอยบทวลัญช์แห่งเราตถาคต ซึ่งได้เหยียบไว้บนยอดเขาสุวรรณบรรพตนั้นให้รุ่งเรืองเจริญ เปนที่ไหว้ที่บูชาของเทพยดามนุษย์สืบไปในภายหน้าสิ้นกาลนาน

พระเจ้าอู่ทองได้ทรงฟังเสนาพฤฒามาตย์ ทูลถวายตามเรื่องราวพระพุทธทำนายดังนั้น ก็ทรงพระโสมนัศยินดียิ่งนัก จึ่งตรัสว่าตัวเราเองเห็นจะต้องด้วยพระพุทธพยากรแล้ว จึ่งตรัสสั่งให้เตรียมพหลโยธาเสนามาตย์ กวาดต้อนราษฎรชายหญิงอพยพออกจากพระนครเพ็ชรบุรี เสด็จไปหาที่ไชยภูมิสร้างพระนครอยู่ใหม่ ครั้นเสด็จถึงเขาพระพุทธบาท พระองค์ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใส เสด็จขึ้นทรงกระทำอภิวาทถวายเครื่องสักการบูชาพระบทวลัญช์ ของสมเด็จพระพุทธองค์บนยอดเขาสุวรรณบรรพต พร้อมด้วยพลนิกายทั้งฝ่ายน่าฝ่ายใน ล้วนมีจิตรเลื่อมใสชื่นชมโสมนัศ ได้นมัสการทำสักการ

บูชา พระ พุทธบาท ทั่ว กัน ทั้ง สิ้น ครั้น แล้ว พระเจ้า อู่ ทอง เสด็จ ประทับ แรม ณพลับ พลา ค่าย หลวง ใกล้ บริเวณ พระ พุทธบาท นั้น จึ่ง ตรัส สั่ง เสนา อำมาตย์ ให้แยก ย้าย กันไป เที่ยว ค้น หา หนองโสนให้พบ จงได้ พวก เสนา อำมาตย์ ถวาย บังคม ลา พา กัน แยก ย้าย เที่ยว ค้น ตรวจ หาไป ก็ ได้ มา บรรจบ พบ หนองโสน พร้อม กัน ใน ที่ ไม่ สู้ ไกล หนอง นั้น มี แม่ น้ำ สาย หนึ่ง ประกอบ ด้วย พรรณ มัจฉา ชาติ บริบูรณ์ พวก เสนา อำมาตย์ เหล่า นั้น ก็ รีบ กลับไป กราบ ทูล ตาม ซึ่งได้ พบ หนองโสนให้ พระองค์ ทรง ทราบ ทุก ประการ พระเจ้า อู่ ทองได้ ทรง ฟัง ดัง นั้น ก็ ดี พระไทย ยิ่ง นัก จึ่ง ยก พล นิกาย รีบ เสด็จ มา ถึง ตำบล หนองโสน ประทับ พัก พล อยู่ ใน ที่ ใกล้ ฝั่ง แม่ น้ำ นั้น ใน ขณะ นั้น นที เทพยดา ซึ่ง พิทักษ์ รักษา อยู่ ใน ลำ แม่ น้ำ ที่ กล่าว นี้ จึ่ง บรรดาน ดลใจ ปลา กด คลังใหญ่ ตัว หนึ่งในแม่ น้ำ นั้น ให้ กระโดด ขึ้น มา บน ฝั่ง ร้อง ด้วย เสียง อัน ดัง ตาม เพศ ของ ปลา แลใน ทันใด นั้น ฆ้องไชยใบ หนึ่ง ซึ่ง มี มาใน กอง ทัพ หลวงไม่ มี ผู้ ใด เฆาะ ตี เลย พเอิน ฆ้อง นั้น บรรดานให้ มี เสียง ลั่น ดัง ขึ้น เอง เสียง ฆ้อง กับ เสียง ปลา นั้น ดังี ประสาน ขึ้น เปน เสียง เดียว กัน ดุจ สำเนียง คน ผู้ ใด บอก ว่า ตำบล นี้ เปน ที่ สมควร สร้าง พระ นคร สำเนียง นี้ให้ ได้ ยิน ทราบ ถนัดใน พระโสตร พระเจ้า อู่ ทอง หมู่ เสนา อำมาตย์ ข้า ราชการ แล ไพร่ พล ทั้งปวง ก็ ได้ ยิน ประจักษ์ ทั่วไป พระเจ้า อู่ ทองได้ ทรง สดับ ศัพท์ นิมิตร อัน เปน อัศจรรย์ ดัง นั้น ก็ ดี พระไทย นัก จึ่ง ทรง พระ ราช ดำริห์ ว่า เทพยดา จะให้ เรา สร้าง พระ นคร ลงใน ที่ นี้ จึ่ง แสร้ง บรรดานให้ ปลา ผุด ขึ้น มา ร้อง แล บรรดาน ฆ้องไชยให้ ลั่น ดัง ขึ้น เอง เปน เสียง ประสาน กัน

เหมือน เทพยดา จะบอกให้ รู้ แก่ โคตร เรา แลให้ ไพร่ พล ทั้งปวงได้ยิน ทั่ว กัน ดัง นี้ เปนโชคไชย นิมิตร มงคล อัน ประเสริฐ เรา จะ สร้าง พระ นคร ลงใน ตำบล จังหวัด นี้ ตาม เทพยดา บอก เหตุ จึง จะ สมควร พระเจ้า อู่ ทองได้ เสด็จ ประทับ อยู่ ใน ที่ ใกล้ ฝั่ง แม่ น้ำ ที่ ปลา กระโดด ขึ้น มา ร้อง ประสาน กับ เสียง ฆ้อง ใน ภาย หลัง ตำบล นั้น จึงได้ เรียก ว่า บ้าน ฆ้อง ปรากฏ สืบ มา จน ตราบ เท่า ทุก วันนี้

ใน ขณะ นั้น พระเจ้า อู่ ทอง จึง ทรง ตั้ง พระ สัตยา ธิษฐาน ว่า พระ องค์ จะ เสี่ยง พระ บารมี ขว้าง พระ แสง ขรรค์ ของ พระองค์ ไป ถ้า พระ แสง ขรรค์ นั้น ตกลง ปั้ก อยู่ ในที่ใด พระองค์ จะสร้าง พระนคร จะตั้ง ปรางค์ปราสาท ราชวัง ลงใน ที่ พระ แสง ขรรค์ ตก ลง ปั้ก อยู่ นั้น ครั้น พระองค์ เสี่ยง ทาย พระ บารมี แล้ว จึง ทรง ขว้าง พระ แสง ขรรค์ ไป พระ แสง ขรรค์ ก็ ไป ตก ลง ปั้ก อยู่ ที่ ตำบล หนอง โสน พระองค์ จึง เสด็จ ตาม พระ แสง ขรรค์ ของ พระองค์ ไป พร้อม ด้วย เสนา อำมาตย์ พล นิกร ครั้น ทรง เห็น พระแสง ขรรค์ ของ พระองค์ แล้ว ก็ เสด็จ ทอด พระ เนตร ที่ ไชยภูมิ อัน จะ สร้าง พระ ราช วัง

ใน ขณะ นั้น เทพยดา อารักษ์ ซึ่ง สิง สถิตย์ รักษา อยู่ ใน ตำบล จังหวัด หนองโสน นั้น มี จิตร ยินดี จะ ช่วย เชิด ชู พระ ปัญญา บารมี แล พระ วิริย บารมี ของ พระเจ้า อู่ ทองให้ เปน พระ เดชา นุภาพ ปรากฏ แก่ คน ทั้งปวง จึง สังหรณ์ บรรดาน พวก พลใน กองทัพ ทั้ง สิ้น ให้ ร้อง บอก เหตุ ปรากฏ ขึ้น ว่า ถ้า ผู้ ใด จะ สร้าง พระ นคร ลงใน ตำบล หนองโสน นี้ แล้ว ผู้ นั้น ต้อง มี ฤทธิ เดช กิน เหล็กได้ แล ยิง ลูก ศรไป ลูก ศร กลับ มา หา เอง ไม่ ต้องใช้ คน

ไป เก็บ เสียง ร้อง สังหรณ์ เกิด ขึ้นใน หมู่ พวก พล ทั้งปวง ดังนี้ พระเจ้าอู่ ทองได้ ทราบ เสียง สังหรณ์ แต่ คน ทั้งหลาย ดัง นั้น ก็ ทรง เข้า พระไทยว่า สำเนียง พวก พล ร้อง ขึ้น ดังนี้ ก็ เปน เหตุ ด้วย เทพยดา บรรดาน จะให้ คน ทั้ง หลาย เห็น อานุภาพ แห่ง เรา พระองค์ จึ่ง ทรง ประกาศ ว่า เรานี้ คือ เปน มด เล็ก ที่ สมเด็จ พระ พุทธองค์ ทรง พยากรไว้ เราได้ มา เปน พระเจ้า แผ่นดิน มี อานุภาพ มาก เหล็ก เรา ก็ กินได้ ลูก ศร เรา ยิง ไปให้ กลับ มา หา เรา เองได้ ไม่ ต้องให้ ใครไป เก็บ พระองค์ ทรง ประกาศ แล้ว จึ่ง ตรัส สั่ง พวก วิเศษ ชาว พระ เครื่อง ต้น ให้กราง เหล็ก แท่ง หนึ่ง ออก ตำให้ แหลก เปน ผง กรอง โดย เลอียด แล้ว ใส่ คลุก ลงใน เครื่อง พระ กระยา หาร พระองค์ เสวย พระ สุทธาโภชน์ ปน ผง เหล็ก นั้น ให้ ปรากฏ แก่ คน ทั้งปวง ว่า พระองค์ เสวย เหล็กได้ ทุก ๆ เวลา ผง เหล็ก นั้น กลับ มี โอชา รศ อร่อย ให้ พระองค์ เสวย พระ กระยา หารได้ มาก ดุจดัง พระองค์ ได้ เสวย ทิพย สุทธาโภชน์ ของ เทพยดา แล ผง เหล็ก ที่ พระองค์ เสวย นั้น กลับ เปน พระโอสถ วิเศษ ให้ พระองค์ มี พระ ฉวี วรรณ งาม ผ่องใส ขึ้น กว่า เก่า หา มี พระโรคใน พระ กาย เบียด เบียนไม่ แล พระองค์ เสด็จ ลง ประทับ ณพระ ตำหนัก น้ำ ทรง แผลง ศร ยิงไป ทาง เหนือ น้ำ ลูก ศร ตก ลงใน แม่ น้ำ แล้ว ลอย ลง มา พระองค์ ทรง กั้นไว้ ด้วย คัน ศร ลูก ศร ก็ เลื่อน ลอย เข้า มา หา สู่ แล่ง ศร ที่ พระองค์ ทรง ถือ อยู่ ในพระหัดถ์ ไม่ ต้อง ตรัสใช้ ราช บุรุษ คนใดให้ไป เก็บ ลูก ศร นั้น เลย คน ทั้งปวงได้ เห็น พระ ปรีชา ฉลาด ของ พระองค์ ที่ ทรง กระทำให้ ต้อง กับ เสียง ร้อง ของ พวก พล อัน เปน เทพย สังหรณ์ บรรดานให้ร้อง ขึ้น

ดัง นั้น ต่าง คน ต่าง สรรเสริญ พระ บัญญา บารมี แล พระ วิริย บารมี ของ พระองค์ เสียง แซ่ ซ้อง กึก ก้อง ทั่วไปใน หมู่ กอง พล นิกาย ว่า สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ของ เรา มี พระ บุญญา ภินิหาร เปน อัน มาก ทรง พระ ปรีชา เฉียบ แหลม สมควร จะ สร้าง กรุง ลงใน ที่ นี้ อัน เปน ที่ ต้อง ด้วย พระ พุทธ ทำนาย จะได้ บำรุง พระ พุทธ สาสนาให้ ถาวร รุ่ง เรือง สืบไป บ้าน เมือง จะได้ เปน ศุข เกษม สานต์ ไป สิ้น กาล ช้า นาน จน ตลอด กัลปาวสาน ไพร่ ฟ้า ประชา กร จะได้ พึ่ง พระ บรม โพธิ สมภาร อยู่ เย็น เปน ศุข จน ตลอด ตราบ เท่า บุตร หลาน เหลน ไม่ มี ไภย พาล มา ย่ำ ยี เบียด เบียนได้ เมื่อ พระเจ้า อู่ ทองได้ ที่ ไชย ภูมิ ดี แลได้ โชคไชย มงคล นิมิตร แล ศัพท เทพย สังหรณ์ อัน เปน ศิริ สวัสดิ ต่าง ๆ ดัง กล่าว มาใน ข้าง ต้น นั้นแล้ว พระองค์ ก็ สร้าง พระ นคร ลงใน ที่ ตำบล หนองโสน นั้น

ขณะ เมื่อ สร้าง พระ นคร พระองค์ ให้ ช่าง ลง มือ จับการ สร้าง พระ ราชวัง เปน ที่ เสด็จ ประทับ ก่อน ให้ โหร พราหมณ์ ตั้ง การ พระราช พิธี บูชา เทพยดา ตาม ตำรา ให้ สร้าง พระ มหา ปราสาท ๓ องค์ เสา ปราสาท ทุก ๆ ต้น นั้นให้ตั้ง วงเวียน กัน เช่น รูป สัง ทักษิณาวัฎ อัน เวียน แต่ ซ้ายไป ขวา ให้ วาง อิฐ ๘ แผ่น เรียง กันไป ตาม เสา ปราสาท ทุก ๆ ต้น บน อิฐ ทั้ง ๘ แผ่น นั้น ตั้ง พาน ทอง มี หญ้า แพรก ทั้ง ๘ พาน เปน การ เสี่ยง ทาย ตาม แบบ พิธี พราหมณ์ เมื่อ ยก เสา พระ มหาปราสาท ๓ องค์ ลง หลุม แล ยก เครื่อง บน พระ มหาปราสาท ขึ้นได้ เปน หลาย วัน แล้ว หญ้า แพรก เสี่ยง ทายใน พาน ทอง ทั้ง ๘ พาน นั้น คน มิได้ ประพรม น้ำ บำรุง ก็ ยัง สด ชื่น เปน ปรกติ ตาม เดิม เปน ที่ มุ่ง หมาย เสี่ยง ทาย

กัน ว่า พระ นคร ที่ ส์ร้าง ใหม่ นี้ จะ รุ่ง เรือง สุกใส เปน ศุข สืบไปใน ภาย น่า สิ้น กาล ช้า นาน การ ก่อ ส์ร้าง พระ ราชวัง ชั้น ใน มี ตำหนัก ใหญ่ น้อย ทั้ง คลัง เงิน คลัง ทอง คลัง ส์รรพ สิ่ง ของ สิบ ส่อง พระคลัง ด้าน นอก มี ทั้งโรง ช้าง โรง ม้า แล ก่อ กำแพง รอบ พระ นคร มี ป้อม ค่าย คู ประตู หอ รบ ครบ การ ป้อง กันไพรี แล ส์ร้าง ส่วน ราช อุทยาน อัน ตระการ ด้วย ผลไม้ ส่วนขวัญ มี พรรณ ดอกไม้ ต่าง ๆ ขุด ส์ระ ขุด บ่อให้มีน้ำใส่ไหล อยู่ ไม่ ขาด ส่าย ทาง ทิศ ตวัน ออก แล ทิศ ตวัน ตก แห่ง พระ นคร ให้ ปราบ ภูมิภาค เรียบ ราบ เส์มอ เปน อันดี แล ให้ ส์ร้าง ถนน หน ทาง หลาย ส่าย คน เดินไป มา บรรจบ ถึง กันได้ แลให้ ส์ร้าง ศาล เทพารักษ์ เปน ศาลใหญ่ แห่ง หนึ่ง ใน ท่าม กลาง พระ นคร ครั้น การ ส์ร้าง พระ นคร เปน การ ฝ่าย ราชอาณาจักรได้ ตั้ง ลง เปน หลักฐาน แล้ว พระองค์ จึ่งให้ ส์ร้าง พระอาราม ต่าง ๆ เปน การ ทนุบำรุง พระพุทธ ส่าส์นา ฝ่าย พุทธจักร ให้ อาราธนา พระ ส์งฆราช ผู้รู้ พระ ปริยัติธรรม แตก ฉาน มา อยู่ ใน พระ อาราม หลวง ตำบล วัด ท่า ทราย แห่ง หนึ่งให้ เปน ประธาน ส์งฆ์ แล บอก กล่าว สั่ง ส่อน พระ ปริยัติธรรมไตรยปิฎก แก่ พระ ภิกษุ ส์งฆ์ ทั้งปวง เพื่อให้ เปน อายุ พระ พุทธส่าส์นา ถาวร สืบไป ตำบล วัด ท่า ทราย นั้น อยู่ ข้าง ทิศ ตวัน ออก แห่ง พระ นคร แลให้ ส์ร้าง อาราม หลวง อีก แห่ง หนึ่ง ณ ตำบล จรเข้ ใน ข้าง ทิศ ตวัน ตก แห่ง พระ นคร พระ องค์ ทรง ส์ร้าง พระพุทธปรางค์ พระ ส์ถูป เจดีย์ พระ พุทธ รูป ปฏิมากร ประดิษฐานไว้ ใน พระ อุโบส์ถ แล วิหาร ใน อาราม ต่าง ๆ เปน อัน มาก

ครั้น การ ส์ร้าง พระ นคร ฝ่าย ราช อาณา จักร แล การ ส์ร้าง อาราม

ต่าง ๆ ฝ่าย พุทธจักร สำเร็จ ลง พร้อม กัน แล้ว พระ องค์ จึ่ง ทรง ตั้ง นาม พระ นคร ให้ เรียก ว่า กรุง เทพ มหา นคร บวร ทวาราวดี ศรี อยุทธยา มหาดิลกบวรรัตนราชธานีบุรีรมย์ ตั้ง แต่ นั้น เสนา อำมาตย์ ประชาราษฎร แล สมณ ชี พราหมณ์ ก็ ได้ อยู่ เย็น เปน ศุข ถ้วน ทั่ว กัน ใน กรุง ที่ สร้าง ใหม่ ใน ตำบล หนอง โสน นั้น ปราศจากไภยพิบัติ คือ เข้า แพง แล อหิวา ตะกะโรค เปน ต้น ฝูง ชน พลเมือง รู้ ทำ มา หากิน มี การ กสิกรรม ทำไร่ นา ทำ พานิชกรรม แลก เปลี่ยน ค้า ขาย ทำ การ ช่าง หัตถกรรม เปน ต้น ว่า จัก สาน ทำ หม้อไห ตุ่มโอ่งไช้ ใส่ เข้าใส่ น้ำ มาก มูล ซื้อ ขาย แก่ กัน พวก ราษฎร ก็ มี ทรัพย์ สิน มั่ง คั่ง เจริญ ศุข สมบูรณ์ ขึ้น ทุก ที่

พระ เจ้า อู่ ทอง ได้ ครอง ราชสมบัติ เปน พระเจ้า แผ่น ดิน ใหญ่ ใน สยาม ประเทศ แล้ว แต่ ยัง หา ได้ ทรง รับ บรม ราชา ภิเษก จาก พราหมณ์ พิธี แท้ ไม่ พระองค์ ทรง พระ ราช ดำริห์ จะ ทรง รับ บรม ชารา ภิเษก จาก พวก เผ่า พันธุ์ พราหมณ์ เดิม ใน แผ่น ดิน มัชฌิม ประเทศ จึ่ง มี พระ ราช โองการ ตรัส สั่งให้ อาลักษณ จารึก พระราช สาส์น ลง ใน แผ่น สุพรรณ บัตร แต่ง ราชทูตให้ คุม เครื่อง ราชบรรณา การไป ถวาย พระเจ้า กรุง พาราณสี ขอ พราหมณ์ ราช พิธี ที่ เปน เผ่า พงษ์ พราหมณ์ แท้ มา ทำ การ ราชา ภิเษก ของ พระองค์

ครั้น อำมาตย์ ราชทูต เชิญ พระ ราช สาส์น ลง เรือ สำเภาไป ถึง กรุง พารา ณสีใน แผ่นดิน มัชฌิม ประเทศ นั้น แล้ว พระเจ้า กรุง พารา ณสี ก็ โปรด สั่งให้ จัดการ รับ รอง ราชทูต กรุง ศรี อยุทธยา โดย สมควร แก่ พระ เกียรติยศ ทั้ง สอง พระ นคร ราชทูตได้ เข้า เฝ้า พระเจ้า พารา ณสี ถวาย พระ ราชสาส์น

แล เครื่อง ราช บรรณา การ จึ่ง มี รับ สั่งให้ อ่านใน พระ ราช สาส์น นั้น ว่า สมเด็จ พระเจ้า อู่ ทอง ผู้ครอง กรุง ศรี อยุทธยา เปน พระเจ้า แผ่นดินใหญ่ ใน สยาม ประเทศ มี กระมล เจตร จำนง ผูก พันใน สัณฐว มิตร ภาพ ต่อ กรุง พารา ณสี ราช ธานี ขอ เจริญ ทาง พระ ราชไมตรี มา ยัง พระเจ้า กรุง พารา ณสี ผู้ ธำรง อยู่ ใน ทศพิธ ราชธรรม อัน มหา ประเสริฐ ด้วย บัดนี้ กรุง ศรี อยุทธยา ผู้ เปน มิตร ของ พระองค์ ประสงค์ จะใคร่ ได้ พราหมณ์ ผู้ รู้ ราช พิธี ๘ คน อัน เปน เผ่า พงษ พราหมณ์ แท้ แต่ อุภ โต สุ ชาติ มา กระทำ การ ราช พิธี ราชา ภิเษก ให้ เปน ศิริ สวัสดิ พิพัฒ มงคล แล เปน แบบ อย่าง ราช ประเพณีไว้ ใน ประเทศ สยาม สืบไป ภาย น่า สิ้น กาล ช้า นาน กรุง พารา ณสี กับ กรุง ศรี อยุทธยา ทั้ง สอง ราช ธานี จะได้ เปน ไมตรี ต่อ กัน สืบไปใน อนาคตกาล จน ตลอด กัลปาวสาน

ครั้น พระเจ้า กรุง พารา ณสีได้ ทราบใน ราช สาส์น ดัง นั้น แล้ว ก็ มี พระไทย ยินดี ที่ จะ เปนไมตรี กับ พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา จึ่ง ตรัส สั่ง ให้ จัด เครื่อง ราช บรรณาการ ตอบ แทน แล จัด พวก พราหมณ์ ราช พิธี ๘ คน มอบให้ ราช ทูต นำ เข้า มา ถวาย พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ราชทูต ก็ กราบ ถวาย บังคม ลา พระเจ้า พารา ณสี พา พราหมณ์ ลง สู่ สำเภา กลับ เข้า มา ถึง กรุง ศรี อยุทธยา จึ่ง นำ พราหมณ์ ราช พิธี ทั้ง ๘ คน เข้า เฝ้า พระเจ้า อู่ ทอง กราบ ถวาย บังคม ถวาย เครื่อง ราช บรรณาการ ตอบ แทน พิท ทูล ข้อ ราชการ ให้ ทรง ทราบ ทุก ประการ พระเจ้า อู่ ทอง ก็ มี พระไทย ยินดี จึ่ง โปรด พระ ราชทาน เครื่อง อุปโภค บริโภค แล บ้าน เรือน ที่ อยู่ แก่ พราหมณ์ ทั้ง ๘ คน ครั้น ถึง กำหนด การ ราชา ภิเษก จึ่งโปรดให้

พราหมณ์ แท้ ทั้ง ๘ คน ซึ่ง มา แต่ กรุง พารา ณสี นั้น จัด การ ราช พิธี ราชา ภิเษก ถวาย พระองค์ ให้ ถูก ต้อง ตาม ราช ประเพณี ใน มัชฌิม ประเทศ นั้น ทุก ประการ

ครั้น พระองค์ ได้ ทรง รับ ราชา ภิเษก จาก พราหมณ์ โดย พระราช สวัสดี มงคล แล้ว ก็ มี พระ หฤไทย ยินดี ทรง บำรุง ปกครอง พระราช อาณา จักร แล บำรุง ฝ่าย พุทธจักร ให้ ไพร่ ฟ้า ประชา ราษฎร แล สมณ ชีพราหมณ์ มี ความ อยู่ เย็น เปน สุข ทั่ว กัน

ใน ลำดับ นั้น พระองค์ ทรง ระลึก ถึง พระ พุทธบาท ของ สมเด็จ พระ บรม โลก นารถ ณยอด เขา สุวรรณ บรรพต นั้น ว่า เปน พระ มหา เจดีย์ เปน ที่ บูชนียสถาน อัน สำคัญ แห่ง หนึ่ง ใน ประเทศ สยาม ซึ่ง จะ เปน ที่ กระทำ สักการ บูชา ของ เทพยดา มนุษย์ จะ ให้ เกิด บุญญานิสงษ์ หา ที่ สิ้น สุด มิได้ จึ่ง ทรง บริจาค พระราช ทรัพย์ เปน อัน มากปฏิ สังขรณ์ ซ่อม แปลง มณฑป พระ พุทธบาท ให้ ลง รัก ปิด ทอง งาม เรือง รองอร่าม แล สร้าง ศาลาโรง ธรรม แล ศาลา ราย รอบ บริ เวณ ให้ เปน ที่ พัก อาไศรย แห่ง คนไป มา นมัสการ ครั้น การ สร้าง ซ่อม แปลง เสร็จ แล้ว พระองค์ จึ่ง เสด็จ พร้อม ด้วยโยธา ทวย หาร ทั้ง พระ สนม นาฏ ราช บริพาร ขึ้นไป นมัสการ พระ พุทธบาท แล้ว เสด็จ ประทับ แรม ณพลับพลา ค่าย หลวง ใกล้ บริเวณ พระพุทธบาท ให้ มี มหกรรม ฉลอง การ ปฏิ สังขรณ์ ต่าง ๆ ที่ พระองค์ ได้ ทรงให้ ซ่อม แปลง พระ พุทธบาทใน ครั้ง นี้ ทรง บริจาค

บำเพ็ญ ทาน การ พระราช กุศล สิ้น พระราช ทรัพย์ เปน อัน มาก แล้ว เสด็จ กลับ ยัง พระ นคร

อยู่ มา สมณะ พราหมณาจารย์ แล เสนา พฤฒามาตย์ มี สมเด็จ พระ สังฆราช เปน ประธาน พร้อม ประชา ราษฎร เห็น ว่า พระเจ้า อู่ ทอง ได้ ครอบ ครอง ราช สมบัติ ตั้ง อยู่ ใน ทศพิธ ราช ธรรม เปน อัน ดี ทรง ทนุ บำรุง พระราช วงษา นุวงษ์ เสนา อำมาตย์ ข้า ราชการ แล สมณ ชีพราหมณ์ ราษฎร ให้ อยู่ เย็น เปน สุข ทั่ว กัน มี พระ เดช พระ คุณ แก่ บ้าน เมือง หา ที่ สุด มิได้ จึ่ง พร้อมใจ กัน ถวาย พระนามใหม่ ว่า พระเจ้า รามา ธิบดี ศรี สุริยปทุมสุริยวงษ์ พระเจ้า กรุง เทพ มหา นครบวร ทวาราวดี พระองค์ มี พระ เกียรติยศ เลื่อง ลือ ขจร แผ่ ไปใน ทิศา นุทิศ ปัจจามิตร ครั่น คร้าม เกรง กลัว พระ เดชา นุภาพ ไม่ สามารถ จะ มา ย่ำ ยี ขอบ ขัณฑสีมา ของ พระองค์ ได้

พระองค์ ดำรง ราช สมบัติ มาได้ ๔๕ พรรษา เมื่อ แรกได้ ราช สมบัติ พระ ชนม์ ๑๕ พรรษา ครั้น พระ ชนม์ ได้ ๖๐ พรรษา เสด็จ สวรรคต

ใน ลำดับ นั้น ต่อไป พระราช บุตร พระราช นัดดา เชื้อ พระ ราช วงษ์ ของ พระเจ้า อู่ ทอง รามา ธิบดี ได้ ครอง ราช สมบัติใน กรุง เทพ ทวารา วดี เปน ลำดับไป หลาย พระองค์ จน ถึง พระเจ้า แผ่นดิน พระองค์ หนึ่ง ทรง พระ นาม ว่า พระ พันวษา ภาษา พม่า เรียก ว่า พระเจ้า วาตะถ่อง แปล ว่า สำลี พัน หนึ่ง พระเจ้า แผ่นดิน พระองค์ นี้ มี พระราช ประวัติ พิศดาร แต่ กล่าวได้ โดย เอก เทศ พระองค์ มี พระ มเหษี ทรง พระนาม ว่า สุริยวงษา เทวี มี พระ ราชโอรส องค์ หนึ่ง ด้วย พระ มเหษี มี พระนาม ว่า พระ บรม กุมาร

ครั้น อยู่ มา พระเจ้า กรุง ศรี สัตนาคนหุต ลาน ช้าง มุ่ง หมาย จะ เปน สัมพันธ มิตร สนิท สนม กับ กรุง เทพ ทวารา วดี จึ่ง ส่ง พระราช ธิดา องค์ หนึ่ง ซึ่ง มี พระ รูป ลักษณ งาม เลิศ พึ่ง เจริญ พระ ชนม์ ได้ ๑๖ พรรษา พร้อม ด้วย ข้าหลวง สาวใช้ ค่า ทาษ บริวาร กับ เครื่อง ราช บรรณาการ เปน อัน มาก มี ราชทูต เชิญ พระราช สาส์น พร้อม ด้วย เสนา อำมาตย์ คุม โยธา ทวยหาร เชิญ พระราช ธิดา มา ถวาย พระ พันวษา ณกรุง เทพ ทวารา วดี ครั้น มา ถึง ใน กลาง ทาง ข่าว นี้ รู้ ขึ้นไป ถึง นคร เชียงใหม่ พระเจ้า โพธิสาร ราชกุมาร ผู้ เปน พระเจ้า แผ่นดิน นคร เชียงใหม่ ใน เวลา นั้น ไม่ ชอบ ให้ กรุง ศรี สัตนาคนหุต ลาน ช้าง มา เปน มิตรไมตรี กับ กรุง เทพ ทวารา วดี หยาก จะ ให้ กรุง ศรี สัตนาคนหุต ลาน ช้างไป เปน สัมพันธ มิตรสนิท กับ นคร เชียงใหม่ จึ่ง คุม กอง ทัพ ลง มา ซุ่ม อยู่ ยก เข้า แย่ง ชิง พระราช ธิดา นั้นไปได้ ฝ่าย พวก พล กรุง ศรี สัตนาคนหุต ที่ พ่าย แพ้ แตก หนี ก็ รีบ กลับไป ทูล แจ้ง เหตุ แก่ พระเจ้า กรุง ศรี สัตนาคนหุต ลาน ช้างให้ ทรง ทราบ ทุก ประการ

ครั้น ประพฤติ เหตุ นี้ ทราบ เข้ามา ถึง พระเจ้า กรุงศรี อยุทธยา สมเด็จ พระ พันวษา ก็ ทรง พระ พิโรธ ยิ่ง นัก จึ่ง ตรัส แก่ เสนา อำมาตย์ ทั้งปวง ว่า เจ้า นคร เชียงใหม่ ดู หมิ่น เดชา นุภาพ ของ เรา เปน ผู้ ไม่ ตั้ง อยู่ ใน ยุติธรรม มา แย่ง ชิง นาง ผู้ ที่ เขา จำนงใจ จะ มา ให้ แก่ เรา ดังนี้ ก็ ผิด ต่อ กรรมบถ มนุษย์ วินัย จำ จะ ยก ขึ้นไป ปราบ ปราม เจ้า นคร เชียงใหม่ ให้ ยำ เกรง ฝีมือ ทหารไทยไม่ ให้ ประพฤติ พาล ทุจริต ดู หมิ่น ต่อ เรา สืบไป จึ่ง มี พระราช โองการ ตรัส สั่งให้ เตรียม ทัพ แล ตรัส สั่ง พระ หมื่น ศรี มหาดเล็ก

ชื่อ โพธิสาร ครั้นเจ้าสามฝั่ง ... เจ้าเชียงใหม่ พ่อพญายอ ... เจ้า

ผู้เปน ขุน นาง ข้าหลวง เดิม คน สนิท ไว้ พระไทย ให้ เลือก จัด หา ทหาร ที่ มี ฝีมือ กล้า ศึก สงคราม เข้า มา ถวาย

พระ หมื่น ศรี จึง กราบ ทูล ว่า ใน ทหารไทยใน เวลานี้ ผู้ ใด จะ เปน ทหาร เอก ยอด ดี ไป กว่า ขุน แผน นั้นไม่ มี ด้วย ขุน แผน เปน ผู้ รู้ เวท มนต์ เชี่ยว ชาญ ใจ กล้า หาญ เปน ยอด เสนา แล มีใจ กตัญญู กตเวที รู้ พระ เดช พระ คุณ เจ้า หา ตัว เปรียบได้ ยาก บัดนี้ ขุน แผน เปนโทษ ต้อง รับ พระราช อาญา จำ อยู่ ณคุก ถ้าโปรดให้ ขุน แผน เปน ทัพ น่า ยก ขึ้นไป ตี เมือง เชียงใหม่ ใน ครั้งนี้ คง จะ มีไชย ชำนะโดย ง่าย ไม่ ต้อง ให้ร้อน ถึง ทัพ หลวง แล ทัพ หลัง เพียง ปานใด สมเด็จ พระ พันวษา ก็ ทรง ระลึกได้ ถึง ขุน แผน ด้วย ทรง ทราบ ว่า เปน ทหาร มี ฝี มือ มา แต่ ก่อน จึง ทรง พระ กรุณาโปรดให้ ขุน แผน พ้นโทษ มี รับ สั่งให้ พระ หมื่น ศรี นำ ขุน แผน เข้า มา เฝ้าโดย เร็ว พระ หมื่น ศรี ได้รับ สั่ง แล้ว ก็ ไป บอก นคร บาลให้ ถอด ขุน แผน จาก เรือน จำ นำ ตัว เข้า มา หมอบ เฝ้า ถวาย บังคม ต่อ น่า พระ ที่ นั่งใน ท้อง พระโรง ฯ ใน ขณะ นั้น สมเด็จ พระพันวษา จึง มี พระราช โองการ ตรัส ถาม ขุน แผน ว่า เฮ้ย อ้าย ขุน แผน เอง จะ อาษา กู ยก ขึ้นไป ตี นคร เชียงใหม่ ปราบ ปราม เจ้าโยนก อันธพาลให้ เห็น ฝี มือ ทหารไทย รับ นาง คืน มาให้ กู จะได้ หรือ มิได้ ประการใด ขุนแผน จึง กราบ บังคม ทูล ว่า ข้า พระ บาท ผู้ เปน ข้า ทหาร ชีวิตร อยู่ ในใต้ ฝ่า พระ บาท ของ พระ องค์ ผู้ ทรง พระ เดช พระ คุณ ปก เกล้า ฯ มา แต่ ปู่ แล บิดา ข้า พระองค์ ขอ รับ อาษา ขึ้นไป ตี นคร เชียงใหม่ ปราบ เจ้าโยนกให้ กลัว เกรง พระ เดชา นุภาพ ของ พระองค์ รับ ราช ธิดา พระเจ้า ลาน ช้าง

คืน มา ถวาย จงได้ ถ้า ตี นคร เชียงใหม่ ไม่ ได้ แล้ว ขอ ถวาย ชีวิตร์ สมเด็จ พระ พันวษา ได้ ทรง ฟัง ขุน แผน กราบ ทูล รับ อาษา แขง แรง ดัง นั้น ก็ ดี พระไทย นัก จึ่งโปรด ตั้งให้ ขุน แผน เปน แม่ ทัพ ถือ อาญา สิทธิ์ คุม กอง ทัพ ทหารไทย ยก ขึ้นไป ตี นคร เชียงใหม่ ขุน แผน จึ่ง กราบ ถวาย บังคม ลา ยก กอง ทัพ ขึ้นไป ถึง เมือง พิจิตร์ จึ่ง แวะ เข้า หา พระ พิจิตร์ เจ้า เมือง ขอ ให้ ส่ง ดาบ เวทย์ วิเศษ กับ ม้า วิเศษ ที่ ฝากไว้ แต่ ก่อน คืน มา ให้ จะไปใช้ ใน การ รบ ศึก ดาบ วิเศษ ของ ขุน แผน นั้น ใน ภาย หลัง ต่อ ๆ มา มี ผู้ เรียก ว่า ดาบ ฟ้า ฟื้น มี ฤทธิ์ เดช นัก ม้า วิเศษ นั้น เรียก ว่า ม้า สี หมอก ขับ ขี่ เข้า สู้ สงคราม หลบ หลีก ข้าศึกได้ แคล่ว คล่อง ว่อง ไว นัก ขุน แผนได้ ดาบ เวทย์ วิเศษ แล ม้า วิเศษ แล้ว ก็ ลา เจ้า เมือง พิจิตร์ รีบ ยก ขึ้นไป ถึง แดน นคร เชียงใหม่ ฝ่าย เจ้า นคร เชียงใหม่ รู้ ว่า กอง ทัพ กรุง ศรี อยุทธยา ยก ขึ้น มา จึ่ง แต่ง กอง ทัพให้ ยก ออก มา สู้ รบ ต้าน ทาน ขุน แผน แม่ ทัพ ก็ ขับ พล ทหารไทย เข้า ต่อ ตี พล ลาว ยวน เชียงใหม่ โดย สามารถ กอง ทัพ เชียงใหม่ ก็ แตก พ่าย แพ้ หนี กลับ เข้า เมือง จะ ปิด ประตู ลง เขื่อน ก็ ไม่ ทัน ขุน แผน ก็ ยก ติด ตาม รบ รุก บุก บัน เข้า เมืองได้ ไล่ ฆ่า ฟัน พล ลาว ล้ม ตาย ลง เปน อัน มาก ฝ่าย เจ้า นคร เชียงใหม่ เห็น ข้าศึก เข้า เมืองได้ ก็ ตกใจไม่ มี ขวัญ จึ่ง ขึ้น ม้า หนี ออก นอก เมือง ไป ขุน แผน จึ่ง คุม ทหาร เข้า ล้อม วัง ให้ จับ อรรค สาธุ เทวี มเหษี พระเจ้า เชียงใหม่ กับ ราช ธิดา อัน มี นาม ว่า เจ้า แว่น ฟ้า ทอง กับ นาง สนม น้อย ใหญ่ ของ พระเจ้า นคร เชียงใหม่ ให้รวบ รวมไว้ พร้อม ด้วย กัน แลให้ เชิญ นาง สร้อย ทอง ราช ธิดา พระเจ้า นคร ลาน ช้าง ที่ เจ้า นคร เชียงใหม่ ไป

แย่ง ชิง มาไว้ ให้ออก มา จาก หอ คำ จึ่ง เชิญ นาง สร้อย ทอง พระราช ธิดา พระเจ้า ลาน ช้าง กับ มเหษี ราช ธิดา พระเจ้า นคร เชียงใหม่ ที่ จับ ไว้ได้ เลิก กอง ทัพ กลับ ลง มา ถวาย พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา แล กราบ ทูล ข้อ ราชการ ทัพ ที่ มี ไชย ชำนะ นั้น ให้ทรง ทราบ ทุก ประการ สมเด็จ พระ พันวษา ก็ มี พระไทย ยินดี นัก จึ่ง ทรง พระ ดำริห์ ถึง ทศพิธ ราช ธรรม ตรัส ว่า ซึ่ง เจ้า นคร เชียงใหม่ สู้ ฝี มือ กอง ทัพไทย มิได้ หนี ออก จาก เมืองไป ทิ้ง เมืองให้ว่าง เปล่าไว้ ไม่ มี เจ้า ปก ครอง ดั่ง นั้นไม่ ควร สมณ ชี พราหมณ์ ราษฎร จะได้ ความ เดือด ร้อน จึ่ง ทรง ตั้ง อำมาตย์ ผู้ใหญ่ ให้ เปน ข้าหลวง ขึ้นไป เกลี้ย กล่อม ราษฎร พล เมือง เชียงใหม่ ไม่ ให้ แตก ตื่น วุ่น วาย ให้ เสนา ข้า ราชการ ชาว เชียงใหม่ นั้นไป ติด ตาม เชิญ พระเจ้า นคร เชียงใหม่ กลับ เข้า มา ครอบ ครอง บ้าน เมือง อยู่ เปน ปรกติ ตาม เดิม ดัง เก่า

ใน ขณะ นั้น พระองค์ จึ่ง ทรงโปรด พระ ราชทาน บำเหน็จ รางวัล เปน ต้น ว่า เงิน ทอง สิ่ง ของ เครื่อง อุปโภค บริโภค แก่ ขุน แผน ผู้ เปน แม่ ทัพ แล นาย ทัพ นาย กอง ตลอด จน พล โยธา ทวย หาร ผู้ไป รบ ศึก มี ไชย ชำนะ มาใน ครั้ง นั้น เปน อัน มาก ครั้น แล้ว พระองค์ จึ่ง ทรง ตั้ง นาง สร้อย ทอง ราช ธิดา พระ เจ้า ศรี สัตนา คนหุต ลาน ช้าง เปน พระ มเหษี ซ้าย แล ตั้ง นาง แว่น ฟ้า ทอง ราชธิดา เจ้า นคร เชียงใหม่ เปน พระ สนม เอก แต่ มเหษี เจ้า นคร เชียงใหม่ ผู้ เปน มารดา นาง แว่น ฟ้า ทอง พระ สนม เอก นั้น โปรด แต่ง ข้าหลวง พร้อม ด้วย พวก พล พา ขึ้น ไป ส่ง ต่อ พระเจ้า นคร เชียงใหม่ โดย พระไทย ทรง พระ กรุณา ฝ่าย ข้า คน ชาย หญิง

ชาว นคร ลาน ช้าง แล ชาว นคร เชียงใหม่ นั้น ก็ ทรงโปรด ให้ ตั้ง ทำ มา หา กิน อยู่ ตาม ภูมิ ลำเนา ใน กรุง ศรี อยุทธยา

ครั้น อยู่ มา สมเด็จ พระ พันวษา ทรง พระ ดำริห์ ตาม ตำรา ราช นิติศาสตร์ ซึ่ง มี ความ ว่า ราช ประเพณี ของ พระ มหา กระษัตรีย์ มี ๗ ประการ ซึ่ง กระษัตริย์ ใน พระ นครใด ผูก สัมพันธมิตร์ ทาง พระราชไมตรี กับ พระ เจ้า แผ่น ดินใน ประเทศ หนึ่ง ประเทศใด ก็ ย่อมให้บ้าน เมือง เกิด ความ สุข เจริญ นับ เปน ข้อ หนึ่ง ใน ราช ประเพณี ๗ ประการ นั้น บัด นี้ สมควร กรุง ศรี อยุทธยา จะ กระทำ สัมพันธมิตร์ ผูก ทาง พระราชไมตรี กับ ประเทศ พม่า ด้วย เปน แผ่น ดินใหญ่ ทวย ราษฎรไป มา ค้า ขาย ถึง กัน เปน ประ โยชน์ แก่ บ้าน เมือง ทั้ง สอง ฝ่าย ทรง พระราช ดำริห์ ดัง นี้ แล้ว จึง ตรัส สั่งให้ อาลักษณ แต่ง พระราช สาส์น จัด เครื่องราช บรรณา การ แล แต่ง ราชทูต อุป ทูต มี พล ทหาร ๕๐๐ คน คุม กำกับ ราชทูต กับ เครื่อง ราช บรรณาการไป ยัง กรุง รัตน ปุรอังวะ ประเทศ พม่า ใน จุลศักราช ๘๕๒ ปี

ครั้น ราชทูตไป ถึง กรุง อังวะ แล้ว พระเจ้า แผ่น ดิน พม่า ก็ มี รับ สั่ง ให้ จัด การ รับ รอง ราชสาส์น แล ราชทูตโดย สมควร แก่ เกียรติยศ ทั้ง สอง ประเทศ ราชทูต กรุง ศรี อยุทธยา ได้ เข้า เฝ้า ถวาย พระราช สาส์น แล เครื่อง ราช บรรณาการ แด่ พระเจ้า กรุง พม่า จึ่ง มี รับ สั่ง ให้ อ่าน ใน พระ ราชสาส์น นั้น ว่า "สมเด็จ พระพันวษาพระเจ้า แผ่นดินสยาม ผู้ ครอง กรุงเทพ ทวาราวดีศรี อยุทธยา มี กระมล จิตร์ ยินดี ต่อ กรุง รัตน ปุระ อังวะ จึ่ง แต่ง ราชทูต คุม เครื่องราช บรรณาการ มา เจริญ ทาง พระราชไมตรี ต่อ พระเจ้า กรุง รัตน ปุระอังวะ ประเทศ พม่า เพื่อ มุ่งหมายให้ กรุง ศรี อยุทธยา กับ

ศก ๗๒
๘๕๖

กรุง รัตน ปุระ อังวะ ตั้ง อยู่ ใน สัมพันธมิตร์ สนิท เสนหภาพ ต่อ กันโดย ฉัน มหา มิตร์ ราษฎร พานิช ทั้ง สอง พระ นคร จะ ได้ ไป มา ค้า ขาย ถึง กัน ให้ เปน ประโยชน์ แก่ บ้าน เมือง ทั้ง สอง ฝ่าย สอง พระ นคร จะ ได้ มี กำลัง บำรุง พระ พุทธศาสนาให้ เจริญ รุ่ง เรือง ถาวร สืบ ไป จน ตลอด กัลปาวสาน" พระ เจ้า กรุง รัตน ปุระ อังวะ ผู้ ครอง ประเทศ พม่า ได้ ทราบใน พระราช สาส์น ดัง นั้น ก็ มี พระไทย ยินดี นัก จึ่ง ตรัส ปราไสย ถาม ถึง ข่าว ทุกข์ ศุข แห่ง พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา พระ อรรค มเหษี พระ ราช บุตร พระราช ธิดา เสนาบดี มุข มนตรี ตลอด ลงไป ถึง ราษฎร พลเมือง ทั่ว กัน ราชทูต ก็ กราบ ทูล ว่า พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ทั้ง พระ อรรค มเหษี พระราช บุตร์ พระราช ธิดา ทรง พระ เจริญ ศุข อยู่ สิ้น แล เสนา อำมาตย์ กับ ทั้ง ราษฎร ทั่ว ขอบ ขันฑสีมา ก็ เปน ศุข อยู่ ทั่ว กัน ๑ ด้วย พระเดชา นุภาพ ของ พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ผู้ ทรง ธรรม ปก แผ่ ให้ ชน ทั้งปวง เปน ศุข พร้อม เพรียง กัน

พระเจ้า กรุง พม่า ได้ ทรง ฟัง ราชทูต กราบ ทูล ดัง นั้น ก็ มี พระไทย ชื่น ชม ยินดี จึ่ง โปรด พระ ราชทาน บำเหน็จ รางวัล แก่ ราชทูต เปน อัน มาก แลให้ เลี้ยง ดู ราชทูตโดย สมควร ราชทูต ก็ กราบ ทูล ลา ออก จาก ที่ เฝ้า มา พัก อยู่ ยัง ที่ สำนัก

เครื่อง ราช บรรณาการ พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ถวาย พระเจ้า อังวะใน ครั้ง นั้น มี จำนวน ดัง นี้ พาน ทอง พาน เงิน ๔ สำรับ พาน เท้า เปน รูป ครุธ ประดับ พลอย สอง แถว พระ สุวรรณภิงคาร คือ พระเต้า น้ำ ทอง ฝา ประดับ พลอย ขัน ทอง คำ ประดับ พลอย แพร ม้วน กำมะหลิด

พระ ภูษา ทรง ต่าง ๆ

ใน เวลา วัน หนึ่ง เจ้าพนักงาน นำ ราชทูตไทย เข้า เฝ้า พระเจ้า อังวะ อีก จึง มี รับ สั่ง ถาม ราชทูต ว่า พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ตรัส สั่ง มา ด้วย กิจ สิ่งใด อีก บ้าง หรือ ไม่ ให้ราชทูต ทูลไป เถิด ราชทูต ได้ พระ โอกาศ ดัง นั้น แล้ว จึง กราบ ทูล พระ เจ้า อังวะ ว่า พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา มี รับ สั่ง มา ให้ กราบ ทูล ว่า พระองค์ มี พระราช ประสงค์ เครื่อง ดนตรี พม่า แล เครื่อง ลคร ต่าง ๆ กับ ครู ดนตรี แล ครู ลคร พระเจ้า อังวะ ก็ โปรดให้ ช่าง จัด ทำ เครื่อง ลคร เครื่อง ดนตรี แลให้ เลือก ครู ลคร ครู เครื่อง ดน ตรี มอบ ให้ ราชทูต แลให้ แต่ง พระ ราช สาส์น ตอบ มี ใจ ความ ว่า สมเด็จ พระเจ้า กรุง รัตน บุระ อังวะ ผู้ ครอง ประเทศ พม่า มี พระ หฤไทย ยินดี ต่อ พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ยิ่ง นัก ซึ่ง มุ่ง หมาย สัมพันธมิตร์ ทาง พระ ราชไมตรี ทั้ง สอง พระ นคร ให้ มี ต่อ กัน มั่น คง ถาวร จน ตลอด กัลปาวสาน นั้น กรุง รัตน บุระ อังวะได้ รับโดย ความ โสมนัศ ยิ่ง นัก ตั้ง แต่ บัด นี้ ไป ขอให้ กรุง ศรี อยุทธยา กับ กรุง รัตน บุระ อังวะ เปน สุวรรณ บัถพี แผ่น เดียว กัน โดย ฉัน มหา มิตร์ สนิท สัณฐ์วะ ต่อ กัน สืบไป จิร ฐี ติกาล นาน ชั่ว ฟ้า ดิน เทอญ

แล้ว โปรด สั่งให้ จัด เครื่อง ราช บรรณา การ ตอบ แทน คือ พระ ภูษา ทรง ลาย ทอง ต่าง ๆ อย่าง ดี ที่ สุดใน ประเทศ พม่า กับ เครื่อง ราชู ประโภค หลาย อย่าง ล้วน ประดับ ด้วย ทอง เงิน เพ็ชร์ ทับ ทิม แล เม็ด เพ็ชร์ ทับ ทิม อย่าง ดี อีก เปน อัน มาก แต่งให้ ราชทูต พม่า เชิญ พระราช สาส์น คุม

เครื่อง ราช บรรณา การ ตอบ แทน มา พร้อม กับ ราชทูตไทย ราชทูต กรุง ศรี อยุทธยา กับ ราชทูต พม่า กราบ ถวาย บังคม ลา พระเจ้า อังวะ พร้อม กัน ราชทูตไทย พา ราชทูต พม่า มา ถึง กรุง ศรี อยุทธยา นำ ราชทูต พม่า เข้า เฝ้า พระเจ้า อยู่ หัว พระ พันวษา กราบ ถวาย บังคม ถวาย พระราช สาส์น แล เครื่อง ราช บรรณาการ เครื่อง ดน ตรี เครื่อง ลคร ทั้ง ครู ดน ตรี แล ครู ลคร พร้อม กัน แล กราบทูล ข้อ ราชการ ทั้งปวงให้ ทรง ทราบ ทุก ประการ

พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ได้ ทราบ ความ ตาม พระราช สาส์น ตอบ ของ พระเจ้า กรุง พม่า ดัง นั้น แล้ว ก็ มี พระราช หฤไทย ยินดีนัก จึ่ง ตรัส สั่ง ให้ เลี้ยง ดู ราชทูต พม่า โดย สมควร แก่ เกียรติยศ ทั้ง สอง ฝ่าย แลโปรด พระราช ทาน เครื่อง อุปโภค บริโภค แก่ ราชทูต พม่า เปน อัน มาก แลให้ส่ง ราชทูต พม่า กลับ คืนไป ยัง ประเทศ ของ ตน โดย ศุข สวัสดี

ตั้ง แต่ นั้น ประเทศ พม่า กับ ประเทศ สยาม มี ทาง พระราชไมตรี เปน สัมพันธ มหา มิตร์ ต่อ กัน พ่อ ค้า พาณิชไป มา ค้า ขาย ถึง กัน มี ความ นับ ถือ รักใคร่ กับ คนไทย ไม่ ทะเลาะ วิวาท ต่อ กัน บ้าน เมือง ทั้ง สอง ฝ่าย ก็ เปน ศุข สืบ มา

ฝ่าย ขุน แผน ซึ่ง เปน ทหาร เอก ยอด ดี มี ชื่อ เสียง ปรากฎ ใน กรุง ศรี อยุทธยาใน ครั้ง นั้น เมื่อ คิด เห็น ว่า ตน แก่ ชรา แล้ว จึ่ง นำ ดาบ เวท วิเศษ ของ ตน เข้า ถวาย สมเด็จ พระ พันวษา เพื่อ เปน พระแสง ทรง สำหรับ พระเจ้า แผ่นดิน ต่อไป พระองค์ ทรง รับไว้ เปน พระแสง ทรง สำหรับ พระองค์ แล้ว จึ่ง ทรง ประสิทธิ์ ประสาท นาม ว่า พระแสง ปราบ สัตรู แล ทรง ตั้ง นาม พระแสง ขรรค์ แต่ ครั้ง พระญา แกรก นั้น ว่า พระขรรค์ ไชย ศรี

โปรดให้ มหาดเล็ก เชิญ ตาม เสด็จ ซ้าย ขวา แต มิ รับ สั่งให้ เชิญ พระรูป พระ ญา แกรก กับ มงกุฎ ของ พระญาแกรก เข้าไว้ ใน หอพระ ที่ นมัสการในพระ ราช วัง พระรูป พระญา แกรก กับ มงกุฎ ทรง ยัง มี ปรากฏ อยู่ จน ตราบ เท่า ทุก วัน นี้

พระเจ้า พันวษา ครอง ราช สมบัติ มาได้ ๒๕ พรรษา เมื่อ แรก ได้ ราช สมบัติ พระ ชนม์ ๑๕ พรรษา รวม พระ ชนมายุ ๔๐ พรรษา เสด็จ สวรรคต

ใน ลำดับ นั้น พระ บรม กุมาร ซึ่ง เปน พระราช โอรส ได้ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ ต่อไป ทรง พระ นาม ว่า พระ ปร เมศวร พระองค์ มี พระ มเหษี สอง องค์ พระ มเหษี ขวา มี พระ นาม ว่า จิตร วดี พระ มเหษี ซ้าย มี พระ นาม ว่า ศรี สุดา จันทร์

พระ มเหษี ขวา มี พระราช โอรส สอง องค์ พระราช โอรส องค์ ใหญ่ ทรง พระ นาม ว่า พระ เฑียร พระราช โอรส องค์ น้อย ทรง พระ นาม ว่า พระไชย พระองค์ ทรงพระกรุณา แก่ พระมเหษี สองพระองค์ นี้ ยิ่งนัก แต่ พระ องค์ ทรง โปรด ศรี สุดา จันทร์ พระ มเหษี ซ้าย ยิ่ง กว่า พระ มเหษี ขวา มี รับ สั่งให้ พระ มเหษี ซ้าย ศรี สุดา จันทร์ เฝ้า อยู่ ข้าง พระ ที่ มิได้ ขาด ราชการ ใน ฝ่าย น่า ฝ่ายใน ต่าง ๆ ถ้า ศรี สุดา จันทร์ มเหษี ซ้าย เพ็ท ทูล คัด ง้าง อย่างไร แล้ว ก็ ทรง เชื่อ ฟัง ทั้ง สิ้น

ขณะ เมื่อ พระองค์ บรรธม นั้น ต้อง มี นาย มหาด เล็ก คน หนึ่ง ชื่อ นาย บุญ ศรี มา ร้อง ลำ ขับ กล่อม เสมอ ทุก ๆ เวลา พระองค์ จึ่ง จะ บรรธม หลับได้ อยู่ มา วัน หนึ่ง ศรี สุดา จันทร์ มี จิตร์ เสนหา ผูก พัน

ต่อ นาย บุญ ศรี จึ่ง ลอบ กระทำ ชู้ กับ นาย บุญ ศรี ผู้ ขับ ร้อง นั้น ครั้น อยู่ มา ศรี สุดา จันทร์ ก็ กราบ ทูล พระ ปร เมศวร ขอให้ ตั้ง นาย บุญ ศรี เปน เสนา บดี กรม วัง ว่า เปน ผู้ มี ความ ซื่อ สัจ สวามิภักดิ์ ต่อ ราชการ จะ เปน ที่ ไว้ วาง พระไทยใน ราชการได้ พระองค์ ก็ ทรง เชื่อ ศรี สุดา จันทร์ จึ่ง โปรด ตั้ง นาย บุญ ศรี เปน ขุน เชียนนเรศ (ขุน ชินราช) เสนา บดี กระทรวง วัง พระราช ทาน เครื่อง อุปโภค บริโภค เปน เครื่อง ยศ สำหรับ เสนา บดี พร้อม ทุก ประการ

ตั้ง แต่ นั้น ขุน ชินราชได้ ว่า ราชการ สิทธิ์ ขาดใน พระราช วัง ทั้ง สิ้น มี คน ยำ เกรง นัก พระ ปร เมศวร ครอง ราช สมบัติ มาได้ ๒๓ พรรษา เมื่อ แรกได้ ราช สมบัติ พระ ชนม์ ๑๕ พรรษา รวม พระ ชนม์ ๓๘ พรรษา เสด็จ สวรรคต พระองค์ ประสูตร์ วัน จันทร์

เมื่อ พระ ปรเมศวร สวรรคต แล้ว ท้าว ศรี สุดา จันทร์ กับ ขุน ชินราช ก็ มี อำนาจ บังคับ บัญชา สิทธิ ขาด ราชการ บ้าน เมือง ทั้งปวง ไม่ มีใคร คัด ค้านได้

วัน หนึ่ง ท้าว ศรี สุดา จันทร์ คิด กับ ขุน ชินราช จะ ยก ขุน ชินราช ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่นดิน จึ่ง สั่งให้ พระราช วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ทั้งปวง เข้าไป เฝ้าใน พระราช วัง แล้ว ปฤกษา ว่า พระราช สามี ของ เรา สวรรคต แล้ว ยังไม่ มี พระเจ้า แผ่นดิน ปกครอง บ้าน เมือง เมื่อ พระองค์ ยัง มี พระชนม์ อยู่ ได้ ทรง ตั้งแต่งให้ ขุน ชินราช เปน เสนาบดี บังคับ บัญชา การ ต่าง พระเนตร พระกรรณ ของ พระองค์ เรา เห็น ว่า ขุน ชินราช นี้ สามารถ จะ ปกครอง บ้าน เมืองได้ ท่าน ทั้งปวง จะ เห็น ประการใด บันดา

พระราช วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้งปวง เกรง อาญา ท้าว ศรี สุดา จันทร์ ก็ พา กัน นิ่ง อยู่ มิรู้ ที่ จะ คัด ค้าน ประการ ใด ท้าว ศรี สุดา จันทร์ ก็ให้ พระ ราช วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้งปวง ถือ น้ำ กระทำ สัตย์ สำบาล ต่อ ขุน ชินราช แล้ว ยก ขุน ชินราช ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่นดิน ส่วน ตน ก็ ดำรง อยู่ ใน ตำแหน่ง อรรค มเหษี ขุน ชินราช ก็ให้ พระราช วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้งปวง คง ตำแหน่ง เดิม เหมือน เมื่อ ครั้ง พระปรเมศวร ยัง เสด็จ ดำรง พระชนม์ อยู่ แต่ พระราช โอรส ของ พระ ปรเมศวร ๒ พระองค์ คือ พระ เฑียร องค์ ๑ พระไชย องค์ ๑ นั้น ขุน ชินราช มิได้ ยก ย่อง ประการ ใด แต่ นั้น มา ขุน ชินราช ก็ บังคับ บัญชา การ สิทธิ ขาด ตาม อำเภอ ใจ บันดา พระราช วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้งปวง พา กันได้ ความ เดือด ร้อน ต่าง ๆ คิด จะ ใคร่ กำจัด ขุน ชินราช อยู่ เปน นิตย์ แต่ ยังไม่ มี ใคร เปน ต้น คิด ที่ จะ กำจัดได้ ก็ สงบ อยู่

เมื่อ ขุน ชินราชได้ เปน พระเจ้า แผ่นดิน แล้ว ก็ให้ เอา พงษาวดาร เก่า ๆ สำหรับ บ้าน เมือง เผาไฟ เสีย บ้าง ทิ้ง น้ำ เสีย บ้าง ด้วย เหตุ นี้ พงษาวดาร เก่า ๆ จึ่ง ขาด เปน ตอน ๆ แต่ นั้น มา

ต่อ มา พระยา กลาโหม พระ พี่ เลี้ยง พระ เฑียร ผู้ เปน พระราช โอรส ผู้ ใหญ่ ของ พระ ปรเมศวร จึ่ง ปฤกษา กับ พระ พิเรนทร เทพ ว่า บัด นี้ บ้าน เมือง เกิด ความ เดือด ร้อน ต่าง ๆ เพราะ ศรี สุดา จันทร์ ไป ลอบ ลัก รักใคร่ กับ ขุน ชินราช ยก ขุน ชินราช ซึ่ง มี ตระกูล ต่ำ ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่นดิน ไม่ มี ความ ละอาย เอง เพื่อ ต่อ พระเจ้า อยู่ หัว ซึ่ง เสด็จ สวรรคต แล้ว ควร พวก เรา ซึ่ง เปน ข้าในใต้ ฝ่า ลออง ธุลี พระบาท จะ ช่วย กัน

คิด กำจัด ขุน ชินราช เสีย แล้ว ยก พระเฑียร ราช โอรส เจ้า นาย ของ เรา ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่นดิน จึง จะ ชื่อ ว่า กตัญญู กตเวที เมื่อ พระยา กลาโหม ปฤกษา ฉนี้ พระ พิเรนทร เทพ ก็ เห็น ชอบ ด้วย

วัน หนึ่ง พระยา กลาโหม จึ่ง ปฤกษา กับ พระ พิเรนทร เทพ ว่า เรา จะ พา กันไป เสี่ยง เทียน ดู ว่าใคร จะ มี บุญ ควร ครอง บ้าน เมืองได้ พระ พิเรนทร เทพ ก็ เห็น ชอบ ด้วย จึ่ง พา กัน ลอบ เข้าไปใน วิหาร พระ ศรี สรรเพ็ชญ ใน พระราช วัง จุด เทียน เสี่ยง ทาย แทน พระ เฑียร เล่ม ๑ แทน ขุน ชินราช เล่ม ๑ แล้ว อธิษฐาน ว่า ถ้า พระเฑียร ซึ่ง เปน พระราช โอรส เจ้า นาย ของ ข้าพเจ้า จะ มี บุญญาธิการ สมควร ครอง บ้าน เมือง แลจะ มีไชย ชนะ แก่ ขุน ชินราชไซ้ ขอให้ เพลิง เทียน เสี่ยง ทาย ของ พระ เฑียร รุ่งเรือง งาม ดี ถ้า พระองค์ ท่าน หา บุญ มิได้ จะ พ่าย แพ้ แก่ ขุน ชินราช แล้ว ขอให้ เทียน เสี่ยง ทาย นั้น ดับ ก่อน เทียน ขุน ชินราช ดังนี้ ครั้น อธิษฐาน แล้ว ก็ จุด เทียน ทั้ง ๒ เล่ม พร้อม กัน สัก ครู่ หนึ่ง ก็ เกิด อัศจรรย์ สำแดง เหตุ ที่ พระ เฑียร จะได้ เปน พระเจ้า แผ่นดิน เทียน ของ ขุน ชินราช ก็ ดับ เอง เหมือน คน ดับ ส่วน เทียน ของ พระ เฑียร นั้น รุ่ง เรือง เปน ปรกติ อยู่ พระยา กลาโหม กับ พระ พิเรนทร เทพ เห็น ดังนั้น ก็ มี ความ ยินดี จึ่ง พูด กัน ว่า การ ที่ เรา คิด กันนี้ จะสำเร็จ เปน แน่ แต่ นั้น มา พระยา กลาโหม กับ พระ พิเรนทร เทพ ก็ เกลี้ย กล่อม ข้า ราชการ ให้ เปน น้ำ หนึ่งใจ เดียว กันได้ เปน อัน มาก คอย หาโอกาศ ที่ จะ กำจัด ขุน ชินราช อยู่

มา วัน หนึ่ง พระยา กลาโหม จึ่ง เข้าไป เฝ้า ขุนชินราช แล้ว ทูล ว่า บัดนี้ ได้ ทราบ ว่า มี ช้าง เผือก ตัว หนึ่ง งด งาม สมควร เปน ราช พาหนะ เที่ยว

อยู่ ใน ป่า แขวง เมือง สรรค บุรี ข้าง ทิศ เหนือ ขอ เชิญ พระองค์ เสด็จ โดย ทาง ชล มารคไป จับ ช้าง เผือก นั้น เถิด ขุน ชินราชไม่ รู้กล อุบาย ก็ รับ คำ พระยา กลาโหม ๆ เห็นได้ ช่อง ก็ ตระ เตรียม ขบวน เรือ จัดให้ มหาด เล็ก แล ตำรวจ ที่ เปน คน สนิท ของ ตน ตาม เสด็จ สั่งให้ ตามไป ห่าง ๆ แล้ว จัดให้ คน สนิท ของ ตน เตรียม เครื่อง ศาสตราวุธ ลง เรือไป ซุ่ม คอย อยู่ ที่ ทาง ขุน ชินราช จะไป สั่ง ว่า ถ้า เรือ ขุน ชินราชไป ถึง ที่ ซุ่ม แล้ว ท่าน ทั้งหลาย จง จับ ฆ่า เสียให้ ได้ ครั้น เตรียม เสร็จ แล้ว ก็ เชิญ เสด็จ ขุน ชินราช ลง สู่ เรือ พระ ที่ นั่ง ส่วน พระยา กลาโหม กับ พระ พิเรนทร เทพ ก็ ลง เรือ ตามไป ข้าง หลัง ครั้น เรือ ขุน ชินราช ไป ถึง เรือ ที่ พระยา กลาโหม ให้ ซุ่ม อยู่ พวก เรือ ที่ ซุ่ม อยู่ เห็นได้ ที ก็ พาย เรือ ตรง เข้าไป ที่ เรือ ขุน ชินราช ๆ เห็น ดังนั้น ก็ ตกใจ จึ่ง ถาม ว่า เหตุใด พวก เหล่านี้ จึ่ง บังอาจ ถือ ศาสตราวุธ เข้า มาใกล้ เรือ เรา ดัง นี้ พวก ที่ ซุ่ม อยู่ ก็ ตอบ ว่า ท่าน ไม่ รู้ หรือ ซึ่ง พวก เรา มา คอย อยู่ ดัง นี้ ประสงค์ จะ จับ ตัว ท่าน ฆ่า เสีย ให้ สิ้น ชีวิตร์ ว่า แล้ว ก็ กรู กัน ขึ้น บน เรือ ขุน ชินราช เอา ดาบ ฟัน ขุน ชินราช ตาย อยู่ ใน เรือ นั้น ขุน ชินราชได้ ราช สมบัติ เมื่อ อายุ ๒๐ ปี อยู่ ใน ราช สมบัติ ๒ ปี เมื่อ ตาย อายุได้ ๒๒ ปี ขุน ชินราช เกิด วัน จันทร์ ตระกูล อำมาตย์

เมื่อ พระยา กลาโหม เปน ต้น คิด กำจัด ขุน ชินราชได้ แล้ว จึ่ง พร้อม กัน ยก พระเฑียร ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่นดิน เวลา นั้น พระเฑียร พระชนม์ พรรษา ได้ ๑๐ ปี พระยา กลาโหม เห็น ว่า ยัง ทรง พระ เยาว์ นัก จะ บังคับ บัญชา การ แผ่นดินไม่ ได้ เวลา ออก ขุน นาง พระยา กลาโหม จึ่งให้ พระ

เฑียรนั่งบนตักแล้ว บังคับบัญชาราชการแทน ต่อเมื่อพระเฑียรมีพระชนม์พรรษาได้ ๑๖ ปี จึงทำการราชาภิเศกถวายพระนามว่า พระมหาจักรวรรดิ ๆ มีพระมเหษีทรงพระนามว่า พระมหาเทวี ๆ มีพระราชธิดาพระองค์ ๑ ทรงพระนามว่า พระบรมดิลก มีพระราชโอรสองค์ ๑ ทรงพระนามว่า พระมหินทร์ แลพระไชยผู้เปนพระอนุชาธิราชของพระมหาจักรวรรดินั้น พระมหาจักรวรรดิทรงพระกรุณาไว้วางพระไทยในกิจการบ้านเมืองทั้งปวง จึงโปรดให้พระไชยไปครองเมืองพิศณุโลก ขนานพระนามใหม่ว่า พระสุธรรมราชา เวลานั้นมีพระเจ้าแผ่นดิน ๒ พระองค์ คือพระมหาจักรวรรดิพระองค์ ๑ พระสุธรรมราชาพระองค์ ๑ ดังนี้ พระสุธรรมราชานั้นมีพระอรรคมเหษีทรงพระนามว่า พระบรมเทวี ๆ มีพระราชธิดาองค์ ๑ มีพระนามว่า สุวรรณกัลยา มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ มีพระนามว่า พระนเรศวรองค์ ๑ พระเอกาทศรฐองค์ ๑

ฝ่ายพระมหาจักรวรรดิซึ่งครองกรุงศรีอยุทธยานั้น เมื่อพระมหินทร์ราชโอรสทรงพระเจริญขึ้น มีพระราชประสงค์จะให้พระมหินทร์ครองราชสมบัติ จึงทรงตั้งพระมหินทร์ไว้ในตำแหน่งรัชทายาท ข้อความอันนั้นทราบไปถึงพระสุธรรมราชา ๆ ก็น้อยพระไทยว่า พระเชษฐาไม่ยกย่องพระองค์ จึงตั้งแขงเมืองเอาพระมหาจักรวรรดิ มิได้เสด็จลงมาเฝ้าเลย

พระมหาจักรวรรดินี้มีบุญญาธิการมาก ได้ช้างเผือกถึง ๗ ช้าง คือ ช้างเผือกพลาย ๔ ช้าง ชื่อบรมฉัททันต์ ๑ อนันตจักรพาฬ ๑

อัญชนคชา ๑ มหาคชสาร ๑ ช้าง เผือก พัง ๓ ช้าง **ชื่อ ทิพ กิริณี** ๑ **ศิริ ไอยรา** ๑ รัตน คชินทรา ๑

กิตติ ศัพท์ ที่ พระ มหา จักรวรรดิ ได้ ช้าง เผือก ถึง ๗ ช้าง นั้น ปรากฎ ไป ใน นา นา ประเทศ พระเจ้า ช้าง เผือก หงษา วดี มี พระราช ประสงค์ จะ ใคร่ ได้ ช้างเผือก บ้าง จึ่ง รับ สั่ง ให้ พวก อาลักษณ์ จาฤก พระราชสาส์น ใน **พระสุพรรณ บัตร์** เปน อักษร ๓ ตัว ๆ ๑ ความ ว่า ต้อง การ ช้าง เผือก ตัว ๑ **ความ** ว่า เชือก ตัว ๑ ความ ว่า ถ้าไม่ ให้ จะ เอา เชือก ผูก จับ เอา ๑ ครั้น จาฤก แล้ว จึ่งให้ ราชทูต เชิญ พระราชสาส์น ไป ถวาย พระเจ้า กรุงศรี อยุทธยา **พระ มหา** จักรวรรดิ ทรง ทราบ พระราช สาส์น ของ พระเจ้า หงษา วดี ดังนั้น ก็ ทรง พระ พิโรธ จึ่ง รับ สั่งให้ อาลักษณ์ จาฤก พระราช สาส์น ตอบ เปน อักษร ๓ ตัว บ้าง ตัว ๑ ความ ว่า ถ้า ขอ ทาน แล้ว จะ ให้ ตัว ๑ ความ ว่า ไม่ กลัว ตัว ๑ ความ ว่า เรา ผูก จับ ก็ เปน ครั้น เสร็จ แล้ว จึ่ง ให้ ราช ทูต หงษา วดี นำไป ถวาย พระเจ้า หงษา วดี ๆ ก็ ทรง พระ พิโรธ จึ่ง ให้ จัด ทัพ บก มี จำนวน พล ๕๐๐,๐๐๐ เสด็จ ยก กอง ทัพ มา ทาง เมือง ระแหง ถึง ตำบล หนอง พะนี พวก กอง ด่าน ลาด ตระเวร สืบได้ ความ ว่า พระเจ้า หงษาวดี เสด็จ ยก กอง ทัพใหญ่ มา ดังนั้น จึ่ง บอก เข้า มา กราบ ทูล พระมหา จักรวรรดิ ๆ ก็ ตระ เตรียม พยุหโยธา เปน อัน มาก แล้ว เสด็จ ขึ้น สู่ ช้าง มหา พิไชย นาค ดำรง ที่ จอม พล เสด็จ ยก ออกไป ตั้ง รับ ทัพ พระเจ้า หงษา วดี ที่ ทุ่ง มโนรมย์ เมื่อ ๒ ทัพ ประทะ กัน แล้ว ได้ รบ พุ่ง กัน เปน สามารถ พล ทั้ง ๒ ฝ่าย ล้ม ตายใน ที่รบ เปน อัน มาก ยัง

ไม่ แพ้ ไม่ ชนะ กัน

พระเจ้า หงษา วดี จึ่ง ทรง พระ ดำริห์ ว่า ซึ่ง เรา ยก ทัพ มา รบ คราว นี้ พล ทหาร ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ ล้ม ตาย เปน อัน มาก ถ้า เรา จะ รบ พุ่ง เขี้ยว ขับ กันไป อย่าง นี้ อีก แม้ ถึง จะได้ ราช สมบัติ ผู้ คน ก็ พินาศ หา ประโยชน์ มิได้ อย่า เลย เรา จะ คิด อุบาย รบ กัน แต่ สอง ต่อ สอง เถิด ทรง พระ ดำริห์ ฉนี้ แล้ว จึ่งให้ อาลักษณ์ จาฤก เปน พระราช สาส์น ใจ ความ ว่า เรา ทั้ง ๒ เปน กระษัตริย์ อัน ประเสริฐ เหมือน กัน ซึ่ง มา ทำ สงคราม กัน คราว นี้ ก็ หวัง จะ ขยาย อำนาจ แผ่ พระราช อาณา จักร์ ให้ กว้าง ขวาง เปน พระ เกียรติยศ ด้วย กัน แต่ เรา มา คิด สงสารไพร่ พล ที่ มา พลอย ตาย เสีย มาก กว่า มาก บัดนี้ เรา มี ประสงค์ จะใคร่ รบ กัน แต่ ลำพัง ขอ เชิญ พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ออก มา ชน ช้าง กัน กับ เรา จะได้ เปน เกียรติยศ สืบไปใน ภาย น่า เมื่อ จาฤก เสร็จ แล้ว ก็ให้ ทูต นำไป ถวาย พระ มหา จักรวรรดิ ๆ ได้ ทรง ทราบ พระราช สาส์น ของ พระเจ้า หงษา วดี ดัง นั้น ก็ ทรง ยินดี จึ่ง รับ สั่ง ว่า ซึ่ง พระเจ้า หงษา วดี ทรง พระ ดำริห์ เช่น นี้ สมควร นัก ธรรมเนียม เปน กระษัตริย์ ย่อมได้ ทรง ฝึกหัดใน ยุทธ วิธี ทั้ง ๒ อย่าง คือ ชน ช้าง อย่าง ๑ ขี่ ม้า รำทวน อย่าง ๑ เมื่อ รับ สั่ง ดังนี้ แล้ว ก็ให้ อาลักษณ์ จาฤก พระราช สาส์น มี ความ เช่น เดียว กัน ตอบไปให้ พระเจ้า หงษาวดี ทั้ง ๒ พระองค์ ก็ ทรง ทำ สัญญา แก่ กัน ว่า ให้ ออก ทำ ยุทธหัตถีใน วัน ที่ ๗ ตั้งแต่ วัน นี้ไป ถ้า ฝ่ายใดไม่ ออก ทำ ยุทธหัตถี ฝ่ายนั้น เปนแพ้ เมื่อ สัญญา กัน แล้ว พระ มหา จักรวรรดิ ก็ ยก ทัพ กลับ คืน เข้าพระ นคร แล้ว ให้ ปรน ช้าง ม้าให้ มี กำลัง พระเจ้า หงษา วดี ก็ เสด็จ กลับ พลับ พลา

ให้ปรน ช้าง ม้าให้มี กำลัง เหมือน กัน

ครั้น ถึง วัน ที่ ๗ ครบ สัญญา ที่ นัด กันไว้ พระเจ้า หงษา วดี ก็ ทรง ช้าง พระ ที่ นั่ง ยก พล ทหาร เสด็จ ออก มา รอ ท่า ที่ ทุ่ง มโนรมย์ (ทุ่ง มโนรมย์ นี้ อักษร พม่า เขียน ว่า มโนรัมมา)

ข้าง ฝ่าย กรุง ศรี อยุทธยา เมื่อ ถึง วัน ที่ ๗ พระ มหา จักรวรรดิ ทรง พระ ประชวร มาก เสด็จ ออก ชน ช้างไม่ ได้ บันดา ชน ชาว พระ นคร เมื่อได้ ทราบ ว่า พระเจ้า แผ่นดิน ทรง ประชวร ดัง นั้น ก็ พา กัน ตกใจ กลัว บ้าน เมือง จะ เสีย แก่ ข้า ศึก ฝ่าย พระ มหา เทวี ผู้ เปน พระ อรรค มเหษี พระ มหา จักรวรรดิ จึ่งให้ ประชุม พระราช วงษา นุวงษ์ แล ข้า ราชการ ทั้งปวง ทรง ปฤกษา ว่า บัดนี้ ถึง วัน สัญญา ที่ จะ ทำ ยุทธ หัตถี แล้ว พระราช สามี ของ เรา ก็ ทรง พระ ประชวร มาก พระราช โอรส ก็ ยัง ทรง พระเยาว์ นัก จะ หาใคร ออก ทำ ยุทธ หัตถี ต่อ สู้ กับ ข้า ศึก แทน พระราช สามี แห่ง เราได้ ถ้าไม่ ออกไป ทำ ยุทธหัตถี ตาม สัญญาใน วันนี้ ก็ จะต้อง ยอม เสีย ราชสมบัติ ให้แก่ ข้า ศึก ตาม สัญญา ท่าน ทั้งปวง จะ คิด อ่าน ประการใด ขณะ นั้น พระ บรม ดิลก ซึ่ง เปน พระราช ธิดา มี พระ ชันษาได้ ๑๖ ปี จึ่ง กราบ ทูล ว่า พระราช บิดาได้ ทรง ทำ สัญญาไว้ กับ พระเจ้า หงษา วดี แน่น หนา มาก ถ้า ไม่ ออกไป ทำ ยุทธ หัตถีใน วันนี้ ก็ จำ จะ ต้อง ยก ราชสมบัติ ให้แก่ เขา ตาม สัญญา คราว นี้ไม่ มีใคร ที่ จะ ออก ต่อ สู้ ด้วย ข้า ศึก แล้ว กระหม่อม ฉัน จะ ขอ รับ อาษา ออกไป ชน ช้าง กับ พระเจ้า หงษา วดี ฉลอง พระเดช พระคุณ สมเด็จ พระราช บิดา ถึง แม้ กระหม่อม ฉัน จะ เสีย ชีวิตรใน ท่าม กลาง ข้า ศึก ก็ มิได้ คิด อาไลย จะไว้ ชื่อให้ ปรากฎใน แผ่นดิน ชั่ว กัลปา วสาน

เมื่อ พระ บรม ดิลก กราบ ทูล ดังนั้น พระ มหา เทวี ก็ ทรง ห้าม ปราม ด้วย ความ สิเนหา อาไลย เปน หลาย ครั้ง พระ บรม ดิลก ก็ไม่ ฟัง พระ มหา เทวี ก็ จำต้อง ทรง อนุญาต

พระ บรม ดิลก ก็ ทรง เครื่อง พิไชย ยุทธ อย่าง พระ มหา อุปราช เสร็จ แล้ว ก็ เข้าไป เฝ้า สมเด็จ พระราช บิดา มารดา สมเด็จ พระราช บิดา มารดา ก็ รับ สั่ง ว่า พระราช ธิดา ของ เรา นี้ แล อาจ จะ เปน ผู้ ช่วย ทุกข์ ของ ราษฎร ทั้งปวงได้ แล้ว จึ่ง พระราช ทาน พร ว่า เจ้า จะ ออกไป ทำ ยุทธ หัตถี กับ ข้าศึกใน คราว นี้ จงมีไชย ชนะ แก่ สัตรู หมู่ ปัจจามิตร ขอให้ ข้าศึก พ่าย แพ้ แก่ บุญ บารมี อย่าให้ ต่อ สู้ กับ เจ้าได้ เจ้า จง ระมัด ระวัง ตัว อย่าได้ ประมาท ดังนี้

พระบรม ดิลก ราชธิดา รับ พระ พร ของ สมเด็จ พระราช บิดา มารดา แล้ว ก็ ถวาย บังคม ลา ออก มา ทรง ช้าง ต้น บรม ฉัททันต์ เวลา นั้น ช้าง ต้น บรม ฉัททันต์ กำลัง คลั่ง มัน อยู่ ด้วย พระ บรม ดิลก ก็ ยก พล ออกไป ที่ ทุ่ง มโนรมย์ ครั้น กอง พัพ มา ถึง พร้อม กัน ทั้ง ๒ ฝ่าย แล้ว ก็ ยก ธง ขึ้น เปน สัญญา แล้ว ต่าง ก็ เข้า ทำ ยุทธหัตถี ชน ช้าง กัน พระบรม ดิลก เปน สัตรีไม่ ชำนาญ การ ขับ ขี่ พระคชาธาร ก็ เสีย ที แก่ พระเจ้า หงษาวดี ช้าง ต้น บรม ฉัททันต์ เบน ท้ายให้ ท่า แก่ พระเจ้า หงษาวดี พระเจ้า หงษา วดี ที ก็ ทรง พระแสง ง้าว ฟัน ถูก พระบรม ดิลก ตก จาก ช้าง ทรง พระ บรม ดิลก ร้องได้ คำ เดียว ก็ สิ้น พระชนม์ พระเจ้า หงษาวดีได้ ทรง ฟัง เสียง จึ่ง ทราบ ชัด ว่า เปน สัตรี ปลอม ออก มา ทำ ยุทธหัตถี กับ พระองค์ ก็ เสีย พระไทย ทั้ง ถอาย แก่ไพร่ พล ทั้งปวง จึ่ง ตรัสใน ที่ ประชุม ว่า ครั้งนี้

เรา เสีย ที่ เสีย แล้ว ด้วย เราไม่ พิจารณาให้แน่ นอน หลง ทำ ยุทธนาการ กับ สัตรี ให้ เสื่อม เสีย เกียรติยศ กิติศัพท์ จะ ลือ ชา ปรากฎไป ชั่ว กัลปาวสาน ว่า เรา เปน คน ขลาด จึ่ง มา ทำ ยุทธนาการ สู้ รบ กับ สัตรี เมื่อ พระเจ้า หงษาวดี ตรัส ดังนี้ แล้ว ก็ให้ รวบ รวม ผู้คน ช้าง ม้า ยก ทัพ กลับ คืน พระ นคร

ฝ่าย นาย ทัพ นาย กอง ข้าง กรุงศรี อยุทธยา ก็ เชิญ พระศพ พระบรมดิลก กลับ เข้า พระ นคร นำ ความ ที่ พระบรม ดิลก ชน ช้าง เสีย ที่ พระเจ้า หงษาวดี สิ้น พระชนม์ ใน ที่ รบ กราบ ทูล พระมหา จักรวรรดิ แล พระมหา เทวีให้ ทรง ทราบ พระมหา จักรวรรดิ แล พระมหา เทวี ก็ ทรง พระกรรแสงโศก เศร้า เสีย พระไทย เปน อัน มาก ครั้น แล้ว จึ่ง รับ สั่งให้ ทำ พระเมรุ พระศพ พระ ราชธิดา แลให้ มี การ มโหรศพ สมโภช แล้ว ทรง บริจาค พระราชทรัพย์ บำเพ็ญ พระราช กุศล ทักษิณานุ ประทาน แก่ สมณะ พราหมณา จารย์ ยา จก วรรณิพก เปน อัน มาก แล้ว พระราชทาน เพลิง พระศพ พระราชธิดา ที่ พระเมรุ ซึ่ง พระราชทาน เพลิง นั้นให้ ก่อ เปน พระเจดีย์ แล้ว บรรจุ พระอัฐิ พระราชธิดา ที่ นั้น มี นาม ปรากฎ ว่า ตำบล เนิน เจ้า มา จน ทุก วันนี้ พระ มหา จักรวรรดิ พระมหาเทวี ทรง พระ เสน่หา อาไลยใน พระราชธิดา ดัง พระชนม์ ชีพ ของ พระองค์ จึ่ง รับ สั่งให้ ช่าง หล่อ พระรูป พระบรม ดิลก ด้วย ทอง คำ หนัก ๒๗๐ บาท ประดับ ด้วย เพ็ชร์ พลอย นิล ทับทิม มรกฎ ต่าง ๆ ควร ค่า ถึง ๕๐๐๐ ครั้น เสร็จ แล้วให้ เชิญ พระรูป พระบรม ดิลก นั้น เข้าไป ไว้ ข้าง ที่ พระบรรธม ต่อ มาใน รัชกาล หลัง จึ่งให้ เชิญ พระรูป พระบรม ดิลก ไปไว้ ณ หอ พระ เปน ที่ สักการบูชา ปรากฎอยู่ จน ทุก วันนี้ พระบรม ดิลก

สิ้นพระชนม์ เมื่อจุลศักราช ๙๒๑ ปี

ครั้นจุลศักราช ๙๒๓ ปี พระเจ้าหงษาวดียกทัพ มีจำนวนพล ๙๐๐๐๐๐ มาตีกรุงศรีอยุทธยาอีก ตั้งทัพที่ทุ่งมโนรมย์

พระมหาจักรวรรดิ์ทรงทราบว่า พระเจ้าหงษาวดียกทัพมาดังนั้น จึงรับสั่งให้คนขึ้นประจำรักษาค่ายคูประตูหอรบให้มั่นคงแล้ว ก็ตระเตรียมขบวนทัพยกออกไปตั้งรับทัพพระเจ้าหงษาวดีที่ทุ่งมโนรมย์ ได้รบพุ่งกันเปนสามารถ ผู้คนทั้ง ๒ ฝ่ายล้มตายลงเปนอันมาก ยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน ต่างถอยทัพกลับเข้าค่าย

ฝ่ายพระมหาจักรวรรดิ์จึงทรงเลือกคัด พลทหารที่มีฝีมือเข้มแขง ๔๐๐ คน สำหรับจะได้ติดตามช้างพระที่นั่ง แล้วให้เอาสุรากรอกช้างพลายวิไชยซึ่งเปนพระคชาธาร ซึ่งกำลังคลั่งมันอยู่ให้มึนเมา แล้วให้เอารองเท้าเหล็กสำหรับกันขวากหนามใส่เท้าช้างทั้ง ๔ เท้า ให้เอาปลอกเหล็กสรวมงาทั้ง ๒ ข้างให้มั่นคง เวลาเมื่อเข้าสู้สงคราม อาจจะแทงค่ายคูประตูหอรบให้หักทำลาย แล้วให้เอาเกราะโซ่พันงวงช้างสำหรับจะได้จับกุมยื้อแย่งค่ายคูประตูหอรบ มิได้เจ็บปวด ครั้นเตรียมเสร็จแล้ว เวลากลางคืน พระมหาจักรวรรดิ์ก็เสด็จขึ้นทรงช้างพลายวิไชยให้พวกพลที่เข้มแขงทั้ง ๔๐๐ คนนั้นตามเสด็จ ลอบไปถึงค่ายพระเจ้าหงษาวดีเห็นผู้คนประมาทมิได้รักษาให้มั่นคง ได้ที่แล้วพระมหาจักรวรรดิ์กับทหาร ๔๐๐ คนก็ระดมกันเข้าปล้นค่าย พวกพลของพระเจ้าหงษาวดีไม่ทันรู้ตัวว่าข้าศึกมามากน้อยเท่าใด ก็พากันตกใจแตกกระจัดกระจาย พระเจ้าหงษาวดีเห็นผู้คนระส่ำระสายแตกพ่ายดังนั้น

ก็ ขึ้น ทรง ช้าง พระ ที่ นั่ง หนี ออก จาก ค่าย พระบาท ของ พระองค์ ถูก อาวุธ พระ โลหิต ไหล ออก มา หน่อย หนึ่ง นาย ช้าง จึ่ง เอา ผ้า ขาว ซับ แล พันให้ แน่น พระเจ้า หงษาวดี ก็ รวบ รวม พล ทหาร ที่ แตก กระจัด กระจายให้ เปน หมวด เปน หมู่ แล้วให้ ตั้ง ค่าย มั่น คง อีก พระมหา จักรวรรดิ ก็ เสด็จ กลับ คืน เข้า พระ นคร พระเจ้า หงษาวดี ก็ นัดให้ พระมหา จักรวรรดิ ออก รบ อีก

ฝ่ายข้าราชการที่เปนนายทัพนายกองทั้ง ๒ ฝ่าย ที่ มีสติปัญญาจึ่งปฤกษา กัน ว่า บัดนี้ เจ้านายแห่งเรา ทั้ง ๒ ฝ่าย ได้ ยกพยุหโยธามาทำสงครามกันหลาย ครั้ง หลาย หน ก็ ยังไม่ แพ้ ไม่ ชนะกัน ผู้คน ล้ม ตาย ลง ด้วย กัน มาก ทั้ง ๒ ฝ่าย สมณะ ชี พราหมณ์ แล อาณา ประชาราษฎร ทั้งหลายได้ ความ เดือด ร้อน เปน อัน มาก ควร ที่ พวก เรา ทั้ง ๒ ฝ่าย จะ ทูล เจ้า นาย ของ ตนให้ พระ องค์ ทรง ทำ พระราชไมตรี ต่อ กัน จึ่ง จะ เปน สุข ด้วย กัน ทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อ ปฤกษา เห็น พร้อม กัน ดังนี้ แล้ว ต่าง ก็ เข้าไป กราบ ทูล พระเจ้า แผ่น ดิน ของ ตน ของ ตน ตาม ข้อ ความ ที่ ได้ ปฤกษา หารือ ตก ลง กัน มา แล้ว พระเจ้า แผ่นดิน ทั้ง ๒ พระองค์ ก็ ทรง เห็น ชอบ ด้วย จึ่ง รับ สั่งให้ ปลูก พลับพลา ขึ้น ที่ ทุ่ง มโนรมย์ ครั้น ถึง เวลา กำหนด นัด ทั้ง ๒ กระษัตริย์ ก็ เสด็จ มา พร้อม กัน ที่ พลับพลา บันดา พวก พล ทั้ง ๒ ฝ่าย นั้น ห้าม มิ ให้ ใคร ถือ อาวุธ ยุทธภัณฑ์ กระษัตริย์ ทั้ง ๒ นั้น ก็ กระทำ ปฏิสัณฐาร ทาง พระ ราชไมตรี แล กระทำ สัตย์ ต่อ กัน เมื่อ ทำ สัตย์ ต่อ กัน แล้ว พระมหา จักรวรรดิ จึ่ง ตรัส ว่า แต่ ก่อน เรา ทั้ง ๒ เปน สัตรู กัน มา บัดนี้ เปนไมตรี มี พระราช อาณาจักร เปน ทอง แผ่น เดียว กัน แล้ว ธรรมดา ช้าง เผือก ทั้งหลาย ย่อม เกิด สำหรับ บุญ ของ กระษัตริย์ ผู้ มี บุญ เรา ตั้ง ใจ ว่า นอกจาก พระ

องค์ แล้ว จะ ไม่ ยอม ให้ ใคร เลย บัดนี้ จะ ถวาย แก่ พระ องค์ ช้าง ๑ ตรัส ดังนี้ แล้ว จึง ถวาย ช้าง บรม ฉัททันต์ แก่ พระเจ้า หงษาวดี ครั้น แล้ว ทั้ง ๒ กระษัตริย์ ก็ให้ จาฤก ศิลาประกาศ ทาง พระราชไมตรี มีใจ ความ ว่า พระเจ้า กรุง หงษาวดี กับ พระเจ้า แผ่น ดิน กรุง ศรี อยุทธยา มี พระราช ไมตรี ต่อ กัน แล้ว ตั้ง แต่ นี้ไปให้ อาณา ประชาราษฎร ทั้งปวง รักษาไมตรี ต่อ กัน ที่ สุด แต่ หญ้า เส้น ๑ ก็ อย่าให้ ใคร ล่วง เกิน กัน เลย ดังนี้ , เมื่อ จาฤก แล้ว ให้ยก เสา ศิลา ไป ปัก ไว้ ที่ แดน ต่อ แดน พระ เจ้า หงษา วดี ก็ ยก กอง ทัพ กลับ พระ นคร หงษา วดี พระ มหา จักรวรรดิ ก็ เสด็จ คืน เข้า พระนคร

ครั้น ต่อ มา พระเจ้า ล้าน ช้างได้ ทราบ ว่า พระเจ้า กรุงศรี อยุทธยา มี ช้าง เผือก ๗ ช้าง เปน ผู้ มี บุญญา ธิการ มาก ปรารถนา จะ เปน สัมพันธมิตร สนิท กับ พระเจ้า กรุงศรี อยุทธยา จึ่ง แต่ง ราชธิดา องค์ หนึ่ง ซึ่ง มี รูป ลักษณ เปน อัน งาม มี นาม ว่า รัตน มณี เนตร กับ เครื่อง ราช บรรณาการ ให้ ทูต จำทูล พระราช สาสน์ เจริญ ทาง พระราชไมตรี เข้า มา ยัง กรุง ศรี อยุทธยา ถวาย พระราช ธิดา มีใจ ความในพระราช สาสน์ นั้น ทูล ขอ ช้าง เผือก ด้วย เชือก หนึ่ง เพื่อ จะ เอาไป เปน ศรี พระ นคร พระ มหา จักรวรรดิก็ มี พระไทย ยินดี รับ พระราช ธิดา พระเจ้า นคร ล้าน ช้าง แล้ว จึ่ง พระราช ทาน ช้าง เผือก พังให้ กิตติศัพท์ อัน นั้น ทราบไป ถึง พระเจ้า หงษา วดี ๆ ก็ ทรง พระ พิโรธ ตรัส ว่า พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยาไม่ อยู่ ใน ยุติธรรม ไป ผูกไมตรี กับ พระเจ้า ล้านช้างให้ช้าง เผือก พังไป กับ พระเจ้า ล้าน ช้าง เมื่อ ทำ สัตย์ สาบาล กับ เรา นั้น ว่า นอก จาก เรา แล้ว

จะไม่ ให้แก่ ใคร เลย ตรัส แล้ว ก็ให้ พวก พล ทหารไป คอย ซุ่ม สกัด ทาง คอย แย่งชิง ช้าง ซึ่ง พระมหาจักรวรรดิ พระราชทานไป แก่พระเจ้า ล้าน ช้าง เมื่อ ทูต เมือง ล้าน ช้าง พา ช้างไป ถึง ที่ พวก หงษา วดี ซุ่ม อยู่ พวก หงษา วดี ก็ ออก สกัด ฆ่า ฟัน พวก ล้าน ช้าง แย่ง ชิง เอา ช้าง เผือก พังไปได้ นำไป ถวาย พระเจ้า หงษา วดี

พระเจ้า หงษา วดี จึ่ง ตรัส ว่า บัดนี้ พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยาไม่ ตั้ง อยู่ ใน สัจธรรม เมื่อ ทำไมตรี กับ เรา นั้นได้ พูดไว้ ว่า นอก จาก เรา แล้ว จะไม่ ยอมให้ ช้าง เผือก แก่ ใคร เลย มา บัดนี้ ไป ผูกไมตรี กับ พวก ล้าน ช้าง ให้ ช้าง เผือก พัง แก่ พวก ล้าน ช้างอีก เล่า เรา เห็น ว่า พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ทำ การ หา ซื่อ ตรง ต่อ เราไม่ เหตุ ฉนี้ เรา จะ ยก พล ไป ตี กรุง ศรี อยุทธยาให้ยับ เยิน เอา ทรัพย์ สมบัติ กวาด ต้อน ผู้ คน มา เปน เชลยให้ สิ้น

เมื่อ พระเจ้า หงษา วดี รับ สั่ง ดัง นั้น แล้ว จึ่งให้ มี ท้อง ตรา บอกไป ยัง เมือง อังวะ เมือง ภุกาม เมือง ปะเย เมือง สระภุง ให้ เกณฑ์ ผู้ คน ช้าง ม้า มา ยัง เมือง หงษา วดี ให้สิ้น เชิง เมื่อ หัว เมือง ทั้งปวง มา ถึง พร้อม กัน แล้ว พระเจ้า หงษา วดี ก็ให้ จัด กอง ทัพ บก ทัพ เรือ มี จำนวน พล ๙๐๐,๐๐๐ พร้อม เสร็จ แล้ว พระองค์ เปน จอม พล เสด็จ มา ทาง เมือง พิศณุโลก เมื่อจุลศักราช ๙๒๕ ครั้น ถึง เมือง พิศณุโลก แล้ว ให้ ตั้ง ค่าย ประชิด เมือง พิศณุโลกโดย สามารถ

พระ สุธรรม ราชา ทรง ทราบ ว่า พระเจ้า หงษา วดี ยก ทัพ มา ครั้ง นั้น มาก มาย หนัก หนา เห็น ว่า จะ ต้าน ทาน สู้ รบ มิได้ ก็ มิได้ ออก สู้ รบ จึ่งให้ แต่ง เครื่อง ราชบรรณาการ แล้ว พา พระสุวรรณ กัลยา ราช ธิดา กับ พระ นเรศวร แล พระ เอกา ทศร ฐ ออกไป เฝ้า ถวาย เครื่อง ราชบรรณาการ ยอม สวา มิภักดิ์โดย ดี พระเจ้า หงษา วดี ก็ ทรง ยินดี จึ่งให้ประกาศ พวก พล นิกาย ทั้งปวง มิให้ ทำ ร้าย แก่ อาณา ประชา ราษฎร ถ้า ผู้ ใด ขัด ขืน ทำ ล่วง ละเมิด จะ เอา ตัว เปนโทษ ถึง สิ้น ชีวิตร เมื่อ พระเจ้า หงษา วดีได้ เมือง พิศณุโลก แล้ว จึ่งให้ พระ เอกา ทศร ฐ ราช โอรส องค์ น้อย ของ พระ สุธรรม ราชา อยู่ รักษา เมือง พิศณุโลก พระ สุวรรณ กัลยา กับ พระ นเรศวร นั้น ให้ ตาม เสด็จใน กอง ทัพ หลวง ด้วย ให้ พระ สุธรรม ราชา เปน ทัพ น่า ยก เข้า มา กรุง ศรี อยุทธยา ครั้น ถึง จึ่งให้ ล้อม พระ นคร ศรี อยุทธยา เข้า ไว้ ให้ มั่น คง ทั้ง ๔ ด้าน ส่วน ข้าง ภายใน พระ นคร ศรี อยุทธยา นั้น ก็ได้ จัดการ ป้อง กันไว้ เปน สามารถ พระเจ้า หงษา วดีให้ เข้า ตี หัก เปน หลาย ครั้ง ก็ ยังไม่ ได้ จึ่งให้ตั้ง ล้อม พระ นคร อยู่

ใน ขณะ เมื่อ พระเจ้า หงษาวดี เข้า มา ล้อมกรุงศรี อยุทธยา อยู่ นั้น พระ มหา จักวรรดิ ทรง พระ ประชวร สวรรคต ข้า ราชการ ทั้งปวง จึ่ง ยก พระ มหินทร์ ราช โอรส ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่นดิน

คราว นั้น พระยา จักรี ข้า ราชการใน กรุง ศรี อยุทธยา คิด คด ต่อ พระ มหินทร์ จึ่ง ลอบ ออก ไป เฝ้า พระเจ้า หงษา วดี แล้ว ทูล ว่า บัด นี้ เสบียง อาหารใน พระ นคร จวน จะ หมด สิ้น ราษฎร อด หยาก ระส่ำ ระสาย เกือบ สิ้น กำลัง อยู่ แล้ว ทั้ง พระ มหา จักรวรรดิ ก็ สวรรคต แล้ว พระ

มหินทร ซึ่ง ขึ้น เสวย ราช สมบัติ แทน ก็ อ่อน แอ บังคับ บัญชา การ ไม่ สิทธิ์ ขาด ถ้า พระองค์ ให้ เข้า ระดม ตี โดย สามารถ คราว นี้ เห็น จะได้ พระ นคร เปน มั่น คง ด้าน นั้น เข้ม แขง ด้าน นั้น อ่อน แอ ข้า พระองค์ จะ คอย เปิด ประตู รับ เมื่อ พระยา จักรี กราบ ทูล ความ ลับ ดัง นั้น แล้ว ก็ ถวาย บังคม ลา กลับ เข้า มาใน พระ นคร

พระ เจ้า หงษา วดี ได้ ช่อง ดัง นั้น ก็ ให้ พล นิกาย เข้า ระดม ตี เปน สามารถ พวก พล ทหาร ซึ่ง รักษา น่า ที่ เชิง เทิน ก็ พา กัน ระส่ำ ระสาย พระ สุธรรม ราชา จึ่ง กราบ ทูล พระเจ้า หงษา วดี ว่า บัด นี้ ชาว พระ นคร ระส่ำ ระสาย คับ แคบ เหมือน ปลา ที่ ติด อยู่ ใน ลอบ แล้ว พระ องค์ จง เร่ง นาย ทัพ นาย กอง ให้ เข้า ระดม ตี โดย สามารถ เถิด พระ เจ้า หงษา วดี ก็ ทรง กำชับให้ นาย ทัพ นาย กอง เข้า ระดม ตี โดย สามารถ ให้ ตี เอา พระ นครให้ จง ได้ นาย ทัพ นาย กอง ทั้ง ปวง กลัว พระ ราช อาญา ก็ เร่ง กัน เข้า ระดม ตีโดย แขง แรง ยิ่ง กว่า เก่า มิได้ คิด แก่ ชีวิตร

ฝ่าย พระยา จักรี เห็น พวก หงษา วดี เข้า ตี พระ นครโดย สามารถ ดัง นั้น ได้ ที ก็ เปิด ประตู รับ กอง ทัพ หงษา วดี เข้าใน พระ นคร เมื่อ พวก หงษา วดี เข้าใน พระ นครได้ แล้ว ก็ไล่ ฆ่า ฟัน ผู้ คน ล้ม ตาย เปน อันมาก พระ นคร ศรี อยุทธยา ก็ เสีย แก่ หงษา วดีใน ครั้ง นั้น

พระเจ้า หงษาวดี จึ่งให้ เก็บ ทรัพย์ สิน เงินทอง ปืนใหญ่ ปืน น้อย ผู้คน ช้าง ม้า กับ ช้าง เผือก อีก ๔ ช้าง ทั้ง รูป หล่อ ต่าง ๆ ตั้ง แต่ พระเจ้า ปู่ ทอง ที่ อยู่ ใน หอ พระ คือ รูป คน รูป พรหม รูป ช้าง เอราววรรณ

รูป ม้า รูป ราชสิห์ รูป คชสิห์ รูป นรสิงห์ รูป แกะ รูป วัว–ธนู รูป หงษ์ รูป นก กะเรียน รูป นกใหญ่ รูป นก ยูง ตัว ผู้ รูป นก ยูง ตัว เมีย เหล่า นี้ พระเจ้า หงษา วดี ก็ให้ เอาไป ด้วย แล้ว มอบ ราช สมบัติให้ พระ สุธรรม ราชา พระ มหินทร์ กับ พระ สุวรรณ กัลยา แล พระ นเรศวร นั้น พระเจ้า หงษา วดี ให้ เอาไป ด้วย พระยา จักรี ซึ่ง เปนไส้ ศึก นั้น พระเจ้า หงษา วดี ก็ให้ ปูน บำเหน็จ รางวัล เปน อันมาก อยู่ ประมาณ เจ็ด วัน ทรง เห็น ว่า พระยา จักรี นี้ไม่ ซื่อ ตรง ต่อ เจ้า นาย ของ ตน เจ้า นาย ของ ตน ชุบ เลี้ยงให้ มี ยศ บันดา ศักดิ์ ถึง เพียง นั้น แล้ว ยัง คิด ร้าย เปนไส้ ศึก ถ้า จะ เลี้ยง พระยา จักรีไว้ อีก ก็ จะ เปนไส้ ศึก ต่อไป จึ่ง รับ สั่งให้ เอา ตัว พระยา จักรีไป ประหาร ชีวิตร เสีย แต่ พระ มหินทร์ นั้น พระเจ้า หงษา วดี ให้ อยู่ ใกล้ ชิด พระองค์ เสมอ เมื่อ เสด็จไป ถึง เมือง สระ ถุง พระ มหินทร์ ไม่ ยำเกรง หยาบ ช้า ต่อ พระเจ้า หงษา วดี ๆ ทรง พระ พิโรธ จึ่ง รับ สั่งให้ เอาไป ถ่วง น้ำ เสีย

เมื่อ พระเจ้า หงษา วดี เสด็จไป ถึง เมือง หงษา วดี แล้ว ก็ให้ ปูน บำเหน็จ ทแกล้ว ทหาร เปน อันมาก นาง สุวรรณ กัลยา ราช ธิดา ของ พระ สุธรรม ราชา นั้น พระเจ้า หงษา วดี ทรง ตั้งให้ เปน อรรค มเหษี พระ นเรศวร นั้น ก็ ทรง โปรด ปราน เหมือน พระราช บุตรใน พระ อุทร

ใน เวลา เมื่อ พระเจ้า หงษาวดี ยังประทับ อยู่ ที่ พระ นคร ศรีอยุทธยา นั้น ได้ โปรดให้ สร้าง พระ เจดีย์ ใหญ่ องค์ ๑ ที่ ตำบล ทุ่ง เขา ทอง ขนาน นาม พระเจดีย์ นั้น ว่า เจดีย์ ภู เขา ทอง ยัง ปรากฎ อยู่ จน ทุก วัน นี้

ฝ่าย พระ สุธรรมราชา ซึ่ง พระเจ้า หงษาวดี ให้ อยู่ ครอง กรุง ศรีอยุทธยา

นั้น ทรง พระ ดำริห์ เห็น ว่า พระนเรศวรราชโอรสไป อยู่ เมือง หงษาวดี แล้ว จึ่งโปรด ตั้งให้ พระ เอกาทศรฐ เปน พระ มหาอุปราช แทน พระนเรศวร แต่ ให้ ลง มา อยู่ กรุง ศรีอยุทธยา เมื่อ พระสุธรรม ราชาได้ ราชสมบัติ นั้น พระ ชนม์ ได้ ๒๐ พรรษา อยู่ ใน ราช สมบัติ ๑๕ พรรษา ก็ เสด็จ สวรรคต รวม พระชนม์ ๓๕ พรรษา พระสุธรรม ราชา สมภพ วัน พุฒ

เมื่อ พระสุธรรม ราชา สวรรคต แล้ว บันดา ข้า ราชการ ทั้งปวง จะ ยก พระ เอกา ทศรฐ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ พระ เอกา ทศรฐ ไม่ ยอม ว่า พระ เชษฐา ของ เรา ยัง มี อยู่ ที่ เมือง หงษา วดี พระ เอกา ทศรฐ ก็ ยัง คง ตำแหน่ง พระ มหา อุปราช อยู่ อย่าง เดิม แต่ บังคับ บัญชา สิทธิ ขาด ราชการ แผ่นดิน ทั่วไป

ฝ่าย ข้าง กรุง หงษาวดี วัน หนึ่ง พระมหา อุปราชา กับ พระนเรศวร เล่น ชนไก่ กัน ไก่ ของ พระมหา อุปราชา แพ้ พระมหา อุปราชา ก็ ขัดใจ จึ่ง แกล้ง พูด เปน ที่ เยาะ เย้ย ว่าไก่ ชะเลย เก่ง ชน ชนะไก่ เราได้ พระ นเรศวรได้ ฟัง ดัง นั้น ก็ น้อย พระไทย ผูก อาฆาฏ พระ มหาอุปราชา แกล้ง ตรัส ตอบไป เปนในย ว่า ไก่ ของ หม่อม ฉัน นี้ พระองค์ อย่า เข้า พระไทย ว่า จะ ชนะ แต่ไก่ ของ พระองค์ จะ ชน เอา บ้าน เมือง ก็ จะได้ ดัง นี้

พระนเรศวร ทรง แค้น พระไทย พระมหา อุปราชาไม่ วาย เลย ครั้น ต่อ มา จึ่ง ทรง พระดำริห์ ว่า ซึ่ง เรา จะ มา นั่ง น้อย หน้า อยู่ ใน บ้าน เมือง เขา ให้ เขา ดู หมิ่น อย่าง นี้ไม่ สมควร จำ จะ คิด อุบาย หนีไปให้ จงได้ วัน หนึ่ง จึ่ง เข้า ไป เฝ้า พระ สุวรรณ กัลยา แล้ว ทูล ความ ตาม ที่ คิดไว้ นั้น ทุก ประการ แล้ว ทูล จะ ให้ พระ พี่ นาง เธอ หนี กลับ พระนคร ศรีอยุทธยา ด้วย

พระสุวรรณ กัลยา จึง ตรัส ตอบ ว่า บัดนี้ พี่ ก็ มี บุตร ด้วย พระเจ้า หงษาวดี แล้ว จะ หนีไป อย่างไรได้ พ่อ จง กลับไป เถิด ตรัส แล้ว จึ่ง อวยไชย ให้ พร แก่ พระนเรศวร ว่า ขอให้ น้อง เราไป โดย ศิริสวัสดิ์ อย่าให้ สัตรู หมู่ ปัจจามิตร ย่ำยีได้ แม้ ใคร จะ คิด ร้าย ก็ ขอให้ พ่าย แพ้ แก่ เจ้า เจ้า จง มีไชย ชนะ แก่ ข้าศึก สัตรู กู้ บ้าน กู้ เมือง คืนได้ ดัง ปรารถนา เทอญ ดังนี้

พระนเรศวรได้ ฟัง ดัง นั้น แกล้ง ตรัส ตอบ เปน ที่ ล้อ พระพี่ นาง เธอ ว่า รัก ผัว มาก กว่า ญาติ แล้ว ก็ ทูล ลา มา สู่ ที่ ตำหนัก ชัก ชวน มหาดเล็ก ที่ สนิทไว้ เนื้อ เชื่อใจ แล มี ฝี มือ เข้ม แขงได้ ๖๐ คน แล้ว ก็ ลอบ หนี จาก เมือง หงษาวดี

ฝ่าย พระมหาอุปราชา ทราบ ว่า พระนเรศวร หนีไป จาก กรุง หงษาวดี จึ่ง เข้าไป กราบ ทูล พระเจ้า หงษาวดี ว่า บัดนี้ พระนเรศวร หนีไป แล้ว ข้า พระพุทธเจ้า จะ ขอ อาสา ยก พลไป จับ ตัวให้ จงได้ พระเจ้า หงษาวดี จึ่ง ตรัส ห้าม ว่า เจ้า อย่าไป ตาม เลย พระนเรศวร นี้ เปน คน มี บุญญาธิการ มาก ทั้ง ฝี มือ ก็ เข้ม แขง บิดา จะ เล่าให้ ฟัง วัน หนึ่ง บิดา เรียก พระ นเรศวรเข้ามาเฝ้า พอ พระนเรศวร ย่าง เข้า มา ถึง อัฒจันท์ พระราชมณเฑียร ที่ บิดา อยู่ นั้น หวั่นไหวไป บิดา จึ่ง เห็น ว่า พระนเรศวร นี้ มี บุญ มาก เจ้า อย่าไป เลย พระมหา อุปราชาไม่ ฟัง จึ่งให้ จัด กอง ทัพ เปน อัน มาก แล้ว ก็ ยกไป ตาม พระนเรศวร ทาง พระเจดีย์ ๓ องค์ พระนเรศวร ตั้ง คอย สู้ รบ อยู่ ที่ พระเจดีย์ ๓ องค์ พระมหาอุปราชา ก็ ยก พล เข้า ตี พระนเรศวร ๆ เห็น กำลัง พระมหา อุปราชา มาก ก็ ถอย มา ตั้ง รับ ที่ ตำบล อะสันตี พระ มหา อุปราชา ก็ ตาม ตี ที่ ตำบล อะสันตี พระนเรศวร เห็น จะ สู้ ไม่ได้ ก็ ถอย

มา ตั้ง ที่ เมือง สุพรรณ

ใน ขณะ นั้น พระเอกาทศรฐ มหาอุปราชา ทรง ทราบ ว่า พระนเรศวร ผู้เปน พระเชษฐาธิราช หนี มา จาก หงษาวดี พระมหาอุปราชา หงษาวดี ติด ตาม ตี มา ถึง เมือง สุพรรณ จึ่งให้ จัด เสบียง อาหารให้ กอง ลำเลียง คุมไป ส่ง ที่ เมือง สุพรรณ พวก ลำเลียง ยังไม่ ทันไป ถึง พอ พระมหาอุปราชาให้ กอง เสือ ป่า มา ซุ่ม สกัด ฆ่า ฟัน ผู้ คน ล้ม ตาย ลง เปน อัน มาก แล้ว แย่ง เอา เสบียง อาหารไปได้

พระ เอกา ทศรฐ ทรง ทราบ ว่า พระ มหา อุปราชา ยก พล มา มาก จึ่ง ให้ รีบ จัดไพร่ พล ช้าง ม้า เสบียง อาหาร เพิ่ม เติมไป อีก พระองค์ เสด็จ เปน จอม พลไป ด้วย ครั้น ถึง เมือง สุพรรณ จึ่ง เข้าไป เฝ้า พระนเรศวร ๆ ก็ ตรัส เล่า สาเหตุ อัน เกิด ขึ้น ที่ เมือง หงษาวดี จน กระทั่ง หนี มา ถึง เมือง สุพรรณ บุรี แล พระสุวรรณ กัลยา มิได้ เสด็จ มา ด้วย ให้ พระเอกาทศรฐ ฟัง ทุก ประการ พระเอกาทศรฐได้ ทรง ฟัง ดัง นั้น จึ่ง กราบ ทูล รับ อาสา ว่า ถ้า กระนั้น พระองค์ จง พัก ผ่อน เสียให้ สำราญ พระไทย เถิด กระหม่อม ฉัน จะ ขอ รับ อาสา ตี ทัพ พระ มหา อุปราชาให้ แตก พ่าย จงได้ พระ นเรศวร จึ่ง ตรัส ห้าม ว่า อย่า เลย น้อง เรา ยัง อ่อน นัก จะ สู้ ฝี มือ เขาไม่ ได้ พระ มหาอุปราชา นี้ ชำนาญใน การ สงคราม ฝี มือ เข้ม แขง นัก พี่ จะ ออก รบ เอง เจ้า จง จัด ผู้ คน ช้าง ม้าไว้ ให้ พร้อม คอย ช่วย พี่ เถิด พระนเรศวร สั่ง ดัง นี้ แล้ว ก็ ยก ทัพ ออกไป รบ กับ พระมหาอุปราชา ได้ รบ พุ่ง กัน เปน สามารถ ยังไม่ แพ้ไม่ ชนะ กัน ผู้ คน ทั้ง ๒ ฝ่าย ล้ม ตาย ลง ด้วย กัน เปน อัน มาก ต่าง รา ทัพ จาก กัน พระนเรศวร จึ่งไส ช้าง ออกไป น่า ทัพ แล้ว

ท้า ทาย พระมหาอุปราชา ว่า เรา ทั้ง ๒ รบ กัน ยังไม่ แพ้ ไม่ ชนะ ผู้ คน ล้ม ตาย เปน อัน มาก น่า สังสารไพร่ พล ซึ่ง มา พลอย ตาย ด้วย เรา ทั้ง ๒ ซึ่ง เกิด สงคราม คราว นี้ มี สาเหตุ ก็ เพราะ เรา แต่ ๒ คน เพราะ ฉนั้น ควร เรา จะ รบ กัน แต่ ๒ ต่อ สอง ชน ช้าง กันโดย ทำ นอง ยุทธหัตถี จะได้ ประกาศ เกียรติยศ แล ความ กล้า หาญ ซึ่งได้ เกิด มา เปน ชาย ชาติ กระษัตริย์ ใคร ดีใคร ก็ จะได้ ไชย ชนะไม่ พัก ต้อง ลำบาก แก่ไพร่ พล เมื่อ พระนเรศวร ชวน เชิญ เปน ที่ เยาะเย้ย ดังนี้ พระมหา อุปราชา หงษาวดี ก็ เกิด มี มานะ กระษัตริย์ จึ่ง ตรัส ว่า ดี แล้ว ดังนี้ แล้ว ก็ให้ เอา ธงใหญ่ มา ปัก ลง ตรง น่า ช้าง ทั้ง ๒ ทำ สัญญา แก่ กัน ว่า ถอน ธง ขึ้น เมื่อไร ก็ให้ เข้า ทำ ยุทธ หัตถี กัน เมื่อ นั้น สัญญา กัน แล้ว ต่าง พระองค์ ก็ เปลี่ยน เครื่อง ทรงใหม่ ทรง เครื่อง เกราะ ตาม อย่าง วิธี ที่ จะ ทำยุทธหัตถี เวลา นั้น ช้าง ทรง ของ พระนเรศวร กำลัง ติด มัน เมื่อ แต่ง พระองค์ เสร็จ พร้อม ทั้ง ๒ ฝ่าย แล้ว ต่าง ก็ คอย ฤกษ อยู่ ใน ขณะ นั้น ด้วย บุญญาภินิหาร ของ พระนเรศวร ที่ จะได้ ไชย ชนะ แก่ พระมหาอุปราชา ทั้ง จะได้ เปน พระมหา กระษัตริย์ ด้วย ก้อน เมฆ บน อากาศ บันดาน เปน รูป เสวตร ฉัตร กาง กั้น อยู่ ตรง พระ คชา ธาร พระนเรศวร พระบรมธาตุโต เท่า ผล มะงั่ว ก็ ทำ ปาฏิหาร เสด็จ ผ่าน มา ทาง กองทัพ พระนเรศวร พระองค์ ก็ ทรง ยิน ดี ยก พระหัตถ ขึ้น นมัศการ พร้อม ทั้ง นาย ทัพ นาย กอง ทั้งปวง พอได้ ฤกษ์ แล้ว ต่าง พระองค์ ก็ให้ ถอน ธง สัญญา ที่ ปักไว้ ทั้ง ๒ พระองค์ ก็ เข้า ทำ ยุทธหัตถี ชน ช้าง กัน ขณะ นั้น พระมหาอุปราชา จะ เอา จักร ขว้าง พระนเรศวร ๆ เห็น ดัง นั้น จึ่ง ตรัส ว่า พระ เชษฐา ทำ อะไร อย่าง นี้ เห็น จะ เคยใช้ อุบาย ทำ ร้าย เขา อย่าง นี้ เสมอ

ดอก กระมัง ซึ่ง เรา พี่ น้อง มา ทำ สงคราม กัน คราว นี้ เปน ธรรมยุทธ วิธี ซึ่งพระ เชษฐา จะ ลอบ ทำ ร้าย อย่าง นี้ไม่ สมควร พระมหาอุปราช จึ่ง ตอบว่า เรา ตองใจ ดู ดอก มิได้ คิด ว่า จะ เอา จักร ขว้าง พระ น้อง จริง ๆ ตรัส แล้ว ต่าง พระองค์ ก็ เข้า ทำ ยุทธหัตถี กัน อีก ช้าง พระนเรศวร กำลัง น้อย เสีย ท่า เบน ท้ายให้ ช้าง พระมหาอุปราช พระมหาอุปราช ก็ ทรง พระแสง ง้าว ฟัน พระนเรศวร ๆ หลบ ทัน ถูก แต่ พระ มา ลา ขาดไป ประมาณ ๒ นิ้ว ช้าง พระนเรศวร ถอย หลังไป ถึง จอม ปลวก แห่ง ๑ ใน ป่า พุทรา ยันได้ ถนัด ก็ เอา เท้า ทั้ง ๒ ยัน กับ จอม ปลวก ขยับ แทง ถูกโคน งา ช้าง พระมหา อุปราช ช้าง พระมหาอุปราช เบน ท้าย จะ หนี พระนเรศวร เห็นได้ ที ก็ เอา พระแสง ง้าว ฟัน พระมหา อุปราช ขาด สะพาย แล่ง สิ้น พระชนม์ อยู่ กับ คอ ช้าง ที่ ช้าง พระนเรศวร ยัน นั้น ก็ มี นาม ปรากฎ ว่า พุทรากะแทก ยัง มี อยู่ จน ทุก วัน นี้

ฝ่าย นาย ทัพ นาย กอง หงษาวดี ทั้งปวง ครั้น เห็น พระมหาอุปราช สิ้น พระชนม์ ก็ ตกใจ กลัว แตก กระจัด กระจาย กันไป พระนเรศวร ก็ ห้าม มิให้ พวก พล ทำ ร้าย แก่ พวก หงษาวดี ให้ ประกาศ แก่ ชาว หงษาวดี ว่า อย่าให้ นาย ทัพ นาย กอง ทั้งปวง ตกใจ กลัว เลย ซึ่ง เรา ทำ สงคราม คราว นี้ มิได้ คิด จะให้ ไพร่ พล ทั้งปวงได้ ความ ลำบาก คิด แต่ จะ แก้ แค้น พระมหา อุปราชา ซึ่ง หมิ่น ประมาท เรา อย่าง เดียว เท่า นั้น บัด นี้ เรา แก้ แค้นได้ แล้ว ตรัส ดัง นี้ แล้ว ก็ โปรดให้ นาย ทัพ นาย กอง แล พล ทหาร ทั้งปวง กลับ ไป เมือง หงษาวดี พวก นาย ทัพ นาย กอง แล พล ทหาร ทั้งปวง ก็ กราบ

ถวาย บังคม ลา กลับไป ยัง เมือง หงษาวดี นำ ความ ที่ พระมหาอุปราช ชน ช้าง เสีย ที แก่ พระนเรศวร สิ้น พระชนม์ บน คอ ช้าง กราบ ทูล พระ เจ้า หงษาวดี ๆ ก็ ทรง พระพิโรธ รับ สั่งให้ เอา ตัว นาย ทัพ นาย กอง ที่ไป กับ พระ มหา อุปราช นั้นใส่ คา ย่างไฟให้ ตาย สิ้น แต่ เท่า นั้น ยังไม่ คลาย พระ พิโรธ จึ่ง เสด็จไป สู่ พระตำหนัก พระสุวรรณกัลยา เอา พระแสง พันพระนาง สุวรรณ กัลยา กับ พระราชธิดา ของ พระองค์ สิ้น พระชนม์ ทั้ง ๒ พระองค์

เมื่อ พระนเรศวร มีไชย ชนะ แก่ พระมหาอุปราช แล้ว ก็ เสด็จ กลับ ยัง พระ นคร ศรี อยุทธยา ให้ ทำนุ บำรุงไพร่ บ้าน พล เมืองให้ เรียบ ร้อย ปรกติ ตาม ภูมิลำเนา ข้าราชการ ทั้งปวง จึ่ง ทำ การ ราชา ภิเศก ยก พระ นเรศวร ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่นดิน พระนเรศวร จึ่ง ทรง ตั้ง พระเอกาทศรฐไว้ ใน ตำแหน่ง พระมหาอุปราช ทรง ตั้ง มหาด เล็ก ซึ่ง ตาม เสด็จ มา แต่ เมือง หงษาวดี ได้ ทำ การ รบ พุ่ง ร่วม ชีวิตร์ กับ พระองค์ มา นั้น ให้ มี ยศ บันดา ศักดิ์ ทุก ๆ คน แล้ว พระราชทาน บำเหน็จ ราง วัล เปน อัน มาก แล้ว ทรง พระ กรุณา โปรด มิให้ ต้อง เสีย ส่วย สาอากร ทั้งปวง ด้วย พระ แสง ที่ ทรง พัน พระมหาอุปราช นั้น พระราชทาน นาม ว่า เจ้า พระยา แสน พล พ่าย หรือ เจ้า พระยา พระแสง พระแสง ของ ง้าว ของ พระองค์ เมื่อ ชน ช้าง กับ พระมหาอุปราช นั้น ยัง มี ปรากฎ อยู่ จน เสีย กรุง ศรี อยุทธยา ช้าง ทรง ที่ ทำ ยุทธหัตถี ชนะ พระมหาอุปราช นั้น พระราชทาน นาม ว่า เจ้า พระยา ไชยานุภาพ แล้ว พระนเรศวร ทรง พระดำริห์ เห็น ว่า คราว นี้ คง จะ เกิด ศึก ใหญ่ เปน แน่ จึ่งให้ ขยาย พระ นครให้ กว้าง ออกไป กว่า เดิม ให้ ทำ ค่าย คู ประตู หอ รบให้ แน่น หนา ผ่อน เสบียง อาหาร เข้าไว้ ใน พระ นคร

เปน อัน มาก ปรน ปรือ ผู้ คน ช้าง ม้าให้ บริบูรณ์ แล้ว จึงให้สร้าง พระพุทธปฏิมากร สูง ๒๐ ศอก พระองค์ ๑ สำเร็จ แล้ว ก็ ทรง บริจาค พระราชทรัพย์ บำเพ็ญ พระราชกุศล ฉลอง พระพุทธปฏิมากร นั้น เปน อันมาก ถวายพระนาม ว่า ติโลกนารถ

เมื่อ พระนเรศวร ทรง จัด การ บ้าน เมือง แล บำเพ็ญ พระราชกุศล เสร็จแล้ว จึง เสด็จ ยก ทัพไป ตี เมือง เชียงใหม่ เมือง เชียงแสน เมือง นครศรี ธรรมราช เมืองไชยา เมือง สงขลา เมือง ตานี ครั้น ตีได้ เมือง เหล่า นี้ แล้วก็ รวบ รวม ผู้คน ช้าง ม้าได้ เปน อัน มาก เสด็จ ยก ทัพ กลับ พระ นคร ปูนบำเหน็จ ราง วัล แก่ นาย ทัพ นาย กอง เปน อัน มาก เมื่อ มี กำลัง ผู้คน ช้างม้า มาก ขึ้น ทรง พระราชดำริห์ เห็นว่า จะ ทำ ศึกใหญ่ได้ จึง จัด ทัพใหญ่ มี จำนวน พล ถึง แปด หมื่น สี่พัน เปน ขบวน ช้าง รวาง มี ชื่อ ๕๘ ช้างช้าง ที่ไม่ มี ชื่อ รวาง ร้อย เศษ ขบวน ม้า รวาง มี ชื่อ ๑๕๖ ม้า ม้าไทย ๑๐๐ ม้าม้า ฮ่อ ๑๐๐ ม้า ม้า ปีก ขวา ชั้นใน ๑๐๐ ม้า ม้า ปีก ซ้าย ชั้นใน ๑๐๐ ม้า ม้าทหาร ปืน ๑๐๐ ม้า ม้า ทหาร ตี ฆ้อง ๑๐๐ ม้า ม้า ทหาร ปืนยา ๑๐๐ ม้า ม้าเร็ว ๑๐๐ ม้า ให้ จัด ช้าง ทรง ๔ ช้าง คือ เจ้าพระยาไชยานุภาพ ๑ เจ้าพระยาศิริไชยจักร์ (ปราบไตรจักร์) ๑ เจ้าพระยา ปราบ ศึก (ศรีไชยศักดิ์) ๑ เจ้าพระยา จักร์ มหินทร์ (จักร์ มหิมา) ๑ ช้าง นาย ทัพ นาย กอง ช้าง หน้า ๘ ช้าง ช้าง หลัง ๑๒ ช้าง คือ พลาย มงคลจักร (พาห) ๑ พลาย พิมานจักรพรรดิ์ ๑ พลาย สวาสิทธิไชย ๑ พลาย ตรังโลกนาเค ๑ พลาย แก้วจักร รัตน์ ๑ พลาย มทรุง เทพ (มัทธยม เทศ) ๑ พลาย จุนไชยราชากุญชร ราชา ๑ พระยา (มหา) คชสาร ๑ พลาย สังหาร คชสีห์ ๑ หัสดี วิไชย ๑

พลายหัตถไชย ๑ พลายไอยราพต ๑ พลาย เอรา พต ๑ พลาย อรุณจักรพรรดิ์ (โจมจักรพาฬ) ๑ พลาย มารติไชย (มารพิไชย) ๑ พลาย คชรัตน์ ๑ พลาย สุวัตติกุจเฉยะ ๑ พลาย บรม นาเค (นทร) ๑ พลาย กรินทรัตน (กเรนทรรัตน) ๑ ช้าง หน้า ๘ ช้าง นั้นให้มี ควาญ หน้า ๑ ควาญท้าย ๑ กลาง ๓ ครั้น แล้ว ทรงให้ จัด เปน กอง ร้อย กอง พัน กอง หมื่น พร้อม ด้วย เครื่อง ศาสตรา วุธใหญ่ น้อย เสร็จ แล้ว ให้ พระเอกาทศรฐ เปน แม่ ทัพ น่า พระนเรศวร เปน แม่ ทัพ หลวง ยก ออก จาก พระนคร ศรี อยุทธยา พระเอกาทศรฐ ยกไป ตี ได้ เมือง แญ เมือง กรุง สิลพารา เมือง หาง เมือง โยนก สุเร แล เขตร แดน เมือง หาง เก็บ รวบ รวม ผู้คน ช้าง ม้าได้ เปน อัน มาก ทรง จัด บ้าน เมืองให้ เรียบ ร้อยให้ ราษฎร คง อยู่ ตาม ภูมิลำเนา แล้ว พระเอกาทศรฐ ก็ ยกไป ตี เมือง หงษาวดี ให้ เข้า ล้อม เมือง หงษาวดีไว้

พระเจ้า หงษาวดี ก็ มิได้สู้ รบ เปน แต่ให้ กวาด ต้อน ผู้ คน ช้าง ม้า เสด็จ หนีไป อยู่ เมือง ตองอู พระเอกาทศรฐ ก็ ยก พล ตาม ตี พระเจ้าหงษาวดีไป ถึง เมือง ตองอู ให้ เข้า ตี เมือง เปน หลาย ครั้ง ก็ไม่ได้ ด้วย เมือง ตองอู มี ผู้ คน เสบียง อาหาร บริบูรณ์ แล ชาว เมือง สู้ รบ เปน สามารถ พระเอกาทศรฐ จึ่ง มีใบ บอก มา กราบ ทูล พระนเรศวร มีใจ ความ ว่า ได้ ยกไป ล้อม เมือง ตองอู แลให้ ตี หัก เปน หลาย ครั้ง ก็ ยัง หาได้ ไม่ ด้วย เมือง ตองอู มี เสบียง อาหาร บริบูรณ์ แล ผู้ คน รักษา แขง แรง ดังนี้ พระนเรศวร ก็ ยก ทัพ จาก เมือง หาง ไป ทาง ตำบล เขา เขียว เทพารักษ์ ซึ่ง รักษา เขา เขียว นั้น บันดาลให้ พระองค์ เสด็จ สวรรคต บน คอ ช้าง พระ

ที่ นั่ง พิศณุ ราชา ณตำบล เขา เขียว นั้น เมื่อ พระ นเรศวร เสวย ราช พระ ชนม์ได้ ๑๕ พรรษา อยู่ ใน ราช สมบัติ ๒๐ ปี เมื่อ เสด็จ สวรรคต พระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา พระ นเรศวร สมภพ วัน พฤหัศบดี เสด็จ สวรรคต เมื่อ จุลศักราช ๙๖๐ ปี

ฝ่าย พระ เอกา ทศรฐ ซึ่ง ตั้ง ล้อม เมือง ตองอู อยู่ นั้น ครั้น ทรง ทราบ ว่า พระ นเรศวร สวรรคต แล้ว ก็ให้ เลิก ทัพ กลับ จาก เมือง ตองอู มา เชิญ พระ ศพ พระ นเรศวร กลับ ยัง พระ นคร ศรี อยุทธยา บันดา ข้า ราชการ ทั้งปวง จึ่ง เชิญ เสด็จ พระ เอกาทศรฐ ขึ้น ครอง ราช สมบัติ เมื่อ พระ เอกา ทศรฐได้ ครอง ราช สมบัติ แล้ว จึ่งให้ ทำ พระ เมรุ ถวาย พระ เพลิง พระ เชษฐา ธิราช แล้ว ทรง สร้าง วัด อุทิศ พระราช กุศล ถวาย พระ เชษฐา ธิราช วัด ๑ พระราช ทาน นาม ว่า วัด วรเชษฐ แล้วให้ หล่อ พระ พุทธรูป ใหญ่ สูง ๑๘ ศอก พระองค์ ๑ หุ้ม ด้วย ทอง คำ หนัก ๑๗๙ ชั่ง ถวาย พระ นาม ว่า พระ ศรี สรรเพ็ชญ์ ครั้น สำเร็จ แล้วให้ สร้าง วัดใน เมือง อีก ๒ วัด คือ วัด ราช วงษ์ วัด ๑ วัดโพธาราม วัด ๑

เมื่อ พระเอกา ทศรฐ เสด็จไป ตี เมือง หาง นั้น ได้ เอา พระ ทนต์ คาบ พระ แสง องค์ ๑ ปีน ค่าย ยัง มี รอย พระ ทนต์ ปรากฏ อยู่ พระ แสง องค์ นั้น ยัง ปรากฏ จน ทุก วันนี้

สมเด็จ พระ เอกา ทศรฐ มี พระ มเหษี ถึง ๘ พระองค์ แต่ มิได้ มี พระราช โอรส ธิดา แต พระองค์ ทรง พระราช ศรัทธา เลื่อมใส ใน พระ พุทธ สาสนา ยิ่ง นัก ทรง พระ อุสาหะ เสด็จ ไป นมัศการ พระ พุทธบาท ที่ เขา รังรุ้ง อัน มี อยู่ ใกล้ เมือง หาง เมื่อ เสด็จ ไปใน ท่าม กลาง ทาง นั้น เสด็จ

ประทับ แรม ที่ วัด พุทธ สรวน อัน อยู่ ใน เมือง นะคัก ขะรา ครั้น เสด็จ ออก จาก วัด พุทธ สรวน แล้ว เสด็จไป นมัศการ พระ พุทธบาท ที่ เขา รังรุ้ง ทรง พระราช ศรัทธา ถวายพระมหามงกุฎ กับ สังวาลย์ ของ พระนเรศวรเปน พุทธบูชา แล้ว เสด็จไป ประทับ ที่ เมืองหาง ทรง บริจาค พระราช ทรัพย์ ปฏิสังขรณ์ พระ เจดีย์ แล พระ พุทธรูป ที่ เมืองหาง เสร็จ แล้ว ก็ เสด็จ กลับ ยัง กรุงศรีอยุทธยา ให้ ซ่อม พระ ที่ นั่ง มังคลา ภิเศก ๒ องค์ ซึ่งได้ สร้างไว้ แต่ ครั้ง พระ มหา จักรวรรดิ ขึ้นใหม่ แลได้ จัดให้ พระ สงฆ์ เล่า เรียน พระ ปริยัติธรรม ส่วน พระองค์ ก็ได้ ทรงเล่าเรียน พระกรรมฐาน มิได้ ขาด ครองราชสมบัติ อยู่ ตราบ เท่า เสด็จ สวรรคต พระ เอกาทศรฐได้ เสวย ราช เมื่อ พระชนม์ ได้ ๒๐ พรรษา อยู่ ใน ราช สมบัติ ๑๙ พรรษา พระ ชนม์ ได้ ๓๙ พรรษาก็ เสด็จ สวรรคต

บันดา ข้า ราชการ ทั้งปวง จึ่ง ยก พระเจ้า ทรง ธรรม ซึ่ง เปน พระราช นัดดา ของ พระ สุธรรม ราชา ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่น ดิน เมื่อ จุลศักราช ๙๗๙ ปี ถวาย พระ นาม ว่า พระเจ้า ติโลกนารถ ๆ มี พระ มเหษี ๒ พระองค์ ทรง พระ นาม ว่า จันทราชา พระองค์ ๑ ขัตติยเทวี พระองค์ ๑ พระ นาง จันทราชา มี พระราช ธิดา ๔ พระองค์ องค์ ที่ ๑ มี พระ นาม ว่า ปทุมา เทวี องค์ ที่ ๒ พระ นาม ว่า สุริยา องค์ ที่ ๓ พระ นาม ว่า จันทา เทวี องค์ ที่ ๔ พระ นาม ว่า ศิริกัลยา พระ นาง ขัตติยเทวี มี พระราช ธิดา ๔ พระองค์ องค์ ที่ ๑ พระ นาม ว่า อุบลเทวี องค์ ที่ ๒ พระ นาม ว่า นภาเทวี องค์ ที่ ๓ พระ นาม ว่า อรบุศรี องค์ ที่ ๔ พระ นาม ว่า ขนิษฐา เทวี

แล พระ เจ้า ติโลกนารถ นั้น มี พระราช นัดดา องค์ ๑ ทรง นาม ว่า สุริยกุมาร เปน เชื้อ พระ วงษ์ ฝ่าย พระราช มารดา ของ พระเจ้า ติโลกนารถ

พระ สุริยกุมาร นี้ มี อัธยาไศย ผิด กว่า คน ธรรมดา มา แต่ ยัง เยาว์ เวลา ที่ เล่น กับ เพื่อน ทารก ด้วย กัน นั้น พระ สุริยกุมาร ให้ เอา เครื่อง ลาด ๆ บน จอม ปลวก แล้ว เสด็จ ขึ้น นั่ง ตั้ง แต่ง พวก ทารก ให้ เปน เสนาบดี แล ข้า ราชการ แล้ว ก็ เล่น ว่า ราชการ วินิจฉัย พระราช กฤษฎีกา กฎหมาย อย่าง ทำนอง กระษัตริย์ ดังนี้ เนือง ๆ

พระเจ้า ติโลกนารถ นั้น ทรง รอบ รู้ พระไตร ปิฎก มาก ทรง พระราช ศรัทธา เลื่อมใส่ใน พระ พุทธสาสนา ยิ่ง กว่า กระษัตริย์ ก่อน ๆ ทรง สมาทาน ศีล ๕ เปน นิจ ทรง สมาทาน อุโบสถศีล เดือน ละ ๔ ครั้ง ทั้ง ทรง พระ อุสาหะ บอก พระไตร ปิฎก แก่ ภิกษุ แล สาม เณร ทรง เล่า เรียน พระ กรรมฐาน ปฏิสังขรณ์ วัด วา อาราม ที่ ชำรุด ให้ ปรกติ ขึ้น เปน อัน มาก แม้ กิจการ บ้าน เมือง ทั้งปวง ก็ เอา เปน พระราช ธุระ วินิจฉัย โดย ราช ธรรม เที่ยง ตรง คดี ที่ ถึง ประหาร ชีวิตร์ ทรง ลด หย่อน ผ่อนให้ เบา ลง เพียง จอง จำ พอ สมควร คดี ที่ ควร จะ รับ พระราช อาญา หนัก ก็ ให้รับ แต่ อาญา ที่ เบา คดี ที่ เบา ก็ ให้ ยกโทษ พระราชทาน เสีย ที่เดียว แล พระเจ้า ติโลกนารถ นั้น ทรง พระ อุสาหะ เสด็จ ขึ้น ไป นมัสการ พระ พุทธบาท ไม่ ใคร่ ขาด ครั้น ต่อ มา ทรง เห็น ว่า ลำบาก แก่ ข้า ราชการ นัก นาน ๆ จึ่ง เสด็จ ครั้ง ๑

พระเจ้า ติโลกนารถ ทรง ตั้ง พระ สุริยกุมาร ให้ เปน พระ มหา อุปราช ทรง มอบ ราชการ บ้าน เมือง ทั้ง สิ้น ให้ แก่ พระ สุริยกุมาร ส่วน พระองค์ ทรง เปน พระราช ธุระ แต่ กิจ ทาง พระพุทธ สาสนา

คราว นั้น มี พวก พ่อ ค้า ยี่ ปุ่น บรรทุก สินค้า เข้า มา ขาย ใน พระ นคร

ศรี อยุทธยา ลำ ๑ อำมาตย์ คน ๑ เปน คน ทุจริต แอบ อ้าง ว่า พระเจ้า แผ่นดิน รับ สั่ง ให้ ซื้อ สิ่ง ของ ต่าง ๆ ครั้น พวก พ่อ ค้า ยี่ ปุ่น ขาย ให้ แล้ว อำมาตย์ นั้น ก็ เอา เงิน แดง ให้ แก่ พ่อ ค้า ยี่ ปุ่น ๆ รับ เงิน แดง ไว้ โดย ไม่ ทัน พิจารณา ครั้น อำมาตย์ นั้น ไป แล้ว พ่อ ค้า ยี่ ปุ่น จึ่ง เอา เงิน ออก ดู เห็น เปน เงิน แดง ทั้ง นั้น ก็ โกรธ ว่า พระเจ้า กรุง ศรี อยุทธยา ไม่ ตั้ง อยู่ ใน ธรรม ใช้ เงิน แดง จึ่ง ให้ คน ใช้ ที่ มี ฝี มือ ๔ คน ซ่อน อาวุธ ลอบ เข้า ไป ใน พระ ราชวัง กำลัง พระเจ้า ติโลกนารถ เสด็จ ออก บอก พระ ปริยัติธรรม พระ สงฆ์ อยู่ ยี่ ปุ่น เข้าไป ครั้น ถึง จึ่ง ชัก อาวุธ ออก จะ ทำ ร้าย แต่ ด้วย บุญญา ภินิหาร ของ พระเจ้า ติโลกนารถ บันดาน ให้ ยี่ ปุ่น ทั้ง ๔ คน นั้น ชัก อาวุธ ไม่ ออก ข้า ราชการ ซึ่ง เฝ้า อยู่ เห็น พิรุธ ก็ พา กัน จับ ค้น ได้ อาวุธ ทั้ง ๔ คน พระเจ้า ติโลกนารถ จึ่ง รับ สั่ง ถามเอง ว่า เหตุใด พวก เจ้า เหล่า นี้ จึ่ง ซ่อน อาวุธ มา จะ ทำ ร้าย เรา ยี่ ปุ่น ทั้ง ๔ จึ่ง ทูล ว่า พระองค์ ใช้ อำมาตย์ ผู้ ๑ เอา เงิน แดงไป ซื้อ สิ่ง ของ ๆ นาย สำเภา พวก ข้าพเจ้า นาย สำเภา โกรธ ว่า พระองค์ ไม่ ตั้ง อยู่ ใน ยุติธรรมใช้ เงิน แดง จึ่งใช้ ข้าพเจ้า มา ทำ ร้าย พระองค์ พระเจ้า ติโลกนารถ จึ่ง รับ สั่ง ให้ สืบ สวน จับได้ อำมาตย์ ทุจริต นั้น มา ซัก ถาม ได้ ความ เปน สัตย์ ว่า เอา เงิน แดงไป ซื้อ สิ่ง ของ ยี่ ปุ่น จริง จึ่ง พระ ราชทาน เงิน ดี ให้ ไป ให้ แก่ นาย สำเภา แล้วให้ ปล่อย พวก ยี่ ปุ่น เสีย มิได้ เอาโทษ

ต่อ มา พระเจ้า ติโลกนารถ ทรง บริจาค พระราช ทรัพย์ สร้าง วัด สำหรับ พระ สงฆ์ เล่า เรียน พระ ปริยัติธรรม ขึ้น อีก ๒ วัด คือ วัด พุทไธ สวรรย์ ๑ วัด รัตน มหาธาตุ ๑ แล้ว ทรง บริจาค พระราช ทรัพย์ ซ่อม

ปราสาท กระจก แดง แล ปฏิสังขรณ์ วัด วา อาราม อีก เปน อัน มาก ทรง บำเพ็ญ พระราช กุศล จน ตราบ เท่า เสด็จ สวรรคต

เมื่อ พระเจ้า ติโลกนารถ เสด็จ สวรรคต แล้ว บันดา ข้า ราชการ ทั้งปวง จึ่ง เชิญ พระ สุริยกุมาร ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่นดิน ถวาย พระ นาม ว่า พระเจ้า รามา ธิเบศร ๆ ก็ ยก พระราช ธิดา ของ พระเจ้า ติโลกนารถ ทั้ง ๘ พระองค์ ขึ้น เปน พระ มเหษี ซ้าย ขวา ฝ่าย ละ ๔ องค์ ฝ่าย ขวา ๔ นั้น คือ พระ ปทุมา เทวี ๑ พระ สุริยา ๑ พระ จันทา เทวี ๑ พระ ศิริกัลยา ๑ ฝ่าย ซ้าย ๔ นั้น คือ พระ ขัตติยเทวี ๑ พระ นภาเทวี ๑ พระ อรบุตรี ๑ พระ กนิษฐา เทวี ๑

พระ ปทุมา เทวี นั้น มี พระราช โอรส ๔ องค์ คือ พระไชย องค์ ๑ พระ ติกูฐาน องค์ ๑ พระ อภัย ทศ องค์ ๑ พระไชย ทิศ องค์ ๑

พระ สุริยา นั้น มี พระ ราช โอรส ๓ องค์ คือ พระ ขัตติยวงษ์ องค์ ๑ พระ ติจักร องค์ ๑ พระ สุรินทร กุมาร องค์ ๑ รวม พระโอรส ทั้ง ๒ พระ มเหษี เปน ๗ องค์ ด้วย กัน พระ มเหษี อีก ๖ องค์ นั้น จะได้ มี พระโอรส ธิดา หามิได้

วัน ๑ พระเจ้า รามา ธิบดี บรรธม หลับ อยู่ ใน ปราสาท ทรง พระ สุบินนิมิตร ว่า ที่ จอม ปลวก ซึ่ง พระองค์ เคย เสด็จ ขึ้น ว่า ราชการ เล่น แต่ เมื่อ ครั้ง ยัง เปน กุมาร นั้น มี ปราสาท ทอง ฝัง อยู่ พอ รุ่ง เช้า ตื่น จาก บรรธม แล้ว จึ่ง รับ สั่งให้ ราชบุรุษไป ขุด ดู ที่ จอม ปลวก นั้น ก็ ได้ ปราสาท ทอง คำ ๙ ชั้น สูง ประมาณ ๑ ศอก จึ่ง รับ สั่ง ให้ นำ มา

ประดิษฐานไว้ ที่ หอ พระ เพราะ ที่ ได้ ปราสาท ทอง นั้น เปน เหตุ พระ เจ้า รามา ธิเบศร จึ่ง มี พระ นาม ปรากฏ อีก อย่าง ๑ ว่า พระเจ้า ปราสาท ทอง ๆ ทรง พระ กรุณา โปรด พระ ไชย ซึ่ง เปน พระราชโอรส พระองค์ ใหญ่ ยิ่ง กว่า พระราชโอรส ทั้งปวง มี พระราช ประสงค์ จะใคร่ มอบ ราช สมบัติ ให้ แก่ พระไชย แต่ เกรง พระราชโอรส ทั้งปวง จะ เสีย พระไทย อยู่ มา วัน หนึ่ง พระเจ้า ปราสาท ทอง มี พระราช ประสงค์ จะใคร่ ทด ลอง ว่า พระราชโอรส องค์ ไหน จะ มี บุญ จึ่ง ให้ หา พระราช โอรส ทั้ง ๗ องค์ เข้า มา แล้ว เอา พระ แสง ๗ องค์ วาง เรียงไว้ แล้ว ทรง อธิษฐาน ว่า ถ้า พระโอรส องค์ ใด มี บุญ สมควร จะ ครอง บ้าน เมือง แล้ว ขอให้ หยิบ ถูก พระ แสง สำหรับ บ้าน เมือง ครั้น ทรง อธิษฐาน แล้ว จึ่ง รับ สั่ง ให้ โอรส ทั้ง ๗ องค์ หยิบ พระ แสง องค์ ละ เล่ม โดย ลำดับ พระ แสง สำหรับ บ้าน เมือง นั้น ได้ แก่ พระ สุรินทร กุมาร ซึ่ง เปน พระราช โอรส องค์ เล็ก ต่อ มา พระเจ้า ปราสาท ทอง ก็ ได้ ทรง ทด ลอง ด้วย ช้าง อีก ช้าง ต้น มงคล หัตถี ก็ ได้ แก่ พระ สุรินทร กุมาร อีก พระเจ้า ปราสาท ทอง ก็ เสีย พระไทย ด้วย การ เสี่ยง ทายไม่ สม พระ ประสงค์ ต่อ มา พระเจ้า ปราสาท ทอง ก็ ทด ลอง ด้วย ม้า อีก ม้า ต้น ซึ่ง สมมต ว่า เปน มงคล นั้น ก็ ได้ แก่ พระ สุรินทร กุมาร อีก เมื่อ พระเจ้า ปราสาท ทอง ทอด พระ เนตร เห็น ประจักษ์ ถึง ๓ ครั้ง ดั่ง นั้น ก็ ยิ่ง ทรง พระ อาไลยใน พระราชโอรส พระองค์ ใหญ่ เปน อัน มาก ด้วย ทรง เห็น ว่า จะไม่ ได้ ครอง บ้าน เมือง เสีย แล้ว แต่ นั้น มา ก็ พระราชทานโอวาท แก่ พระราชกุมาร ทั้งหลาย เนือง ๆ ว่า เจ้า ทั้ง ๗ พี่ น้อง จง รักใคร่ ยำ เกรง ต่อ กัน ผู้ ใหญ่ จง กรุณา ต่อ ผู้ น้อย ผู้น้อย

จง เคารพ ต่อ ผู้ ใหญ่ แต่ พระ สุรินทร กุมาร ราช โอรส องค์ เล็ก นั้น พระเจ้า ปราสาท ทอง ทรง สั่งสอน มาก กว่า องค์ อื่น ๆ รับสั่งว่า เจ้า เปน คน เล็ก กว่า เขา จง เคารพ ต่อพี่ ชายใหญ่ ๆ ให้ มาก ๆ อย่าได้ คิด ขัด แขงให้ ผิด ใจ กับ ผู้ ใหญ่ อย่า ประพฤติ ล่วง อคติ ทั้ง ๔ ประการ

ครั้น ต่อ มา พระเจ้า ปราสาททองให้ สร้าง พระ ที่ นั่ง ขึ้นใหม่ อีก ๓ องค์ พระราช ทาน นาม ว่า สุริยาศน์ อมรินทร์ องค์ ๑ วิชัย (จักรวัติไพชยนต์) องค์ ๑ ทิพย อาสน์ ไอยสวรรย์ ทิพอาศน์ ที่ บางปะอิน องค์ ๑ แล้วให้ สร้าง พระราช มณเฑียร แล พระ คลัง ขึ้น อีก เปน อัน มาก ให้ สร้าง พระ อาราม ขึ้น อีก ๒ พระอาราม พระราชทานนาม ว่า ทยา มะ ไชยวัฒนาราม อาราม ๑ ราชหุลา ราราม อาราม ๑ ให้ จำหน่าย เครื่อง แต่ง พระองค์ ต่าง ๆ ตั้ง แต่ ครั้ง เมื่อ ยังไม่ ได้ ราช สมบัติ เอา ทรัพย์ ที่ได้ มา นั้น สร้าง พระ เจดีย์ องค์ ๑ แผ่ ทอง คำ หุ้ม ทั้ง องค์ เวลา ปวารณา พรรษา แล้ว เสด็จ พระราช ทาน พระ กฐิน ตาม พระ อาราม ทั้งปวง เปน นิจ แล้วให้ หล่อพระรูป พระเจ้า แผ่นดิน เก่า ๆ จาฤก ประวัติไว้ ให้ ปรากฏ พระ เกียรติยศ ทุก พระองค์

วัน หนึ่ง ฟ้า ผ่า ลง ที่ พระ ที่ นั่ง มังคลา ภิเศก เกิด เพลิงไหม้ ขึ้น ข้า ราชการ ทั้งปวง ขึ้นไป ช่วย กัน ดับ เพลิง นั้น ก็ หา ดับไม่ พอ พระ สุรินทรกุมาร ขึ้นไป ช่วย ดับ เพลิง นั้น จึ่ง ดับ เวลา เมื่อ พระ สุรินทรกุมาร เสด็จ ขึ้น ไป นั้น ข้า ราชการ แล ประชา ชน ทั้งปวง เห็น เปน ๔ กร จึ่ง โจทย์ กัน อื้อ อึงไป แล พา กัน นิยม นับถือ พระ สุรินทรกุมาร ว่า เปน ผู้ มี บุญ แต่ นั้น มา

พระเจ้า ปราสาททอง เสวย ราช เมื่อ พระ ชนม์ ได้ ๒๐ พรรษา อยู่ ใน

ราช สมบัติ ๒๕ พรรษา ครั้น พระ ชนม์ ได้ ๔๕ พรรษา ก็ เสด็จ สวรรคต พระเจ้า ปราสาททอง สมภพ วัน เสาร์

เมื่อ พระเจ้า ปราสาททอง เสด็จ สวรรคต แล้ว ข้า ราชการ ทั้งปวง จึ่ง ยก พระ สุรินทรกุมาร ขึ้น เปน พระเจ้า แผ่นดิน ถวาย พระ นาม ว่า พระ นารายน์ เพราะ ที่ แล เห็น เปน ๔ กร เมื่อ ขึ้นไป ดับ เพลิง นั้น เปน เหตุ พระ นารายน์ มี พระ มเหษี ๒ องค์ พระ มเหษี ฝ่าย ขวา พระ นาม ว่า พระ กระษัตรีย์ พระ มเหษี ฝ่าย ซ้าย พระ นาม ว่า พระ พันปี พระ กระษัตรีย์ มี พระราช ธิดา องค์ ๑ ทรง พระ นาม ว่า พระ สุดา เทวี พระ นารายน์ ทรง พระ กรุณา แก่ พระราช ภาคิไนย องค์ ๑ ทรง พระ นาม ว่า พระ ศรี สิงห์ เปน โอรส ของ พระไชย ทิศ ซึ่ง เปน พระเชษฐา จึ่งตั้งไว้ ใน ที่ เปน พระ โอรส บุญธรรม ของ พระองค์ แล พระ นารายน์ ให้ ซ่อม พระราช วังใหม่ ปูพื้น ด้วย แผ่น ศิลา ฝา ผนัง พระ ที่ นั่ง ทั้งปวงให้ ลง รัก ปิด ทอง ประดับ กระจก งด งาม ให้ ขุด สระ ทั้ง ทิศ เหนือ ทิศใต้ พระราช วัง ให้ ซ่อม เรือน คู ประตู หอ รบให้ แน่น หนา บริบูรณ์ ทุก แห่งทุก ตำบล

เมื่อ พระ นารายน์ ครอง ราช สมบัติได้ ๑๐ พรรษา แล้ว เสด็จไป สร้าง เมือง เก่า คือ เมือง ลพ บุรี สร้าง พระราช วัง แล พระ ที่ นั่ง ทั้งปวง เสร็จ แล้ว พระ นารายน์ ก็ เสด็จไป ประทับ ที่ เมือง ลพ บุรี พระราช ทาน นาม พระ ที่ นั่ง ที่ เมือง ลพ บุรี นั้น ว่า ดุสิต มหา ปราสาท แล้วให้ สร้าง พระ ที่ นั่ง ซ้าย ขวา ดุสิต มหา ปราสาท อีก ๒ องค์ พระราช ทาน นาม พระ ที่ นั่ง องค์ ขวา ว่า สุทธา สวรรค์ องค์ ซ้าย ว่า จันทร พิศาล ให้ ตั้ง เสวตร ฉัตร แล เครื่อง สูงไว้ ครบ ทุก ประการ แล้วให้ สร้าง อ่าง แก้ว น้ำพุไว้ ใน ทิศ

เหนือ แล ทิศ ใต้ พระ ที่ นั่ง เหล่า นั้น

เมื่อ พระ นารายน์ เสด็จไป ประทับ อยู่ ที่ เมือง ลพ บุรี นั้น ได้ ช้าง เผือก ช้าง ๑ พระราช ทาน นาม ว่า บรม รัตนา กาศ คีรี พระ นารายน์ นี้ มี บุญญา ธิการ มาก วันหนึ่ง มี ผู้ จับ ช้าง เถื่อน ซึ่ง ยัง มิได้ ฝึก หัด มา ถวาย พระ นารายน์ จึ่ง ตรัส ว่า เรา จะ ขึ้น ขี่ ขับ ช้าง เถื่อน นี้ มิ ให้ ไป พ้น ที่ ๔ ศอก ได้ ดัง นี้ แล้ว เสด็จ ขึ้น ทรง ช้าง เถื่อนใน ที่ ประชุม ข้า ราชการ ทั้งปวง ช้าง เถื่อน ก็ มิได้ ทำ พยศไป พ้น จาก ที่ ตาม รับ สั่ง คราว หนึ่ง จึ่ง รับ สั่งให้ นำ ช้าง เถื่อน ซึ่ง กำลัง ติด มัน มา ทรง อีก ช้าง นั้น ก็ มิได้ ทำ พยศ อยู่ ใน บังคับ บัญชา ของ พระองค์ ทุก อย่าง

ต่อ มา มี ทูต ฝรั่ง เข้า มา เฝ้า พระ นารายน์ จึ่ง รับ สั่งให้ เอา พรม มา ปู ที่ น่า พระ ลาน แล้ว เสด็จ ขึ้น ทรง ช้าง กำลัง ติด มัน อยู่ ให้ ทูต ฝรั่ง ดู ทรงไล่ ช้าง นั้น หมุนไป หมุน มา บังคับ มิให้ ช้าง นั้น ล่วง เลยไป จาก พรม ได้ ทูต ฝรั่ง เห็น ดัง นั้น ก็ มอง ดู หน้า กัน แล้ว สั่น ศีรษะ พา กัน สรรเสริญ ว่า สืบไป เบื้อง น่า จะไม่ มีใคร ที่ ชำนาญ ช้าง ชำนาญ ม้า ยิ่ง กว่า พระเจ้า แผ่นดิน พระองค์ นี้ อีก แล้ว ดัง นี้

ครั้น ต่อ มา พระ ศรีสิงห์ ซึ่ง พระ นารายน์ ทรง เลี้ยงไว้ เปน ราช โอรส คิด ขบถ วัน หนึ่ง จึ่ง ซ่อน อาวุธ เข้าไป ถึง ข้าง ที่ พระ บรรธม เงือ อาวุธ ขึ้น จะ ฟัน พระ นารายน์ ก็ จับ อาวุธได้ มิได้ เปน อันตราย แต่ พระ นารายน์ มิได้ ให้ ลงโทษ เพราะ ทรง เห็น ว่า พระ ศรีสิงห์ ยัง เยาว์ มี ชนม์ พรรษา ๑๕ ปี เท่านั้น ทั้ง เปน พระราชภาคิไนย อัน สนิท เมื่อ พระเชษฐา ยัง มี พระชนม์อยู่ นั้น ได้ ทรงฝากฝังไว้ ว่า หนักหน่อยเบาหน่อยก็ขอ ให้ ทรงพระกรุณา

ตาม สมควร ดังนี้ พระ นารายน์ จึงให้ปล่อย ตัวไป ต่อ มา พระ ศรีสิงห์ คิด ขบถ อีก คือ วัน หนึ่ง พระ นารายน์ จะ เสด็จ ออก พระ ที่ นั่ง ตำหนัก ดิน พระ ศรีสิงห์ จึง ถือ พระแสง ของ พระมหินทร์ ไป คอย จะทำ ร้าย อยู่ ทาง ประตู วัง ข้าง ทิศ ใต้ เพอิน พระ นารายน์ ไม่ เสด็จ ออก ทาง นั้น เสด็จ ออก เสีย ทาง ประตู ข้าง ทิศ เหนือ ข้า ราชการ เห็น พระ ศรีสิงห์ ทำ กิริยา พิรุธ ถือ อาวุธ แฝง อยู่ ข้าง บาน ประตู ก็ พา กัน จับไป ถวาย พระ นารายน์ ๆ ก็ ทรง พระ พิโรธ ว่า พระ ศรีสิงห์ คิด ร้าย ต่อ พระองค์ ๒ ครั้ง แล้ว จะ เลี้ยง ไว้ ไม่ ได้ จึง รับ สั่งให้ เพ็ชฆาฏ เอา ตัว พระ ศรีสิงห์ ไป สำเร็จโทษ เสีย ตาม ประเพณี ประเพณี ที่ จะ สำเร็จ โทษ เจ้า นายใน ครั้ง นั้น เอา ถุง แดง สวม ตั้ง แต่ พระ เศียร ลงไป ตลอด ปลาย พระบาท แล้ว เอา เชือก รัด ให้ แน่น เอา ท่อน จันทน์ ทุบให้ สิ้น พระชนม์ แล้ว เอาใส่ หลุม ฝัง ให้ เจ้า น่าที่ รักษา อยู่ ๗ วัน ดังนี้

เพ็ชฆาฏ ก็ เอา พระ ศรี สิงห์ ไป สำเร็จ โทษ ตาม รับ สั่ง แต่ ทำ โดย ความ เลิน เล่อ พระ ศรี สิงห์ มิได้ สิ้น พระ ชนม์ เมื่อ เจ้า น่า ที่ รักษา อยู่ ๗ วัน เห็น ว่า พ้น กำหนด แล้ว ก็ พา กัน กลับ พวก มหาด เล็ก ของ พระ ศรี สิงห์ ไป ขุด ศพ เห็น ยังไม่ สิ้น พระ ชนม์ ก็ นำ พระ ศรี สิงห์ ไป รักษา ที่ ตำบล บ้าน ซาว ครั้น พระ ศรี สิงห์ หาย เป็น ปรกติ แล้ว ก็ ตั้ง เกลี้ย กล่อม ผู้คน เปน กำลัง ได้ เปน อัน มาก เพราะ คน เหล่า นั้น เชื่อ ว่า พระ ศรี สิงห์ เปน ผู้ มี บุญ แต่ ถูก ทุบ แล้ว ฝังไว้ ๗ วัน ยังไม่ สิ้น พระ ชนม์ คราว นั้น ทิพโยธา อำมาตย์ หลวง จ่า แสน ธิบดี ราชาบาล ออกมะ วัน นันทะจอ ถิน (ออกมะ วัน นันทะจอ ถิน นี้ แปล ไม่ ได้ ความ)

พา กัน ตอบ เอา ช้าง พิศณุหงษ์ ซึ่ง เปน ช้าง ทรง ของ พระ นารายน์ ไป เข้า เปน สมัค พรรค พวก พระ ศรี สิงห์ พระ ศรี สิงห์ ก็ ยก เข้า มา ทาง ประตู พรหม จักร ด้าน ทิศ ตวันออก เข้าไป ถึง พระ ราชวัง ชั้น ใน พระ นารายน์ ไม่ ทัน รู้พระองค์ ก็ ตก พระไทย จึ่ง รีบ เสด็จ หนี ออก จาก พระ ราชวัง พระ ศรี สิงห์ ก็ ให้ ทำ พิธี ราชา ภิเศก ขึ้น ครอง ราช สมบัติ อยู่ ได้ วัน ๑ กับ คืน ๑

เมื่อ พระ นารายน์ หนี ออกไปได้ แล้ว ก็ ให้ รวบ รวม ได้ ไพร่ พล เปน อัน มาก ยก เข้า มา จับ พระ ศรี สิงห์ ได้ จึ่งให้ เอา ตัวไป สำเร็จโทษ เสีย อย่าง ครั้ง ก่อน พวก เพ็ชฆาฏ นำ พระ ศรีสิงห์ ไป แล้ว เอา ถุง แดง สรวม ผูก ให้ มั่น คง เอา ท่อน จันทน์ ทุบ จน ละเอียด ละเอียด แล้ว จึ่ง เอา ลง หลุม ฝัง ส่วน ทิพ โยธา อำมาตย์ หลวง จ่า แสน ธิบดี ราชาบาล ออกมะ วัน นันทะจอ ถิน กับ พรรค พวก อื่ก เปน อัน มาก นั้น พระ นารายน์ ก็ รับ สั่งให้ เอา ตัวไป ประหาร ชีวิตร์ เสีย ใน ขณะ นั้น พระ พรหม ซึ่ง เปน อาจารย์ ของ พระ นารายน์ จึ่ง เข้า ไป ถวาย พระ พร ขอ พระ ราชทานโทษ คน เหล่า นั้น พระ นารายน์ ก็ พระ ราชทานให้ แต่ ให้ ส่งไป เปน พวก เกี่ยว หญ้า ช้าง หญ้า ม้า ที่ เมือง สุพรรณ บุรี เมือง สุพรรณ บุรี จึ่ง เปน ส่วย หญ้า ช้าง หญ้า ม้า มา แต่ คราว นั้น

ตั้ง แต่ เกิด เหตุ เรื่อง พระ ศรี สิงห์ ขึ้น พระ นารายน์ ก็ ทรง พระ ปริวิตก ด้วย หา พระราช โอรส จะ สืบ พระ วงษ์ มิได้ จึ่ง รับ สั่ง ให้ พระ อรรค มเหษี ตั้ง สัตยา ธิฐาน ขอ พระโอรส แต่ นาง นัก สนม ทั้งปวง นั้น มิได้ รับ สั่ง ให้ขอ ด้วยไม่ ไว้ วาง พระไทย กลัว จะ เปน ขบถ อย่าง พระ

ศรี สิงห์ ที่ สุด นาง นัก สนม คนใด มี ครรภ์ ขึ้น ก็ ให้ รีด เสีย เพื่อ จะ มิให้ เกิด โอรส ธิดาได้

อยู่ มา วันหนึ่ง พระ นารายน์ ทรง พระ สุบินนิมิตร ว่า เทวดา มา บอก ว่า นาง นัก สนม ของ พระองค์ ซึ่ง มี นาม ว่า นาง กุสาวดี มี ครรภ์ โอรส ที่ เกิด กับ นาง กุสาวดี นั้น มี บุญ มาก ดังนี้ ครั้น เวลา รุ่ง เช้า พระ นารายน์ ก็ มิได้ แพร่ง พรายให้ พระ อรรค มเหษี แล ข้า ราชการ ทั้งปวง ทราบ พระ สุบิน เปน แต่ รับ สั่งให้ มหาด เล็กไป นิมนต์ พระ อาจารย์ พรหม เข้า มา ยัง พระราช วัง แล้ว ทรง เล่า ให้ ฟัง จน ตลอด พระ อาจารย์ พรหม จึ่ง ถวาย พระ พร ว่า นิมิตร ของ พระองค์ นี้ เปน มหา มงคล วิเศษ นัก พระองค์ จะได้ พระราช โอรสเปน ผู้ มี บุญ พระองค์ ๑ ซึ่ง เกิด แต่ นาง กุสาวดี พระ นารายน์ จึ่ง ตรัส ว่า ไฉน พระ ผู้เปน เจ้า จึ่ง ทำนาย ดังนี้ โยม ได้ ตั้ง สัตย์ ไว้ แล้ว ว่า จะ ไม่ เลี้ยงโอรส ที่ เกิด แต่ นาง นัก สนม เพราะ กลัว ว่า จะ เปน ขบถ อย่าง พระ ศรี สิงห์ พระ อาจารย์ พรหม จึ่ง ถวาย พระ พร ว่า ซึ่ง พระองค์ จะ ทรง ตั้ง พระไทย อย่าง นั้นไม่ ควร ผู้ที่ จะ คิด ขบถ แล้ว ถึง จะ เกิด แต่ พระ อรรค มเหษี ก็ คิด ผู้ ที่ จะไม่ คิด ขบถ แล้ว ถึง จะ เกิด กับ ผู้ ใด ก็ ไม่ คิด เพราะ ฉนั้น พระองค์ อย่า ทรง ประพฤติ เหมือน อย่าง แต่ ก่อน เลย จะ เปน เวร กรรม ติด ตาม ไป ใน ภาย น่า จง ทรง พระ กรุณา ชุบ เลี้ยง ให้ ทั่ว ถึง เถิด จะได้ สืบ ราช ตระกูล ต่อไป ถ้า พระองค์ ไม่ ชุบ เลี้ยง แล้ว นานไป เมือง ลพบุรี ก็ จะ เปน ของ ผู้ อื่น เสีย เมื่อ พระ อาจารย์ พรหม ถวาย พระ พร ดัง นั้น พระ นารายน์ จึ่ง ตรัส ว่า ที่ พระ คุณ ว่านี้ ก็ ชอบ แล้ว แต่ โยมได้ ปฏิญาณ

เสีย แล้ว ก็ จำ จะ ต้อง รักษา วาจา ให้ มั่นคง ได้ แต่ จะ ต้อง คิด ผ่อน ผัน ด้วย อุบาย อย่าง อื่น พระ พรหม ก็ ถวาย พระ พร ลา กลับ ไป ยัง พระ อาราม

พระ นารายน์ จึ่ง มี รับ สั่ง ให้ เจ้า พระยา สุรสีห์ เข้า ไป เฝ้า แล้ว ตรัส ว่า บัด นี้ นาง กุลา วดี สนม ของ เรา มี ครรภ์ ขึ้น เรา ได้ ตั้ง สัตย์ ไว้ แล้ว ว่า จะ ไม่ เลี้ยง ลูก สนม เจ้า จง เอา นาง นี้ ไป เลี้ยง เปน ภรรยา ถ้า ลูก ใน ครรภ์ นั้น เปน ชาย เจ้า จง ว่า ลูก ของ เจ้า ต่อ เปน หญิง จึ่ง ส่ง มา ให้ เรา แล้ว พระนารายน์ ก็ ทรง มอบ นาง กุลาวดี ให้ เจ้าพระยา สุรสีห์ ๆ ก็ พา ไป เลี้ยง ไว้ ครั้น ถ้วน กำหนด แล้ว นาง กุลา วดี ก็ คลอด โอรส เปน ชาย เจ้า พระยา สุรสีห์ ก็ นำ ความ กราบ บังคม ทูล พระ นารายน์ พระ นารายน์ จึ่ง พระราช ทาน เครื่อง อุปโภค บริโภค แก่ กุมาร นั้น เปน อันมาก

ครั้น กุมาร นั้น อายุ ได้ ๗ ขวบ เจ้า พระยา สุรสีห์ พา เข้า เฝ้า พระ นารายน์ ๆ ทอด พระ เนตร เห็น พระ โอรส มี รูป โฉม งด งาม มี ลักษณ กล้า หาญ ก็ ทรง พระ เมตา เปน อัน มาก จึ่ง พระราช ทาน นาม ว่า เจ้า พระยา สีห์ สุจักร (คือ ศรี สุรศักดิ์) พระราช ทาน เครื่อง ยศ อย่าง ทำ นอง เจ้า สูง กว่า ข้า ราชการ อื่น ๆ ให้ มี ตำแหน่ง เฝ้า ใกล้ ชิด พระองค์ ได้ เปน นิตย์

เมื่อ เจ้า พระยา สีห์ สุจักร มี อายุ เจริญ รุ่น หนุ่ม แล้ว ได้ รักใคร่ กัน กับ บุตร สาว เจ้า พระยา ราช วังสัน คอย หา โอกาศ ที่ จะ ร่วม รัก ลัก พา อยู่ เสมอ เจ้า พระยา ราช วังสัน ก็ ทราบ ว่า เจ้า พระยา สีห์ สุจักร รัก ใคร่ บุตร สาว ของ ตน คอย หา โอกาศ ที่ จะ ร่วม รัก ลัก พา อยู่ วัน หนึ่ง เจ้า

พระยา ราช วังสัน พบ กับ เจ้า พระยา สีห์ สู่จักร ใน พระราช วัง จึ่ง พูด ว่า สิ่ง ใด ที่ ท่าน คิด เกี่ยว ข้อง กับ เรา ๆ ทราบ แล้ว ถ้า ท่าน อาจ จะ คิด โดย ลับ ๆ ไม่ ให้ เรา แล ใคร ๆ รู้ ได้ เรา ยอม อนุญาตให้ เจ้า พระยา สีห์ สู่จักร จึ่ง ตอบ ว่า ท่าน พูด กับ เรา ดัง นี้ ยัง จะ จริง หรือ เจ้า พระยา ราช วังสัน ก็ ตอบ ว่า จริง เจ้า พระยา สีห์ สู่จักร จึ่ง ว่า ถ้า กระ นั้น เรา จะ พยายาม ให้ สำเร็จ ความ ปรารถนา ใน คืน วัน นี้ พูด กัน แล้ว ต่าง คน ก็ หลีกไป ใน วัน นั้น เจ้า พระยา ราช วังสัน จึ่ง สั่งให้ ค่า ทาษ ของ ตน รักษา โดย กวด ขัน แลให้ มี มโหรศพ การ รื่น เริง เปน เพื่อน รักษา ด้วย ครั้น ดึก ประมาณ ๒ ยาม เศษ เจ้า พระยา สีห์ สู่จักร จึ่ง เอา ทราย มา เศก เป่า แล้ว สาด เข้า ไปใน พวก ที่ รักษา พวก ที่ รักษา ถูก ทราย สกด ของ เจ้า พระยา สีห์ สู่จักร ก็ เคลิ้ม หลับไป สิ้น เจ้า พระยา สีห์ สู่จักร จึ่ง ลอบ เข้าไป หา บุตร์ สาว เจ้า พระยา ราช วังสัน ได้ ร่วม รัก เปน สามี ภรรยา กันใน คืน วัน นั้น แล้ว จึ่ง ขอ แหวน ของ นาง นั้น สอด นิ้ว มา วง ๑ ครั้น ถึง เวลา เช้า เฝ้า จึ่งใส่ แหวน ที่ นางให้ มา นั้นไป ด้วย ครั้น พบ กับ เจ้า พระยา ราช วังสัน จึ่ง ถอด แหวน ออก อวด แล้ว แกล้ง พูด ว่า แหวน วง นี้ ราคา สัก เท่าไร เจ้า พระยา ราช วังสัน เห็น แหวน ก็ จำได้ เข้าใจ ว่า เจ้า พระยา สีห์ สู่จักรได้ ไป หา บุตร สาว ของ ตนได้ เสีย กัน แล้ว ก็ มิได้ ตอบ ประการ ใด เปน แต่ พูด ว่า ท่าน นี้ ดี จริง ดัง นี้ เจ้า พระยา สีห์ สู่จักร ก็ แจ้ง ความ ตาม จริง แล้ว ขอ โทษ ที่ ตนได้ ล่วง เกิน เพราะ ที่ พูด ท้า ทาย กันไว้ เจ้า พระยา ราช วังสัน เห็น ว่า เจ้า พระยา สีห์ สู่จักร เปน คน เชี่ยว ชาญ ใน เวทมนต์ แล มี ลักษณ กล้า แขง เห็น ว่า จะ มี บุญ ต่อไป ข้าง น่า ก็ เลย ยก ธิดา ของ ตนให้

วัน หนึ่ง เจ้า พระยา สี่ห์ สู่จักร เข้าไป เฝ้า พบ เจ้า พระยา วิชา เยน ซึ่ง เปน คน ชาติ ฝรั่ง เศษ เข้า มา สวามิภักดิ รับ ราชการ อยู่ แล พระ นารายน์ โปรด ปราน มาก พอ เจ้า พระยา วิชา เยน ก้ม ลง กราบ ถวาย บังคม เจ้า พระยา สี่ห์ สู่จักร ก็ แกล้ง เหยียด เท้าไป ถูก ศีร์ษะ เจ้า พระยา วิชา เยน พระ นารายน์ ทอด พระ เนตร เห็น จึ่ง มี รับ สั่ง ว่า อ้าย คน นี้ มัน เปน เด็ก ไม่ รู้ เดียงสา อย่า ถือ โทษ แก่ มัน เลย เจ้า พระยา วิชา เยน ก็ ทูล ให้ อภัย มิได้ ยก โทษ ประการ ใด

เจ้า พระยา สี่ห์ สู่จักร นี้ ชำนาญ ใน การ ขี่ ช้าง ขี่ ม้า ยิ่ง กว่า ผู้ อื่น ช้าง ม้า ที่ใคร ๆ ฝึก หัด ทรมานไม่ ได้ เจ้า พระยา สี่ห์ สู่จักร ฝึก หัด ทรมาน ได้ ทั้ง สิ้น

วัน หนึ่ง พระ นารายน์ เสด็จ ประพาศ ป่า ด้วย ข้า ราชการ ทั้งปวง เจ้า พระยา สี่ห์ สู่จักร ขี่ ม้า พยศ นำ น่า พอไป ถึง พระ ปรางค์ (วัด มหาธาตุ) ก็ เกิด ลม พยุห์ ใหญ่ ม้า เจ้า พระยา สี่ห์ สู่จักร ตกใจ กระ โดด ข้าม กำแพง แก้ว สูง ประมาณ ๒ ศอกไป พระ นารายน์ ทอด พระ เนตร เห็น ดัง นั้น ก็ ทรง พระ ปริ วิตก กลัว จะ เปน อัน ตราย จึ่ง รับ สั่งให้ อำมาตย์ คน หนึ่ง ไป ดู อำมาตย์ ผู้ นั้นไป่ ดู เห็น เจ้า พระยา สี่ห์ สู่จักร มิได้ เปน อันตราย ก็ กลับ มา กราบ ทูล แก่ พระ นารายน์ ๆ จึ่ง รับ สั่งให้ ไป บอกให้ มา ขึ้น ช้าง กับ พระองค์ เจ้า พระยา สี่ห์ สู่จักร ก็ให้ กราบ ทูล ว่าจะ ฝึก หัด ม้า ตัว นี้ ให้ เรียบ ร้อย แล้ว ขี่ ขับ ข้าม กำแพง กลับไป จึงได้ ดัง นี้ แล้ว เจ้า พระยา สี่ห์ สู่จักร ก็ควบ ขับให้ ม้า นั้น โดด ข้าม กำแพง ออกไป อย่าง เดิม มิได้ เปน อันตราย ครั้น พระ นารายน์ เสด็จ ประพาศ ป่า แล้ว ก็ เสด็จ กลับ

ยัง พระ นคร

ต่อ มา พระ นารายน์ ทรง พระ ดำริห์ ว่า กุม มา มัง เจ้า เมือง เชียงใหม่ มี ราช บุตร องค์ ๑ ชื่อ ว่า โภ ริ สังส่า ๆ เปน คน กล้า หาญ ใน การ ทำ สงคราม ชำนาญ ใน การ ขี่ ช้าง ขี่ ม้า เปน ต้น ประชา ชน สรรเสิญ ว่า เปน คน มี บุญ มาก กับได้ ทรง ทราบ ว่า พระเจ้า เชียงใหม่ มี พระ พุทธ รูป วิเศษ ๓ พระองค์ ตาม ตำนาน พระ พุทธ รูป ๓ พระองค์ นั้น กล่าวไว้ ดังนี้ คือ

เมื่อ สมเด็จ พระ ผู้ มี พระ ภาคย์ เสด็จ ดับ ขันธ์ ปริ นิพพาน ล่วง ไป แล้ว พระมหาอุปคุต เถร เจ้าได้ มาที่ เมืองเชียงใหม่ ดำริห์ จักใคร่ สร้าง พระพุทธ รูป พระองค์ ๑ จึ่ง ตั้ง พิธีบวงสรวง เชื้อเชิญเทวดา แล พระยานาคทั้งปวงมาแล้ว ขอให้ เทวดา แล นาค ที่ มี อายุ ยืน ทัน พระ พุทธ องค์ นฤมิตร พระรูป สมเด็จ พระ ผู้ มี พระ ภาคย์ ครั้น เทวดา แล นาค นฤมิตรให้ ดู แล้ว พระ ผู้ เป็น เจ้า ก็ เอา นวโลห ทั้งปวง มา หล่อ เปน พระ พุทธ รูป เทวดา แล นาค ก็ ช่วย กัน ทำให้ มี พระรูป ละม้าย เหมือน พระ ผู้ มี พระ ภาคย์ ยัง ทรง พระ ชนม์ อยู่

อีก พระองค์ ๑ ตาม ตำนาน กล่าว ว่า พระเจ้า เชียงใหม่ ให้ หล่อ ขึ้น แล้ว เอา แก้ว มณี มี อานุภาพ มาก ฝัง เปน พระเนตร ถวาย พระ นาม ว่า พระ พุทธสิหิงค์ ด้วย อำนาจ แก้ว มณี วิเศษ ที่ ฝัง เปน พระเนตร นั้น พระ พุทธสิหิงค์ จึ่ง ทำ ปาฏิหาร เหาะ เหิร เดิน อากาศได้

อีก พระองค์ ๑ ตาม ตำนาน กล่าว ว่า พระเจ้า เชียงใหม่ ให้แกะ เปน พระ นาค ปรก ด้วยไม้ จันทน์ แดง ทั้ง แท่ง

พระ นารายน์ ได้ ทรง ทราบ เกียรติยศ ของ โภริสังส่า แล พระพุทธ ปฏิมากร ทั้ง ๓ พระองค์ ดัง กล่าว มานี้ ก็ มี พระราช ประสงค์ จะใคร่ ทำ

สงคราม แล จะไคร่ ได้ พระพุทธ ปฏิมากรณ์ มา ไว้ สักการบูชา จึ่งให้จัด ทัพ บก ทัพ เรือ ขบวน ทัพ บก นั้น ดังนี้ คือ ให้ราชภัฏ กับ หลวง เดช คุม พล ทหาร เดิน เท้า ๒๐,๐๐๐ ให้พระ ศรีศร พาด กับ พระ พิพัฒน์ คุม พล ทหาร โล่ ๒๐,๐๐๐ ให้จันทราชา กับ หลวง สิทธิ คุม พล ทหาร ธนู หน้าไม้ ๒๐,๐๐๐ ให้หลวง จักร กับ หลวง ฤทธิ์ คุม พล ทหาร ราบ ๒๐,๐๐๐ รวม จำนวน พล ๘๐,๐๐๐ ให้พระยา โกษา เปน แม่ ทัพใหญ่

แล้วให้จัด กอง ทัพ ช้าง มี จำนวน พล ๓๐๐๐ ให้ขุน พิพัฒน์ คุม พล กอง ๑ ขุน นรินทร์ กอง ๑ พระ มนตรี กอง ๑ ราชามาตย์ กอง ๑ ราชาบาล กอง ๑ พระพิเรนทรเทพ กอง ๑ พระอินทรเทพ กอง ๑ ขุนสัสดี กอง ๑ ราช มนู กอง ๑ ทิพ เสนา กอง ๑ มหา มนตรี กอง ๑ ราชวรินทร์ กอง ๑ อินทรเดช กอง ๑ ขบวน ช้าง เหล่านี้ แบ่ง เปน ช้าง ที่ สำหรับ ทำ ยุทธหัตถี ๑๐๐ ช้าง สรวม เกราะ ตลอด กาย ช้าง ตัว หนึ่ง ๆ มี หอก ผูก ผ้าแดง ๒ เล่ม มี ปืนใหญ่ หัน ปลาย ออก ข้าง ขวา ๑ บอก ข้าง ซ้าย ๑ บอก มี นาย ทหาร แล พล ทหาร สรวม เกราะโพก ผ้า ถือ อาวุธ ประจำ ทั่ว ทุก ตัว คน ขึ้น ขี่ ทั้ง คอ แล กลาง แล ท้าย ช้าง ให้พระยา ราชภัฏ เปน แม่ ทัพใหญ่ แล้วให้จัด ช้าง ทรง มี นาม ว่า พระ บรม รัตนากาศ มี ช้าง บริวาร ๑๓๐๐ ช้าง

แล้วให้จัด พล ม้า มี จำนวน ๘๐,๐๐๐ แยก เปน ๘ กอง ให้ราช สงกรานต์ ถือ พล กอง ๑ สุธรรมา กอง ๑ พระยา มหา เสนา กอง ๑ พระยา พิไชย กอง ๑ พระ พิพัฒน์ กอง ๑ หมื่น พรหม กอง ๑ หมื่น วาสุเทพ กอง ๑ ม้า ตัว หนึ่ง ตัว หนึ่ง มี พล ทหาร ถือ ทวน ๒ เล่ม ง้าว ๑ เล่ม มีด คร่ำ เงิน ๒ เล่ม ให้พระยา อภัย ราชา เปน แม่ ทัพใหญ่

แล้วให้จัด ขบวน ทัพ เรือ ดังนี้ คือ เรือพระ ที่ นั่ง ๒ ลำ ชื่อ ครุธ พาหะ ลำ ๑ สุวรรณ หงษ ลำ ๑ เรือ ครุธ พาหะ นั้น มี รูป ครุธ ปักเสวตร ฉัตร ๔ คัน มี เครื่อง สูง บริบูรณ์ ให้ ราชามาตย์ ๑ ราชาบาล ๑ ทิพเสนา ๑ วิสูตรโยธามาตย์ ๑ แต่งตัว ถือพระแสง ประดับพลอย เปน องครักษ

เรือ สุวรรณ หงษ นั้น เขียน ลาย รดน้ำ เปน รูป หงษ ปัก ธง แดง มี รูป หณุมาน ให้ วิเสฐีนาวา กับ วิทินา บัจจะ เปน นาย ท้าย ซ้าย ขวา ให้ ราช เสนหา กับ ราชา สนิท เต้น รำ ประจำ เรือ เรือ พระ ที่ นั่ง เหล่านี้ เจ้าพนักงาน จัด ฝี พาย เรียบ ร้อย มิได้ ลัก ลั่น ที่ จะ พัก จะ พาย ก็ พร้อม ๆ กัน มิได้ ขัด จังหวะ พระ มหา เทพ ตำรวจ น่า ถือ พระ แสง ประดับ พลอย คุม พวก ตำรวจ ประจำ เรือ ราช ทิพ สำหรับ นำ น่า เรือ พระ ที่ นั่ง มหา มนตรี ตำรวจ ขวา ถือ พระ แสง ประดับ พลอย คุม พวก ตำรวจ ประจำ เรือ อลงกฎ นาวา แซง ขวา เรือ พระ ที่ นั่ง ราชสุรินทร ตำรวจ ซ้าย ถือ พระ แสง ประดับ พลอย คุม พวก ตำรวจ ประจำ เรือไชย รัตน์ แซง ซ้าย เรือ พระ ที่ นั่ง อภัยสุรินทร์ ตำรวจ หลัง ถือ พระ แสง ประดับ พลอย คุม พวก ตำรวจ ประจำ เรือ สุกกาญจน พิมาน สำหรับ ตาม เรือ พระ ที่ นั่ง

ราย ชื่อ เรือ ที่ ตาม เสด็จ นั้น ดังนี้ คือ

เรือ สุรสีห์ พิมาน ฝ่าย ขวา เรือ พิมานไชย ราช ฝ่าย ซ้าย เรือ บัลลังก์ รัตน์ ฝ่าย ขวา เรือไชย สวัสดิ์ ฝ่าย ซ้าย เรือไชย รัตน พิมาน ฝ่าย ขวา เรือ นาคไชย ฝ่าย ซ้าย เรือ นาค วาสุกรี ฝ่าย ขวา เรือ สีหนาท ฝ่าย ซ้าย เรือ สีหาสน นาวา ฝ่าย ขวา เรือ มงคล มหรรณพ ฝ่าย ซ้าย เรือ มังกร บรรพต ฝ่าย ขวา เรือ นรสีห์ วิสุทธ์ ฝ่าย ซ้าย เรือ

เสื่อ สินธุ ฝ่าย ขวา เรือ นรสิงห์ ฝ่าย ซ้าย เรือ โตมหรณพ ฝ่าย ขวา เรือ โต สรสินธุ ฝ่าย ซ้าย เรือ สุวรรณ หงษ ฝ่าย ขวา เรือ กาญจน รัตน์ ฝ่าย ซ้าย เรือ นพเชต ฝ่าย ขวา เรือ สารพิมาน ฝ่าย ซ้าย เรือ เอกไชย ฝ่าย ขวา เรือ เหล่า นี้ มี ศีร์ษะ แล ท้าย เปน รูป ราชสีห์ รูป นรสิงห์ รูป ช้าง รูป ม้า รูป นาค เปน ต้น ล้วน ลง รัก ปิด ทอง ประดับ กระจก งด งาม มี เสวตร ฉัตร ๙ ชั้น บ้าง ๗ ชั้น บ้าง พร้อม ด้วย เครื่อง สูง ทั้งปวง

แล้วให้ จัด เรือ รบ สำหรับ นำ ทัพ หลวง ดัง นี้

ให้ โยธา สุรสาตร์ กับ โยธา สุรสีห์ องครักษ ถือ พระ แสง ทอง คุม พล ทหาร สรวม เสื้อ สักลาด เขียว ขลิบ ทอง พร้อม ด้วย ศาสตรา วุธ ๒๐๐ คน กอง ๑

ให้ โยธา นรยุทธ์ กับโยธา นรนยังค์ องครักษ ถือ พระ แสง ทอง คุม พล ทหาร สรวม เสื้อ สักลาด เหลือง ขลิบ เงิน พร้อม ด้วย เครื่อง ศาสตรา วุธ ๒๐๐๐ คน กอง ๑

ให้ โยธา สังหัง องครักษ ถือ พระ แสง ประดับ พลอย คุม พล ทหาร สรวม เสื้อ สักลาด สี ม่วง ขลิบ เงิน พร้อม ด้วย เครื่อง อาวุธ ๒๐๐๐ คน กอง ๑

แล้วให้ จัด เรือ รบ สำหรับ ตาม ทัพ หลวง ดัง นี้

ให้ศรี โยธา รักษ กับ สิทธิโยธา หัง องครักษ ถือ พระ แสง ทอง คุม พล ทหาร สรวม เสื้อ สักลาด แดง ขลิบ ทอง พร้อม ด้วย เครื่อง ศาสตรา วุธ ๒๐๐๐ คน กอง ๑

ให้ สุรสิงห์ กับ กรีธาชุช องครักษ ถือ พระ แสง ทอง คุม พล ทหาร สรวม เสื้อ สักลาด ดำ ขลิบ เงิน ถือ ธนู ๒๐๐๐ คน กอง ๑

ให้ สุตเทศ วิกายไชยกรรม กับ ทารสรติ องครักษ ถือ พระ แสง ทอง คุม พล ทหาร สรวม เสื้อ สักลาด สี น้ำ เงิน ขลิบ เงิน ถือ ง้าว ๒๐๐๐ คน กอง ๑

ให้ สิทธิ กับ ฤทธิ องครักษ ถือ พระ แสง ทอง คุม พล ทหาร สรวม เสื้อ สักลาด สี ไข่กา ขลิบ เงิน ถือ ทวน ๒๐๐๐ คน กอง ๑

นายทัพ นายกอง ซึ่ง ประจำ เรือรบ นำ เสด็จ แล ตาม เสด็จ เหล่า นี้ แต่ง ตัว เต็ม ยศ ทั้ง สิ้น เรือ รบ ลำ หนึ่ง ลำ หนึ่ง ปัก ธง สี ต่าง ๆ อย่าง สี เสื้อ พล ทหาร ลำ ละ ๓ คัน ๆ มี ปืนใหญ่ ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิด เล็ก ๒ บอก ทุก ลำ

ให้ อรรค นิไสย แต่ง ตัว ถือ พระ แสง ประดับ พลอย ประจำ กอง เรือ รบ ล่วง น่า คุม พล ทหาร สรวม เสื้อ สักลาด สี จำปา ถือ โล่ ๒๐๐๐ คน ใน เรือ นั้น ปัก ธง สี จำปา ๓ คัน มี ปืนใหญ่ ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิด เล็ก ๒ บอก

ให้ สิทธิ แล เดช แต่ง ตัว เปน แม่ ทัพ คุม เรือ รบ ปัก ธง แพร เหลือง ลำ ละ ๓ คัน ๆ ๑๐๐๐ ลำ มี ปืนใหญ่ ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิด เล็ก ๒ บอก ทุก ๆ ลำ บรรจุ ทหาร ถือ หอกใบ เข้า คร่ำ เงิน แล ทอง เปน ทัพ หลัง

ให้ พระยา ชนัง ถือ พระ แสง สำฤทธิ์ เปน แม่ ทัพ น่า คุม เรือ ราชสีห์ ปัก ธง สี ตา กุ้ง ๓ คัน มี ปืนใหญ่ ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิด เล็ก ๒ บอก บรรจุ ทหาร ถือ เครื่อง ศาสตรา วุธ เปน อัน มาก

ให้พระยาธิเบศร์จักรพรรดิแต่งตัวถือพระแสงโมราเปนแม่ทัพใหญ่ ทัพหลัง คุมเรือคชสีห์ปักธงสีมันกุ้ง ๓ คัน มีปืนใหญ่ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิดเล็ก ๒ บอก บรรจุทหารถือเครื่องสาตราวุธเปนอันมาก

ให้เจ้าพระยาพระคลังกับเจ้าพระยากลาโหมแต่งตัวถือพระแสงโมราคุมเรือไชยเพ็ชร์กับเรือมีรูปลายรดน้ำปักธงแดงสีมันกุ้ง ๗ คัน

แลบันดาข้าราชการทุกกรมทุกกระทรวงที่ตามเสด็จนั้น ล้วนแต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ เมื่อจัดกระบวนดังกล่าวมานี้สำเร็จแล้ว ให้จัดเรือบรรทุกกระสุนดินดำเรือบรรทุกเครื่องสาตราวุธแลสะเบียงอาหาร ที่สุดจนกระทั่งเรือสำหรับบรรทุกศพพร้อมทุกประการ เมื่อพระนารายน์ให้จัดทัพบกทัพเรือเสร็จแล้ว ครั้นได้มหาพิไชยฤกษ์ก็ให้ลั่นฆ้องไชยสามลาเคลื่อนพยุหยาตราพร้อมทั้งทัพบกทัพเรือมีจำนวนพลถึง ๒๕๐๐๐๐ เดิมไปในทางน้ำแลทางบก เสด็จยกออกจากกรุงศรีอยุทธยา

เมื่อพระนารายน์ยกพลออกจากกรุงศรีอยุทธยานั้น เสด็จประทับแรมตามระยะทางโดยลำดับเมืองแลตำบลดังนี้ คือ

(๑) เมืองวิเศษไชยชาญ ๒ เมืองลพบุรี ๓ เมืองนครสวรรค์ ๔ เมืองพิศณุโลก ๕ เมืองพิจิตร ๖ เมืองสรรคบุรี ๗ เมืองศุโขไทย ๘ เมืองสวรรคโลก ๙ เมืองพิไชย ๑๐ เมืองพิจิตรพากา ๑๑ เมืองสิงคบุรี ๑๒ เมืองอินทบุรี ๑๓ เมืองพรหมบุรี ๑๔ เมืองไชยนาท ๑๕ เมืองมโนรมย์ ๑๖ เมืองทุ่งยั้ง ๑๗ เมืองวังโพ ๑๘ เมืองลับแล ๑๙ เมืองนครสัง ๒๐ เมืองนครไทย ๒๑ เมืองตุกลงบุรี ๒๒ เมืองแปบ ๒๓ เมืองเถ ๒๔ เมืองสระกำ ๒๕ เมืองพาด ๒๖ เมืองวัดบุตร

๒๗ เมืองเชียงเงิน ๒๘ เมืองเชียงทอง ๒๙ เมืองระแหง ๓๐ เมืองอุไทยธานี ๓๑ เมืองเถิน ๓๒ เมืองสครเต็ม ๓๓ เมืองแพร่ ๓๔ เมืองระแวก รวม ๒๕ ราตรี ถึงตำบลบ้านวังฉินแขวงเมืองเชียงใหม่ จึงรับสั่งให้ตั้งค่ายหลวงลงที่ตำบลบ้านวังฉิน แล้วให้ทำพิธีตัดไม้ข่มนามเสร็จแล้ว ครั้นได้มหาพิไชยฤกษ์ จึงให้เจ้าพระยาราชวังสันเปนแม่ทัพ ให้พระยาสีหราชเดโชกับเจ้าพระยาโกษาธิบดีเปนปีกซ้ายปีกขวา แล้วเสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ทราบว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยายกกองทัพมาดังนั้น ก็จัดขบวนทัพใหญ่ยกออกมาตั้งรับนอกพระนคร ครั้น ๒ ทัพประทะกันแล้วได้รบพุ่งกันเปนสามารถ พลปืนต่อปืนก็เข้ารบกัน พลช้างต่อช้าง พลม้าต่อม้า พลทวนต่อทวน พลดาบต่อดาบ ก็เข้ารบกัน ควันปืนกลุ้มตระหลบไปทั้งอากาศไม่เห็นแสงตวัน ผู้คนทั้งสองฝ่ายล้มตายลงเปนอันมาก

ขณะนั้นพระยาสีหราชเดโชก็ขี่ม้ารำทวนออกน่าทัพ แล้วร้องประกาศไปว่าเราชื่อพระยาสีหราชเดโช ใครมีฝีมือดีจงออกมารบกับเรา พวกลาวก็พากันนิ่งอยู่สิ้นมิได้มีใครขันสู้ พระยาสีหราชเดโชเห็นลาวนิ่งอยู่ไม่ออกมาสู้รบดังนั้น จึงถือดาบขึ้นหลังม้ากลั้นใจหายตัวควบไปควบมาให้ลาวแลเห็นแต่ดาบ กับได้ยินแต่เสียงมิได้เห็นตัว พวกลาวเห็นดังนั้นก็สดุ้งตกใจกลัวพากันแตกหนีไม่เปนขบวน พระเจ้าเชียงใหม่ก็ให้รวบรวมผู้คนที่แตกกระจัดกระจายได้แล้ว ก็ล่าทัพกลับเข้าพระนคร ให้ปิดประตูลงเขื่อนแน่นหนา ขับพลขึ้นรักษาน่าที่เชิงเทินเปนสามารถ

ให้ขั้วทรายหลอมตะกั่วเคี่ยวชันน้ำมันยาง สำหรับเทสาดเมื่อข้าศึกเข้าตีปล้นกำแพง ฝ่ายนายทัพนายกองข้างกรุงศรีอยุทธยาเห็นลาวแตกกระจัดกระจายไปดังนั้น ก็ขับพลเข้าล้อมเมืองไว้ทั้ง ๔ ด้าน

ตกเวลากลางคืนพวกลาวพากันตีฆ้องขานยาม เสียงฆ้องได้ยินไปถึงพระกรรณพระนารายน์ ๆ จึ่งตรัสถามเจ้าพระยาโกษาธิบดีว่า เสียงฆ้องที่ไหน เจ้าพระยาโกษาธิบดีจึ่งกราบทูลว่า เสียงฆ้องขานยามในเมืองเชียงใหม่ พระนารายน์จึ่งตรัสว่า เหตุใดพวกเจ้าจึ่งตั้งค่ายใกล้ชิดกับเมืองเชียงใหม่ดังนี้เล่า เจ้าพระยาโกษาธิบดีกราบทูลว่า ระยะทางตั้งแต่เมืองเชียงใหม่มาถึงค่ายหลวงนี้ห่างกันถึงโยชน์ ๑ พระนารายน์จึ่งรับสั่งให้ไปวัดชัณสูตร์ดูก็ห่างโยชน์ ๑ จริงดังเจ้าพระยาโกษาธิบดีกราบทูล จึ่งรับสั่งว่า ทางไกลกันถึงโยชน์ ๑ เหตุใดจึ่งได้ยินเสียงฆ้องยามดังนี้เล่า เจ้าพระยาโกษาธิบดีกราบทูลว่า ซึ่งได้ยินเสียงฆ้องขานยามดังนี้ เปนนิมิตรดีที่พระองค์จะตีได้เมืองเชียงใหม่ แลฆ้องนั้นจะมาสู่โพธิสมภารของพระองค์ ได้ทรงฟังก็ทรงยินดีเปนอันมาก จึ่งรับสั่งว่าใครจะอาสาไปเอาฆ้องนั้นได้บ้าง ในขณะนั้นพวกที่ทำผิดล่วงพระราชกำหนดกฎหมายต้องโทษจำขังอยู่ ๒๐ คน จึ่งรับอาสาทำทัณฑ์บนถวายว่าจะไปเอาฆ้องมาถวายให้ได้ ถ้าไม่ได้ให้ประหารชีวิตรเสีย พระนารายน์ก็โปรดให้นักโทษทั้ง ๒๐ คนนั้นพ้นโทษ นักโทษทั้ง ๒๐ คนนั้นก็เตรียมเครื่องสาตราวุธครบมือแล้ว พากันไปถึงกำแพงเมืองเชียงใหม่เศกเวทมนต์สกดพวกรักษาน่าที่เชิงเทินแล้ว ลอบเข้าไปลักเอาฆ้องใหญ่นั้นได้ นำมาถวายพระนารายน์ ๆ ก็ให้ปูนบำเหน็จ

รางวัลแก่นักโทษทั้ง ๒๐ คนเปนอันมาก แล้วรับสั่งให้ตั้งรักษ์ป้อมทองน้อย นั้นเปนอันดี

อยู่มา ๒-๓ วันพระนารายน์ไม่เห็นกองทัพเชียงใหม่ยกออกมารบ จึ่งรับสั่งปฤกษากับข้าราชการทั้งปวงว่า บัดนี้พวกเชียงใหม่ตั้งรักษาเมืองมั่นไว้มิได้ยกทัพออกมารบให้เห็นแพ้แลชนะ แลไม่นำเครื่องบรรณาการมาถวายตามธรรมเนียม ท่านทั้งปวงจะคิดประการใด ข้าราชการทั้งปวงจึ่งกราบทูลว่า ควรจะมีพระราชสาส์นเข้าไปถึงพระเจ้าเชียงใหม่ ให้ออกมารบกันตามธรรมเนียม มิฉนั้นให้ออกมาอ่อนน้อมเสียโดยดี พระนารายน์ก็ทรงเห็นชอบด้วย จึ่งให้อาลักษณจาฤกพระราชสาส์นมีใจความว่า

พระราชโองการ มาณพระบัณฑูร สุรสิงหนาท ราโชวาท อมรฤทธิ มโหฬาราดิเรก อเนกบุญญาธิบดินทร หริหรินทรธาดา อดุลยคุณาธิบดี ศรีโลกเชษฐ์ ธิเบศวรดิลก ศรีประทุมสุริยวงษ์ องค์เอกาทศรฐ จักรพรรดิราชา ชยันตมหาสมมติวงษ์ พระเจ้ากรุงเทพมหานคร บวรทวาราวดีศรีอยุทธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานี บุรีรมยราช ประสาสน์สุนทรธรรมแถลง มาถึงพระเจ้าเชียงใหม่ ด้วยเรายกพยุหโยธามาครั้งนี้ มิได้มีจิตรยินดีที่จะชิงเอาราชสมบัติบ้านเมืองแก้วแหวนเงินทองผู้คนช้างม้าของท่านโดยโลภเจตนา เรามีจิตรศรัทธาเลื่อมใส จะใคร่เชิญพระพุทธปฏิมากร พระพุทธสิหิงค์กับพระพุทธปฏิมากรซึ่งแกะด้วยไม้จันทน์แดงทั้ง ๒ พระองค์ ขอให้พระเจ้าเชียงใหม่ส่งพระปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์นั้นออกไป เมือง

เชียงใหม่กับกรุงศรีอยุทธยาก็จะได้เปนทองแผ่นเดียวกัน มิฉนั้นให้พระเจ้าเชียงใหม่ยกพลโยธาหาญ ออกไปทำยุทธนาการตามราชประเพณี โดยวิธียุทธสงครามช้างม้าหรือขบวนยุทธอย่างไรก็ตามที ครั้นให้จาฤกพระราชสาส์นแล้ว ก็ให้ทูตนำไปถวายพระเจ้าเชียงใหม่ ๆ จึงให้อาลักษณจาฤกพระราชสาส์นตอบ มีใจความว่า มหามหิศรราชภูมิบาล สุรสุรินทร ปรมินทราทิตย ขัตยมหาสาล ผู้ผ่านพิภพเชียงใหม่ ถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา ด้วยพระไอยกาเราได้ผ่านพิภพศรีสัตนาคนหุต พระบิดาเราก็ได้ผ่านพิภพจันทบุรี ตัวเรานี้ก็ได้ผ่านพิภพเชียงใหม่ พระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์นี้ไซ้ ได้ด้วยบุญบารมีของเรา ๆ ก็มีจิตรเลื่อมใสทำสักการบูชาอยู่เปนนิตย์ ซึ่งพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยายกพยุหโยธามาทำสงคราม ให้ได้ความเดือดร้อนแก่สมณะชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร เพื่อจะใคร่ได้พระปฏิมากรนั้นเราไม่ยอมให้แล้ว เรายอมถวายชีวิตรแก่พระปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ เมื่อจาฤกเสร็จแล้วให้ทูตนำไปถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา พระนารายน์ทรงทราบราชสาส์นของพระเจ้าเชียงใหม่ดังนั้นจึงทรงจาฤกพระราชสาส์นด้วยพระองค์เองมีใจความว่า กิจของสมณะชีพราหมณก็คือพยายามตั้งหน้ารักษาศีลเจริญภาวนา กิจของพระมหากระษัตริย์ก็มีการทำสงครามเปนราชประเพณี ซึ่งพระเจ้าเชียงใหม่จะมานั่งงอมืองอเท้าอยู่ฉนี้ ดูกิริยาเหมือนสัตรีมีชาติอันขลาด ถ้าไม่ยอมให้พระปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์แล้ว จงรักษาพระนครไว้ให้มั่นคง เราจะเข้าปล้นหักเอาให้ได้ ทรงจาฤกแล้วให้ทูตเชียงใหม่นำไปถวายเจ้า

นายของตน พระเจ้าเชียงใหม่ก็มิได้ตอบประการใด เปนแต่ให้รักษาพระนครมั่นไว้

พระยาสีหราชเดโชจึงทูลรับอาสาว่าจะตีเมืองเชียงใหม่ให้ได้ แล้วพระยาสีหราชเดโชจึงขึ้นม้าถือทวนนำหน้าพาทหารทั้งปวงเข้าไปใกล้กำแพงเมืองเชียงใหม่แล้วร้องด้วยเสียงอันดังว่า กูชื่อพระยาสีหราชเดโช เปนทหารเสือของพระนารายน์ ใครมีฝีมือดีจงออกมารบกับกู แล้วพระยาสีหราชเดโชก็ขับพลเข้าประชิดกำแพงเมือง พวกพลทหารลาวที่รักษาน่าที่เชิงเทิน ก็พุ่งสาตราวุธแหลนหลาวระดมปืนลงมาดังห่าฝน เทสาตตะกั่วทรายชันน้ำมันยางอันชั่วเคี่ยวไว้ลงมาเปนอันมาก พลทหารไทยก็มิได้ย่อท้อถอยหลัง พากันเข้าขุดทำลายกำแพงเมืองเปนสามารถ พระยาสีหราชเดโชก็ถือดาบปีนกำแพงเมืองเข้าไปได้ ไล่ฆ่าฟันพวกรักษาน่าที่เชิงเทินแตกกระจัดกระจาย พลทหารก็ทำลายกำแพงเข้าเมืองได้ ไล่ฆ่าฟันทหารลาวล้มตายเปนอันมาก พระโพธิสารเจ้าเมืองเชียงใหม่ถูกอาวุธพิราไลยในที่รบ พวกทหารไทยจับได้นางทิพลีลามเหษีพระเจ้าเชียงใหม่ กับเจ้าวงษ์โอรสพระเจ้าเชียงใหม่ แลพยริลังสาอำมาตย์ แลขุนนางข้าราชการทั้งปวงได้เปนอันมาก เก็บริบแก้วแหวนเงินทองได้เปนอันมากแล้วนำมาถวายพระนารายน์ ครั้นพระนารายน์มีไชยชนะได้เมืองเชียงใหม่แล้ว จึงให้เชิญพระพุทธสิหิงค์กับพระแก่นจันทน์แดงมาประดิษฐานที่พลับพลา ให้มีการมโหรศพสมโภชเปนอันมาก แล้วตรัสถามพระยาแสนหลวงอำมาตย์ของพระเจ้าเชียงใหม่ว่า เราได้ทราบข่าวว่า พระพุทธสิหิงค์นี้มีอานุภาพเหาะเหิร

เหิรอากาศได้จริงหรือ พระยาแสนหลวงกราบทูลว่า แต่เดิมเมื่อพระพุทธสิหิงค์ยังประดิษฐานอยู่ที่เมืองปาตลีบุตรนั้นเหาะเหิรเดิรอากาศได้จริง แต่มีคนทุจริตมาควักเอาแก้วมณีที่ฝังเปนพระเนตรไปเสีย แต่นั้นมาพระพุทธสิหิงค์ก็เหาะเหิรเดิรอากาศไม่ได้ ต่อมาเจ้าเมืองสรรคบุรีเชิญไปจากเมืองปาตลีบุตร ไปประดิษฐานที่เมืองสรรคบุรี ต่อนั้นไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองล้านช้าง ต่อนั้นไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองจันทบุรี แล้วมาประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงใหม่นี้

เมื่อพระนารายน์จะเสด็จกลับจากเมืองเชียงใหม่ จึงตั้งเจ้าวงษ์ซึ่งเปนโอรสพระเจ้าโพธิสารเปนพระเจ้าเชียงใหม่ พระมเหษีแลขุนนางข้าราชการทั้งปวงนั้น ก็ให้คงอยู่เมืองเชียงใหม่ตามเดิม แล้วให้เชิญพระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ลงประดิษฐานณเรือเอกไชย เสด็จยกทัพกลับยังพระนครศรีอยุทธยา เมื่อเรือเอกไชยมาถึงพระฉนวนน้ำแล้ว ทรงประกาศให้ขุนนางข้าราชการแลราษฎรทั้งปวงเล่นมโหรศพสักการบูชา หนทางที่จะเชิญพระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ขึ้นนั้นก็ให้โปรยทรายปักราชวัตรผูกต้นมะพร้าวต้นกล้วยต้นอ้อยเปนต้น แล้วเชิญพระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ขึ้นประดิษฐานบนพระยานมาศ กั้นพระกลดขลิบทอง ๔ คัน เสวตรฉัตร ๔ คัน เชิญไปประดิษฐานไว้ที่หอพระในพระราชวัง แล้วให้ทำการสมโภชเปนอันมาก ในขณะนั้นพระพุทธสิหิงค์ก็ทำปาฏิหารต่าง ๆ แลฆ้องไชยซึ่งได้มาแต่เมืองเชียงใหม่นั้น พระนารายน์ก็ให้นำไปไว้สำหรับตีขานยามในพระราชวัง พวกเมืองเชียงใหม่ซึ่งลงมากับขบวนทัพหลวงนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้

กลับคืนไปยังเมืองเชียงใหม่ทั้งสิ้น แต่นั้นมาเจ้าเมืองเชียงใหม่ก็นำเครื่องบรรณาการมาถวายเปนนิตย์มิได้ขาด

แลพระนารายน์นั้นได้ทรงศึกษาวิทยาคมในสำนักพระอาจารย์พรหม ๆ นั้นมีอายุมากเปนผู้เฒ่าใบหูทั้ง ๒ ข้างยานถึงบ่า เปนผู้ชำนาญในทางเวทมนต์มีอานุภาพเหาะเหิรเดิรอากาศได้ เพราะฉนั้นพระนารายน์จึงมีบุญญาภินิหารแลอิทธิฤทธิมาก วัน ๑ เสด็จทรงเรือพระที่นั่งเอกไชยในเวลาน้ำขึ้น รับสั่งว่าให้น้ำลดแล้วทรงพระแสงพื้นลง น้ำก็ลดลงตามพระราชประสงค์ ครั้นน้ำลดลงแล้ว จึงรับสั่งให้น้ำขึ้นแล้วทรงพระแสงพื้นลงอีก น้ำก็ขึ้นตามพระราชประสงค์ พระนารายน์มีพระราชประสงค์อย่างไรก็เปนไปตามทั้งสิ้น พระเกียรติยศของพระนารายน์นั้นแผ่ไปทั่วทุกทิศ มีชาวต่างประเทศ เมืองแขกอรวง เมืองโคร์ส้าน ฝรั่งเมืองฝรั่งเศส นำเครื่องบรรณาการดอกไม้เงินทองมาถวายขอเปนพระราชไมตรี เมื่อพระนารายน์เสวยราชย์พระชนม์ได้ ๑๕ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๒๕ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๔๐ พรรษาก็เสด็จสวรรคต พระนารายน์สมภพวันอังคาร

เมื่อพระนารายน์เสด็จสวรรคตแล้ว ข้าราชการทั้งปวงเห็นว่าพระนารายน์ไม่มีพระราชโอรสที่จะสืบพระวงษ์ ปฤกษากันว่าควรจะยกราชสมบัติถวายแก่ใคร พวกที่รู้ประวัติเจ้าพระยาศรีสรศักดิจึงพูดขึ้นว่า พระราชโอรสของพระนารายน์มีอยู่ คือเจ้าพระยาศรีสรศักดิบุตรนางกุสาวดี ที่พระราชทานไปแก่เจ้าพระยาสุรสีห์ ด้วยพระนารายน์ได้ตั้งสัตย์ไว้ว่าจะไม่เลี้ยงโอรสที่เกิดแต่นางนักสนม ครั้น

นางกุสาวดีมีครรภ์ ขึ้นจึงแกล้งยักย้ายถ่ายเทไปเสีย เพราะฉนั้นควร จะยกสมบัติให้แก่เจ้าพระยาศรีสรศักดิ เมื่อปฤกษาเห็นชอบพร้อมกัน ดังนี้แล้วจึงเชิญเจ้าพระยาศรีสรศักดิให้ ขึ้นครองราชสมบัติ แต่เจ้า พระยาศรีสรศักดิไม่รับ ว่าบิดาของเรายังมีอยู่ ท่านทั้งปวงจงเชิญ บิดาของเราขึ้นครองราชสมบัติเถิด ขุนนางข้าราชการทั้งปวงก็เชิญ เจ้าพระยาสุรสีห์ ขึ้นครองราชสมบัติ เจ้าพระยาสุรสีห์มีพระนามเปน ๒ อย่าง ๆ ๑ ว่าสมเด็จพระธาดาธิบดี พระนาม ๑ ว่าพระราเมศวร ๆ ทรงตั้งนางอุปละเทวีเปนพระมเหษีฝ่ายขวา ทรงตั้งพระสุดาเทวีราชธิดา พระนารายน์เปนมเหษีฝ่ายซ้าย พระสุดาเทวีมีพระราชโอรสองค์ ๑ พระนามว่าพระขวัญ ในเวลาที่พระขวัญประสูตร์จากครรภ์พระมารดา นั้น มีเหตุเปนนิมิตรต่าง ๆ เปนต้นว่าแผ่นดินไหว ประชาชนพากัน เลื่องลือว่าผู้มีบุญมาเกิด

แตพระราเมศวรนั้นไม่ใคร่พอพระไทยในทางยศศักดิ์ แม้จะเสด็จ ประพาศที่ใด ๆ ก็ไม่มีขบวนแห่แหน ให้แต่องครักษตามเสด็จเล็กน้อย เท่านั้น พอพระไทยแต่ที่จะบำรุงไพร่บ้านพลเมืองให้อยู่เย็นเปนศุขอย่าง เดียว จึงทรงตั้งเจ้าพระยาศรีสรศักดิ์เปนพระมหาอุปราช ดูแล กิจการบ้านเมืองต่างพระองค์ ในเวลานั้นพระมหาอุปราชถืออาญาสิทธิ สำเร็จราชการบ้านเมืองต่างพระองค์พระราเมศวรทั้งสิ้น พระราเมศวร ให้สร้างวัดขึ้น ๔ วัด คือ วัดบุรบาริมวัด ๑ วัดรัตนาปราสาทวัด ๑ วัดบรมราสัตย์วัด ๑ วัดชังคะยิ่วัด ๑ แล้วให้ปฏิสังขรณ์วัดสุมังคลาราม วัด ๑ เมื่อพระราเมศวรเสวยราชย์พระชนม์ได้ ๕๕ พรรษา อยู่ใน

ราชสมบัติ ๑๔ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๖๙ พรรษาก็เสด็จสวรรคต พระราเมศวรสมภพวันศุกร์

ข้าราชการทั้งปวงจึงเชิญพระมหาอุปราชขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อ ณวัน ๗ ๆ๖ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๖๓ ในวันเมื่อทำการราชาภิเศกนั้นเกิดมหัศจรรย์มีแสงสว่างทั่วไปทั้งพระราชวัง ข้าราชการทั้งปวงถือเอานิมิตรนั้นเปนเหตุ ถวายพระนามว่า พระเจ้าสุริเยนทราธิบดี ภายหลังปรากฏพระนามอีกอย่าง ๑ ว่า นรามรินทร์ พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีมีพระมเหษีทรงพระนามว่า พระพันปีหลวง

ครั้นต่อมาพระขวัญราชโอรสพระราเมศวรมีพระชนม์ได้ ๑๔ ปี คิดร้ายต่อพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี ตั้งซ่องสุมผู้คนไว้เปนอันมาก กิติศัพท์ทราบไปถึงพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี ๆ จึงรับสั่งให้เชิญพระขวัญเข้ามาเฝ้าในพระราชวัง แล้วรับสั่งถามว่า เจ้าตั้งซ่องสุมผู้คนจะคิดร้ายต่อเราจริงหรือ พระขวัญรับว่าการที่ตั้งซ่องสุมผู้คนนั้นจริง แต่ไม่ได้ประสงค์จะทำร้ายต่อพระองค์ ประสงค์จะป้องกันบ้านเมือง พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีทรงพระราชดำริห์เห็นอาการพิรุธ จึงทรงปฤกษากับข้าราชการทั้งปวง ๆ จึงยกบทพระไอยการขึ้นพิพากษาว่า ผู้ที่ตั้งซ่องสุมผู้คนจะประทุษฐร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดินนั้น ชอบให้เอาตัวไปประหารชีวิตรเสีย พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีก็รับสั่งให้เอาตัวพระขวัญไปสำเร็จโทษเสียตามประเพณี

พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีมีพระราชโอรสด้วยพระมเหษีใหญ่ ๓ องค์ องค์ที่ ๑ พระนาม สุรินทกุมาร องค์ที่ ๒ พระนามวรราชกุมาร

องค์ที่ ๓ พระนามว่า อนุชากุมาร ๆ นั้นกล้าหาญดุร้ายมาก วัน ๑ รับสั่งให้พวกมหาดเล็กเด็ก ๆ ด้วยกันว่ายข้ามแม่น้ำ พวกมหาดเล็กเกรงอาญาก็พากันว่ายไป ที่มีกำลังน้อยจมตายบ้างก็มี กิตติศัพท์ทราบถึงพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี ๆ ทรงพระพิโรธ รับสั่งให้เอาอนุชากุมารไปสำเร็จโทษเสียดังเด็กที่จมน้ำตายนั้น

แลพระเจ้าสุริเยนทราธิบดีมีราชบุตรอันเกิดด้วยพระสนมอีก ๓ พระองค์นามว่า เจ้ากุมารอินทร์องค์ ๑ เจ้ากิ่งองค์ ๑ เจ้าติ่งองค์ ๑

ครั้นต่อมาพระเจ้าสุริเยนทราธิบดีให้สร้างมณฑปพระพุทธบาทมียอดสูง ๒๕ ศอก หุ้มทองแดงลงรักปิดทอง แล้วให้สร้างวัดขึ้นที่ตำบลโพธิช้างล้ม ๒ วัด พระราชทานนามว่า พระอารามบรมกระษัตริย์วัด ๑ ทุพิยารามวัด ๑ ให้ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์องค์ ๑ ลงรักปิดทองให้งดงาม พระราชทานนามว่า สุขวัญโพธิเพ็ชร์เจดีย์ แล้วให้เอาโลหะทั้ง ๕ มาสร้างพระปฏิมากรองค์ ๑ สูง ๑๖ ศอก พระราชทานนามว่า สยัมภูทุตกามาลี

ในปีนั้นเจ้าเมืองกาญจนบุรีจับได้ช้างเผือกพังช้าง ๑ ช้างเผือกพลายช้าง ๑ นำมาถวาย จึ่งพระราชทานนามช้างเผือกพังว่า อินทไอยรา พระราชทานนามช้างเผือกพลายว่า บรมจักรบุบผาทันต์

พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีนั้นมีบุญญาภินิหารแลอิทธิฤทธิ ชำนาญในทางเวทมนต์กายสิทธิมาก เวลากลางคืนก็ทรงกำบังพระกายเสด็จประพาสฟังกิจศุขทุกข์ของราษฎร แลทรงตรวจตราโจรผู้ร้ายมิได้ขาด ทรงชุบเลี้ยงคนที่มีเวทมนต์ให้เปนมหาดเล็กใกล้ชิดพระองค์ รับสั่งใช้

ให้กำบังกายออกตรวจโจรผู้ร้ายในราตรี ถ้าทรงทราบว่าใครมีเวทมนต์ดีแล้ว ให้มหาดเล็กลอบไปทำร้ายในเวลาหลับ ผู้ใดไม่เปนอันตรายก็ให้พามาเลี้ยงไว้เปนข้าราชการ ผู้ใดที่โอ่อวดทดลองไม่ได้จริงก็ให้ลงพระราชอาญา พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีนี้ทรงปืนแม่นหาผู้เสมอยากนกกาบินร้องมาในเวลากลางคืนก็ยิงถูก เต่าปลามัจฉาชาติในน้ำแต่พอแลเห็นเงาก็ยิงถูก แลทรงชำนาญในทางโหราศาสตร รู้คำณวนฤกษ์ยามชตาบ้านเมือง ได้ทรงพยากรณ์กาลอนาคตเปนพระราชนิพนธ์ไว้ดังนี้ว่าน้ำในแม่น้ำแลคลองทั้งปวงจะแดงเปนโลหิต เมฆแลท้องฟ้าจะแดงเปนแสงไฟ แผ่นดินจะไหวโดยมาก ยักษ์แลผีป่าจะเข้าเมือง เสื้อเมืองทรงเมืองจะหลีกเลี่ยง ฤดูหนาวจะเปนฤดูร้อน โรคภัยจะเบียดเบียนสัตว์แลมนุษย์ทั้งปวง โอชาว่านยาแลผลไม้จะถอยรศ เทพยดาที่รักษาพระสาสนาจะรักษาแต่คนพาล พวกที่อยู่ในศีลในธรรมจะถอยยศมิตรจะกลับเปนสัตรู เมียจะคิดทรยศต่อผัว คนต่ำตระกูลจะทำคนตระกูลสูงให้เสื่อมถอย ศิษย์จะสู้ครู พวกพาลจะมีอำนาจ พวกปราชญ์จะตกต่ำ น้ำเต้าจะจม กระเบื้องจะลอย ผู้ดีจะเดิรตรอก ขี้ครอกจะเดิรถนน มนุษย์จะมีอายุสั้นพลันตาย จะเกิดเข้ายากหมากแพงฝูงมนุษย์จะอดหยาก ผีแลเปรตจะปนอยู่กับคน สมณะชีพราหมณ์จะร้อนใจ จะเกิดโจรผู้ร้ายแย่งชิงกันชุกชุม ที่ลุ่มจะกลับดอนที่ดอนจะกลับลุ่ม พระพุทธสาสนาจะเศร้าหมอง คนที่สนุกเฮฮาจะได้ครองสมบัติ คนต่างชาติต่างภาษาจะเข้ามาเปนเจ้านาย ดังนี้

อยู่มามีบัณฑิตย์คน ๑ ชื่ออ้ายธรรมเถียรพึ่งศึกออกจากพระสำแดงตัวเปนผู้วิเศษ โกหกว่าตัวเปนเจ้าพระขวัญ ซึ่งพระสุริเยนทราธิบดีให้เอาตัวไปสำเร็จโทษเสีย ว่ายังไม่สิ้นพระชนม์ เทวดาพาไปเลี้ยงไว้ อ้ายธรรมเถียรแซ่งแต่งตัวทำท่าทางเหมือนพระขวัญ ต่อลวงให้คนเชื่อถือเปนอันมาก ครั้นมีผู้นับถือมากขึ้น ก็ตั้งเกลี้ยกล่อมได้สมัคพรรคพวกประมาณ ๒๐๐๐ เศษ ตระเตรียมเครื่องสาตราวุธจะยกเข้ามาตีกรุงศรีอยุทธยา เมื่อมาถึงเมืองนครราชสีมา หลวงเทพราชาผู้ว่าราชการเมืองก็เข้าเปนสมัคพรรคพวกกับอ้ายธรรมเถียร จึงเอาช้างทรงพระบรมรัตนากาศมาให้อ้ายธรรมเถียร ๆ ก็ตั้งหลวงเทพราชาให้เปนอำมาตย์ของตนแล้ว ก็ขึ้นขี่ช้างกั้นเสวตรฉัตร์คุมพรรคพวกประมาณ ๒๐๐๐ เศษ พร้อมด้วยเครื่องสาตราวุธยกเข้ามาทางบ้านเนินกระทุ่มเกลี้ยกล่อมผู้คนตลอดมา

กิตติศัพท์ที่อ้ายธรรมเถียรยกทัพเข้ามานั้นทราบไปถึงกรุงศรีอยุทธยา พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีจึงรับสั่งห้ามมิให้ราษฎรทั้งปวงเอิกเกริกวุ่นวายให้สงบอยู่ ครั้นอ้ายธรรมเถียรยกเข้ามาถึงคลองคูพระนคร ก็ขึ้นขี่ช้างข้ามมาทางสพานคูนั้น พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีก็มิได้ให้ออกสู้รบ ทรงพระแสงปืนไปประทับอยู่ที่ป้อมมหาไชยบนเชิงเทินกำแพง พออ้ายธรรมเถียรมาถึงกลางสพาน ก็ทรงยิงด้วยพระแสงปืนถูกอกอ้ายธรรมเถียร ๆ ตกจากหลังช้างตายอยู่ที่สพานนั้น แล้วพระเจ้าสุริเยนทราธิบดีก็ให้จับพวกที่เปนหัวหน้า แลหลวงเทพราชาไปประหารชีวิตรเสีย นอกจากนั้นมิได้เอาโทษให้ปล่อยไปทั้งสิ้น

พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีนั้นทรงพระปัญญาเฉลียวฉลาด ดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงบำรุงไพร่บ้านพลเมืองให้อยู่เย็นเปนศุข มิได้มีพระไทยยินดีที่จะทำศึกสงครามให้ได้ความลำบากแก่ไพร่บ้านพลเมือง มีแต่ทรงพระอุสาหะบำเพ็ญพระราชกุศล จนพระเกียรติยศเกียรติคุณปรากฎไปในนานาประเทศทั้งปวง

พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตทราบว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยามีบุญญาภิสมภารแลพระเดชานุภาพมาก จึ่งจัดเครื่องราชบรรณาการแลพระราชธิดาซึ่งมีพระชนมพรรษาได้ ๑๕ ปี ให้ราชทูตมาถวายพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี ๆ ก็ให้จัดเครื่องราชบรรณาการแลทรงแสดงความยินดีตอบแทนตามราชประเพณี แล้วโปรดให้พระราชธิดาพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนะหุตเปนพระมเหษีฝ่ายซ้าย ให้สร้างตำหนักให้อยู่ใหม่ ชนทั้งหลายจึ่งพากันเรียกพระมเหษีฝ่ายซ้ายว่า เจ้าตำหนักใหม่ บันดาข้าราชการซึ่งตามเสด็จพระมเหษีฝ่ายซ้ายมานั้น โปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบ้านมะม่วงหวาน

ในรัชกาลนั้นมีชายคน ๑ ชื่อว่า ศรีปราชญ์ ฉลาดในทางโหราศาตร์แลพระไตรปิฎก ชำนาญในทางแต่งกาพย์โคลงบทกลอนทั้งปวงด้วยพระเจ้าสุริเยนทราธิบดีพอพระไทยในทางโหราศาตร์ นิติศาตร์ พระไตรปิฎก กาพย์โคลง บทกลอน ทรงทราบว่าศรีปราชญ์เปนคนฉลาดในทางนั้น ก็ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงไว้ ศรีปราชญ์แต่งกาพย์โคลงบทกลอนต่าง ๆ ถวาย พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีโปรดพระราชทานรางวัลเนือง ๆ

อยู่มาศรีปราชญ์ตอบมึ เพลง ยาว เข้าไป ถึงนางสนมในพระราชวัง พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีจับได้ก็ทรงพระพิโรธ แต่มิได้ ให้ลงพระราชอาญาอย่างร้ายแรง เปนแต่ให้เนียรเทศไปอยู่เสียที่เมืองนครศรีธรรมราช ด้วยทรงเห็นว่าศรีปราชญ์เปนพหุสูตรฉลาดในบทกลอน แลมิได้คิดประทุษฐร้ายอย่างร้ายแรงอะไร

เมื่อศรีปราชญ์ออกไปอยู่เมืองนครศรีธรรมราชก็ยังประพฤติเช่นนั้นอีก ด้วยนิไสยใจคอชอบทางเจ้าชู้ คราว ๑ แต่งเพลงยาวลอบไปให้ภรรยาเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจับได้ก็โกรธ สั่งให้คนจับศรีปราชญ์ไปฆ่าเสีย พวกที่ชอบพอกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก็พากันห้าม ว่าท่านอย่าให้ฆ่าศรีปราชญ์เสียเลยจะเกิดเหตุใหญ่ แต่เมื่อศรีปราชญ์ยังอยู่ที่กรุงศรีอยุทธยาลอบให้เพลงยาวแก่นางสนมพระเจ้าแผ่นดิน ๆ จับได้ยังไม่ให้ประหารชีวิตร ด้วยทรงพระอาไลยว่าเปนคนฉลาดในการแต่งหนังสือ เพียงแต่ให้เนียรเทศมาชั่วคราว ถ้าท่านฆ่าศรีปราชญ์เสีย เห็นว่าจะมีความผิดเปนแน่ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก็ไม่ฟัง ให้เอาตัวศรีปราชญ์ไปฆ่าเสีย เวลาที่จะลงดาบศรีปราชญ์จึงประกาศแก่เทพยดาแล้วแช่งว่า ดาบที่ฆ่าเรานี้ภายหลังจงกลับฆ่าคนที่ใช้ให้ฆ่าเราเถิด เมื่อสิ้นคำแช่งก็พอลงดาบ ศรีปราชญ์ก็ตายอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น

ฝ่ายพระเจ้าสุริเยนทราธิบดีนั้น ถ้าทอดพระเนตรเห็นบทกลอนของศรีปราชญ์ก็ดี ทรงแต่งบทกลอนขัดข้องก็ดี ก็ทรงรลึกถึงศรีปราชญ์เนือง ๆ อยู่มาวัน ๑ คลายพระพิโรธแล้ว จึงรับสั่งให้ข้าราชการไปตาม

ตัวศรีปราชญ์เข้ามา ข้าราชการผู้รับรับสั่งจึงออกไปเมืองนครศรีธรรมราชแจ้งความแก่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชว่า บัดนี้มีรับสั่งให้หาศรีปราชญ์ซึ่งเนียรเทศออกมาอยู่เมืองนี้ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงแจ้งเหตุที่ได้ให้ฆ่าศรีปราชญ์ให้ข้าราชการผู้รับรับสั่งฟังทุกประการ ข้าราชการผู้รับรับสั่งจึงทำใบบอกเข้ามากราบทูลพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี ๆ ทรงพระพิโรธเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จึงให้มีท้องตราออกไป ให้เอาตัวเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชประหารชีวิตรเสียด้วยดาบที่ฆ่าศรีปราชญ์นั้น

เมื่อพระเจ้าสุริเยนทราธิบดีเสวยราชย์นั้น พระชนม์ได้ ๔๙ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๗ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๕๖ พรรษาก็เสด็จสวรรคต เมื่อจุลศักราช ๑๐๖๙ ปี พระเจ้าสุริเยนทราธิบดีสมภพวันจันทร์

เมื่อพระสุริเยนทราธิบดีสวรรคตแล้ว ข้าราชการทั้งปวงจึงเชิญพระสุรินทรกุมารซึ่งเปนพระราชโอรสของพระสุริเยนทราธิบดีขึ้นเปนพระเจ้าแผ่นดิน ถวายพระนามว่า พระเจ้าภูมินทราชา ภายหลังปรากฏพระนามอีกอย่าง ๑ ว่าพระเจ้าบรรยงก์รัตนาศน์ พระเจ้าภูมินทราชามีพระอรรคมเหษีทรงพระนามว่า เจ้าฟ้าทองสุก ๆ มีพระราชโอรส ๔ องค์ มีพระนามว่าเจ้าฟ้านรินทร์องค์ ๑ เจ้าฟ้าอภัยองค์ ๑ เจ้าฟ้าปรเมศองค์ ๑ เจ้าฟ้าทับองค์ ๑ มีพระราชธิดา ๒ องค์ มีพระนามว่าเจ้าฟ้าเทพองค์ ๑ เจ้าฟ้าประทุมาองค์ ๑ เจ้าเสฐมเหษีรองมีพระราชโอรสองค์ ๑ มีพระนามว่า เจ้าฟ้าพจน มีพระราชธิดา ๓ องค์ มีพระนามว่า เจ้าฟ้าปุกองค์ ๑ เจ้าฟ้าหงษ์องค์ ๑ เจ้าฟ้าพินองค์ ๑ รวมพระราชโอรสธิดาทั้ง ๒ พระมเหษีเปน ๑๐ องค์ด้วยกัน

พระเจ้าภูมินทราชาทรงตั้ง พระวรราชกุมารเปน พระมหาอุปราชตั้งโอรสผู้ใหญ่ของพระมหาอุปราชเปนผู้ช่วย แลพระเจ้าภูมินทราชาให้สร้างวัดขึ้นวัด ๑ พระราชทานนามว่า วัดมเหยงคณ ให้สร้างพระนอนไว้ในวัด (ป่าโมกข์นั้น) องค์ ๑ ยาว ๒๐ ศอก

ครั้นจุลศักราช ๑๐๗๖ ปี พวกญวนใหญ่ยกทัพเข้ามาตีกรุงกัมพูชา นักเทศเจ้ากรุงกัมพูชาสู้ญวนไม่ได้ ก็พาครอบครัวกับบริวารรวมทั้งสิ้น ๕๐๐คน แลช้างเผือกช้าง ๑ เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ถวายช้างเผือกแก่พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา พระเจ้าภูมินทราชาก็ให้รับช้างเผือกไว้ พระราชทานนามว่า บรมรัตนากาศเกลาศคิริวงษ์ แล้วรับสั่งให้ยกกองทัพใหญ่ไปตีกรุงกัมพูชา พวกญวนก็พากันแตกพ่ายหนีไปสิ้น พระเจ้าภูมินทราชา จึ่งรับสั่งให้พระเจ้ากรุงกัมพูชา ออกไปปกครองบ้านเมืองตามเดิม พวกญวนรู้ว่าทหารไทยกลับแล้วแลพระเจ้ากรุงกัมพูชาออกมาอยู่อย่างเดิม ก็ยกทัพมาตีกรุงกัมพูชาอีก พระเจ้ากรุงกัมพูชาก็หนีเข้ามากรุงศรีอยุทธยาอีก แต่เปนอย่างนี้หลายครั้ง ในครั้งหลังพระเจ้าภูมินทราชาให้ทหารยกไปตีกรุงกัมพูชาคืนได้แล้วรับสั่งให้พระเจ้ากรุงกัมพูชาออกไปอีก พระเจ้ากรุงกัมพูชาก็ทรงพระกรรแสงกราบทูลว่า ข้าพระองค์ได้อาไศรยพระบารมีปกเกล้า ฯ มาหลายครั้งแล้วก็รักษาบ้านเมืองไว้ไม่ได้ ข้าพระองค์ไม่ไปแล้ว ขออยู่รับราชการในกรุงศรีอยุทธยาไปกว่าชีวิตรจะหาไม่ ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงข้าพระองค์ไว้ในกรุงศรีอยุทธยาเถิด พระเจ้าภูมินทราชาก็โปรดให้พระเจ้ากรุงกัมพูชาอยู่ในพระนครศรีอยุทธยาตามประสงค์

ครั้นต่อมา พระเจ้าภูมินทราชา ทรงพระ ประชวร มีพระ อาการหนัก เจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศจึงปฤกษากันว่า พระบิดาเราทรงพระประชวรมีพระอาการหนัก เห็นจะทรงพระชนม์อยู่ไม่นาน ถ้าพระองค์เสด็จสวรรคตแล้วราชสมบัติจะไปตกอยู่กับพระมหาอุปราช ควรเราซึ่งเปนราชโอรสจะซ่องสุมผู้คนไว้ให้มาก เวลาพระบิดาสวรรคตแล้วจะได้ต่อสู้รักษาราชสมบัติไว้ มิให้ตกไปเปนของพระมหาอุปราช แต่ถึงในเวลานี้ก็ควรจะเกียจกันอย่าให้พระมหาอุปราชเข้าเฝ้าเยี่ยมเยือนทราบพระอาการได้ เมื่อปฤกษาเห็นพร้อมกันดังนี้แล้ว ก็ตั้งซ่องสุมผู้คนช้างม้าเปนกำลังไว้เปนอันมาก แต่อ้างรับสั่งห้ามมิให้ใครเข้าเฝ้าเยี่ยมเยือนพระอาการของพระเจ้าภูมินทราชาได้ ถึงพระมหาอุปราชก็ให้เข้าเฝ้าเยี่ยมเยือนพระอาการได้แต่เปนบางคราว พระเจ้าภูมินทราชาทรงพระประชวรหนักลงก็เสด็จสวรรคต เมื่อพระเจ้าภูมินทราชาได้เสวยราชย์พระชนม์ได้ ๓๐ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๒๔ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๕๔ พรรษาก็เสด็จสวรรคต เมื่อจุลศักราช ๑๐๙๓ ปี

เจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศก็ปิดความมิให้แพร่งพรายให้ใครรู้ว่าพระราชบิดาเสด็จสวรรคต ให้ตระเตรียมเครื่องสาตราวุธแลผู้คนตั้งมั่นอยู่ในพระราชวัง

ฝ่ายพระมหาอุปราชทรงสังเกตได้ระแคะระคายว่าเจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศเกียจกันจะเอาราชสมบัติ เห็นว่าจะเกิดเปนข้าศึกกันเปนแน่แล้ว จึงเกลี้ยกล่อมพระเจ้ากรุงกัมพูชาแลคนอื่น ๆ ได้เปนอันมาก ตั้งมั่นอยู่ยังมิได้ทำการรบพุ่งประการใด เพราะไม่ทรงทราบว่าพระเชษฐา

ธิราชสวรรคต ครั้นจะลงมือรบพุ่งในเวลานั้น กลัวจะเปนคิดขบถต่อพระเชษฐาธิราช ฝ่ายเจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศก็ให้เอาปืนใหญ่น้อยระดมยิงเอาพระมหาอุปราช ๆ ให้สืบว่าพระเชษฐาธิราชมีพระอาการเปนประการใด ก็ยังไม่ได้ความ จึ่งให้ตั้งสงบไว้ มิได้ทำการสู้รบโต้ตอบ เปนแต่ให้ปูนบำเหน็จรางวัลให้ผู้คนที่ถูกเจ็บป่วยเพื่อจะรักษาน้ำใจไว้ เมื่อข้าราชการทั้งหลายทราบว่าจะเกิดสงครามในเมืองเปนแน่ ก็พากันไปเข้ากับพระมหาอุปราชเปนอันมาก เพราะเห็นว่ามีพระไทยโอบอ้อมอารี ในขณะนั้นมีผู้เขียนหนังสือลับบอกข่าวที่พระเจ้าภูมินทราชาเสด็จสวรรคตแล้วผูกติดกับช้างต้นพระเกษยเดชปล่อยไปจากพระราชวัง เพื่อจะให้พระมหาอุปราชทรงทราบความจริง ด้วยอำนาจบุญญาภินิหารของพระมหาอุปราช ช้างนั้นก็ข้ามน้ำตรงไปยังสำนักพระมหาอุปราช เหมือนดังมีคนขี่ขับไป พวกข้าราชการในพระมหาอุปราชเห็นดังนั้นก็พากันจับ เห็นหนังสือผูกติดกับช้างดังนั้นก็นำไปถวายพระมหาอุปราช ในเวลานั้นม้าทรงของพระมหาอุปราชตัว ๑ หลุดพลัดออกจากโรง เที่ยวเตะถีบขบกัดหญิงชายเปนอลหม่าน พวกชาวเมืองกลัวม้านั้นเปนกำลัง พากันโจทย์อื้ออึงไปว่า พระมหาอุปราชให้ทหารหายตัวขึ้นขี่ม้าเที่ยวปราบปรามข้าศึก กิตติศัพท์ทราบไปถึงเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศ แลไพร่พลของเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศ ต่างก็พากันย่อท้อตกใจกลัวเปนอันมาก

ในขณะนั้นมหามนตรีจางวางแลพระยาธรรมาเสนาบดีกรมวังกับนายสุจินดามหาดเล็กเชิญพระแสง ๓ คนจึ่งเขียนหนังสือลับมีใจความว่า

พระเจ้าแผ่นดินสวรรคตแล้วแต่เวลาปฐมยาม เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศ คิดการลับจะทำร้ายพระองค์ บรรดาข้าราชการพากันเบื่อหน่ายเอาใจออกหาก แต่ย่อท้อเกรงพระบารมีพระองค์เปนอันมาก ขอให้พระองค์ยกกองทัพเข้ามาเถิด ข้าพระองค์ทั้ง ๓ จะคอยรับเสด็จ ครั้นเขียนแล้วก็ส่งให้คนสนิทถอบไปถวายพระมหาอุปราช ๆ ได้ทราบความดังนั้นก็ทรงยินดี เวลาย่ำรุ่งก็ตระเตรียมไพร่พลเปนอันมากยกเข้ามายังพระราชวัง เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศทราบว่าพระมหาอุปราชยกเข้ามาแล้ว ก็เอาพระแสงชื่อพระยากำแจกที่กำจัดภัย เปนของตั้งแต่ครั้งพระยาแกรก กับพระธรรมรงค์ค่าควรเมืองแลแก้วแหวนเงินทองภูษาอาภรณ์ของดี ๆ มีราคา ทั้งสเบียงอาหารเปนอันมากให้คนขนลงบรรทุกเรือ พาข้าราชการที่สนิทชิดใช้หนีไปยังตำบลบ้านตาลาน

ในขณะนั้น ข้าราชการทั้งปวงจึงยกพระมหาอุปราชขึ้นเปนพระเจ้าแผ่นดิน ถวายพระนามว่า พระมหาธรรมราชา เมื่อพระมหาธรรมราชาได้เสวยราชย์แล้วทรงทราบว่า เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศเอาพระธรรมรงค์กับพระแสงสำหรับพระนครแลพาข้าราชการไปมาก จึงให้อำมาตย์คุมพลทหารออกเที่ยวตามจับ เจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศทราบว่าพระมหาธรรมราชาให้คนออกเที่ยวตามจับ จึงเก็บเอาสิ่งของแต่พอกำลังแล้วให้ล่มเรือจมน้ำเสีย พระธรรมรงค์กับพระแสงก็จมอยู่ในน้ำกับเรือนั้น แล้วก็พากันหนีซุกซ่อนกระจัดกระจายไป เจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศ ได้นายบุญคงมหาดเล็กตามไปด้วยคน ๑ เที่ยวหนีซุกซ่อนอยู่ในป่า ครั้นหลายวันเข้า สเบียง

อาหารก็หมดลง นายบุญคงเปนคนกตัญญูสัตย์ซื่อต่อเจ้านายของตน ก็อุส่าหะเที่ยวแสวงหาอาหารมาถวาย พวกอำมาตย์ของพระมหาธรรมราชาที่เที่ยวติดตามไปพบนายบุญคงในกลางป่า สงไสยจึ่งจับมาเฆี่ยนถาม นายบุญคงได้ความเจ็บปวดเปนสาหัสทนไม่ได้ ก็รับเปนสัตย์ พวกอำมาตย์จึ่งให้นำไปจับเจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศได้ทั้ง ๒ องค์ นำมาถวายพระมหาธรรมราชา ๆ จึ่งรับสั่งให้เอาเจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศไปสำเร็จโทษเสีย พวกพ้องของเจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศซึ่งหนีซุกซ่อนไปในทิศต่าง ๆ ที่ตามจับได้ก็ให้ประหารชีวิตรเสียสิ้น แต่นายบุญคงนั้นทรงพระกรุณาโปรดให้เลี้ยงไว้ ด้วยรับสั่งว่าเปนคนซื่อสัตย์กตัญญูต่อเจ้านาย

พระมหาธรรมราชานั้นมีพระมเหษี ๓ องค์ พระมเหษีใหญ่มีพระนามว่า กรมหลวงอภัยนุชิต พระมเหษีที่ ๒ พระนามว่า กรมหลวงพิจิตรมนตรี พระมเหษีที่ ๓ พระนามว่า อินทสุชาเทวี กรมหลวงอภัยนุชิตมีพระราชโอรสธิดา ๗ พระองค์ คือ ๑ เจ้าฟ้าชายนราธิเบศร์ ๒ เจ้าฟ้าหญิงบรม ๓ เจ้าฟ้าหญิงธิดา ๔ เจ้าฟ้าหญิงรัศมี ๕ เจ้าฟ้าหญิงสุริยวงษ์ ๖ เจ้าฟ้าหญิงอินทรประชาวดี ๗ เจ้าฟ้าหญิงสุริยา กรมหลวงพิจิตรมนตรีมีพระราชโอรส ๒ พระองค์ พระนามว่าเจ้าฟ้าเอกทัศพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าอุทุมพรพระองค์ ๑ มีพระราชธิดา ๖ พระองค์ พระนามว่าเจ้าฟ้าศรีประชาพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าสุริยบุรพาพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าสัตรีพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าอินทวดีพระองค์ ๑ เจ้าฟ้าจันทร์พระองค์ ๑ เจ้าฟ้านุ่มพระองค์ ๑ อินทสุชาวดีมีพระราชโอรสองค์ ๑ พระนามว่า

เจ้าฟ้าอัมพร มีพระราชธิดา ๒ องค์ พระนามว่าเจ้าฟ้ากุณฑลองค์ ๑ เจ้าฟ้ามงกุฎองค์ ๑ พระมหาธรรมราชามีพระราชโอรสธิดาเกิดแต่นางนักสนมอีกเปนอันมากรวมทั้งสิ้นถึง ๑๐๘ องค์

ครั้นต่อมาพระมหาธรรมราชาทรงตั้งเจ้าฟ้านราธิเบศร์เปนพระมหาอุปราช พระราชทานเจ้าฟ้านุ่มเปนพระมเหษี แต่เจ้าฟ้านุ่มไม่มีพระโอรสธิดา

แต่ก่อนเมื่อยังไม่ได้เปนพระมหาอุปราชนั้น เจ้าฟ้านราธิเบศร์มีเจ้าหญิงมิตร์ เจ้าหญิงชื่น เจ้าชายฉัตร์ เกิดแต่หม่อมเหญกมีเจ้าชายสีสังเกิดแต่หม่อนจัน มีเจ้าหญิงดาราเกิดแต่หม่อมเจ้าหญิงส้อย มีเจ้าชายมิ่งเกิดแต่หม่อมต่วน มีเจ้าหญิงชี่ เจ้าหญิงชาติเกิดแต่หม่อมสุ่น รวม ๘ องค์

ในปีนั้น เจ้าฟ้านักกายฟ้าเจ้าเขมรนำช้างเผือกพังมาถวายพระมหาธรรมราชาช้าง ๑ พระมหาธรรมราชาพระราชทานนามว่า วิไชยหัศดี เจ้าฟ้านักพระอุไทยพระเจ้ากรุงกัมพูชาให้นำช้างเผือกพลายมาถวายช้าง ๑ พระราชทานนามว่า พระบรมราชไทยศวร ช้างเผือกตัวนี้มีข้างเบื้องซ้ายขาวมากกว่าข้างเบื้องขวา พระยานครศรีธรรมราชจับได้ช้างเผือกช้าง ๑ มาถวาย พระราชทานนามว่า บรมคชลักษณสุประดิษฐ เจ้าเมืองเพ็ชรบุรีจับได้ช้างเผือกช้าง ๑ มาถวาย พระราชทานนามว่า บรมนาเคนทร กรมการจับช้างเผือกเช้าพเนียดเมืองนครไชยศรีได้ ๔ ช้างมาถวาย พระราชทานนามว่าบรมคชช้าง ๑ บรมพิไชยช้าง ๑

บรมจักรช้าง ๑ จอมพลสำเนียงช้าง ๑ แล้วให้มีการมโหรศพสมโภช เปนอันมาก

ครั้งนั้นสมิงทอรามัญซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในกรุงศรีอยุทธยาเปนขบถ คุมสมัคพรรคพวกเปนอันมากเที่ยวตีบ้านเล็กเมืองน้อยตามชายพระราชอาณาเขตร ข้าราชการซึ่งรักษาหน้าที่ก็คุมพลทหารออกไปรบ จับสมิงทอแลพรรคพวกสมิงทอฆ่าเสีย แต่นั้นมากรุงศรีอยุทธยาก็ปราศจากเสี้ยนหนามมีความศุขความเจริญ เข้าปลาอาหารก็บริบูรณ์ ด้วยพระมหาธรรมราชาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทำนุบำรุงพระพุทธสาสนาเปนเนืองนิตย์

ครั้นจุลศักราช ๑๐๙๕ ปี พระมหาอุปราชทิวงคต พระมหาธรรมราชาจึงทรงตั้งเจ้าฟ้าอุทุมพรเปนพระมหาอุปราช พระราชทานเจ้าฟ้าท้าวต่อยธิดาของพระมหาอุปราชที่ทิวงคตให้เปนพระมเหษี

ครั้งนั้นกระษัตริย์ซึ่งเปนพระเจ้ากรุงลังกาให้ราชทูตเชิญพระราชสาสนกับเครื่องราชบรรณาการเข้ามากรุงศรีอยุทธยา ข้าราชการจึงกราบทูลพระมหาธรรมราชาให้ทรงทราบ พระมหาธรรมราชาจึงรับสั่งให้เกณฑ์พลเมืองตกแต่งถนนหนทางให้เรียบร้อยสอาด ให้พวกพ่อค้าออกตลาดตามฟากถนน แลให้แต่งช้างบุบผาทนต์ประดับเครื่องคชาภรณ์พร้อมด้วยพลช้างพลม้าพลรถพลเดินเท้าทุกหมวดทุกกอง ซึ่งแต่งตัวเต็มยศสรรพด้วยเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ ยืนประจำตามระยะทางซ้ายขวาบ่าติด ๆ กัน ให้ปลูกปรำเปนระยะทั้ง ๒ ฟากถนน มีมโหรศพเต้นรำประจำอยู่ตามปรำทั้งมีเครื่องดนตรีพิณพาทย์ระนาดฆ้องตลอดระยะ

ทาง ราชบัลลังก์ที่จะเสด็จออกรับแขกเมืองนั้น ก็ให้ตกแต่งให้งดงาม ตั้งเสวตรฉัตรรายรอบด้วยเครื่องอภิรมย์ตามขัติยยศ ให้พระราชวงษานุวงษ เจ้าประเทศราช แลข้าราชการทั้งปวงแต่งตัวเต็มยศเข้าเฝ้าอยู่ตามถานานุศักดิ์ พระมหาธรรมราชาจึ่งรับสั่งให้เบิกทูตลังกาเข้ามาในพระนครตามระยะทางที่ตกแต่งไว้ เมื่อทูตลังกาไปถึงขบวนใด ๆ เช่นขบวนจตุรงคเสนาขบวนเหล่านั้นก็ทำความเคารพตามธรรมเนียม ไปถึงพวกดนตรี ๆ ก็ประโคมขับร้อง ไปถึงข้าราชการ เจ้ากระทรวงเจ้าน่าที่ต่าง ๆ ก็ทำปฏิสัณฐารต้อนรับแสดงความปราไสยต่อกัน จนกระทั่งถึงที่ประทับพระที่นั่งมหาปราสาทข้างหน้า ทูตลังกาจึ่งถวายพระราชสาส์นแลเครื่องราชบรรณาการ ในพระราชสาส์นมีใจความว่า ข้าพระองค์ผู้เปนพระอนุชาผ่านพิภพสิงหฬทวีป ขอโอนเศียรเกล้าถวายบังคม มายังพระเชษฐาธิราชพระเจ้ามหาธรรมราชาผู้ผ่านพิภพกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุทธยา ด้วยข้าพระองค์ได้ทราบพระเกียรติยศเกียรติคุณของพระเชษฐาธิราช ว่าทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนัตตยาธิคุณ แผ่เผื่อเกื้อหนุนแก่สมณะชีพราหมณาจารย์ถ้วนหน้า บำรุงพระพุทธสาสนาเปนสาสนูปถัมภก โปรดให้หมู่สงฆ์เล่าเรียนพระไตรปิฎกเปนนิตยกาล แลคัดลอกจดจารแบบแผนพระไตรปิฎกไว้ พระคุณเหล่านี้เปนเครื่องจูงใจข้าพระองค์ซึ่งอยู่ห่างต่างประเทศ ให้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายบังคมชมพระบารมี อนึ่งข้าพระองค์ก็มีจิตรยินดีเลื่อมใสในพระพุทธสาสนา แต่ในลังกาทวีปมีแบบแผนพระปริยัติธรรมขาดบกพร่องเคลื่อนคลาศ ทั้งภิกษุสงฆ์ที่เฉลียวฉลาดอาจจะรอบรู้ใน

พระไตรบีฎกก็ไม่มี โดยเหตุนี้ข้าพระองค์ขอพระบารมีพระเชษฐาธิราชเจ้า โปรดพระราชทานซึ่งภิกษุสงฆ์ที่รอบรู้พระปริยัติสาสนา เพื่อได้สั่งสอนชาวลังกาที่เลื่อมใส เปนอายุพระพุทธสาสนาสืบไปสิ้นกาลนานเทอญ

เมื่อพระมหาธรรมราชาทรงทราบพระราชสาสนแล้ว จึ่งมีพระราชปฏิสัณฐารถามถึงพระเจ้ากรุงลังกา แลพระมเหษี พระราชโอรสเสนามาตย์ข้าราชการ เข้าปลาอาหาร บ้านเมืองชนบท ว่าเรียบร้อยเปนศุขสำราญอยู่หรืออย่างไร ราชทูตก็กราบทูลว่าเจริญศุขอยู่ทุกประการ ครั้นสมควรเวลาแล้วเสด็จขึ้น ราชทูตก็ออกไปพักอยู่ที่สถานทูต

•" พระมหาธรรมราชาจึ่งให้ข้าราชการผู้ใหญ่เข้ามาเฝ้าพร้อมแล้วรับสั่งว่า บัดนี้พระเจ้ากรุงลังกามีราชสาสนเข้ามาขอพระภิกษุที่ชำนาญในพระไตรบีฎก ท่านทั้งปวงจงเลือกคัดพระภิกษุที่ชำนาญในพระไตรบีฎก กับพระปฏิมากรเปนธรรมบรรณาการส่งไปถวายพระเจ้ากรุงลังกา ข้าราชการรับพระราชโองการแล้ว ก็เลือกคัดได้พระราชาคณะ ๒ รูป คือ พระอุบาลี ๑ พระอริยมุนี ๑ กับพระสงฆ์อีก ๕๐ รูป แลพระปฏิมากร พระยืนห้ามสมุท กับพระปฏิมากรอื่นอีก ๑๐ องค์ แลพระไตรบีฎกกับเครื่องบรรณาการอื่น ๆ อีกเปนอันมาก ครั้นจัดเสร็จแล้วจึ่งกราบทูลพระมหาธรรมราชา ๆ จึ่งทรงตั้งให้ข้าราชการที่เฉลียวฉลาด ๓ คน คือ พระสุนทร ๑ พระสุธรรมไมตรี ๑ กุมมรไทย ๑ เปนราชทูตอุปทูตตรีทูตกำกับไปกับอำมาตย์ราชทูตเมืองลังกา ครั้น

สำเภาแล่นออกไปในมหาสมุท ก็บังเกิดเปนแสงแดงโตประมาณเท่าผล หมากตรงศีร์ษะเรือ พวกกับตันแลต้นหนเห็นแล้วก็สดุ้งตกใจ ด้วยเคยสังเกตว่าอากาศชนิดนี้เคยเกิดลมอันร้ายแรง จึงสั่งให้พวกในสำเภากินเข้าปลาอาหารซึ่งจะอิ่มทนได้หลาย ๆ วัน แลให้นุ่งห่มผ้าน้ำมันเตรียมพร้อมทุกตัวคน ขณะนั้นพระอุบาฬีกับพระอริยมุนี แลพระสงฆ์ทั้งปวงจึงให้เชิญพระพุทธปฏิมากรห้ามสมุทมาประดิษฐานที่ศีร์ษะเรือสำเภา แล้วพากันนั่งเรียงแถวทั้งซ้ายขวาพระปฏิมากร เจริญพระพุทธมนต์เปนปรกติอยู่ ไม่ช้าก็เกิดลมสลาตันกล้าขึ้นกล้าขึ้นทุกที กระทั่งเปนสีแดงไปทั่วอากาศ พัดตรงมาที่เรือ พวกมนุษย์ในเรือก็พากันร้องไห้รักตัวเปนอันมาก ด้วยอำนาจพระพุทธปฏิมากรห้ามสมุท แลอำนาจพระพุทธมนต์แลศีลาทิคุณแห่งพระผู้เปนเจ้าเหล่านั้น พอลมสลาตันพัดมาถึงเรือก็หลีกเปนช่องเลยไป ลูกคลื่นใหญ่ ๆ มาใกล้เรือก็หายไป พวกกับตันแลต้นหนเห็นอัศจรรย์ดังนั้นก็พากันยินดี จึงให้จดวันคืนที่เกิดลมสลาตันไว้ แลพากันสรรเสิญคุณพระรัตนไตรยเปนอันมากแล้วพากันทำสักการบูชา ครั้นสำเภาไปถึงกรุงลังกาแล้ว ราชทูตลังกาก็พากันเข้าไปกราบทูลพระเจ้ากรุงลังกาว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานพระพุทธปฏิมากรแลพระไตรบิฎก กับพระสงฆ์มาอีกหลายรูป แล้วกราบทูลความที่เกิดคลื่นลมร้ายแรงขึ้น แลพระสงฆ์ได้พากันตั้งพิธีเจริญพระพุทธมนต์ แลคลื่นลมหายไป ถวายพระเจ้ากรุงลังกาทุกประการ พระเจ้ากรุงลังกาก็ทรงยินดีเปนอันมาก รับสั่งให้ลาดปูพรมเจียม แลลาดผ้าขาวตั้งแต่พระราชวัง กระทั่ง

ถึงท่าเรือ ให้ประดับประดาวิจิตรงดงาม แล้วให้แห่แหนพระพุทธปฏิมากรแลพระไตรบิฎก กับพระสงฆ์ทั้งปวงเข้าไปในพระราชวัง แล้วนิมนต์ให้พระสงฆ์ทั้งปวงนั่งบนอาศน ทรงทำปฏิสันฐารถามถึงศุขทุกข์ไพร่บ้านพลเมืองข้างกรุงศรีอยุทธยาตามพระราชประเพณี แสดงยินดีต่อพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา ซึ่งได้มีพระไทยเอื้อเฟื้อเปนอันมากแล้ว ให้สร้างปราสาทเชิญพระปฏิมากรแลพระไตรบิฎกประดิษฐานไว้ ฝ่ายพระสงฆ์ทั้งปวงนั้นพระเจ้ากรุงลังกาก็ให้สร้างอารามถวาย แลทรงอุปถัมภ์ค้ำชูมิให้เดือดร้อน ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวงก็พากันเลื่อมใสในพระพุทธสาสนา ให้บุตรแลทาษบวชเปนภิกษุสามเณรรวม ๕๐๐ เศษ ฝ่ายพระอุบาฬี พระอริยมุนี ก็ตั้งใจสั่งสอนภิกษุสามเณรให้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมมิได้ขาด ครั้นนานมาเห็นว่าพระปริยัติธรรมแพร่หลาย มีศิษย์ที่เชี่ยวชาญมากแล้ว จึงเข้าไปถวายพระพรกับพระเจ้ากรุงลังกาว่าจะขอถวายพระพรลากลับพระนครศรีอยุทธยา พระเจ้ากรุงลังกาก็ให้ทำการสมโภช แล้วจัดไทยธรรมถวายเปนอันมาก ให้พวกสำเภารับมาส่งยังกรุงศรีอยุทธยา ครั้นพระอุบาฬีกับพระอริยมุนีมาถึงกรุงศรีอยุทธยาแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระมหาธรรมราชา ทูลความตั้งแต่ไปสำเภาถูกลมสลาตัน ตลอดกระทั่งได้สั่งสอนให้ภิกษุสามเณรเล่าเรียนพระปริยัติธรรม แล้วทูลลาพระเจ้ากรุงลังกากลับ ถวายพระมหาธรรมราชาทุกประการ พระมหาธรรมราชาก็ทรงยินดีเปนอันมาก

ต่อมาพระมหาธรรมราชาให้จัดเครื่องราชบรรณาการ คือ พานพระศรี พระเต้า พระสุวรรณภิงคาร พระสุพรรณศรี พระสุพรรณราช

กับผ้าแพรพรรณต่าง ๆ แล้วให้จาฤกพระราชสาส์นลงในพระสุพรรณบัตร ให้พระทราเปนราชทูตเชิญพระราชสาส์นเจริญทางพระราชไมตรี แลคุมเครื่องราชบรรณาการไปยังเมืองอังวะ พระเจ้าอังวะก็ให้ข้าราชการจัดขบวนรับทูตกรุงศรีอยุทธยาโดยแข็งแรง พระทราจึงเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์น กับเครื่องราชบรรณาการแก่พระเจ้าอังวะ ๆ ทรงทราบพระราชสาส์นเจริญพระราชไมตรี ก็ทรงยินดี จึงให้ทูตกรุงศรีอยุทธยาไปพักอยู่ที่สถานทูต แลให้เลี้ยงดูเปนอันมาก รุ่งขึ้นวันใหม่เจ้าอังวะจึงให้อาลักษณ์จาฤกพระราชสาส์น แลจัดเครื่องราชบรรณาการ คือ อำพันทองก้อน พานพระศรีขนาดน้อย พานพระศรีขนาดใหญ่ พระเต้า พระสุวรรณภิงคาร พระสุพรรณศรี พระสุพรรณราช ก้อนดินสอแก้ว น้ำมันดิน ผ้าแพรพรรณต่าง ๆ แล้วให้ราชทูตพม่าพาทูตไทยมาส่งยังกรุงศรีอยุทธยา แต่นั้นมาเมืองอังวะกับกรุงศรีอยุทธยาก็เปนไมตรีต่อกัน

แลพระมหาธรรมราชานั้นมีพระราชศรัทธามาก ให้สร้างพระอารามใหญ่ถึง ๗ พระอาราม คือ วัดคูหาสระ ๑ วัดกุฎีดาว ๑ วัดวรเสลา ๑ วัดราชบุรณะ ๑ วัดวรโพธิ ๑ วัดพระปรางค์ ๑ วัดปราไทย ๑ สร้างพระนอนใหญ่ขึ้นองค์ ๑ พระราชทานนามว่า พระนอนจักรศรี เสร็จแล้วบริจาคพระราชทรัพย์ บำเพ็ญพระราชกุศลเปนการฉลองเปนอันมาก แลทรงพระกรุณาโปรดห้ามมิให้ใครฆ่าสัตว์ในบริเวณพระนครศรีอยุทธยา ข้างทิศเหนือทิศใต้ทิศตวันตกทิศ

ตวันออก ช้างตะโยชน์ ๆ ในกาลนั้นมีบ่อทองเกิดขึ้นที่บางตะพาน มีผู้ร่อนทองเข้ามาถวาย บางตะพานจึ่งเปนส่วยทองแต่นั้นมา

แลพระมหาธรรมราชานั้น ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบริจาค แก้วแหวนเงินทองพระราชทานแก่ยาจกวรรณิพกเปนอันมาก แลให้ ทำฉลากมีนามพระมเหษี พระราชโอรส พระราชธิดา พระสนม ช้างม้า รถ เครื่องทรง แล้วทรงแจกจ่าย ใครได้ฉลากอย่างไรให้นำมาขึ้น พระราชทานค่าไถ่ถอนตามสมควรมากแลน้อย

พระมหาธรรมราชาพระราชทานพระราชทรัพย์ปฏิสังขรณ์ วัดวา อารามที่ชำรุดซุดโซมปีละร้อย พระราชทานผ้าไตรเพื่อกฐินกิจปีละร้อย ไตร แลพระราชทานพระราชทรัพย์สำหรับมีมโหรศพสมโภช พระพุทธ รูป ๔ พระองค์ คือ พระพุทธรูปสุรินทร์องค์ ๑ พระพุทธรูปที่เมืองนคร ศรีธรรมราชองค์ ๑ พระพุทธรูปที่เมืองพระพิศณุโลกองค์ ๑ พระ พุทธรูปสำหรับกรุงศรีอยุทธยาองค์ ๑ องค์ละ ๕๐ ทุก ๆ ปีมิได้ขาด พระราชทานทรัพย์ปฏิสังขรณ์พระพุทธบาทอีกปีละร้อย แลให้นิมนต์ พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ฉันเช้าทุก ๆ วันมิได้ขาด เวลามี สุริยุปราคา จันทรุปราคา ก็พระราชทานเสื้อ ผ้า เงินเฟื้อง เงินสลึง เข้าปลาอาหาร แก่พวกยาจกวรรณิพกคนเจ็บไข้แลทารกเปนต้น ถึง เวลาเข้าพรรษาก็ทรงสมาทานอุโบสถศีลเดือนละ ๘ ครั้ง บันดาพระ ราชวงษานุวงษ์แลมหาดเล็กทั้งปวงนั้น เมื่ออายุครบอุปสมบท ก็ทรง เปนพระธุระในการจัดให้อุปสมบท ถ้ายังมิได้อุปสมบทแล้ว ก็ยังไม่ให้ รับราชการ

ต่อมาพระมหาธรรมราชาทรงพระดำริห์ว่า พระพุทธบาทที่เขาสุวรรณบรรพตนั้น มีวัดวาอารามที่พระมหากระษัตริย์แต่ก่อนให้สร้างขึ้น ชำรุดซุดโซมมาก จึ่งให้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ทั้งสิ้น แลมณฑปพระพุทธบาทนั้นให้ลงรักปิดทอง ข้างในมณฑปให้แผ่เงินปูเต็มตลอดพื้น ฝาผนังให้ประดับกระจกงดงาม บนเพดานแลขื่อนั้นก็ให้ลงรักปิดทองฉลุเปนกระหนกช่อห้อย แขวนโคมแก้วโคมระย้าสีต่าง ๆ ที่รอยพระพุทธบาทนั้น ให้บุทองคำเปนลายบัวหงายประดับรอบ แล้วให้เอาทองคำมาจำลองเปนรอยพระพุทธบาทประดับพลอยทับทิมสรวมครอบลงข้างบนพระพุทธบาท ประตูสำหรับเข้าออกนั้นให้ประดับด้วยมุกด์เปนลวดลาย กันสาดรอบมณฑปนั้นให้มุงกระเบื้องแล้วด้วยดีบุกทั้งสิ้น ตามลวดลายมณฑปนั้นให้ลงรักปิดทองเปนพื้น ระเบียงรอบมณฑปแล พื้นระเบียงให้ประดับปูลาดด้วยอิฐดีบุกทั้งสิ้น แล้วให้ก่อพระเจดีย์ศิลาอ่อนสูงประมาณ ๒ ศอก ห่างกันประมาณคืบ ๑ หรือกำมา ๑ รอบกำแพงแก้ว แล้วให้ก่อกำแพงแก้วแล้วด้วยอิฐดีบุกรอบลานพระพุทธบาทมีด้านกว้างแลด้านยาวพ้นออกไปจากมณฑปด้านละ ๒๐ วาแล้วลงรักปิดทอง ทำเปนกอบัว ใบบัว ดอกบัวบุทองแดงประดับ ลงรักปิดทองพาดตามกำแพงรอบ แล้วขุดอุโมงค์ในกำแพงแก้วกว้างยาว ๑๕ วา ๑ ศอกเท่ากันแล้วก่อด้วยอิฐ สร้างพระพุทธรูปประดับมุกด์ไว้องค์ ๑ แลก่อตึกภัณฑาคารสำหรับเก็บสิ่งของที่คนนำมาบูชาพระพุทธบาท จัดให้มีเจ้าพนักงานรักษา เกณฑ์ให้ราษฎรตำบลบ้านขุนโขลนเปนส่วยขี้ผึ้งน้ำมันสำหรับจุดบูชาพระพุทธบาท แลให้สร้างบรรไดที่จะขึ้นลงทาง

ทิศใต้ทาง ๑ ทิศตวันตกทาง ๑ ที่เชิงเขาพระพุทธบาทนั้นให้สร้างอาราม ขึ้นอาราม ๑ ให้พระครูมหามงคลเทพมุนี ๑ พระครูรองพระวินัย ๑ อยู่ประจำรักษาพระอาราม แลตั้งให้เจ้าพนักงานรักษาพระอารามส่งของขบฉัน ดูแลซ่อมแซมมิให้ชำรุดชุดโซมได้ เวลาเดือน ๔ พระมหาธรรมราชาเสด็จไปนมัศการกับด้วยพระราชวงษแลเสนาข้าราชการเปนอันมากทุก ๆ ปี ประทับอยู่ที่พระพุทธบาท ๗ ราตรี ให้มีมโหรศพสมโภชแลทรงบริจาค เสื้อ ผ้า เงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง เข้าปลาอาหารพระราชทานแก่ยาจกวรรณิพกถ้วนทั้ง ๗ วันแล้วจึงเสด็จกลับ ดังนี้มิได้ขาด

ต่อแต่พระพุทธบาทไปทางลำแม่น้ำทิศเหนือมีภูเขาอยู่แห่ง ๑ ชื่อเขาปถวี เขาปถวีนั้นมีเพิงผาชะโงกเงื้อมออกไปเหมือนงูแผ่แม่เบี้ยในเงื้อมเขานั้นมีพระฉายหันพระภักตร์ไปข้างทิศบุรพาปรากฏอยู่ สีผ้าทรงพระฉายนั้นยังสดใสอยู่มิได้เศร้าหมอง ที่พระฉายนั้นไม่มีมณฑปที่จะกันแดดแลฝนเพราะว่าฝนตกไม่ถูก น้ำฝนไหลอ้อมไปทางอื่น พระมหากระษัตริย์แต่โบราณได้สร้างพระมณฑปขึ้นหลายครั้งก็หาคงอยู่ไม่ มีคำเล่ากันว่าพระอินทร์แลเทวดามาทำลายเสีย สร้างได้แต่ศาลาสำหรับคนขึ้นนมัศการพักอาไศรยกับบรรไดสำหรับขึ้นลงเท่านั้น เมื่อถึงฤดูเดือน ๔ พระมหากระษัตริย์แต่ก่อน ๆ ย่อมพาราชบริพารเสด็จขึ้นไปนมัศการ มีการสมโภชแลบำเพ็ญพระราชกุศลเสมอ ๆ เปนประเพณี พระมหาธรรมราชานี้ก็ได้เสด็จไปนมัศการอยู่เสมอ ๆ เหมือนกัน

ครั้ง ๑ ฝนแล้ง ราษฎรทำนาไม่ได้ผล ทั้งผลไม้แลผักปลาก็กันดาร พระเจ้ามหาธรรมราชาจึงรับสั่งให้นิมนต์พระอาจารย์อรัญญ

วาสีอริยวงษ์มหคุหา (คือสมเด็จพระอริยวงษาคตญาณ) กับพระอาจารย์คามวาสีพระพิมลธรรมมาแล้วจึงรับสั่งว่า บัดนี้เกิดภัยคือฝนแล้งราษฎรพากันอดอยาก ท่านอาจารย์ทั้ง ๒ จะคิดประการใด จึงจะให้ฝนตกได้ พระอาจารย์ทั้ง ๒ ก็รับอาสาว่า ถึงวันนั้นคืนนั้นจะทำให้ฝนตกให้ได้ แล้วพระอาจารย์ทั้ง ๒ นั้นก็ไม่กลับไปยังพระอาราม อาไศรยอยู่ในพระราชวัง ตั้งบริกรรมทางอาโปกสิณ แลเจริญพระพุทธมนต์ขอฝนด้วยอำนาจสมาธิแลพระพุทธมนต์ของพระผู้เปนเจ้าทั้ง ๒ นั้น พอถึงกำหนดวันสัญญา ก็เกิดมหาเมฆตั้งขึ้นทั้ง ๘ ทิศ ฝนตกลงเปนอันมาก แต่นั้นมาถ้าเกิดความไข้เจ็บขึ้นชุกชุมในบ้านเมืองแล้ว พระเจ้ามหาธรรมราชาก็ให้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์เข้ามาเจริญพระพุทธมนต์ มีสัตตปริตแลภาณวารเปนต้น ในที่ประชุมพระราชวงษานุวงษแลข้าราชการทั้งปวง แลให้ยิงปืนอาฏานามหามงคล ๑๐ นัดบ้าง ๑๕ นัดบ้าง ครั้นรุ่งเช้าก็ให้เลี้ยงดูพระภิกษุสงฆ์ด้วยอาหารอันประณีต

พระเจ้ามหาธรรมราชานี้ทรงเลื่อมใสในคุณพระรัตนไตรยยิ่งนัก โปรดให้นิมนต์พระภิกษุมารับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระราชวังวันละร้อยรูปเปนนิตย์ ทรงบำรุงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้เปนศุขด้วยพระกรุณาคุจดังว่าบิดาอันกรุณาต่อบุตร์ พระเจ้ามหาธรรมราชานี้มิได้ทำศึกกับประเทศใดเลย มีแต่ให้ทำไมตรีกับนานาประเทศอย่างเดียว บ้านเมืองจึงอยู่เย็นเปนศุขปราศจากศึกสงครามแลโจรผู้ร้าย จนบ้านเรือนของราษฎรทั้งหลายไม่ต้องล้อมรั้วลงสลักลิ่มแลกลอน

พระเจ้ามหาธรรมราชาพระองค์นี้มีบุญญาธิการมาก บริบูรณ์ด้วยศีลสมาธิปัญญา พระเกียรติคุณข้อนี้ ทำให้นานาประเทศยำเกรงพระบารมีนำเครื่องบรรณาการมาทูลเกล้าฯ ถวายถึง ๕๐ เมือง แลมีเมืองซึ่งมาเปนพระราชไมตรีอีก ๕๐ เมือง ตลอดถึงพระเจ้ากรุงจีนซึ่งดำรงพระอิศริยยศเปนกระษัตริยใหญ่พระองค์ ๑ ยังให้ราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อพระเจ้ามหาธรรมราชาได้เสวยราชย์พระชนม์ได้ ๕๓ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๗๘ พรรษาก็เสด็จสวรรคต เมื่อพระเจ้ามหาธรรมราชาจวนเสด็จสวรรคตนั้น เกิดนิมิตรหลายประการเปนต้นว่าอุกาบาตตกลงในท่ามกลางพระนคร แลเกิดมีดาวหาง อากาศแดงเปนแสงไฟ สำแดงเหตุใหญ่หลายประการ เปนนิมิตรสำหรับผู้มีบุญจะสิ้นอายุ พระเจ้ามหาธรรมราชาสมภพวันเสาร์

เมื่อพระเจ้ามหาธรรมราชาสวรรคตแล้ว พระราชวงษานุวงษแลข้าราชการทั้งปวงยังไม่ถวายพระเพลิง เชิญพระโกษฐ์ซึ่งทรงพระบรมศพขึ้นประดิษฐานไว้บนพระที่นั่งมหาปราสาท ซึ่งประดับประดาเปนอันดีแล้วออกประกาศให้ชนทั่วพระราชอาณาจักรโกนผมไว้ทุกข์ แล้วเชิญพระมหาอุปราช คือ พระอุทุมพรจะให้ครองราชสมบัติ พระมหาอุปราชยังไม่รับ ด้วยทรงเห็นว่า เจ้าฟ้าเอกทัศผู้เปนพระเชษฐาธิราชยังมีอยู่จึงเสด็จไปทรงวิงวอนเจ้าฟ้าเอกทัศจะให้ครองราชสมบัติ เจ้าฟ้าเอกทัศไม่รับ เมื่อเจ้าฟ้าเอกทัศไม่รับแล้ว พระมหาอุปราชจึงรับครองราชสมบัติ บรรดาพระราชวงษานุวงษข้าราชการทั้งปวงก็ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาต่อพระอุทุมพรราชาทั้งสิ้น เว้นแต่เจ้าแขก เจ้ามังคุด เจ้าพัน

๓ องค์พี่น้องซึ่งต่างมารดากับพระอุทุมพรราชา เจ้าทั้ง ๓ องค์นี้ไม่ยอมถือน้ำ พากันไปตั้งซ่องสุมผู้คนเพื่อจะมาแย่งชิงเอาราชสมบัติ พระราชาคณะรูป ๑ รู้เหตุอันนั้นจึงปฤกษากับพระสงฆ์ทั้งปวง แล้วให้เชิญเจ้าแขก เจ้ามังคุด เจ้าพ้น เข้ามาแล้ว ถวายพระพรว่า เมื่อพระเจ้ามหาธรรมราชายังมีพระชนม์อยู่ ได้ทรงมอบหมายให้พระอุทุมพรราชาเปนรัชทายาท บัดนี้อาณาประชาราษฎรก็ได้ยกขึ้นเปนพระเจ้าแผ่นดินสมพระราชประสงค์แล้ว ควรที่บพิตรทั้ง ๓ พระองค์จะประพฤติตามพระราชประสงค์ของพระราชบิดา ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสมณพราหมณาจารย์จะได้มีความร่มเย็น ทั้งจะเปนพระเกียรติยศสรรเสริญถึงนานาประเทศ ว่าผลัดเปลี่ยนแผ่นดินก็ไม่มีเหตุ เรียบร้อยเปนปรกติดี ถ้าหาไม่จะเกิดข้อครหานินทาทั่วไป ว่าพระบิดาสวรรคตไม่ทันไรชรอยพระองค์จะทรงจัดการไว้ไม่เรียบร้อย บ้านเมืองจึงไม่ปรกติ เปนข้อเสื่อมเสียถึงสมเด็จพระชนกาธิราช แลถึงพระราชโอรสทั้งปวงว่าล่วงลเมิดไม่เคารพต่อพระราชบิดา เหตุนี้บพิตรทั้ง ๓ พระองค์ควรจะทำตามพระราชประสงค์ของพระชนกาธิราช เมื่อพระราชาคณะถวายพระพรดังนี้ เจ้าทั้ง ๓ องค์ก็เห็นชอบด้วย จึงได้ยอมถือน้ำทำสัตย์สาบาลถวายพระอุทุมพรราชา

ครั้นต่อมา เจ้าแขก เจ้ามังคุด เจ้าพ้น คิดขบถตั้งซ่องสุมผู้คนอีก ข้าราชการก็นำความกราบทูลพระเจ้าอุทุมพรราชา ๆ จึงรับสั่งว่าพวกนี้ไว้ใจไม่ได้เสียแล้ว รับสั่งให้ข้าราชการไปหาตัวเข้ามา เจ้าแขก เจ้ามังคุด เจ้าพ้น ทราบว่าพระอุทุมพรราชารับสั่งให้หา

ก็ให้สมัครพรรคพวกเตรียมเครื่องสาตราวุธเข้ามายังพระราชวัง ครั้นถึงประตู พวกรักษาประตูก็ห้ามมิให้คนเหล่านั้นเข้ามา แล้วจับเจ้าแขก เจ้ามังคุด เจ้าพัน ไปถวายพระเจ้าอุทุมพรราชา ๆ จึงรับสั่งให้เอาเจ้าทั้ง ๓ องค์ไปสำเร็จโทษเสีย

ครั้นต่อมาพระเจ้าอุทุมพรราชาจึงให้สร้างวัดขึ้นวัด ๑ พระราชทานนามว่า วัดอุทุมพรารามเสร็จแล้ว ให้นิมนต์พระธรรมเจดีย์มาเปนเจ้าอาวาศ แล้วทรงบริจาคพระราชทรัพย์ซ่อมมณฑปพระพุทธบาทที่ชุดโซมลงรักปิดทองขึ้นใหม่ฉลองเสร็จแล้วเสด็จไปนมัศการพระพุทธบาท ครั้นเสด็จกลับพระนครก็สละราชสมบัติออกทรงผนวช พระเจ้าอุทุมพรราชาอยู่ในราชสมบัติได้ ๓ เดือน เมื่อออกทรงผนวชนั้น วัน ๖ ๙ ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๐๒ ปี

ข้าราชการทั้งปวงจึงเชิญเจ้าฟ้าเอกทัศขึ้นครองราชสมบัติ ก่อนที่เจ้าฟ้าเอกทัศจะขึ้นครองราชสมบัตินั้น เกิดนิมิตรอัศจรรย์ ลมพยุพัดต้นมะเดื่อซึ่งอยู่ทางทิศตวันออกแห่งพระราชวังหัก ยอดมะเดื่อที่หักนั้นหันมาทางพระราชมณเฑียร ข้าราชการทั้งปวงเห็นอัศจรรย์ดังนั้น ก็นำความขึ้นกราบบังคมทูล เจ้าฟ้าเอกทัศจึงรับสั่งว่า นิมิตรซึ่งเกิดขึ้นนี้เปนมงคล พวกเจ้าทั้งหลายจงนำไม้มะเดื่อนั้นมาทำเปนแท่นเถิด ข้าราชการทั้งปวงก็ไปตั้งพิธีบวงสรวงพิมโหรศพสมโภช แล้วตัดไม้มะเดื่อนั้นมาทำเปนพระแท่น เมื่อสำเร็จแล้วจึงจัดการราชาภิเศก ให้เจ้าฟ้าเอกทัศทรงเครื่องสำหรับกระษัตริย์เสร็จแล้วเชิญขึ้นประทับเหนือพระแท่นไม้มะเดื่อ ครั้นได้ฤกษ์แล้วปโรหิตอาจารย์ก็โอมอ่านคาถาไชยมงคล

พวกพราหมณ์ก็เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ ชาวประโคมก็ประโคมเครื่องดุริยางคดนตรี พระอาลักษณ์จึงเชิญพระสุพรรณบัตรประดับพลอยรอบ ๓ ชั้น ซึ่งจาฤกพระนามอ่านถวาย มีใจความว่า อาเปกขศรีสุรเดชบรมราชาธิราชรามาธิบดี ศิริชัง บัจจังมหาจักรวรรดิ สรทยาธิบดีศรีสัจ ติรัสหังสจักรวาฬาธิเบนทร์ สุริเยนทราธิบดี ทะหะริมายะนะทะปธานาธิบดี ศรีวิบุลย์คุณอรรคเนตถจิตรุจิตรีภูวนารถ ตรังคติพรหมเทวา เทพภูมินทราธิราช รัตนากาศสมมุติวงษ์ องค์เอกาทศรฐวิสูตรโสตรบรมติโลกนารถ อาทิวิไชยสมทรทโรมันท อนันตคุณวิบุลย์สุนทรธรรมิกราชเดโชชาติ โลกนารถวิสสาธิราชชาติพิเชษฐ์เดชทศพลญาณสมันตมหันตพิชิตมาร วสุริยาธิบดีขัติยวงษ์องค์รามาธิบดีตรีภูวนารถธิบัจจโลกเชษฐ์วิสุทธิมกุฎรัตนโลกเมาฬี ศรีประทุมาสุริยวงษ์ องค์บัจจุพุทธางกูร ดังนี้ เสร็จแล้วเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ในพานทองประดับพลอย ๓ ชั้นเสร็จแล้วก็ทูลเกล้าฯ ถวายตามพระราชประเพณี ครั้นแล้วเอานามกรุงทวาราวดีซึ่งจาฤกในพระสุพรรณบัตรอ่านถวาย มีใจความว่า กรุงเทพมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุทธยา มหาดิลกบวรรัตนราชธานีบุรีรมย์ แล้วพระราชวงษานุวงษ์ข้าราชการทั้งปวงก็ถวายตัวใหม่ทั้งสิ้น เจ้าฟ้าเอกทัศให้หล่อพระพุทธรูปเท่าพระองค์ แล้วทรงออกพระราชบัญญัติการใช้เครื่องชั่งเครื่องตวงเครื่องวัดต่าง ๆ ทั้งเงินบาทเงินสลึงเงินเฟื้องให้เที่ยงตรงตามราชประเพณี แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้ยกเลิกภาษีอากรต่าง ๆ ในภายใน ๓ ปี แลโปรดให้ปล่อยนักโทษในเรือนจำ ครั้นพระพุทธรูปเท่าพระองค์สำเร็จแล้ว

ก็ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ทำการฉลอง แล้วให้เชิญไปไว้กับพระศรีสรรเพ็ชญ์ในพระวิหารในพระราชวัง แล้วทรงบริจาคพระราชทรัพย์สร้างพระอาราม ๒ พระอาราม พระราชทานนามว่า วัดละมุด ๑ วัดครุธาวาศ ๑ เมื่อถึงเวลาเดือน ๔ พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาย่อมเสด็จไปนมัศการพระพุทธบาททุก ๆ ปี พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาพระองค์นั้นทรงพระราชศรัทธาอุสาหะบำเพ็ญพระราชกุศลบริจาคพระราชทรัพย์เครื่องประดับประดาอาภรณ์ทั้งปวง พระราชทานแก่ยาจกวรรณิพกเปนอันมาก ครั้นต่อมาทรงพระราชดำริห์เห็นว่า พระศพพระราชบิดานั้นประดิษฐานอยู่นานแล้ว จึงรับสั่งให้จัดการทำพระเมรุใหญ่ที่วัดพระปรางค์ * ทิศตวันออกเฉียงใต้พระนคร เสร็จแล้วเชิญพระศพไปถวายพระเพลิงพร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์ข้าราชการแลราษฎรทั้งปวง

ในปีนั้นราชมนซึ่งเปนเชื้อแขกจับได้ช้างเผือกบริบูรณ์ด้วยลักษณเต็มครบ ๒๐ นำมาถวาย พร้อมด้วยเครื่องบรรณาการอื่น ๆ อีกเปนอันมาก พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาจึงให้จัดการสมโภชช้างเผือกแล้วพระราชทานนามว่าพระบรมฉัททันต์มหันตภูมมกุฎคช แล้วให้นำไปไว้ในโรงภายในพระนคร

ในปีนั้นปุนี่ชาติฝรั่งอังกฤษนำนกกระจอกเทศสูง ๓ ศอกคืบตัว ๑ สิงโตสูง ๓ ศอกตัว ๑ กับม้าเทศ ๓ ม้ามาถวาย พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาจึงให้เจ้าพนักงานเลี้ยงไว้ในพระราชวัง

---

* เห็นจะหมายว่าที่ท้องสนามหลวงที่เคยทำพระเมรุ อันอยู่ไม่ห่างวัดพระราม

ครั้นจุลศักราช ๑๑๒๑ พระยาเกียรติ์พระยาพระรามชาติมอญกับครอบครัวประมาณ ๓๐๐ เศษอพยพจากเมืองเมาะตะมะ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงรับไว้ แล้วโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลเขาน้ำพุห่างจากพระนครทาง ๓ วัน

คราวนั้นมีสำเภาพวกแขกฝรั่งคีเดินเรือผิดทางเข้าจอดที่ท่าเมืองมฤทซึ่งเวลานั้นยังเปนอาณาเขตรของกรุงศรีอยุทธยา แลในสำเภานั้นมีพวกพม่าโดยสานมาด้วย พวกกรมการเมืองมฤทจับไว้ แล้วมีใบบอกเข้ามากราบทูลพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา ๆ รับสั่งว่าพวกสำเภาเดินเรือผิดสัญญาให้ริบเสียให้สิ้น พวกข้าราชการจึงกราบทูลห้ามปรามว่าในเรือนั้นมีพวกพม่าโดยสานมามากอย่าให้กักขังไว้เลยจะเสียทางพระราชไมตรี พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาก็ไม่ทรงเชื่อ ให้ริบสิ่งของในสำเภาแลจับพวกพม่าไว้ กิตติศัพท์นั้นทราบไปถึงพระเจ้ามังลองเมืองอังวะ พระเจ้าอังวะจึงมีพระราชสาส์นมาขอว่า พวกสำเภานั้นเปนพวกเมืองอังวะขอให้ปล่อยไปเถิด ถ้าไม่ปล่อยไปกรุงอังวะกับกรุงศรีอยุทธยาจะผิดใจกันพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาจึงให้ประชุมข้าราชการทั้งปวงมาปฤกษาว่า บัดนี้จะเกิดความใหญ่โตแล้ว ท่านทั้งปวงจะคิดประการใด ข้าราชการทั้งปวงจึงกราบทูลว่า เมื่อได้เกินเลยแล้วจำเปนต้องบากบั่นไม่ถอยหลัง ควรจะตระเตรียมผู้คนช้างม้าสเบียงอาหารไว้ให้บริบูรณ์ ศึกพม่ามีมาเมื่อไรจะได้สู้กันโดยเต็มกำลัง พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงเห็นชอบด้วย จึงให้ปรนปรือผู้คนช้างม้าสเบียงอาหารไว้ให้บริบูรณ์

ซ่อมแซมค่ายคูประตูหอรบไว้ให้มั่นคง แล้วเกณฑ์ให้กองทัพออกไปตั้งกักด่านทุกแห่งทุกตำบลในประเทศหนทางที่พม่าจะมานั้น

ฝ่ายพระเจ้าอังวะเมื่อให้ราชทูตเข้ามาขอให้ปล่อยพวกสำเภาไม่ได้แล้วจึงยกทัพใหญ่มีจำนวนพล ๒๐๐๐๐ เข้ามาตีกรุงศรีอยุทธยา พวกลาดตระเวนซึ่งออกไปตั้งอยู่ปลายแดน ครั้นสืบได้ความว่าพม่ายกทัพใหญ่มาดังนั้น ก็มีใบบอกเข้ามากราบทูลพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา ว่าพม่ายกมาทางเมืองมฤททาง ๑ เมืองตนาวศรีทาง ๑ ท่ากระดานทาง ๑ เชียงใหม่ทาง ๑ พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาจึงให้เกณฑ์กองทัพออกไปตั้งรับฆ่าศึกตามใบบอกทุกแห่ง แล้วรับสั่งกับข้าราชการทั้งปวงว่าบัดนี้มีทัพศึกเกิดขึ้นแล้ว ควรจะไปเชิญพระอุทุมพรราชาอนุชาของเราซึ่งทรงผนวชอยู่ ให้ลาผนวชออกมาช่วยกันคิดการสงคราม พวกข้าราชการก็เห็นด้วย จึงพากันไปเชิญพระอุทุมพรราชาให้ลาผนวช พระอุทุมพรราชาก็ทรงรับ

ในเวลานั้นมีที่ปฤกษาราชการแผ่นดินอยู่ ๓ คน คือ พระยาราชมนตรี (ปิ่น) ซึ่งเปนน้องพระมเหษีคน ๑ เจ้าพระยาพินธุคน ๑ พระยาราชวังสันคน ๑ พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงระแวงเจ้าพระยาพินธุกับพระยาราชวังสัน จึงมีรับสั่งให้เอาไปประหารชีวิตรเสีย แล้วยกเจ้าแมลงเม่าซึ่งเปนพระกนิษฐาขึ้นเปนพระอรรคมเหษี เจ้าแมลงเม่ามีพระราชธิดาองค์ ๑ พระนามว่า เจ้าฟ้าศรีจันทาเทวี ราชประเพณีในกรุงศรีอยุทธยาคราวนั้น ถ้าพระเจ้าแผ่นดินมีพระเจ้าลูกเธอเปน

เจ้าฟ้าชาย เวลาประสูตรต้องประโคมดนตรี ๔ ครั้ง ถ้ามีเจ้าฟ้าหญิง ประโคมดนตรี ๓ ครั้ง

เมื่อพระเจ้าอังวะยกกองทัพใหญ่มาครั้งนั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา จึ่งให้สงกรานต์ ๑ * วิสูทธามาตย์ ๑ พระยามหาเสนา ๑ พระยาพิไชย ๑ พระพิพัฒน์ ๑ หมื่นปรุง ๑ หมื่นวาสุเทพ ๑ คุมพลทหารคนละพัน ๆ ในกอง ๑ กอง ๑ มีช้างคลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้าง ช้างตัว ๑ มีปืนใหญ่ ๒ บอก มีทวน ๒ เล่ม มีทหารขี่ คอ ๑ กลาง ๑ ท้าย ๑ แลมีพวกทหารตามช้างอีกช้างละร้อย ๆ ให้เจ้าพระยาอภัยราชาถืออาญาสิทธิ์เปนแม่ทัพใหญ่ยกไปรับทัพพม่าทางเมืองเชียงใหม่

ทัพที่ ๒

ให้ราชามาตย์ ๑ ราชาบาล ๑ พระทิพโยธา ๑ พระประรมพรรดิ ๑ พระเพ็ชร์พงษา ๑ หลวงจาโร ๑ หลวงหรไทย ๑ พระยาพิพัฒน์ ๑ พระพิพัฒน์โกษา ๑ ขุนพิพัฒน์ ๑ คุมพลทหารคนละพันละพัน มีช้างคลุมเกราะเหล็กกองละ ๑๐ ช้าง ช้างตัว ๑ ตัว ๑ มีปืนใหญ่ ๒ บอก มีพลทหารขี่ คอ ๑ กลาง ๑ ท้าย ๑ แลมีพลทหารถือทวนตามช้างอีกช้างละร้อยคน ให้พระยาอภัยมนตรีเปนแม่ทัพใหญ่ยกไปคอยรับทัพพม่าทางตำบลท่ากระดาน พระเจ้าอังวะหาได้ยกมาทางเชียงใหม่แลท่ากระดานไม่ มาเลี่ยทางเมืองมฤทเมืองตะนาวศรี พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงทราบว่า พม่ายกไพร่พลมามากกว่ามาก มาทางเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี จึ่งให้พระราชสงกรานต์ ๑ พลสู ๑ สรทิพรรดิ ๑

ทัพที่ ๓

---

* ชื่อข้าราชการไทยที่เรียกในฉบับพม่าแปลไม่ออกหลายชื่อ จึ่งคงไว้ตามฉบับเดิม

พระยาราชมังสังเสน ๑ พระยาตานอง ๑ พระศรีพัฒน์ ๑ ธรรมรง ๑ พระยาเดโช ๑ พระท้ายน้ำ ๑ พระพิไชยนรินทร ๑ พระพิไชยรณณรงค์ ๑ อินทรเทพ ๑ หลวงภิรมย์อินทรา ๑ หลวงรถาสอนไพ ๑ คุมทหารคนละพันในกอง ๑ กอง ๑ มีช้างคลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้างๆ ช้างตัว ๑ ตัว ๑ มีปืนใหญ่ ๒ บอก มีทวน ๒ เล่ม มีควานประจำ คอ ๑ กลาง ๑ ท้าย ๑ แลมีพลทหารถือทวนตามช้าง ช้างละร้อยคน ให้เจ้าพระยาพระคลังเปนแม่ทัพยกไปตั้งที่ตำบลกิ่งดุง (เห็นจะเปนตำบลกุ่มดอง)

ให้พระยาราชสมบัติ ๑ พระยาจุหล่า ๑ พระสวีสวาสา ๑ พระสวีสวาภา ๑ หลวงทองบุญ ๑ หลวงศรีวรรักษ์ ๑ หลวงศรีรุต ๑ หลวงราชพิมล ๑ หลวงแมน ๑ พระยาจ่าแสน ๑ มหาเทพ ๑ มหามนตรี ๑ ราชรินทร์ ๑ อินทรเดช ๑ คุมพลทหารคนละพันละพัน ในกอง ๑ กอง ๑ มีช้างคลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้างๆ ช้างตัว ๑ ตัว ๑ มีปืนใหญ่ ๒ บอก มีทวน ๒ เล่ม มีควานหัว ๑ กลาง ๑ ท้าย ๑ แลมีพลทหารถือทวนตามหลังช้างอีกช้างละร้อย ๆ ให้พระยานครศรีธรรมราชเปนแม่ทัพยกไปตั้งที่เมืองราชบุรี

ภายในพระนครนั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาก็ให้จัดค่ายคูประตูหอรบให้มั่นคง เอาปืนใหญ่ขึ้นจุกตามช่องเสมา ให้ไพร่พลขึ้นรักษาโดยกวดขัน ฝ่ายกองทัพที่ยกไปทางเมืองมฤทนั้นครั้นประทะกับทัพพม่าก็ได้รบพุ่งกันเปนสามารถถึง ๑๕ วัน ไพร่พลข้างกรุงศรีอยุทธยาพานจะอ่อนแอสู้ฝีมือพม่าไม่ได้ล้มตายมาก ก็พากันถอยหนีจากเมืองมฤทเมืองตะนาวศรี มาบรรจบกับกองทัพเจ้าพระยาพระคลังซึ่งตั้งอยู่ที่

ตำบลกิ่งดุง แล้วแยกย้ายกันเป็นกองน่ากองหนุนกองละ ๕๐๐ บ้าง ๑๐๐๐ บ้าง ทัพใหญ่ถอยมาตั้งที่เมืองราชบุรี

ฝ่ายกองทัพพม่าเห็นทัพไทยถอยไปดังนั้น ก็เพิ่มเติมตามตีต่อไป ทัพกรุงศรีอยุทธยาจึงแบ่งพลทหารออกเปน ๕ กอง ๆ ละ ๑๐๐๐ แยกย้ายรบพุ่งเปนสามารถ นายทัพนายกองแลพลทหารที่มีฝีมือเข้มแขงต้องสาตราวุธล้มตายเปนอันมาก นายทัพนายกองทั้งปวงจึงปฤกษากันว่า เราจะขึ้นตั้งสู้รบขับเขี่ยวอยู่ในที่นี้เห็นจะเสียทีพม่า เพราะที่นี้เปนที่เตียนไม่มีที่กำบัง ผู้คนเราน้อยกว่า ควรจะถอยไปหาที่มั่นในที่อื่น ปฤกษากันแล้วก็ถอยทัพมาตั้งค่ายมั่นตั้งที่บ้านกงบ้านพาน พม่าก็ยกตามตีแตกถอยมากระทั่งกรุงศรีอยุทธยา พม่าก็ให้เข้าล้อมกรุงศรีอยุทธยาไว้โดยรอบ

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาจึงทรงปฤกษากับนายทัพนายกองทั้งปวงว่าทัพพม่ายกมาครั้งนี้มากมายนัก ฝ่ายเราให้ยกทัพไปตั้งรับหลายตำบลก็เสียทีแก่พม่า ถ้าจะตั้งเขี่ยวขับกันอยู่อย่างนี้ ก็จะได้ความเดือดร้อนแก่สมณะชีพราหมณ์ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินมาก ควรจะให้คนที่เฉลียวฉลาดออกไปเจรจาขอทำไมตรีกันเสีย ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด บันดาข้าราชการทั้งปวงก็เห็นชอบตามพระราชดำริห์ พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาจึงให้พระยาราชเสนีอำมาตย์ ๑ พระมนะภัย ๑ ขุนสุดวาสวรรค์ ๑ ออกไปเจรจาทัพ ครั้นข้าราชการทั้ง ๓ คนไปถึงค่ายพม่าจึงชี้แจงให้นายทัพนายกองพม่านำความกราบทูลพระเจ้าอังวะว่า พระนครอังวะกับพระนครศรีอยุทธยา ๒ ประเทศนี้ เปนราชธานีมีพระเจ้าแผ่นดินปก

ครองทั้ง ๒ ประเทศ ตามประเพณีพระมหากระษัตริย์แล้วย่อมตั้งพระไทยที่จะบำรุงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้อยู่เย็นเปนศุข แลแผ่พระราชอาณาจักรให้กว้างขวางโดยยุติธรรม ถึงคราวจำเปนที่จะทำศึกสงครามปราบปรามบ้านเมือง หรือป้องกันข้าศึกสัตรูก็ต้องผันผ่อนทำแต่ที่จำเปน อย่าให้ถึงแก่ให้ไพร่บ้านพลเมืองได้รับความเดือดร้อนมากเกินไป ซึ่งพระเจ้าอังวะยกทัพใหญ่มาคราวนี้ ก็มีพระราชประสงค์จะแผ่พระราชอาณาจักรให้กว้างขวาง ข้างกรุงศรีอยุทธยาก็จำเปนที่จะต้องป้องกันบ้านเมืองเพื่อรักษาอำนาจแลเกียรติยศ เปรียบเหมือนหนึ่งช้างสารที่สู้กันบันดาพืชพรรณไม้แลใบหญ้าที่เกิดขึ้นตามพื้นแผ่นดินก็มีแต่จะแหลกละเอียดย่อยยับไป เหมือนราษฎรแลไพร่พลที่ย่อยยับล้มตายลงด้วยการทัพศึก บัดนี้พม่ากับไทยก็ได้สู้รบกันมาหลายครั้ง พลทหารก็ล้มตายลงด้วยกันเปนอันมาก แม้หากจะได้ไชยชนะกันข้าง ๑ ก็ไม่เพียงพอกับที่เสียหาย เพราะฉนั้นให้ท่านทูลเจ้านายของท่านให้ยอมทำไมตรีเปนทองแผ่นเดียวกันเสีย บ้านเมืองจะได้ปราศจากเสี้ยนหนามทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งจะได้ปรากฎพระเกียรติยศเปนที่ยกย่องสรรเสริญทั้ง ๒ ฝ่าย ว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ประเทศมีพระไทยประกอบด้วยพระกรุณาไพร่ฟ้าประชาชนมิให้เดือดร้อน เมื่อพวกกรุงศรีอยุทธยาออกไปเจรจากับนายทัพนายกองพม่าดังนี้ นายทัพนายกองพม่าก็นำความกราบทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ก็ไม่ยอมตาม ข้าราชการทั้ง ๓ ก็กลับมากราบทูลพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา ๆ ก็ให้คนขึ้นรักษาน่าที่เชิงเทินให้มั่นไว้ พระเจ้าอังวะก็ให้เข้าตีหักเอาพระนครศรีอยุทธยาเปนสามารถ ให้เอาปืนใหญ่น้อยระดม

ยิงเข้ามาในเมืองเปนห่าฝน แต่ระดมตีเมืองอยู่ ๒-๓ วันก็หักเอาไม่ได้ จึงให้เผาบ้านเรือนราษฎรในภายนอกพระนครเสียสิ้นแล้วพระเจ้าอังวะก็ยกทัพกลับพระนครทางตำบลวิสลูโพะแร

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเห็นพม่ายกไปหลายวันแล้ว จึงให้ซ่อมแซมบ้านเรือนราษฎรที่พม่ายื้อแย่งแลเผาไฟให้เปนปรกติ พระราชทานให้ราษฎรอยู่ตามภูมิลำเนาเดิม ครั้นบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว พระอุทุมพรราชาก็กลับออกทรงผนวชตามเดิม

ครั้นศักราช ๑๑๒๔ พระยาเกียรติ์ พระยาพระราม ซึ่งพาครอบครัวเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ แลพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลเขาน้ำพุนั้นเปนขบถ เที่ยวเอาไฟเผาบ้านเรือนราษฎรตามแถวเมืองนครนายก กิตติศัพท์ทราบไปถึงกรุงศรีอยุทธยา พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา จึงให้พระยากาญจนบุรีคุมพลออกไป ปราบปราม พระยากาญจนบุรีก็ยกพลออกไปจับตัวพระยาเกียรติ์ พระยาพระรามกับพรรคพวกได้ ให้ประหารชีวิตรเสียสิ้น

ครั้นจุลศักราช ๑๑๒๕ มะกะโลซาอุดองส่าเจ้าเมืองทวายนำเครื่องบรรณาการเข้ามาถวายขอเปนข้าขึ้นในกรุงศรีอยุทธยา พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาก็ให้รับไว้

ครั้นจุลศักราช ๑๑๒๖ พระเจ้าอังวะ มีราชสาส์นมาจะให้ส่งเจ้าเมืองทวาย ถ้าไม่ส่งจะยกทัพมารบ พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาก็ไม่ยอมส่งให้ แล้วก็ให้ตระเตรียมเครื่อง ศาสตราวุธไว้ป้องกัน ข้าศึกโดยแขงแรง ให้เกณฑ์ทหารออกไปให้รักษาด่านโดยกวดขัน คือ ให้จัดกองทัพเรือ

๙ กอง ๆ ละ ๒๐ ลำ บรรจุทหารกองละ ๑๔๐๐ คนพร้อมด้วยเครื่องสาตราวุทั้งปวง เรือรบลำ ๑ มีปืนใหญ่ขนาดใหญ่ ๑ บอก ขนาดเล็ก ๒ บอก ให้พระยาราชสงกรานต์คุมออกไปตั้งคอยรับทัพพม่าทางปากน้ำเจ้าพระยาทาง ๑ ให้หลวงหรไทยคุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพพม่าทางปากน้ำลำทองทาง ๑ ให้พระยาจุหล่า (แขก) คุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพพม่าทางปากน้ำพระมะดัง (พระประแดง) ทาง ๑ ให้ศรีวรข่านคุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพพม่าทางปากน้ำประสบทาง ๑ ให้หลวงศรียุทธคุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพพม่าทางปากน้ำหิงลาทาง ๑ ให้หม่อมมหาดเล็กวังน่าคุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพพม่าทางแม่น้ำเมืองสิงหบุรีทาง ๑ ให้หม่อมเทไพคุมออกไปตั้งคอยรับกองทัพพม่าทางแม่น้ำเมืองอินทบุรีทาง ๑ ให้หม่อมทิพยุพันคุมออกไปตั้งรับทัพพม่าทางแม่น้ำเมืองพรหมบุรีทาง ๑ ให้ศรีภูเบศร์คุมออกไปตั้งรับทัพพม่าทางเมืองไชยนาททาง ๑

ให้พระยาพิพัฒน์โกษาเปนแม่ทัพใหญ่คุมกองทัพ ๑๓ กอง ในกอง ๑ มีพลทหารพร้อมด้วยเครื่องสาตราวุธ ๑๐๐๐ คน มีช้างคลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้าง ช้างตัว ๑ มีปืนใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีควานหัว ๑ กลาง ๓ ท้าย ๑ มีพลทหารถือทวนตามหลังช้างอีกช้างละ ๑๐๐ คน ให้ราชสงกรานต์คุมกอง ๑ พระยาตาก (สิน) * เจ้าเมืองตากกอง ๑ พิไชยนเรศร์กอง ๑ พระยายมราชบดีกอง ๑ มนตรีกอง ๑ ราชภัฏกอง ๑ ศรีสรพัฒน์กอง ๑ พระพิพัฒน์กอง ๑ จันทราชากอง ๑ หลวงสิทธิกอง ๑ หลวงศักดิ์กอง ๑ หลวงฤทธิกอง ๑ หลวงเดชกอง ๑ ยกไปคอยรับทัพพม่าที่เมืองมฤท เมืองตนาวศรี

---

* ในต้นฉบับพม่าเรียกพระยาตากสินทุกแห่ง

ให้พระยาเพ็ชรบุรีเปนแม่ทัพใหญ่คุมกองทัพ ๑๑ กอง ในกอง ๑ มีพลทหารพร้อมด้วยเครื่องสาตราวุธ ๑๐๐๐ คน มีช้างคตุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้าง ช้างตัว ๑ มีปืนใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีควานหัว ๑ กลาง ๓ ท้าย ๑ มีพลทหารถือทวนตามหลังช้างอีกช้างละ ๑๐๐ คน ให้พระหมื่นศรีคุมกอง ๑ พระหมื่นเสมอใจกอง ๑ พระหมื่นไวยกอง ๑ พระอินทภัยกอง ๑ จ่ายงกอง ๑ จ่ายวดกอง ๑ หลวงหรไทยกอง ๑ หลวงทองหมื่นกอง ๑ พระสิวพัตรกอง ๑ พระมหาเสนากอง ๑ พระพิไชยกอง ๑ ยกออกไปตั้งรับทางเมืองสวรรคโลก

ให้ศิริธรรมราชาเปนปลัดทัพ ให้พระยาพิพัฒน์โกษาเปนแม่ทัพใหญ่คุมกองทัพ ๗ กอง กอง ๑ กอง ๑ มีพลทหารพร้อมด้วยเครื่องสาตราวุธ ๑๐๐๐ คน มีช้างคตุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้าง ช้างตัว ๑ มีปืนใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีควานหัว ๑ กลาง ๓ ท้าย ๑ มีพลทหารตามหลังช้างอีกช้างละ ๑๐๐ คน ให้หลวงกลาโหมคุมกอง ๑ หลวงใจกอง ๑ พระพินจางวางช้างกอง ๑ ขุนนครกอง ๑ ขุนรากอง ๑ หมื่นปรงกอง ๑ ราชสงกรานต์ (พลับ) กอง ๑ ยกไปรับพม่าทางตำบลท่ากระดาน

ให้เจ้าพระยากลาโหมคุมกองทัพ ๑๕ กอง กอง ๑ มีพลทหารพร้อมด้วยเครื่องสาตราวุธ ๑๐๐๐ คน มีช้างคตุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้าง ช้างตัว ๑ มีปืนใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีควานหัว ๑ กลาง ๓ ท้าย ๑ มีพลทหารตามช้างอีกช้างละ๑๐๐คน ให้ขุนพิพัฒน์คุมกอง ๑ ขุนณรงค์กอง ๑ พระมนตรีกอง ๑ ราชามาตย์กอง ๑ ราชาบาลกอง ๑ ทิพเสนา

กอง ๑ มหามนตรีกอง ๑ ราชรินทร์กอง ๑ อินทรเดชกอง ๑ พระยาธรมากอง ๑ พระอินทมาตย์กอง ๑ พลทิพกอง ๑ อินทรเทพกอง ๑ ขุนพัดลัดกอง ๑ ราชมณีกอง ๑ ยกไปคอยรับทัพพม่าทางเมืองราชบุรี

ให้พระยาธิเบศร์เปนแม่ทัพใหญ่คุมกองทัพ ๑๔ กอง กอง ๑ มีพลทหารพร้อมด้วยเครื่องสาตราวุธ ๑๐๐๐ คน มีช้างคลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้าง ช้างตัว ๑ มีปืนใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีควานหัว ๑ กลาง ๓ ท้าย ๑ มีพลทหารตามหลังช้างอีกช้างละ ๑๐๐ คน ให้หลวงโชฎึกคุมกอง ๑ หลวงท่องสือกอง ๑ หลวงนรโชกอง ๑ หลวงโยธากอง ๑ พระเพ็ชร์พงษากอง ๑ หลวงราชรักษากอง ๑ หลวงรักษาจงกอง ๑ หลวงเดโชกอง ๑ หมื่นจงกอง ๑ หมื่นไวยกอง ๑ ฤทธิ์สิงกอง ๑ จงนารถกอง ๑ พระยามลพัฒน์กอง ๑ หลวงศรียุทธกอง ๑ ยกไปรับพม่าทางเมืองนครสวรรค์

เมื่อกองทัพทั้งปวงไปถึงตำบลตามสั่งแล้ว ส่วนทางพระนครก็ให้ซ่อมแซมค่ายคูประตูหอรบให้มั่นคง เอาปืนใหญ่ขึ้นประจำตามช่องเสมา ตั้งพิธีบวงสรวงเทพารักษ์ แล้วตั้งกองสอดแนมคอยตรวจตรามิได้ขาด

ครั้นจุลศักราช ๑๑๒๖ พระเจ้าอังวะให้มหานรธาเปนแม่ทัพใหญ่ยกพลเข้ามาตีกรุงศรีอยุทธยา แต่หาได้ยกมาทางตำบลท่ากระดานทางเมืองกาญจนบุรีไม่ ยกมาทางเมืองมฤทเมืองทวาย ได้ต่อสู้รบพุ่งกับกองทัพไทย ซึ่งออกไปตั้งอยู่ทางเมืองมฤทเมืองทวายเปนสามารถ ผู้คนทั้งสองฝ่ายล้มตายลงเปนอันมาก ต่างก็ขยาดฝีมือรากัน เปน

แต่รบพุ่งกันบ้างเล็กน้อย ตั้งรอคอยทีกันอยู่สิบวัน แต่พวกทหารไทยน้อยกว่า เมื่อเห็นพวกกันล้มตายมากลงก็ท้อถอย พวกพม่าเห็นไทยท้อถอยดังนั้นก็ยกทัพรดมเข้าตีทัพไทย ทัพไทยก็แตกหนีถอยมาบรรจบกับกองทัพที่ตั้งอยู่เมืองราชบุรีตั้งมั่นอยู่ที่เมืองราชบุรีนั้น

ฝ่ายกองทัพที่ยกไปทางเมืองเชียงใหม่นั้น ครั้นเมื่อทัพพม่ายกมาถึง ก็ออกสู้รบเปนสามารถถึงสิบสามวันยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน ผู้คนทั้งสองฝ่ายล้มตายลงเปนอันมาก ขณะนั้นนายทหารไทยที่มีฝีมือเข้มแขง คือ หมื่นมหาดเล็ก หมื่นเด็กชาย หมื่นชิตภูบาล หมื่นชาญภูเบศร หลวงกลาโหม หลวงศราสู หลวงประเจียด หลวงใจขุนกิจพัฒน ขุนศรีพะองค์ พิไชยอินทรา หมื่นยุทธรัตนามาศขุนสัสดี ราชภูมินทร์ ขุนโค พระปลัด หมื่นรัตนาอมาตย์ รวม ๑๗ นาย รับอาสาขี่ม้ารำทวนรำดาบโล่ห์หอกออกยั่วทัพพม่า ฝ่ายนายทหารพม่าก็ขี่ม้ารำทวนรำดาบโล่ห์หอกออกสู้รบ แล้วพม่าให้พลทหารม้ายกออกตีกระหนาบทางซ้ายทางขวา นายทหารไทยทานกำลังพม่าไม่ได้ก็แตกหนีเข้าค่าย ที่หนีไม่ทันพม่าไล่ฆ่าฟันตัดศีร์ษะไปได้ ๗ นาย เมื่อไทยเสียทีแก่พม่าดังนั้นก็เสียใจ จึงปฤกษากันว่าตำบลนี้มีไชยภูมิที่ไม่เหมาะควรจะถอยไปหาที่ไชยภูมิอื่นปฤกษากันดังนี้แล้ว จึงพากันล่าถอยไปบรรจบกับกองทัพเมืองไชยนาท

ฝ่ายทัพพม่าเห็นทัพไทยถอยไปดังนั้น ก็ยกทัพติดตามตีลงมาจนกระทั่งเมืองไชยนาท ให้ตั้งค่ายประชิดค่ายที่เมืองไชยนาท

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา ทรงทราบว่าทัพ ไทยแตกถอย มาดังนั้น ก็ทรงพระพิโรธเปนอันมาก มีรับสั่งว่านายทัพนายกองเหล่านี้มันไม่เอาใจใส่ในราชการ จึ่งเสียทีแก่พม่า ไม่ควรเลี้ยงไว้ให้หนักแผ่นดิน ควรเอาตัวไปประหารชีวิตรเสียให้สิ้น แต่มันผิดครั้งหนึ่งจะยกโทษให้ ให้นายทัพนายกองทั้งปวงทำการแก้ตัวเอาไชยชำนะแก่พม่าให้จงได้ รับสั่งแล้วจึ่งให้ส่งปืนใหญ่ไปยังกองทัพเหล่านั้นกองละ ๓ บอก แลให้ประกาศราษฎรในกรุง มิให้พากันตื่นตกใจ

ฝ่ายกองทัพที่ตั้งอยู่เมืองราชบุรีนั้น ได้รบขับเขี่ยวกับพม่าเปนหลายวัน ยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน วันหนึ่งพวกทหารไทยให้ช้างคลุมเกราะเหล็กกินสุรามากเกินไป เวลาออกรบเอาไว้ไม่อยู่ทำให้เสียขบวน พม่าเห็นได้ทีก็ยกเข้าตีเปนสามารถ กองทัพไทยก็แตกกระจัดกระจายหนีเข้ามากรุงศรีอยุทธยา มหานรธาก็ให้ยกทัพติดตามเข้ามาตั้งอยู่ที่ตำบลสีกุก ห่างจากกรุงศรีอยุทธยา ๓๐๐ เส้นเศษ มะยินหวุ่นดินปลัดทัพพม่ายกเข้ามาตั้งทางโพสามต้น ห่างจากกรุงศรีอยุทธยา ๓๐ เส้นเศษ พม่าตั้งค่ายใหญ่ล้อมพระนครคราวนั้นถึง ๑๒ ค่าย ระยะไม่สู้ห่างกันชักปีกกาถึงกัน

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาก็ให้ปิดประตูลงเขื่อนแน่นหนาให้ทหารขึ้นรักษาน่าที่เชิงเทินเปนสามารถ แล้วให้หลวงหรไทยคุมพลกองหนึ่ง พระพิไชยกองหนึ่ง พระยาจุฬากองหนึ่ง หลวงศรีวรข่านกองหนึ่ง ให้พระยาเพ็ชรบุรีเปนแม่ทัพยกออกรบพม่าทางหนึ่ง ให้หลวงศรียศคุมพลกองหนึ่ง หลวงราชพิมลกองหนึ่ง พระเทียรอมาตย์กองหนึ่ง

อินทรเดชกองหนึ่ง ให้พระยาตาก (สิน) เปนแม่ทัพยกออกรบทางหนึ่ง ให้หมื่นปลงคุมพลกองหนึ่ง หมื่นวาสุเทพกองหนึ่ง ขุนพิพัฒน์กองหนึ่ง ขุนรินทร์กองหนึ่ง พระยาราชนครเสมังกองหนึ่ง ขุนนเรศรกองหนึ่ง ให้พระยานครราชสีมาเปนแม่ทัพยกออกรบทางหนึ่ง ให้พิไชยนเรศรคุมพลกองหนึ่ง พระกบินทร์กองหนึ่ง หลวงหฤไทยกองหนึ่ง ขุนพตากกองหนึ่ง ให้ศรีโลกเปนแม่ทัพยกออกรบทางหนึ่ง ให้พระหมื่นศรีคุมพลกองหนึ่ง ขุนพตะกองหนึ่ง หลวงราจอกองหนึ่ง พระทิพโยธากองหนึ่ง ให้พระยาอภัยราชาเปนแม่ทัพยกออกรบทางหนึ่ง ให้มหาเทพคุมพลกองหนึ่ง มหามลกองหนึ่ง พระมหาเสนาบดีกองหนึ่ง พระยาเดโชกองหนึ่ง ให้เจ้าพระยาพระคลังเปนแม่ทัพยกออกรบทางหนึ่ง ในทัพเหล่านั้นมีจำนวนพลทัพละ ๕๐๐๐ กองหนึ่ง มีช้างคลุมเกราะเหล็ก ๑๐ ช้าง ช้างตัวหนึ่ง ๆ มีปืนใหญ่ชนิดเล็ก ๒ บอก มีควาญหัว ๑ กลาง ๑ ท้าย ๑ แลด้านที่ทัพบกทัพหนึ่ง ๆ จะยกไปนั้น จัดให้มีทัพเรือด้านละ ๓๐ ลำ เรือลำหนึ่งมีปืนใหญ่ชนิดใหญ่ ๑ บอก ชนิดเล็ก ๒ บอก มีพลทหารปืนใหญ่ลำละ ๓ คน ๆ

ครั้นจัดเสร็จแล้วก็ให้ยกแยกออกไปตีทัพพม่า ซึ่งตั้งล้อมอยู่โดยรอบ ได้รบพุ่งกันเปนสามารถ พลทหารไทยเจ็บป่วยล้มตายเปนอันมาก พระยาเพ็ชรบุรีตายในที่รบ พระยาตาก (สิน) หนีเอาตัวรอดได้ ที่เหลือนั้นก็แตกกระจัดกระจายไป ที่หนีเข้าเมืองทันก็รอดชีวิตร พม่าจับได้ผู้คนช้างม้าเปนอันมาก

พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเห็นนายทัพนายกองแตกพ่ายเข้ามาดังนั้น ก็ให้ปิดประตู ให้ทหารขึ้นรักษาน่าที่เชิงเทินมั่นไว้มิได้ออกรบ คราวนั้นพระยาพลเทพข้าราชการในกรุงศรีอยุทธยาเอาใจออกหาก ลอบส่งเครื่องสาตราวุธเสบียงอาหารให้แก่พม่า สัญญาจะเปิดประตูคอยรับ พม่าเห็นได้ทีก็ระดมเข้าตีปล้นกรุงศรีอยุทธยา ทำลายเข้ามาทางประตูที่พระยาพลเทพนัดหมายไว้ ก็เข้าเมืองได้ทางประตูทิศตวันออกในเวลากลางคืน เมื่อณวัน ๓ ๆ ๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๒๘ ได้ฆ่าฟันผู้คนล้มตายลงเปนอันมาก เอาไฟเผาโรงร้านบ้านเรือนในภายในพระนครศรีอยุทธยาเสียเปนอันมาก ขณะนั้นพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาแลพระมเหษีพระราชโอรสธิดา กับพระราชวงษานุวงษ์ก็หนีกระจัดกระจายกันไป พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเสด็จหนีไปซุ่มซ่อนอยู่ประมาณสิบเอ็ดสิบสองวันก็เสด็จสวรรคต

พวกพม่าก็ตามจับได้พระมเหษีแลพระโอรสธิดา พระราชวงษานุวงษ์ แล้วให้กวาดต้อนผู้คนช้างม้า เก็บริบแก้วแหวนเงินทองไปยังกรุงอังวะเปนอันมาก

เมื่อใกล้จะเสียพระนครศรีอยุทธยานั้น เกิดลางร้ายต่าง ๆ คือ พระพุทธปฏิมากรใหญ่ที่วัดพนัญเชิงมีน้ำพระเนตรไหล พระพุทธปฏิมากรตีโลกนารถ ซึ่งแกะด้วยไม้พระศรีมหาโพธินั้นพระทรวงแยกออกเปนสองภาค พระพุทธปฏิมากรทองคำเท่าตัวคน แลพระพุทธสุรินทร์ซึ่งหล่อด้วยนาคอันประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีสรรเพ็ชญ์ในพระราชวังนั้น มีพระฉวีเศร้าหมอง พระเนตรทั้งสองหลุดหล่นลงอยู่บน

พระหัตถ์ มีกาสองตัวตีกัน ตัวหนึ่งบินโผลงตรงยอดเหมฉัตรเจดีย์ที่วัดพระธาตุ อกเสียบตรงยอดพระเจดีย์เหมือนดังคนจับเสียบไว้ เทวรูปพระนเรศวรนั้นมีน้ำพระเนตรไหลแลเปล่งศัพท์สำเนียงเสียงอันดังอัศนีบาตตกลงหลายครั้งหลายหน พระราชวงษานุวงษ์ข้าราชการก็ไม่ตั้งอยู่ในสัจธรรม สำแดงเหตุที่จะเสียพระนครศรีอยุทธยาหลายอย่างหลายประการดังกล่าวมาแล้วในเบื้องต้นนั้น

ภาคที่ ๒

ตำนานแลทำเนียบต่าง ๆ ในกรุงศรีอยุทธยา

ทำเนียบต่าง ๆ ในส่วนภาคที่ ๒ ของหนังสือเล่มนี้ ในฉบับพม่ากล่าวความเรื่องเดียวซ้ำกันอยู่หลายแห่ง เข้าใจว่าจะเปนด้วยถามคำให้การไทยหลายคน บางคนรู้มากบางคนรู้น้อย ใครให้การว่ากระไรพม่าก็จดลงไว้อย่างนั้น จึงมีซ้ำกัน ใช่แต่เท่านั้นฉบับที่ได้มายังเรียบเรียงเรื่องไขว้เขวกันมีอยู่มาก เรื่อง ๆ เดียวไปแทรกอยู่ตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้าง มีอยู่หลายเรื่อง ที่เปนดังนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าต้นฉบับเดิมพม่าเห็นจะเขียนลงในใบลาน มีเหตุอย่างไรใบลานสับกัน ผู้ที่เก็บรักษาหรือที่ได้หนังสือเรื่องนี้ในชั้นหลัง เอาใบลานเข้าเรียบเรียงใหม่ไม่ถูกลำดับ เรื่องจึงไขว้เขวกันไป ในการที่เอามาแปลรวบรวมพิมพ์ลงคราวนี้ ตั้งใจทำสำหรับประโยชน์ของผู้ศึกษาโบราณคดี เพื่อจะให้อ่านเข้าใจเรื่องได้โดยง่าย จึงต้องตัดหั่นฉบับเดิมเอามาเรียบเรียงจัดเปนหมวดเปนหมู่ใหม่ ตามที่เห็นควรจะทำอย่างไรจึงจะดี แต่ข้าพเจ้าได้ระวังอย่างดีที่สุด ที่จะไม่แก้ฉบับเดิม ถ้าแห่งใดได้แก้ก็แก้ด้วยแน่นอนใจว่าฉบับเดิมผิดด้วยอักขระ ถ้าแก้ด้วยไม่แน่นอนใจได้บอกไว้ทุกแห่ง ว่าคาดว่าที่ถูกจะเปนเช่นนั้น ๆ ไม่มีแห่งใดที่ได้เติมลงใหม่ แม้รู้ว่าแห่งนั้นวิปลาศ หรือข้อที่จริงเปนอย่างไร

ลำดับกษัตริย์

ตั้งแต่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว พระเจ้าศรีธรรมาโศกราชได้ผ่านพิภพณกรุงปาตลีบุตรมหานคร พระองค์เสด็จประพาศรอบสากลชมพูทวีป เสด็จมาถึงเมืองสังขบุรี ทรงพยากรณ์ไว้ว่า เมื่อพระพุทธสาสนกาลล่วงได้ ๒๑๓ ปีจะมีผู้มีบุญญาภินิหารสร้างพระนครอยู่ตำบลสังขบุรีนี้ เมื่อพระพุทธศักราชล่วงได้ ๕๐๑ ปี พระเจ้าปทุมสุริยวงษ์สร้างพระนครอินทปัต พระพุทธศักราช ๑๑๑๑ ปี พระยาแกรกได้ครองราชสมบัติลบศักราชเสีย คงไว้แต่ ๕๐๑ ปี ในปีนั้น พระเจ้าอู่ทองเสด็จมาสร้างพระนครที่ตำบลหนองโสน ขนานนามว่า กรุงทวาราวดี (ศรีอยุทธยา) ตั้งแต่สร้างกรุงทวาราวดีมาไม่มีศึกสงคราม (มาติดพระนคร) ๒๑๕ ปี จนจุลศักราช ๗๒๕ ปี พระเจ้าหงษาวดียกกองทัพมาตีกรุงทวาราวดี เสียกรุงทวาราวดีแก่พระเจ้าหงษาวดีครั้ง ๑ ตั้งแต่นั้นก็มิได้เสียแก่ใคร ไม่มีศึกสงคราม (มาติดพระนคร) ๒๕๔ ปี พระเจ้าติโลกนารถสวรรคตเมื่อจุลศักราช ๙๗๙ ปี ว่างศึกสงครามมาอีก ๑๔๘ ปี จนถึงจุลศักราช ๑๑๒๘ ปี (มัง) มหานรธา แม่ทัพพม่ายกมาตีกรุงทวาราวดี ๆ เสียแก่พม่า คำณวนตั้งแต่สร้างพระนคร (ศรีอยุทธยา) ที่หนองโสนมาจนเสียพระนครแก่พม่า รวมได้ ๖๑๓ ปี ถ้าจะนับตั้งแต่ พระเจ้าปทุมสุริยวงษ์สร้างพระนคร (อินทปัต) ที่สังขบุรี เมื่อพระพุทธศักราช ๒๑๓ ปี มาจนเสียกรุงทวาราวดีแก่พม่า เปนปีได้ ๑๗๓๘ ปี มี

พระมหากษัตริย์ (ได้เสวยราชย์ยุคแรก) ๓๒ พระองค์ มีระยะที่ว่างพระมหากษัตริย์บ้าง ต่อมา (ยุคหลัง) มีพระมหากษัตริย์อีก ๙๐ พระองค์ รวมทั้ง ๒ ยุค ได้มีพระมหากษัตริย์ครองราชสมบัติมา ๑๒๒ พระองค์ด้วยกัน

พระนามพระมหากษัตริย์ซึ่งได้ครองราชสมบัติตั้งแต่ (จุล) ศักราช ๕๐๑ ปีมานั้น มีแจ้งอยู่ในบาญชีต่อไปนี้

	นอกราชสมบัติ	ในราชสมบัติ	รวมพระชนม์	
๑ พระเจ้าปทุมสุริยวงษ์	๑๖	๓๕	๕๑	
๒ พระเจ้าจันทราชา โอรส ๑	๒๕	๓๐	๕๕	
๓ พระเจ้าร่วง โอรส ๒	๓๕	๔๐	๗๕	
๔ พระเจ้าลือ อนุชา ๓ ต่าง	—	—	—	
มารดากับพระร่วง	๓๐	๓๕	๖๕	
๕ พระเจ้าโคตบอง	—	—	—	
๖ พระยาแกรก	๑๕	๔๕	๖๐	
๗ พระยาสายน้ำผึ้ง	—	—	—	
๘ พระสุธรรมราชา โอรส ๗	—	—	—	

ต่อนี้ว่างกษัตริย์หลายปี แล้วจึงมีกษัตริย์ครองราชสมบัติต่อไป คือ

๙ พระเจ้าพิไชยราช

๑๐ พระพิศณุราชา

๑๑ พระศรีแส่น (พระศรีศิลป์?) โอรส ๑๐

๑๒ พระไชยนาท อนุชา ๑๑

๑๓ พระสุรินทรราชา

๑๔ พระอนุชราชา อนุชา ๑๓

๑๕ พระอินทราชา โอรส ๑๔

๑๖ พระเจ้าอู่ทอง มีพระนามว่า พระรามาธิบดีศรีวงศ์ โอรส ๑๕ ต่อนั้นว่างพระมหากษัตริย์อีกคราว ๑ แล้วจึงมีพระมหากษัตริย์ครองราชสมบัติ คือ

๑๗ พระบรมราเมศวร

๑๘ พระกระเจียรนเรศร

๑๙ พระเฑียร (ราชา) คือพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งเปนพระเจ้าช้างเผือก ๗ ช้าง

๒๐ พระไชยราชา อนุชา ๑๙ ต่อนั้นว่างพระมหากษัตริย์อีกหลายปีจึงถึง

๒๑ พระเจ้าสุรพันธุ อินทพยัคฆ์ (พระเจ้าสุพรรณปราสาท จะหมายความว่า พระเจ้าปราสาททอง) ซึ่งพระนคร (ปราสาท) เทวดานฤมิตรนั้น มีพระราชโอรส ๔ พระองค์ พระราชธิดา ๓ พระองค์ รวม ๗ พระองค์

(ตำนานของพระมหากษัตริย์แต่โบราณ)

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครสวรรคโลก พระมเหษีเปนนาค พระราชโอรสคือพระร่วง

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครศุโขไทย มีพระราชธิดาทรงพระนามว่า สุพรรณเทวี ๆ นี้เปนมเหษีของมะกะโท

พระมหากษัตริย์ที่เสวยไม้งิ้วดำนั้น สร้างพระนครสัง (สรรคบุรี) พระองค์มีม้าแดแพะที่เหาะได้ พระมหากษัตริย์พระองค์นี้สร้างพระนครพิศณุโลกด้วยอีกแห่ง ๑

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครพิจิตรนั้น เปนเชื้อพระวงษ์พระเจ้าปทุมสุริยวงษ์

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครวิเชียรปราการ (คือเมืองกำแพงเพ็ชร) เปนราชบุตรของเจ้าเมืองกำแพงเพ็ชร

พระมหากษัตริย์ที่สร้างเมืองสวรรค์ (สรรค์) นั้นมีราชโอรส (สืบพระวงษ์) ๒ พระองค์ พระองค์ ๑ ได้ช้างเผือก

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครไชยนาทนั้น ไม่มีราชโอรสธิดา เมืองไชยนาทนั้นเดิมเปนบ้านพรานเนื้อ พระมหากษัตริย์ที่ครองเมืองไชยนาททรงพระนามว่า นราธิเบศร์ ทรงตั้งพระศรีแสน (พระศรีศิลป์) เปนพระมหาอุปราช

พระมหากษัตริย์ที่สร้างพระนครวิชิตไชย (เมืองพิจิตรหรือพิไชยเปนได้ทั้ง ๒ เมือง) ถูกพระอนุชากับพระมเหษีคบคิดกันจับปลงพระชนม์เสีย แล้วพระอนุชาไปสร้างพระนครเพ็ชรบุรี

พระรามาธิบดีศรีวงษ์ เมื่อทรงสร้างกรุงทวาราวดีนั้น มีนิมิตรปลาร้องฆ้องดัง แลขุดทรัพย์แผ่นดินได้

พระราชโอรสของพระรามาธิบดีที่สร้างกรุงทวาราวดี ทรงพระนามว่า พระเฑียร (ราชา) พระองค์ ๑ พระไชย (ราชา) พระองค์ ๑ พระไชยนั้นถูกพระมเหษีกับอำมาตย์คบคิดกันปลงพระชนม์

พระบรมราเมศวรนั้น มีราชธิดาทรงพระนามว่า พระบรมธิบัต พระราชโอรสทรงพระนามว่า พระมหินทร์ เมื่อพระองค์ได้เสวยราชทรงพระนามว่า (พระมหา) จักรพรรดิ เพราะมีช้างเผือกถึง ๗ ช้าง

พระสุธรรมราชา ซึ่งเสวยราชณเมืองพิศณุโลกนั้น มีพระราชธิดาทรงพระนามว่า จันทรกัลยา มีพระราชโอรสทรงพระนามว่า พระนเรศ (วร) พระองค์ ๑ พระเอกาทศรฐพระองค์ ๑ สองพระนามนี้เรียกอย่างภาษารามัญ

พระติโลกนารถซึ่งครองราชสมบัติกรุงทวาราวดี มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ พระราชบุตรเขยเปนพระราชนัดดาของพระเจ้าอู่ทอง ด้วยเปนโอรสของพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ของพระเจ้าอู่ทอง พระราชบุตรเขยพระองค์นี้ ทรงพระนามว่า พระรามาธิเบศร์ พระรามาธิเบศร์นี้เปนพระนามเดิม พระองค์ได้ปราสาททองในจอมปลวกที่เมือง

ถพบุรี จึงปรากฎพระนามว่า พระเจ้าปราสาททอง แต่เดิมพระองค์ เปนอำมาตย์ พระเจ้าปราสาททองมีราชโอรส (ซึ่งสืบพระวงษ์) ทรง พระนามว่า พระนารายน์ พระนามพระเจ้าแผ่นดินต่อพระนารายน์มา คือ

	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระชนม์ พรรษา
๑ เจ้าพระยาสุรสีห์	๕๕	๑๔	๖๙
๒ พระสุรินทราชา	๔๙	๗	๕๖
๓ พระภูมินทราชาธิราช (โอรส ๒)	๓๐	๒๔	๕๔
๔ พระธรรมราชา (อนุชา ๓)	๕๑	๒๑	๗๘
๕ พระอุทุมพรราชา (โอรส ๔)	๒๐	๓ เดือน	-
๖ พระเอกาทัศราชา (เชษฐา ๕)	๔๐	๙ ปี	๔๙

จดหมายเหตุรบพม่า

เมื่อ (ปีกุญ) จุลศักราช ๑๐๙๓ พ,ศ, ๒๒๗๔ ในแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้ามหาธรรมราชา (คือสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์) ทรง ตั้งให้เจ้าฟ้านราธิเบศร์ (พระราชโอรส) เปนพระมหาอุปราช ถึง (ปีฉลู) จุลศักราช ๑๐๙๕ พ,ศ, ๒๒๗๖ เจ้าฟ้านราธิเบศร์ ผู้เปน พระมหาอุปราชทิวงคต จึงทรงตั้งพระอุทุมพรราชา (คือขุนหลวงหาวัด) เปนพระมหาอุปราชต่อมา ถึง (ปีขาล) จุลศักราช ๑๑๒๐ พ,ศ, ๒๓๐๑ ณวัน ๔ ๕ฯ๖ ค่ำ สมเด็จพระเจ้ามหาธรรมราชาเสด็จสวรรคต พระ อุทุมพรราชาจึงได้ผ่านพิภพ ครองราชสมบัติอยู่จนเดือน ๙ แรม ๖ ค่ำ

สมเด็จพระเจ้าอุทุมพรราชาทรงพระราชศรัทธา ละราชสมบัติออกทรงผนวช สมเด็จพระเจ้าเอกาทัศราชา จึ่งได้ครองราชสมบัติแต่นั้นมา

รุ่งขึ้น (ปีเถาะ) จุลศักราช ๑๑๒๑ พ, ศ, ๒๓๐๒ เรือสำเภาอาระมณีเมืองอังวะเข้ามายังท่าเมืองมฤท (พวกที่มาในเรือลำนี้เปนสัตรูกับพระเจ้าอลองพญารี ๆ จะให้ไทยส่งตัว ไทยไม่ยอมส่งจึ่งเปนเหตุให้เกิดศึกพม่าเข้ามาตีกรุงศรีอยุทธยา เมื่อ (ปีมโรง) จุลศักราช ๑๑๒๒ พ, ศ, ๒๓๐๓

เมื่อพระเจ้าอลองพญารียกกองทัพพม่าเข้ามาครั้งนั้น ไทยได้แต่งกองทัพออกไปต่อสู้ ๔ ทัพ คือ

กองทัพที่ ๑

ยกไปคอยต่อสู้ทางเมืองมฤทเมืองตะนาวศรี

พระยาอภัยราชาเปนแม่ทัพ (ที่ว่าพระยาอภัยราชาตรงนี้สงไสยอยู่ด้วยมีชื่อเจ้าพระยาอภัยราชาอีกคน ๑ เปนแม่ทัพอื่น เห็นจะเปนเจ้าพระยาธรรมา)

มีชื่อนายกอง คือ

พระยารัตนาธิเบศร์ (ตรงตามหนังสือพระราชพงษาวดาร)

พระยาอภัยมนตรี

พระสงคราม (เห็นจะเปนพระมหาสงคราม)

กองทัพที่ ๒

ยกไปคอยต่อสู้ข้าศึกที่เมืองราชบุรี

เจ้าพระยาพระคลังเปนแม่ทัพ

มีชื่อนายกอง คือ

พระยาราชภักดี

พระยาจุฬา

พระศรีเสาวภาคย์ (เห็นจะเปนพระศรีเสาวราช)

หลวงทองบูรณ (เห็นจะเปนหลวงท่องสื่อ)

หลวงศรีวรักขัง (หลวงศรีวรข่าน)

หลวงศรีรุต (หลวงศรีเนาวรัตน)

หลวงราชาพิมล

ขุนภักดี

กองทัพที่ ๓

ยกไปคอยต่อสู้ทางท่ากระดานแขวงเมืองกาญจนบุรี (ไม่ปรากฏชื่อแม่ทัพ มีแต่ชื่อนายกอง) คือ

พระยาสีหราชเดโชไชย (เห็นจะเปนตัวแม่ทัพ)

พระพิไชยณรงค์ (พระยาพิชิตณรงค์)

พระพิไชยนฤทธิ์ (พระยาพิไชยชาญฤทธิ์)

พระไสยนันต์ (พระเสนานนท์ หรือพระศรีไสยณรงค์)

พระทิพโยธา

อินทรเทพ

หลวงพิไชยอินตรา

ราชามาตย์

ราชาบาต

หลวงรักษาสมบัติ

ตะมะรง ไม่รู้ว่าใคร

กองทัพที่ ๔

ยกไปคอยต่อสู้ทางเมืองเชียงใหม่

เจ้าพระยาอภัยราชาเปนแม่ทัพ

มีชื่อนายกอง คือ

พระยาพิพัฒโกษา

พระยาเสนา

พระยาไชย

พระพิพัฒน์

พระปรามพัฒน์

พระพิไชย

พระพิศศะพงษา

พระยาพิพิธ

ราชสงคราม

วิสุทธธรรมา วิสุทธโยธามาตย์

หลวงราโช ศรีโยธเทพ

หลวงหฤไทย

อินทามาตย์

ราชมนู

เทพมนู

ขุนพัศดี

ขุนตรากำนัน (ขุนธาระกำนัน)

ขุนวิสูตร

ขุนนรินทร์

หมื่นวาสุเทพ

หมื่นพรหม

กองสอดแนม

ศิริธรรมราชา (จะเปนผู้ใดคิดไม่เห็น ไม่ใช่เจ้าพระยาพระคลัง เพราะมีชื่ออยู่ที่อื่น) เปนผู้บัญชาการ

มีชื่อนายกอง คือ

พระยาราชาเสนี (น่าจะเปนพระยาราชาเศรษฐี เจ้าเมืองบันทายมาศ)

พระยาราชบังสันเล่นึ่

พระศรีพิพัฒ

พระสำตานอง (ไม่รู้ว่าใคร)

พระหมื่นไวย (วรนารถ)

(พระหมื่น) สรรเพ็ทภักดิ์

ราชสงคราม (จะเปนพระหรือเปนหลวงไม่ปรากฏ)

พลพระสู (เห็นจะเปนขุนพลอาไศรย)

ขุนศุภสร

พระเจ้าอลองพญารี ตีเมืองทวายได้ แล้วยกมาทางเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี, กระทุ่ม (เมืองกุย) เมืองราชบุรี เข้ามาตั้งกองทัพหลวงอยู่ที่ตำบลบ้านกุ่ม บ้านปั้น (บางบาน) และยกกลับทางเมืองตาก

(ปีมเมีย) จุลศักราช ๑๑๒๔ พ,ศ, ๒๓๐๕ พวกมอญมะตลีนกิน ซึ่งโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลเขานางบวชเปนขบถ

(เรื่องมอญขบถครั้งนี้ มีในหนังสือพระราชพงษาวดารไทยตรงกันว่า เดิมเมื่อพระเจ้าอลองพญารีลงมาตีเมืองหงษาวดี พวกมอญเมืองเมาะตะมะอพยพ ครอบครัวเข้ามา ขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร แต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ โปรดให้รับเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชานพระนคร เห็นจะเปนเมื่อคราวศึกพม่าเข้ามาตีกรุงเก่าครั้งแรกเมื่อปีมโรงโทศกนั้น มอญพวกนี้พากันหนีไปตั้งประชุมกันอยู่เขานางบวช คิดการขบถขึ้น คุมกันยกไปตีเมืองนครนายก ต้องถึงยกกองทัพไปปราบปราม มอญพวกนี้จึงแตกพ่ายหนีไปทางเมืองหล่มศักดิ์)

เมื่อ (ปี่มเส็ง) จุลศักราช ๑๑๒๕ พ,ศ, ๒๓๐๖ ชายชาวบ้านอุดอง ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างพรมแดนเมืองทวายกับเมืองตาว เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร (ในว่าดูเหมือนเรื่องที่คนพวกนี้หนีเข้ามาพึ่งไทย จะได้เปนเหตุที่เกิดศึกพม่าครั้งนั้น)

(ปี่วอก) จุลศักราช ๑๑๒๖ พ,ศ, ๒๓๐๗ กองทัพเมืองอังวะมหานรธาเปนแม่ทัพใหญ่ ยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุทธยาทางเมืองทวาย

เมื่อครั้งมหานรธายกเข้ามานั้น กรุงศรีอยุทธยาได้จัดกองทัพออกไปต่อสู้ ๖ กอง คือ

กองทัพที่ ๑

ยกไปต่อสู้ที่เมืองมฤทเมืองตะนาวศรี

พระยาพิพัฒโกษาเปนแม่ทัพ

มีชื่อนายกอง คือ

พระยาราชเสนา

พระยาตากสิน เจ้าเมืองระแหง

พระพิพิธ

ศิริโลกธรรม (เห็นจะเปนพระยาธรรมไตรโลก)

รามราชาธิบดี เจ้าเมือง (เห็นจะเปนพระยาเทพาธิบดี)

พิไชยนฤทธิ

หลวงศักดิ

หลวงสิทธิ

หลวงฤทธิ

หลวงเดช

ศิริสมบัติ

จันทราชา

ราชบัติ

กองทัพที่ ๒

ยกไปต่อสู้ทางเมืองเชียงใหม่

พระยาเพ็ชรบุรีเปนแม่ทัพ

มีชื่อนายกอง คือ

พระยามหาเสนา

พระศรีเสาวภาคย์

พระพิไชย

พระอินทราภัย

พระหมื่นไวยวรนารถ

พระหมื่นเสมอใจราช

พระหมื่นศรีสรรักษ์

หลวงหฤไทย

หลวงทองบูรณ์

จ่าเรศ

จ่ารง

จ่ารุศ (จ่ายวด)

กองทัพที่ ๓

ยกไปต่อสู้ทางท่ากระดานแขวงเมืองกาญจนบุรี

พระยารัตนเปนแม่ทัพ (เห็นจะเปนพระยารัตนาธิเบศร์)

มีชื่อนายกอง คือ

หลวงกลาโหม (ราชเสนา)

หลวงไกรโกษา

พระกฤษณ (กรมช้าง)

ขุนนคร

หมื่นพรหม

พลสู

กองทัพที่ ๔

ยกไปต่อสู้ที่เมืองนครสวรรค์

เจ้าพระยากลาโหมเปนแม่ทัพ

มีชื่อนายกอง คือ

พระยาธรรมา

มหาเทพ

มหามนตรี

อินทรเทพ

พลเทพ (เห็นจะเปนพิเรนทรเทพ)

ราชวรินทร์

ทิพเสนา

ราชามาตย์

ราชประนะ (เข้าใจว่าราชาบาล)

ราชมนู

พระอินทรามาตย์

ขุนพิพัฒน์

ขุนนรินทร์

ขุนพัศดี

กองทัพที่ ๕

ยกไปทางเมืองนครสวรรค์อีกกอง ๑

พระยาธิเบศร์ปริยัติ (เห็นจะเปนพระยาธิเบศร์บริวัติ)

เปนแม่ทัพ มีชื่อนายกอง คือ

พระยาสมบัติ

พระพฤฒิพงษา

หลวงโชดึก

หลวงท่องสื่อ

หลวงวรเชาวนะ

หลวงรอรา

หลวงราชรักษา

หลวงรักษาสมบัติ

หลวงจอสมบัติ

หลวงศรีรุต

ขุนวิสูตร์

หมื่นพรหม

หมื่นอภัย

ฤทธิสท้าน

จงปานิต

เมื่อมหานรธายกเข้ามาถึงกรุงศรีอยุทธยา มาตั้งค่ายล้อมกรุงศรีอยุทธยาที่ตำบลต่าง ๆ ๘ แห่ง คือ

๑ ทิศตวันออกเฉียงเหนือ ตั้งที่พเนียดริมแม่น้ำ

๒ ทิศตวันออก ตั้งที่หัวรอ

๓ ทิศตวันออกเฉียงใต้ ตั้งที่คลองสวนพลู

๔ ทิศใต้ ตั้งที่บ้านสัตตหีป ?

๕ ทิศตวันตกเฉียงใต้ ตั้งที่ตำบลสีกุก เปนค่ายของมหานรธาแม่ทัพ

๖ ทิศตวันตกเฉียงใต้อีกค่าย ๑ ตั้งที่วัดถนถาราม (เข้าใจว่าวัดไชยวัฒนาราม)

๗ ทิศตวันตกเฉียงใต้ ตั้งอีกค่าย ๑ ที่คลองตะเคียน

๘ ทิศตวันตก ตั้งที่วัดวรเชษฐ (อยู่ที่ทุ่งหลังวัดท่าการ้อง)

ส่วนกองทัพไทยที่ตั้งรับรักษาพระนครนั้น ตั้ง ๖ ค่าย คือ

๑ ทิศเหนือ ตั้งตำบลวัดพระเมือง ? (เห็นจะเปนวัดน่าพระเมรุ) ตรงพระราชวัง

๒ ทิศเหนืออีกค่าย ๑ ตั้งที่ตำบลวัดป่าไผ่ (เห็นจะเปนวัดป่าฝ้าย)

๓ ทิศตวันออก ตั้งที่ตำบลวัดวรบวช (เสียงคล้ายวัดวรโพธิ แต่วัดวรโพธิอยู่ติดกับพระราชวังด้านตวันตก จึงเข้าใจว่าจะเปนวัดมณฑป)

๔ ทิศตวันตก ตั้งที่วัดลูกช้าง (ยังไม่ทราบว่าที่จริงจะเปนวัดอะไร)

๕ ทิศเหนืออีกค่าย ๑ ตั้งที่วัดท่าการ้อง (วัดท่าการ้องอยู่ข้างเหนือจริง แต่ห่างพระนครอยู่)

๖ ทิศ (อะไรไม่บอกไว้) ตั้งที่บ้านยายจัน (ค่ายนี้เห็นจะหมายความว่า ค่ายบางระจัน ๆ อยู่แขวงเมืองสิงห์กับอ่างทองต่อกันห่างมาก)

พม่ายกมาคราวหลังนี้ต่อสู้กันอยู่ ๒ ปี ถึง (ปีจอ) จุลศักราช ๑๑๒๘ พ.ศ. ๒๓๐๙ ณวัน ๓ ๗ฯ ๕ ค่ำ เวลากลางคืนเจ็ดทุ่มเศษ ข้าศึกเข้าพระนครได้ทางด้านตวันออก จึงเสียกรุงศรีอยุทธยาแก่พม่า

ชื่อเมือง

กรุงทวาราวดี (ตรง)

หัวเมืองฝ่ายตวันออก

๑. เมืองปูรสิมา (เมืองนครราชสิมา)
๒. เมืองนครนายก (ตรง)
๓. เมืองจันทบุรี (ตรง)
๔. เมืองสระบุรี (ตรง)
๕. เมืองเพ็ชร์บูรณ์ (ตรง)
๖. เมืองพินาย (เมืองพิมาย)
๗. เมืองนางรอง (ตรง)
๘. เมืองบัวชุม (ตรง)
๙. เมืองไชยบาดาล (ตรง)
๑๐. เมืองนครศรี
๑๑. เมืองท่ารง (เมืองท่าโรง คือเมืองวิเชียรบุรี)
๑๒, เมืองสุรบุรี (เห็นจะเปนเมืองชลบุรี)
๑๓. เมืองระยอง (ตรง)
๑๔. เมืองมะแสง (เมืองพะแส คือเมืองแกลง)
๑๕. เมืองสินคอง
๑๖. เมืองนนทบุรี (ตรง)
๑๗, เมืองสมุทสงคราม (ตรง)
๑๘. เมืองชนบุรี (ตรง)
๑๙. เมืองสมุทปราการ (ตรง)

บางพ่อจะคร้ม
ปลูกไม้บุตร

๒๐. เมืองสำครบุรี (ตรง)

๒๑. เมืองวชิรบุรี (เห็นจะหลง)

ด่านกรุงทวาราวดีฝ่ายทิศตวันออกสุดแดนด่านใหญ่ คือ ด่านหณุมาน ๑ ทิศฝ่ายใต้จดแดนกำพูชา ระยะทางตวันออกห่างจากกรุงทวาราวดี ๑๒ วัน มีด่านน้อย คือ ด่านพระกริศ ๑ (ด่านพระจาฤก)

หัวเมืองปักษ์ใต้

๒๒. เมืองกุย (ตรง)

๒๓. เมืองตานาว (เมืองตนาวศรี)

๒๔. เมืองปริศ (เมืองมฤท)

๒๕. เมืองชะถิน (เมืองฉลาง)

๒๖. เมืองนคร (เมืองนครศรีธรรมราช)

๒๗. เมืองไชยา (ตรง)

๒๘. เมืองพัทลุง (ตรง)

๒๙. เมืองสงขลา (ตรง)

๓๐. เมืองชุมพร (ตรง)

๓๑. เมืองตานี (ตรง)

๓๒. เมืองปราน (ปราณบุรี)

๓๓. เมืองชะอัง (ฉอำ ขึ้นเพ็ชร์บุรี)

๓๔. เมืองนารัง (เมืองตรัง)

๓๕. เมืองบางตพาน (ตรง)

๓๖. เมืองแม่น้ำ (เห็นจะหมายความว่าแม่น้ำหลวง คือ บ้านดอน)

๓๗. เมืองสิงคอง (สิงขร เมืองด่านอยู่หลังเกาะหลัก)

๓๘. เมืองจะทิน (ริมเมืองตาท่าศรี

๓๙. เมืองแดงชิน (เมืองหลังสวน ขึ้นชุมพร)

๔๐. เมืองวะตะ (วะหลวง ขึ้นนครศรีธรรมราช)

๔๑. เมืองปรอน (ปราน ขึ้นนครศรีธรรมราช)

๔๒. เมืองท่าทอง (คือกาญจนดิฐ ขึ้นนครศรีธรรมราช)

๔๓. เมืองท่าแร่ (ท่าแซะ ขึ้นชุมพร)

๔๔. เมืองปตู (ปทิว ขึ้นชุมพร)

๔๕. เมืองตะจุน (ตะอุ่น ขึ้นชุมพร)

๔๖. เมืองวิไสย (วิไสย ขึ้นชุมพร)

๔๗. เมืองทูริน

๔๘. เมืองส์วิ (ตรง ขึ้นชุมพร)

๔๙. เมืองกระ (กระบุรี ขึ้นชุมพร)

๕๐. เมืองระนอง (ตรง ขึ้นชุมพร)

๕๑. เมืองฉแรก (โฉลก ขึ้นชุมพร)

๕๒. เมืองตะกั่วป่า (ตรง)

๕๓. เมืองตะกั่วทุ่ง (ตรง)

๕๔. เมืองโต่ย

๕๕. เมืองพนม (ตรง นครศรีธรรมราช)

๕๖. เมืองวังจัด

๕๗. เมืองทูรอก (ทูล่อง อยู่ในอำเภอปากพนัง นครศรีธรรมราช)

๕๘. เมืองทูรัต (คุรอด แขวงตะกั่วป่า)

๕๙. เมืองรัตรอก

๖๐. เมืองโวตคุน

๖๑. เมืองหิงส์

๖๒. เมืองบุรินทร์

๖๓. เมืองขุนรินทร์

๖๔. เมืองบ้านใหม่

๖๕. เมืองคลองวัง (คลองวาฬ คือเมืองประจวบคีรีขันธ์ ที่เกาะหลัก)

๖๖. เมืองทิแตง

๖๗. เมืองอังคลี่ (บางพลี่ แขวงพังงา)

๖๘. เมืองตพานน้อย (บางตพานน้อย ขึ้นกำเนิดนพคุณ)

๖๙. เมืองกะแต (กระแดะ ขึ้นไชยา)

๗๐. เมืองปลายวัด

๗๑. เมืองโววัง

๗๒. เมืองยี่ปุ่น (ลินปุนแขวงกระบี่ ขึ้นนครศรีธรรมราช)

๗๓. เมืองตะลอก

๗๔. เมืองปะเหลียน (ตรง ขึ้นพัทลุง)

๗๕. เมืองบ้านเอ

๗๖. เมืองสินธพ

๗๗. เมืองจิตตวัง

๗๘. เมืองมะแล่ง (พะแสง ขึ้นนครศรีธรรมราช) (เมือง เหล่านี้เปน) เมืองใหญ่ (ส่วน) ๑ (เปน) เมืองน้อย (ส่วน) ๑ รวม ๒ ส่วน

สุดแดนฝ่ายใต้ มีด่านใหญ่ ด่านกิโถกิเถ ๑ ด่านน้อย ด่านคลองตาโม ๑ ห่างจากกรุงทวาราวดีจนถึงแดนต่อเมืองแขก ระยะทาง ๔๐ วัน

หัวเมืองฝ่ายตวันตก

๗๙. เมืองสุพรรณ (ตรง)

๘๐. เมืองนครไชยศรี (ตรง)

๘๑. เมืองวิดพรี (เมืองเพ็ชรบุรี)

๘๒. เมืองราชบุรี (ตรง)

๘๓. เมืองกาญจนบุรี (ตรง)

๘๔. เมืองศรีสวัสดิ์ (ตรง)

๘๕. เมืองไทรโยค ชายแดน (ตรง)

๘๖. เมืองท่ากระดาน (ตรง)

๘๗. เมืองทองท่าพี่

๘๘. เมืองทองปาปุน (เมืองทองผาภูมิ)

สุดพระราชอาณาเขตรแดนฝ่ายตวันตก ด่านใหญ่แม่หงษรัตน ด่านน้อย ด่านแม่ละเมา ๑ ห่างจากกรุงทวาราวดี ถึงแดนต่อแดนเมืองเมาะตะมะ จนกระทั่งพระเจดีย์สามองค์ ระยะทาง ๗ วัน มีด่านทาง

หัวเมืองฝ่ายเหนือ

๘๙. เมืองวิเศษเส้สัง (เมืองวิเศษไชยชาญ อยู่ในแขวงอ่างทอง)

๙๐. เมืองลพบุรี (ตรง)

๙๑. เมืองนครสวรรค์ (ตรง)

๙๒. เมืองพิศณุโลก (ตรง)

๙๓. เมืองพิจิตร (ตรง)

๙๔. เมืองสวรรค์บุรี (เมืองสรรค์บุรี)

๙๕. เมืองศุโขไทย (ตรง)

๙๖. เมืองสวรรคโลก (ตรง)

๙๗. เมืองพิไชยนคร (เมืองพิไชย)

๙๘. เมืองวิจิตรปราการ (เมืองวิเชียรปราการ คือเมืองกำแพงเพ็ชร์)

รวมเมืองซึ่งมหากระษัตริย์ได้เสด็จประทับอยู่ ๑๑ เมือง (จะหมายเมืองเหนือทีกล่าวมาแล้วหรืออย่างไรไม่แน่)

๙๙. เมืองสิงคบุรี (ตรง)

๑๐๐. เมืองอินทบุรี (ตรง)
๑๐๑. เมืองพรหมบุรี (ตรง)
๑๐๒. เมืองไชยนาท (ตรง)
๑๐๓. เมืองมโนรมย์นคร (ตรง)
๑๐๔. เมืองทุ่งยั้ง (ตรง ขึ้นพิไชย)
๑๐๕. เมืองวังโพ (คือที่อุตรดิฐ ขึ้นพิไชย)
๑๐๖. เมืองลับแล (ตรง ขึ้นพิไชย)
๑๐๗. เมืองนครส่ม (นครชุม ขึ้นพิศณุโลก)
๑๐๘. เมืองนครไทย (ตรง ขึ้นพิศณุโลก)
๑๐๙. เมืองตักกถงปู (ด่านนางพูน ขึ้นพิไชย)
๑๑๐. เมืองปาด (น้ำปาด ขึ้นพิไชย)
๑๑๑. เมืองถงจับ (เมืองหล่มศักดิ์)?
๑๑๒. เมืองเท (เทพบุรีขึ้นพิศณุโลก)
๑๑๓. เมืองส่รคาม (เห็นจะเปนเมืองขุนกัน ขึ้นพิไชย)
๑๑๔. เมืองบั๋ด (พิพัฒ ขึ้นพิไชย)
๑๑๕. เมืองวัตตบุต (บัตบูร ขึ้นพิไชย)
๑๑๖. เมืองเชียงเงิน (ตรง ขึ้นตาก)
๑๑๗. เมืองเชียงทอง (ตรง ขึ้นตาก)
๑๑๘. เมืองระแหง (ตรง คือเมืองตาก)
๑๑๙. เมืองอุไทยธานี (ตรง)
๑๒๐. เมืองกระทิพ (เมืองชี่เทพ)

๑๒๑. เมืองนครทิพ

๑๒๒. เมืองแพร่ (ตรง)

๑๒๓. เมืองระแวก

สุดพระราชอาณาเขตรฝ่ายเหนือ ด่านใหญ่ ด่านตงชะ ๑ ด่านน้อยด่านฉไปร ๑ ห่างจากกรุงทวาราวดี ถึงแดนเมืองเชียงใหม่มีระยะทาง ๒๕ วัน

มหาเจดีย์สถาน

๑. พระศรีสรรเพ็ชญ์ หุ้มทอง อยู่ในพระราชวัง พระรามาธิบดี (ที่ ๒) ทรงสร้าง

๒. พระพุทธสุรินทร์ ฝนใหญ่ พระนเรศวรเชิญมาจากเมืองเชียงใหม่ (จะหมายว่าพระพุทธ~~สิขิหรือพระพุทธ~~สิหิงค์ ~~ไม่แน่~~) (พึ่งปรากฏในที่นี้ว่าเปนพระสำหรับขอฝน)

๓. พระติโลกนริศ (บางทีจะเปนพระบรมไตรโลกนารถ) ที่สมเด็จพระนารายน์ทรงสร้าง เดี๋ยวนี้สูญเสียแล้ว)

๔. พระติโลก (บางทีจะเปนพระบรมภพนารถ ที่สมเด็จพระนารายน์ทรงสร้าง เดี๋ยวนี้สูญเสียแล้ว)

๕. พระมหาโลก (เห็นจะเปนพระโลกนารถ เดี๋ยวนี้อยู่ที่วัดพระเชตุพน)

๖. พระสยัมภูจรโมพี่ พระชัดสมาธิเพ็ชร์

๗. พระน้องกลิ่น (จะเปนพระเจ้าแพนงเชิงดอกกระมัง ?)

๘. พระรัตนมหาธาตุ พระเจดีย์ใหญ่ พระรามาธิบดีทรงสร้าง (เห็นจะเปนพระเจดีย์วัดใหญ่ไชยมงคล)

๙. พระรัตนเจดีย์

๑๐. พระพุทธบาท (ตรง)

๑๑. เขาปถวี (ตรง)

มหาเจดีย์สถานอยู่เมืองพิศณุโลก สวรรคโลก แลเมืองนครไชยศรี

๑๒. พระชินราช (ตรง) อยู่เมืองพิศณุโลก)

๑๓. พระชินราช (พระพุทธชินสีห์เดี๋ยวนี้อยู่วัดบวรนิเวศน์)

๑๔. พระมหา (เห็นจะเปนพระศาสดา เดี๋ยวนี้อยู่วัดบวรนิเวศน์)

๑๕. พระบื่นบั้นตอง (จะเปนพระยืนวัดวิหารทองเมืองพิศณุโลก คือพระอัฏฐารสที่อยู่วัดสระเกษ)

๑๖. พระธรรมเจดีย์ (พระปฐมเจดีย์)

๑๗. พระเจดีย์

๑๘. เจดีย์

๑๙. เจดีย์

๒๐. พระพุทธปรางค์ทอง สูง ๑๕ วา (เห็นจะเปนพระมหาธาตุ เมืองสวรรคโลก)

เรื่องพระพุทธบาทแลพระฉาย

พระพุทธองค์ได้ทรงประดิษฐานรอยพระพุทธบาทไว้ ๕ แห่ง มีเนื้อความปรากฏมาในพระบาฬีดังนี้ว่า

สุวัณณมาลิเก คือรอยพระพุทธบาทประดิษฐานอยู่ที่ยอดเขาในลังกาทวีปแห่ง ๑

สุวัณณปัพพเต รอยพระพุทธบาทประดิษฐานไว้ยังยอดเขาสุวรรณบรรพต (ในสยามประเทศนี้) แห่ง ๑

สุมนกูฏ รอยพระพุทธบาทประดิษฐานไว้ที่ยอดเขาสุมนกูฏแห่ง ๑

โยนกปุเร รอยพระพุทธบาทประดิษฐานไว้ในโยนกประเทศแห่ง ๑

นัมมทาย นทิยา รอยพระพุทธบาทประดิษฐานไว้ในแม่น้ำนัมมทานทีแห่ง ๑ รวมเปน ๕ แห่ง

รอยพระพุทธบาทที่สุวรรณบรรพตในสยามประเทศนี้ สัจจพันธพราหมณ์ได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์ให้ทรงประดิษฐานไว้ พระมหากระษัตริยาธิราชเจ้าแต่ปางก่อน จึ่งได้ทรงสถาปนาพระมณฑปสรวมรอยพระพุทธบาทไว้ที่เขาสุวรรณบรรพต แลสถาปนาวัดถุเจดียสถานขึ้นในที่นั้นต่อมา ได้เอาทองคำแผ่บางเท่าเปลือกกุ้ง ปิดเปนลายดอกดวงประดับพระมณฑปให้งดงามวิจิตร แลภายในพื้นพระมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธบาทนั้น ทำเสื่อเงินปูลาดเต็มพื้นที่

ฝาผนังพระมณฑปใหญ่ เอากระจกบานใหญ่ติดภายในประดับกระจกภายนอก

แลภายในพระมณฑปใหญ่ ได้ทรงสถาปนาบุษบกน้อย (สรวมรอยพระพุทธบาท) อีกชั้น ๑ ขื่อ ๔ ศอก สูง ๑๐ ศอก บุษบกน้อยนี้หุ้มทองคำ แลเพดานนั้นห้อยอุบะร้อยด้วยแก้วสีแดง ภายในบุษบกรอบรอยพระพุทธบาท เอาทองคำแผ่ทำเปนบัว แลเอาทองแผ่สลักลายลักษณพระพุทธบาท ประดับด้วยพลอยแดง ปิดไว้บนรอยพระพุทธบาท

ประตูพระมณฑปพระพุทธบาทนั้น ด้านตวันออกมี ๒ ประตู ด้านตวันตกมี ๒ ประตู ที่บานประตูนั้นเปนลายประดับมุก หลังคาพระมณฑปมุงด้วยตะกั่ว ที่ช่อฟ้าแลเครื่องบนปิดทอง แลที่ชลาชั้นทักษิณ ทำเปนกำแพงแก้วล้อมรอบ แลหุ้มด้วยตะกั่ว แลที่พื้นภายในกำแพงแก้วนั้น ก็ปูลาดด้วยตะกั่ว บนหลังกำแพงแก้วทำเปนพระเจดีย์ศิลาอ่อนสูงประมาณ ๒ ศอก ตั้งรายไว้รอบห่างกันราวกำมาหนึ่ง ต่อลงมาถึงเชิงพระมณฑปปราบที่ทำเปนลานทักษิณอีกชั้น ๑ มีกำแพงแก้วล้อมรอบ กว้างตามทิศตวันออกถึงตวันตก ๒๐ วา กว้างตามทิศเหนือ, ใต้ ๒๐ วา แลกำแพงแก้วนั้นหุ้มด้วยดีบุกปิดทอง แลเอาทองแดงทำเปนดอกบัวก้านเหล็กปิดทองปักไว้ที่บนกำแพงโดยรอบมี ๑๕ ดอก มีถ้ำแห่ง ๑ มีพระพุทธปฏิมากรก่อด้วยอิฐขัดสมาธิใหญ่ ๑ มีพระพุทธรูปขัดสมาธิเพ็ชรสีไข่มุกอยู่ในถ้ำอีกแห่ง ๑ มีคลังสำหรับเก็บสรรพพัศดุของพระพุทธบาทหลัง ๑ แลมี

เจ้าพนักงานผู้เก็บรักษาคลัง แลมีที่อยู่ข้าพระแลพวกชาวบ้าน พวกขุนโขลนนั้น เปนส่วยน้ำมัน ขี้ผึ้ง สำหรับถวายบูชาแก่พระพุทธบาท บรรไดขึ้นพระพุทธบาทนั้นมีทางด้านใต้ทาง ๑ ทางด้านตวันตกทาง ๑ ด้านตวันออกแลเหนือไม่มีบรรได แลที่เชิงภูเขาพระพุทธบาทนั้น ได้ทรงสร้างพระอารามไว้ มีพระครูเจ้าคณะชื่อ มหามงคลเทพมุนีองค์ ๑ มีพระสงฆ์ตำแหน่งวินัยธร วินัยธรรม (สำหรับพิทักษ์รักษาพระพุทธบาท) พร้อมด้วยข้าพระซึ่งได้ยกถวายไว้ แลได้ทรงพระราชอุทิศกับปี่จังหันไว้เปนประจำเดือนเสมอไม่ขาด พระครูแลถานานุกรมเหล่านั้น ต้องคอยดูแลซ่อมแปลงสิ่งซึ่งจะชำรุดหักพังในบริเวณพระพุทธบาทนั้นด้วย สมเด็จพระเจ้ามหาธรรมราชา (คือสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์) พระองค์เสด็จโดยกระบวนพยุหยาตราพร้อมด้วยจตุรงคเสนา ไปนมัสการพระพุทธบาท แลเมื่อพระองค์ประทับแรมอยู่ ๗ ราตรี ได้มีการมโหรศพสมโภชพระพุทธบาท แลพระราชทานพระราชทรัพย์เปนทานแจกจ่ายแก่ชาวบ้านชาวเมืองคนยากคนจนคือเครื่องผ้าพรรณนุ่งห่ม เครื่องเงินทอง เงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง เข้าเปลือก เหล่านี้เปนต้น เมื่อครบกำหนด ๗ ราตรีแล้ว ได้เสด็จกลับสู่พระนคร

พระฉาย

ที่เขาปัถวีอยู่ทางทิศเหนือพระพุทธบาทที่เขาสุวรรณบรรพตข้ามฟากแม่น้ำไป ระยะทางห่างวัน ๑ มีเพิงเขาแห่ง ๑ เหมือนอย่าง

พังพานพระยานาค สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้เสด็จมาอาไศรยบังฝนอยู่ที่เพิงเขาแห่งนี้ ที่ซึ่งพระพุทธองค์ได้ประทับอาไศรยนั้น จึ่งมีรอยพระพุทธฉายบ่ายพระภักตร์ออกมาทางข้างน่าติดอยู่ยังกระเพิงผานั้น โดยอำนาจพระพุทธปาฏิหารพระรูปพระรัศมีผ้ากาสาวพัตรแห่งพระพุทธองค์ ยังแลเห็นเปนสีเหลืองอยู่เสมอไม่เศร้าหมอง ยังคงเปนสีผ้ากาสาวพัตรอยู่จนบัดนี้ รอยพระพุทธฉายซึ่งทรงประดิษฐานติดอยู่กับเงือมผานั้น หาได้มีพระมณฑปหรือวิหารสร้างขึ้นปกคลุมกำบังไว้ไม่ แม้เวลาฝนตกน้ำฝนไหลลงมาตามเงือมผาก็ไหลหลีกรอยพระพุทธฉายไป มิได้ต้องฉายาของพระพุทธองค์ แต่ก่อนมาพระมหากระษัตริยาธิราชเจ้าเคยให้สร้างพระมณฑปแลพระวิหารขึ้นหวังจะปกป้องรอยพระพุทธฉาย สมเด็จอมรินทรเทวราชก็บันดาลให้หักพังทำลายเสีย เทพยเจ้าหาพอพระไทยจะให้มีอะไรบีดรอยพระพุทธฉายไม่ ด้วยเหตุนี้พระมหากระษัตริยาธิราชเจ้าแต่ก่อนมาจึ่งให้ปราบแต่พื้นที่ให้ราบคาบ แลให้ทำบรรไดแต่พื้นขึ้นไปสู่ที่องค์พระพุทธฉาย

ระดูนมัสการพระพุทธฉายนี้ ในกำหนดเดือน ๔ ทุกปี มีพระมหากระษัตริย์แลเสนามาตย์ราษฎรชาวบ้านชาวเมือง ไปนมัสการกราบไหว้ แลมีการมโหรศพสมโภชเปนงานปีเสมอทุกปีมิได้ขาด.

แผนที่กรุงศรีอยุทธยา

พระนครศรีอยุทธยานั้น มีกำแพงพระนครสูง ๓ วา หนา ๖ ศอก นอกจากตัวกำแพงยังมีที่ชานสำหรับทหารยืนประจำน่าที่กว้าง ๓ ศอก มีหม้อดินดำ (เห็นจะหมายความว่าป้อม) ๑๖ มีประตูทางน้ำ ๔ ประตู ประตูทางบก ๒๘ ประตู รวม ๓๒ ประตู มีชื่อต่างกัน ดังนี้

(ด้านตวันออกเฉียงเหนือ ประตูบก คือ)

๑. ประตูโอพาริกฉัตร

๒. ประตูศรีไชยจักร (เห็นจะเปนประตูศรีไชยศักดิ์ เปนประตูพระราชวังชั้นนอก)

๓. ประตูปราบไภยจักรรัตน (เห็นจะเปนประตูจักรมหิมา) (บอกควบกันไปทั้ง ๒ ประตู แต่ความจริงเลข ๓. น่าจะเปนประตูเจ้าปราบ เลข ๔. จะเปนประตูจักรมหิมา)

๔. ประตูไชยานุภาพ (พ้องกับชื่อพระยาช้างต้น ชื่อประตูนี้เห็นจะขึ้นคำอื่น แต่ลงท้าย "นุภาพ") (นึกชื่อประตูไม่ได้เจนปากอยู่แต่ชื่อช้างก็เลยบอกเปนชื่อประตูไป)

รวมประตูบก ๔ ประตู ประตูน้ำมี ๒ ประตู

(ด้านตวันออกแลด้านใต้ คือ)

๕. ประตูช้างรวางใน

๖. ประตูท่ากลาโหม

๗. บระตูเข้าเปลือก (ประตูน้ำ)

๘. ประตูท่าช้าง (ประตูท่าช้างวังหน้า)

๙. ประตูฉนวนวังน่า

๑๐. ประตูหอรัตนไชย (ประตูน้ำ)

๑๑. ประตูเจ้าจัน

๑๒. ประตูน้ำ

๑๓. ประตูพระบือ (ประตูกระบือ)

๑๔. ประตูสามม้า (ประตูน้ำคลองในไก่)

๑๕. ประตูจีน (ประตูน้ำ)

๑๖. ประตูเทพหมี (ประตูน้ำ)

๑๗. ประตูไชย

๑๘. ประตูฉะไกรน้อย (ประตูน้ำ)

๑๙. ประตูฉะไกรใหญ่ (ประตูน้ำ)

๒๐. ประตูน่าปราบ (เห็นจะเปนน่าวัดเจ้าปราบ)

๒๑. ประตูท่าราษฎร์ (เห็นจะเปนประตูตลาดยอด)

(ด้านตวันตก)

๒๒. ประตูวังไชย

๒๓. ประตูวังหลัง

๒๔. ประตูท่าพระ

๒๕. ประตูช้าง

(ด้านตวันตกเฉียงเหนือ)

๒๖. ประตูสวน (เห็นจะเปนประตูสวนหลวง)

๒๗. ประตูช่องกุฎ

๒๘. ประตูหมูหลวง (ประตูน้ำ)

๒๙. ประตูเสวย (บางแห่งเรียกประตูเสวยน้ำ)
(ด้านเหนือ)

๓๐. ประตูมหาไพชยนต์

๓๑. ประตูทวารอุทก

๓๒. ประตูเสาธงไชย

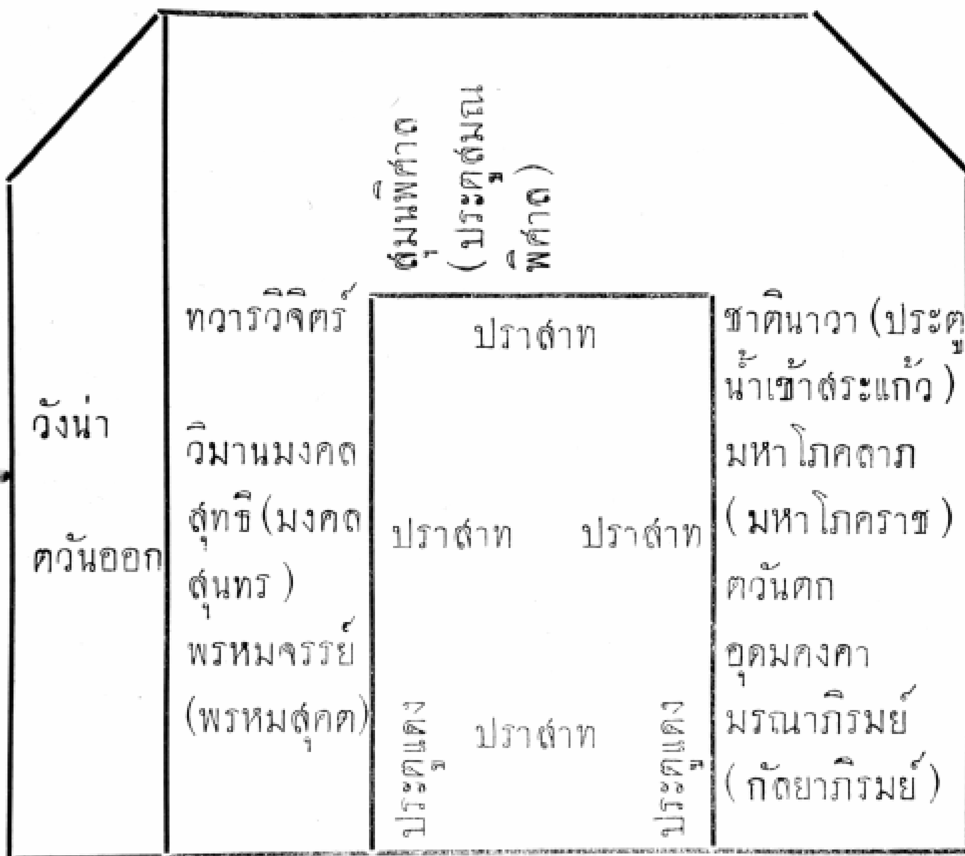
๓๓. ประตูช้างเผือก

รวมประตูรอบกำแพงพระนคร ๓๓ ประตู

ภายในพระนคร มีเรือนหลวงต่าง ๆ คือ คลังเปนต้นหลายแห่ง คือ พิศมหาพิไชยฉาง (หนังสืออื่นเรียกฉางมหาไชย) ๑ ฉางเข้าเปลือกสำหรับทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๑ ฉางหลวง ๑ คลังดินดำ ๑ คลังสินค้า ๑ คลังเชือก ๑ คลังฝาง ๑ คลังราชพัศดุ ๑ โรงช้างมี ๑๔ หลัง โรงม้าพระที่นั่งหลัง ๑ หอโรงม้า (เห็นจะเปนโรงม้าห้อ) หลัง ๑ โรงม้าอาชาโกทอง (น่าจะเปนโรงม้าเกราะทอง) หลัง ๑ โรงม้าซ้ายขวาหลัง ๑ โรงม้าใช้หลัง ๑ รวมโรงม้า ๕ หลัง

แผนที่พระนครศรีอยุทธยาเปนดังนี้

ดูชื่อประตูตามเลขหมาย

ชื่อวัด (พระอารามหลวง) ในกรุงศรีอยุทธยา

๑. วัดน่าพระธาตุ (ตรง)
๒. วัดราชบุรณะ (ตรง)
๓. วัดมงคลบพิตร (ตรง)
๔. วัดพระราม (ตรง)
๕. วัดศุพสวรรค์ (ตรง)
๖. วัดราชวงษ (เห็นจะเปนวัดสวนหลวง)
๗. วัดรามบาท (วัดรามาวาศ)
๘. วัดธรรมปริชาร (วัดธรรมิกราช)
๙. วัดอินทรารักษ (วัดอินทาราม)
๑๐. วัดจันทรารัง (วัดจันทาราม)
๑๑. วัดราชประดิษฐ (วัดราชประดิษฐาน)
๑๒. วัดนาง (วัดนางคำ พระเจ้าบรมโกษฐ์ทรงปฏิสังขรณ์)
๑๓. วัดวงรโพธิ์ (วัดวรโพธิ์)
๑๔. วัดโพธาราม (ตรง)
๑๕. วัดพนันเชิง (วัดพระเจ้าพแนงเชิง)
๑๖. วัดกุฎิทวา (วัดกุฎีดาว) พระมหาบรมราชาทรงสร้าง
๑๗. วัดจโมรกุฏ (วัดสมณะโกฏิ)
๑๘. วัดมเหยงคณ์ (ตรง) พระภูมินทราธิบดีทรงสร้าง
๑๙. วัดมณฑป (ตรง) พระมหาบรมราชาทรงสร้าง

๒๐. วัดกะไชย (วัดวังไชย)

๒๑. วัดสุธาวาศ

๒๒. วัดปราสาท (ตรง) พระธาดาธิเบศร์ทรงสร้าง

๒๓. วัดราชราหูราม (วัดราชราหุลาราม) พระเจ้าปราสาททอง ทรงสร้าง

๒๔. วัดขวิด (วัดครุธ) พระเจ้าเอกทัศราชาทรงสร้าง

๒๕. วัดโพธาราม (วัดบรมพุทธาราม) พระธาดาธิเบศร์ทรงสร้าง

๒๖. วัดอินทกัลยาราม (ตรง)

๒๗. วัดพรหมกัลยาราม (ตรง)

๒๘. วัดภูเขาทอง (ตรง) พระเจ้าหงษาวดีทรงสร้าง

๒๙. วัดสุรินทร

๓๐. วัดโลกสุธา (ตรง)

๓๑. วัดพุทไธยสวรรย์ (ตรง) พระรามาธิบดีทรงสร้าง

๓๒. วัดไชยทานารถ (วัดไชยวัฒนาราม) พระเจ้าปราสาททอง ทรงสร้าง

๓๓. วัดคูหาสวรรค์ (ตรง)

๓๔. วัดนาราโส

๓๕. วัดโบสถ์ } (วัดโบถราชเดชะ)

๓๖. วัดราชเดช }

๓๗. วัดโรงทาน (วัดโรงธรรม) พระเจ้าอุทุมพรราชาทรงสร้าง

๓๘. วัดดุสิตมหา พระนเรศวรทรงสร้าง

๓๙. วัดรังขัตึกอ พระยามินส่ร้าง

๔๐. วัดพระยามิน (วัดพระยาแมน)

๔๑. วัดกุสิทาราม (วัดกระษัตราราม)

๔๒. วัดพระเจ้าเจดีย์แดง (วัดพระเจดีย์แดง)

๔๓. วัดอุทุมพราราม (ตรง) พระเจ้าอุทุมพรราชาทรงส่ร้าง

๔๔. วัดนะมุด (วัดฅมุด) พระเจ้าเอกทัศราชาทรงส่ร้าง

๔๕. วัดวรโส์ดาราม (วัดวรเชษฐาราม) พระเอกาทศรฐทรงส่ร้าง

๔๖. วัดพรหมกระส่าย พระธาดาธิเบศร์ทรงส่ร้าง

๔๗. วัดพระพุทธ พระมหาบรมราชาทรงส่ร้าง

พระราชวังหลวง

พระราชวังของพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา มีกำแพงสูง ๑๐ ศอก ล้อมรอบ กำแพงหนา ๔ ศอก เปนชานสำหรับทหารยืนประจำ ๒ ศอก วัดตามแนวกำแพงโดยรอบได้ ๙๕ เส้น มีประตูพระราชวัง ๑๖ ประตู เรียกชื่อต่างกัน ดังนี้ คือ

ด้านตวันออกเฉียงเหนือ ประตูพรหมสุกุฎ (เห็นจะเปนพรหมสุคต) ๑ ประตูมงคลสุนทร ๑ ประตูนิเวศวิมล ๑ ประตูทวารวิจิตร ๑

ด้านตวันออกเฉียงใต้ ประตูสุมณพิสาล (น่าจะเปนส่มณพิศาล) ๑ ประตูทวารนุกูลเห็นจะซ้ำ ๑ ประตูทวารเจษฎา ๑ ประตูทักขิณาภิรมย์ ๑

ด้านตวันตกเฉียงเหนือ ประตูชาตินาวา ๑ ประตูมหาโภคราช ๑ ประตูอุดมคงคา ๑ ประตูมรณาภิรมย์ (เห็นจะเปนกัลยาภิรมย์) ๑

ด้านตวันตกเฉียงเหนือ เปนประตูเมืองด้วย เพราะพระราชวังตั้งอยู่ริมกำแพงพระนครด้านนี้ คือ ประตูมหาไพชยนต์ ๑ ประตูทวารอุทก ๑ ประตูเสาธงไชย ๑ ประตูช้างเผือก ๑ มีประตูสกัดเหนือสกัดใต้ เรียกว่าประตูแดงอีก ๒ ประตู มีหม้อดินดำ (คือป้อม) รอบพระราชวัง ๘

(ประตูพระราชวังขาดชื่อ ประตูแสดงราม ๑ ประตูเสดาะเคราะห์ ๑ ประตูพระภิฆเนศวร ๑ ประตูศรีสรรพทวาร ๑ ประตูพลทวาร ๑ ประตูนครไชย)

ปราสาทราชมณเฑียร

ภายในพระราชวัง มีพระราชมณเฑียรเปนปราสาท ๓ องค์ พระที่นั่งวิหารสมเด็จอยู่ข้างใต้ พระที่นั่งสรรเพ็ชญ์ปราสาทอยู่กลาง พระที่นั่งสุริยามรินทร์อยู่ข้างเหนือ ในพระมหาปราสาททั้ง ๓ องค์นั้น มีราชบัลลังก์ใหญ่อยู่ข้างในองค์ ๑ มีราชบัลลังก์น้อยอยู่ที่มุขเด็จองค์ ๑

๑. ที่ปราสาทหลังดินนั้น มีสีหาสนราชบัลลังก์ รูปราชสีห์รับ สลักด้วยเนื้อไม้ ยะมะเน

๒. ที่ปราสาทหลังเชตวันนั้น มีหงษาสนราชบัลลังก์ รูปหงษรับ สลักด้วยไม้ตะเคียน

๓. ที่ปราสาทหลังปรีตนั้น มีสังขาสนราชบัลลังก์ แลมีรูปสังขรับ สลักด้วยเนื้อไม้มะม่วง

๔. ที่ปราสาทหลังหอแก้วนั้น มีรามราสนราชบัลลังก์ แลมีรูปภมรรับ สลักด้วยเนื้อไม้กระวาน

๕. ที่ปราสาทหลังพระไทยนั้น มีคชาสนราชบัลลังก์ แลมีรูปช้างรับ สลักด้วยเนื้อไม้จะกา

๖. ที่ปราสาทสมุดเหนือนั้น มีมยุราสนราชบัลลังก์ แลมีรูปนกยูงรับ สลักด้วยเนื้อไม้ปีอก

๗. ที่ปราสาทสมุดใต้นั้น มีมิคาสนราชบัลลังก์ แลมีรูปกวางรับ สลักด้วยเนื้อไม้มะเดื่อ

๘. ที่ปราสาทหลังมหรศพนั้น มีปทุมาสนราชบัลลังก์ แลมีรูปบัวประทุมมารับ สลักด้วยเนื้อไม้ขนุน

รวมราชบัลลังก์ ๘ แลรวมทั้งราชบัลลังก์ออกขุนนางด้วยเปน ๙ (ข้าพเจ้าเข้าใจว่าราชบัลลังก์ทั้ง ๘ ที่กล่าวมานี้ พม่าผู้แต่งหนังสือเรื่องนี้หลงเอาราชบัลลังก์ในพระราชมณเฑียรเมืองพม่ามาลง)

พระมหาปราสาท กว้างขนาดชื่อ ๔ วา สูง ๒๕ วา ยอดเปนพรหมภักตร์ เหนือพรหมภักตร์ขึ้นไปมีฉัตรปิดทอง ๕ ชั้น หลังคาพระมหาปราสาทมุงด้วยกระเบื้องดีบุก พระมหาปราสาทองค์อื่นมีมุขยาวไปทางตวันตกตวันออกแต่ ๒ มุข แต่พระที่นั่งสุริยามรินทร์นั้นเปนจัตุรมุข คือมีมุขทิศเหนือทิศใต้อีก ๒ มุข ไม่มีมุขเด็จมุขกระสันตั้งพระราชบัลลังก์ข้างในตรงกลาง

พระมหาปราสาททั้งปวงนี้ ฝาก่อด้วยอิฐ ที่ (ซุ้ม) พระแกลแลเครื่องบนปิดทอง ส่วนสูงต่ำของพระมหาปราสาททั้ง ๓ องค์นี้เท่า ๆ กัน

ข้างทิศ (ตวันตกด้านหลัง) พระมหาปราสาท ๓ องค์ที่กล่าวแล้วมีสระ กลางสระมีปราสาทองค์ ๑ ชื่อพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาศน์

กว้างขนาดซื่อเพียง ๓ วา สูง ๒๐ วา เครื่องยอด ๙ ชั้น มีพรหมภักตร์ มีฉัตรแลหลังคามุงด้วยกระเบื้องดีบุกเหมือนกัน แต่ไม่มีราชบัลลังก์ในปราสาทองค์นี้

กำแพงพระราชวังเปน ๒ ชั้น คือ ชั้นนอกแลชั้นใน มีฉนวนมุงหลังคาตลอดแต่ทิศใต้จนถึงท่าน้ำข้างทิศเหนือ ทางทิศตวันออกเฉียงใต้มีหอพระราชสาส์น ข้างทิศตวันออกเฉียงเหนือมีศาลาลูกขุน แลมีหอไตรอยู่กลางสระน้ำ มีโรงช้างอยู่ในพระราชวังชั้นกลาง ๒ หลัง นอกประตูพระราชวังชั้นกลางมีโรงช้างอีก ๒ หลัง โรงม้าพระที่นั่ง ๒ หลัง โรงรถพระที่นั่ง ๒ หลัง โรงปืนใหญ่ ๖ หลัง โรงแสงเปนคลังปืนเล็ก ๒ หลัง คลังเครื่องสรรพาวุธ มีหอกดาบเปนต้นหลัง ๑ คลังมหาสมบัติหลัง ๑ คลังราชพัสดุสิ่งของหลัง ๑ คลังศุภรัตน์หลัง ๑ คลังเครื่องแก้ว, ถ้วยชาม, แลเครื่องทองเหลือง, สำหรับใช้สอย (คือคลังพิมานอากาศ) หลัง ๑ โรงหมอหลัง ๑ โรงราชยานหลัง ๑ คลังผลไม้ (เห็นจะเปนครัวเข้าต้น) หลัง ๑

พระราชวังบวร

วังซึ่งเปนที่พระมหาอุปราชเสด็จอยู่นั้น เรียกว่าวังจันทรเกษม มีกำแพง ๒ ชั้นเหมือนวังหลวง กำแพงชั้นนอกสูง ๗ ศอก มีชานสำหรับพลทหารประจำน่าที่หนา ๒ ศอก วัดแนวกำแพงโดยรอบได้ ๒๔ เส้นมีประตูใหญ่ขนาดกว้าง ๔ ศอก ๖ ประตู ประตูน้อย ๒ ประตู รวม ๘ ประตู ส่วนพระราชมณเฑียรของพระมหาอุปราชนั้น ข้างน่า

มีท้องพระโรงสำหรับเปนที่เฝ้าหลัง ๑ (ต่อท้องพระโรงเข้าไป) มีพระวิมาน ๓ หลัง อยู่ทางทิศเหนือหลัง ๑ ทิศใต้หลัง ๑ ทิศตวันออกหลัง ๑ หลังตวันออกตวันตกยาวตามเหนือไปใต้ อีกหลัง ๑ นั้น ยาวตวันออกไปตวันตก หลังตวันออกตวันตก ๒ หลัง หลังคาทำเปน ๒ ชั้น แต่หลังใต้นั้น หลังคาทำเปน ๓ ชั้น ที่ประทับพระมหาอุปราชทุกหลังนี้สลักปิดทอง แต่ภายในทาแดง ตำหนักหลังใต้ เรียกว่าพระที่นั่งพิมานรัฐยา หลังตวันตกตวันออก เรียกพระปรัส ตั้งราชบัลลังก์ที่พระที่นั่งพิมานรัฐยา ที่ชลาข้างน่ามีทิมพัก ๒ หลัง มีคลังหลัง ๑ โรงช้าง ๒ หลัง โรงม้า ๒ หลัง สระน้ำสระ ๑

(แผนที่กรุงเก่าที่กล่าวในหนังสือนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่มีผู้ใดจะสอบได้ดีเท่าพระยาโบราณราชธานินทร์ จึงได้วานพระยาโบราณราชธานินทร์สอบ ได้เค้าเปนความจริงโดยมาก แต่ที่กล่าวในหนังสือเรื่องนี้พลาดพลั้ง เช่นผิดทิศแลผิดชื่อก็มีหลายแห่ง จะเปนด้วยพม่าผู้จดคำให้การ หรือที่คัดเขียนต่อมาไม่รู้ จึงผิดพลาดไป.)

บาญชี่พระนามเจ้านาย

เจ้านายซึ่งเปนพระราชโอรสธิดา แลหม่อมเจ้าซึ่งเปนราชนัดดาของพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา มีรายพระนามตามบาญชีดังนี้

สมเด็จพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี (คือสมเด็จพระเจ้าเสือ) มีพระอรรคมเหษี เรียกพระนามว่า สมเด็จพระพรรวษา มีพระราชโอรสธิดาเปนเจ้าฟ้า ๓ พระองค์ คือ (๑) เจ้าฟ้าสุรินทรกุมาร

(เจ้าฟ้าเพ็ชร์ ซึ่งภายหลังได้เปนพระเจ้าแผ่นดิน ปรากฎพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าท้ายสระนั้น) (๒) เจ้าฟ้าวรราชกุมาร (เจ้าฟ้าพร ภายหลังได้เปนพระเจ้าแผ่นดิน ปรากฎพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์นั้น) (๓) เจ้าฟ้าหญิง (พระองค์นี้ ในหนังสือพระราชพงษาวดารก็ว่ามีแต่ไม่ปรากฎพระนาม)

มีพระเจ้าลูกเธอด้วยพระสนม ทรงพระนามว่า พระองค์เจ้าอินทร์ (ไม่กล่าวในหนังสือนี้ ว่าเปนพระองค์ชายหรือหญิง) พระองค์ ๑ รวมลูกเธอในสมเด็จพระสุริเยนทราธิบดีมี ๔ พระองค์ (แต่ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า มีพระองค์เจ้าลูกเธอ ๒ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าหญิงแก้ว ๑ พระองค์เจ้าหญิงทับทิม ๑ แลพระองค์เจ้าหญิงทับทิมพระองค์นี้ ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า สมเด็จพระเจ้าท้ายสระได้เปนพระมเหษีอีกพระองค์ ๑)

เจ้าฟ้าสุรินทรกุมาร ได้อุปราชาภิเศกเปนพระมหาอุปราชต่อมาได้เสวยราชสมบัติ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระภูมินทราธิราช (คือสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ) พระองค์มีพระอรรคชายาเดิม ทรงพระนามเจ้าฟ้าทองสุก (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกเจ้าท้าวทองสุก เมื่อเสวยราชย์ตั้งเปนกรมหลวงราชานุรักษ์หรือประชานุรักษ) ตั้งเปนพระอรรคมเหษี มีพระราชโอรสธิดากับพระอรรคมเหษี ๕ พระองค์ คือ ที่ ๑ เจ้าฟ้าหญิงเทพ ที่ ๒ เจ้าฟ้าหญิงประทุม ที่ ๓ เจ้าฟ้าชายนเรนทร์ ที่ ๔ เจ้าฟ้าชายอภัย ที่ ๕ เจ้าฟ้าชายปรเมศร์ (พระนามเจ้าฟ้า ๕ พระองค์นี้ ตรงกับหนังสือพระราชพงษาวดาร แต่

หนังสือพระราชพงษาวดาร ไม่ได้ลำดับตามพระชันษาอย่างหนังสือเรื่องนี้ สมเด็จพระเจ้าท้ายสระได้พระองค์เอี้ยง ธิดาเจ้าบำเรอภูธรเปนพระชายา แต่เมื่อยังเปนพระบัณฑูรใหญ่อีกองค์ ๑ แต่หาได้กล่าวในหนังสือนี้ไม่)

มีพระเจ้าลูกเธอด้วยพระสนม ๓ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าหญิงสมบุญคงพระองค์ ๑ พระองค์เจ้าชายปริกพระองค์ ๑ พระองค์เจ้าชายเสฏฐาพระองค์ ๑ (ทั้ง ๓ พระองค์นี้ไม่ปรากฏพระนามในหนังสือพระราชพงษาวดาร)

เจ้าฟ้านเรนทร์ได้พระองค์เจ้าสมบุญคงเปนชายา มีธิดา ๓ พระองค์ ทรงพระนาม พระองค์เจ้าพราน (ปาน) ๑ พระองค์เจ้าบุตร ๑ พระองค์เจ้าหงษ์ ๑ (ทั้ง ๓ พระองค์นี้ไม่ปรากฏพระนามในที่อื่น)

พระองค์เจ้าเสฏฐามีธิดา ๓ พระองค์ คือ หม่อมเจ้ามณฑา (มณฑา) ๑ หม่อมเจ้าดารา ๑ หม่อมเจ้าสวัสดิ์ ๑

พระองค์เจ้าปริกมีบุตร ๑ ชื่อหม่อมเจ้าสวย

เจ้าฟ้าอภัยมีบุตร ๑ ชื่อหม่อมเจ้าสร้อย

หม่อมเจ้าสวยมีบุตร ๑ ชื่อหม่อมราชวงษ์อรุณ (อรุณ)

พระเจ้าบรมราชา (คือสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ) มีพระมเหษี ๓ พระองค์ คือ (พระองค์ขาว เปนพระชายามาแต่ยังเปนพระบัณฑูรน้อย เมื่อเสวยราชย์ทรงตั้งให้เปน) กรมหลวงอภัยนุชิต (เรียกในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า พระพรรวษาใหญ่) ๑ (พระ

องค์พลับ ได้เปนพระชายาเมื่อครั้งยังเปนกรมพระราชวังบวรสฐานมงคล เมื่อเสวยราชย์ทรงตั้งให้เปน) กรมหลวงพิพิธมนตรี ตำหนักเหนือ ๑ (เรียกในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า พระพรรวษาน้อย พระมเหษีทั้ง ๒ พระองค์นี้ ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า ร่วมชนกชนนีกัน เปนธิดานายทรงบาศ ซึ่งยกขึ้นเปนเจ้าพระบำเรอภูธร ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา ฝ่ายข้างมารดาเปนเชื้อพราหมณ์ชาวบ้านสมอปรือเมืองเพ็ชรบุรี) เจ้าฟ้านวน ตำหนักกลาง ๑ (เรียกในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า เจ้าฟ้าสังวาล เจ้าฟ้าสังวาลนี้ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า พระองค์เจ้าแก้วลูกเธอ สมเด็จพระเพทราชาเปนพระบิดา เจ้าฟ้าเทพลูกเธอสมเด็จพระเจ้าท้ายสระเปนพระมารดา จึ่งเปนเจ้าฟ้าตามศักดิ์ข้างพระมารดา)

มีพระราชโอรสธิดาด้วยกรมหลวงอภัยนุชิต ๗ พระองค์ คือ เจ้าฟ้าชายนราธิเบศร์ คือ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ๑ เจ้าฟ้าหญิงบรม ๑ เจ้าฟ้าหญิงธิดา ๑ เจ้าฟ้าหญิงรัศมี ๑ เจ้าฟ้าหญิงสุริยวงษ์ ๑ เจ้าฟ้าหญิงอินทรประชาวดี (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกเจ้าฟ้าอินทสุดาวดี) ๑ เจ้าฟ้าหญิงสุริยา ๑

มีพระราชโอรสธิดาด้วยกรมหลวงพิพิธมนตรี ๘ พระองค์ คือ เจ้าฟ้าหญิงศิริประชา (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียก เจ้าฟ้าประชาวดี) ๑ เจ้าฟ้าหญิงศิริประภา (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกเจ้าฟ้าประภาวดี) ๑ เจ้าฟ้าหญิงอินทวดี (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกเจ้าฟ้าพินทวดี) ๑ เจ้าฟ้าหญิงกระษัตรีย์ ๑ เจ้าฟ้า

ชายเอกทัศ (คือสมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร) ๑ เจ้าฟ้าหญิงบัวจัน (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกเจ้าฟ้าจันทรวดี) ๑ เจ้าฟ้าหญิงนวน (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกเจ้าฟ้านุ่ม) ๑ เจ้าฟ้าชายดอกมะเดื่อ (คือสมเด็จพระเจ้าอุทุมพรราชา หรือที่เรียกกันว่าขุนหลวงหาวัด) ๑

ราชโอรสธิดามีด้วยเจ้าฟ้านวน (คือเจ้าฟ้าสังวาลย์) ๓ พระองค์ (ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า ๔ พระองค์) คือ เจ้าฟ้าหญิงขวันตง (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกเจ้าฟ้ากุณฑล) ๑ เจ้าฟ้าชายอำพร (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกเจ้าฟ้าอาภรณ์) ๑ เจ้าฟ้าหญิง (ไม่ปรากฏพระนามในหนังสือนี้ แต่ตรงกับเจ้าฟ้ามงกุฎในพระราชพงษาวดาร ๑) เจ้าฟ้าหญิง (ไม่ปรากฏพระนาม) ๑ (ขาดเจ้าฟ้าชายสังคีตซึ่งมีพระนามในที่อื่นอยู่พระองค์ ๑ นอกนั้นเจ้าฟ้าพระราชโอรสธิดาของสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ ตามบาญชีนี้ถูกต้องตรงกันกับในหนังสือพระราชพงษาวดาร)

พระเจ้าลูกเธอมีด้วยพระสนม คือ

๑ พระองค์เจ้าชายแขก (ซึ่งภายหลังเปนกรมหมื่นเทพพิพิธ)

๒ พระองค์เจ้าหญิงผ่องพี่

๓ พระองค์เจ้าชายปรัน (เห็นจะตรงกับพระองค์เจ้าปาน ซึ่งภายหลังได้เปนกรมหมื่นเสพภักดี) ทั้ง ๓ นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน กล่าวในหนังสือนี้ว่าเจ้าจอมมารดาเปนพระสนมเอก

๔ พระองค์เจ้าชายพร

๕ พระองค์เจ้าตรุบ

๖ พระองค์เจ้าตโร
ทั้ง ๓ นี้ว่า เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

๗ พระองค์เจ้าหญิงลำภู

๘ พระองค์เจ้าชายนฤมิต
ทั้ง ๒ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

๙ พระองค์เจ้าหญิงกลัม

๑๐ พระองค์เจ้าชายกูด
ทั้ง ๒ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

๑๑ พระองค์เจ้าชายโกมิตร (บางทีจะเปนพระองค์เจ้ามังคุด ซึ่งภายหลังได้เปนกรมหมื่นจิตรสุนทร)

๑๒ พระองค์เจ้าหญิงศรีขวัญ ๑

๑๓ พระองค์เจ้าหญิงพันอิน ๑

๑๔ พระองค์เจ้าชายสุชา ๑
ทั้ง ๒ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

๑๕ พระองค์เจ้าหญิงกลด ๑

๑๖ พระองค์เจ้าหญิงสุด ๑
ทั้ง ๒ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

๑๗ พระองค์เจ้าชายอิน เจ้าจอมมารดาชื่อพี่

๑๘ พระองค์เจ้าหญิงผอบ ๑

๑๙ พระองค์เจ้าหญิงแมงเม่า (พระองค์ที่ได้เปนพระมเหษี พระเจ้าสุริยามรินทร์) ๑

๒๐ พระองค์เจ้าชายสถิตย์ ๑

๒๑ พระองค์เจ้าชายพงษ์ ๑

๒๒ พระองค์เจ้าชายแตง ๑

ทั้ง ๕ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน ชื่อเจ้าจอมมารดาศรี

๒๓ พระองค์เจ้าหญิงริน ๑

๒๔ พระองค์เจ้าหญิงเย็น ๑

ทั้ง ๒ พระองค์นี้ เจ้าจอมมารดาเดียวกัน

รวมลูกเธอในสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ เจ้าฟ้า ๑๘ พระองค์ เจ้า ๒๔ รวมเปน ๔๒ พระองค์ แต่จำนวนในหนังสือเรื่องนี้รวมว่า ๔๗ พระองค์ คลาดกันอยู่ พระนามที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดารไทยยังขาดอยู่ ๒ พระองค์ คือ เจ้าฟ้าสังคีต ๑ พระองค์เจ้ารถ ๑ ซึ่งได้เปนกรมหมื่นสุนทรเทพ ๑

เจ้าฟ้านราธิเบศร์ราชโอรสพระองค์ใหญ่ (คือเจ้าฟ้ากุ้ง) ซึ่งได้เปนพระมหาอุปราชนั้น ได้เจ้าฟ้านุ (เห็นจะเปนเจ้าฟ้านุ่ม) เปนพระอรรคชายา แต่หามีโอรสธิดาด้วยกันไม่ แล้วได้เจ้าฟ้าเส (จะเปนพระองค์ไหน ยังคิดไม่เห็น) เปนชายาอีกพระองค์ ๑ มีพระธิดาทรงพระนาม เจ้าฟ้าศรี

เจ้าฟ้านราธิเบศร์ พระมหาอุปราช ยังมีพระโอรสธิดาด้วยพระสนมอีกหลายพระองค์ คือ

๑ พระองค์เจ้าชายอาทิตย์ (ภายหลังได้เปนกรมหมื่นพิทักษ์ภูเบศร์) มารดาชื่อหม่อมพัน

๒ พระองค์เจ้าฉาบ (ชายหรือหญิงไม่ปรากฏ แต่มีพระนามปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดารองค์ ๑ ว่า พระองค์เจ้าเกิด บางทีจะเปนพระองค์นี้เอง) มารดาชื่อหม่อมเหม

๓ พระองค์เจ้าหญิงมิตร ๑

๔ พระองค์เจ้าหญิงทับ ๑

๕ พระองค์เจ้าหญิงชื่น (ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่าพระองค์เจ้าชื่นเปนพระองค์ชาย ต้องสำเร็จโทษคราวทำร้ายเจ้าฟ้านเรนทร์) ทั้ง ๓ พระองค์นี้ร่วมมารดากัน มารดาเรียกว่า หม่อมเจ้าสวย เห็นจะเปนธิดาพระองค์เจ้าปริกที่กล่าวมาแล้ว

๖ พระองค์เจ้าศรีสังข์ มารดาชื่อหม่อมจัน

๗ พระองค์เจ้าหญิงตา มารดาชื่อหม่อมสวย

๘ พระองค์เจ้าชายแม้น มารดาชื่อหม่อมทองแดง

เจ้าฟ้าเอกทัศ (คือสมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์) ได้พระองค์เจ้าแมงเม่าเปนพระอรรคมเหษี เมื่อเสวยราชโปรดให้เปนกรมขุนวิมลพัตร (เห็นจะเปนวิมลวัต)

พระราชโอรสธิดาของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ มีพระนามดังนี้ คือ

๑ พระราชธิดามีด้วยกรมขุนวิมลพัตร ทรงพระนามว่า เจ้าฟ้าน้อยในหนังสือเรื่องนี้เอง ที่อื่นเรียกว่า เจ้าฟ้าศรีจันทรเทวี

มีพระเจ้าลูกเธอด้วยชายาเดิมชื่อหม่อมพิน (ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรียกว่า หม่อมเพ็ง) ซึ่งยกขึ้นเปนพระสนมเอกอยู่ตำหนักปลายทอง ๒ พระองค์ คือ

๒ พระองค์เจ้าหญิงสตันสรินทร์ (ในหนังสืออื่นเรียกว่า พระองค์เจ้าประพาพสุริยวงษ์)

๓ พระองค์เจ้าชายประเวศกุมาร (หนังสืออื่นเรียกพระองค์เจ้าประไพกุมาร)

มีพระเจ้าลูกเธอด้วยเจ้าจอมมารดาแม้น น้องเจ้าจอมมารดาเพ็ง ซึ่งยกขึ้นเปนพระสนมเอกอยู่ตำหนักปลายทองเหมือนกัน คือ

๔ พระองค์เจ้าหญิงสุรา (หนังสืออื่นเรียกรุจจาเทวี)

๕ พระองค์เจ้าชายสุทัศน์ (กุมารา)

พระเจ้าเอกทัศนั้น เมื่อแรกขึ้นครองราชสมบัติ พระชนมได้ ๔๐ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๙ พรรษา รวมพระชันษาได้ ๔๙ เสด็จสวรรคต

พระองค์เจ้าแขกซึ่งเปนกรมหมื่นเทพพิพิธ มีหม่อมเจ้า ๖ พระองค์ คือ

๑ หม่อมเจ้าสตา

๒ หม่อมเจ้าหญิงกระษัตรีย์

๓ หม่อมเจ้าแตง มารดาชื่อหม่อมสวย

ทั้ง ๓ นี้ ร่วมมารดากัน

๔ หม่อมเจ้าหญิงนุ่น

๕ หม่อมเจ้าหญิงอภัย (เห็นจะเปนหม่อมเจ้าอุบล ตามที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดาร)

๖ หม่อมเจ้าชายมันแทวกสถิ์

พระองค์เจ้ามังคุด ที่เปนกรมหมื่นจิตรสุนทร ได้พระองค์เจ้ากระแหเปนชายา มีบุตรแลธิดารวม ๓ พระองค์ คือ

๑ พระองค์เจ้าหญิงเต

๒ พระองค์เจ้าชายสุทิน

๓ พระองค์เจ้าชายแฉ่ง

มีหม่อมเจ้าเกิดด้วยหม่อมห้าม ๒ พระองค์ คือ

๔ หม่อมเจ้าหญิงมวน (บางทีจะเปนกระจาด ที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดาร)

๕ หม่อมเจ้าศิริวัฒน์ มารดาชื่อหม่อมมูล

พระองค์เจ้ารถ ซึ่งเปนกรมหมื่นสุนทรเทพ ได้พระองค์เจ้ายี่สุ่นเปนชายา มีธิดาเห็นจะเปนพระองค์เจ้าตามศักดิมารดา

๑ เจ้าทูน

และมีบุตรเกิดด้วยหม่อมห้าม คือ

๒ หม่อมเจ้าหญิงองุ่น

๓ หม่อมเจ้าชายชื่หมู

๔ หม่อมเจ้าชายสุนปุก

๕ หม่อมเจ้าหญิงอำพัน

ทั้ง ๔ นี้ ร่วมมารดากัน เปนบุตรหม่อมทองอยู่

๖ หม่อมเจ้าชายสุชน

๗ หม่อมเจ้าชายชุมแสง

ทั้ง ๒ นี้ มารดาเดียวกัน ชื่อหม่อมชื่น

พระองค์เจ้าปาน ที่เปนกรมหมื่นเสพภักดี ได้หม่อมเจ้าจันเปนชายา มีหม่อมเจ้าองค์ ๑ ชื่อหม่อมเจ้าไพฑูรย์ (ในหนังสือพระราชพงษาวดารปรากฏว่า หม่อมเจ้ามณี) จะเปนองค์เดียวกันหรือมีอีกองค์ ๑ ก็เปนได้

พระองค์เจ้าไตร (เห็นจะเปนลูกเธอสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐที่หมายเลข ๖ ไว้นำพระนาม) มีบุตรแลธิดา ๓ องค์ คือ

๑ หม่อมเจ้าเกี่ยว (ไม่ปรากฏว่าชายหรือหญิง)

๒ หม่อมเจ้าหญิงจพิน

๓ หม่อมเจ้าชายพิชา

ทั้ง ๓ นี้มารดาเดียวกัน ชื่อหม่อมพัน

พระองค์เจ้าตรุบ (เข้าใจว่าลูกเธอสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐซึ่งหมายเลข ๕ ไว้นำพระนาม) มีบุตรแลธิดา ๒ องค์ คือ

๑ หม่อมเจ้าสังข์ (ชายหรือหญิงไม่ปรากฏ)

๒ หม่อมเจ้าหญิงแปลก

ทั้ง ๒ นี้มารดาเดียวกัน ชื่อหม่อมทองสุก

หม่อมเจ้าสังข์ได้ทำการวิวาห์กับเจ้าริน (จะเปนใครคิดไม่ออก) มีธิดาชื่อเจ้านัดดา

พระองค์เจ้านฤมล (ลูกยาเธอในสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ ซึ่งหมายเลข ๘ ไว้นำพระนาม) มีหม่อมเจ้าหญิงชื่อหม่อมเจ้าพูน มารดาชื่อหม่อมชื่น

พระนามเจ้านายตามฉบับพม่าจดคลาดเคลื่อนมาก สอบสางบาญชีได้ความตามพระราชพงษาวดารตรงกันบ้าง ยุติตามที่แปลจากภาษาพม่าบ้างได้เค้าเพียงเท่านี้ เข้าใจว่า คำให้การของไทยที่พม่าจดนั้นพม่าจะทำบาญชีผิดเสียชั้น ๑ แล้ว เมื่อเราเอามาแปลกลับออกเปนภาษาไทย ก็ยังจะคลาดในทางภาษาแลในทางอักขระได้อีกบ้าง บาญชีพระนามเจ้านายยังมีต่อไปอีกหน่อย ๑ ซึ่งข้าพเจ้าตีความไม่แตก จึงคัดมาลงไว้ตามที่ล่ามได้แปลออกเปนภาษาไทย ไม่กล้าแก้ไข ดังนี้

ในการที่เจ้านฤมล บุตรแห่งหม่อมนั้น กระทำอาวาหหรือวิวาหมงคลกับหม่อมชื่น บุตรีหม่อมพูน ในเจ้าสังนั้นไม่มีบุตร

ในการที่ทองใหม่ บุตรหม่อมสวยในเจ้านฤมล กับหม่อมทองสุก บุตรีหม่อมในเจ้าพันนั้น มีหม่อมอุตตมัง แลเจ้าเสบุตรแห่งหม่อมนั้น กระทำอาวาหหรือวิวาหมงคล กับมหมูนแปก นั้นมีหม่อมประยูร น้องยาหม่อมสุบัณ น้องนางบุญน้อย

ในการที่เจ้าผอบ บุตรีแห่งหม่อมนั้น กระทำอาวาหหรือวิวาหกับเจ้าฉาบนั้น มีหม่อมน้อย

รวมพระหลาน ๔๕ แลพระโอรส ธิดา แลพระหลานทั้งสิ้น ๙๓ องค์

ชื่อขุนนางวังหลวง

ทำเนียบนามเสนาบดีแลอำมาตย์ สำหรับกรุงศรีอยุทธยามีมาแต่โบราณ ดังต่อไปนี้

(๑) เจ้าพระยาเสนาบดี

เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ (ตรง)
เจ้าพระยาธิเบศรบดี ที่จักรี (ตรง)
เจ้าพระยาพระคลัง (ที่จตุสดมภ์ เห็นจะยกเปนพิเศษ)
เจ้าพระยากลาโหม (ตรง)

(๒) จตุสดมภ์ทั้ง ๔ นั้นคือ

พระยายมราช ว่ากรมเมือง (ตรง)
พระยาธรรมา ว่ากรมวัง (ตรง)
พระยาราชสมบัติ ว่ากรมคลัง (บางทีจะตรง)
พระยาพลเทพ ว่ากรมนา (ตรง)

(๓) ผู้ช่วย (เสนาบดี) คือ

พระยากลาโหม (กลาโหมฝ่ายเหนือ คือพระยาธรรมไตรโลก)
พระยามหาอำมาตย์ (ตรง)
พระยาเดโช (ตรง)

พระยาท้ายน้ำ	(ตรง)
พระยาอภัยราชา	(ตรง)
พระอภัยหมื่นศรี	(พระยาอภัยมนตรี)
พระรัตนาธิเบศร์	(พระยารัตนาธิเบศร์)
พระยาธิเบศร์ ปริยัติ	(พระยาธิเบศร์บริวัต ?)

(๔) ปลัดทูลฉลอง

พระยาพิพัฒนโกษา

(๕) นายทหารตั้งช่องทั้ง ๔ ทิศ
(คือพระตำรวจจตุลังคบาท)

มหาเทพ	(ตรง ขาดอินทรเทพ)
มหามนตรี	(ตรง ขาดพิเรนทรเทพ)
ราชรินทร	(ตรง ไม่มีพรหมบริรักษ์)
ฮินทเดช	(ตรง ไม่มีสุริยภักดี)

(๖) ....

ราชามาตย์	(จมื่นราชามาตย์)
ราชพัน	(จมื่นราชาบาล)
ทิพเสนา	(จมื่นทิพเสนา)
วิสุทธามาตย์	(วิสูตรโยธามาตย์ ควรจะเปนจมื่นทิพรักษา)

(๗) มหาดเล็ก

พระมนสรพิพัด	(พระหมื่นศรีสรรเพ็ชญ)
พระมนตรีเสาวราก	(พระหมื่นศรีสรรักษ์)
พระมนภัยวรนารถ	(พระหมื่นไวยวรนารถ)
พระมนสะโมศักราช	(พระหมื่นเสมอใจราช)
หลวงจักร	(หลวงศักดิ์)
หลวงจิตร	(หลวงสิทธิ์)
หลวงฤทธิ์	(ตรง)
หลวงเทพ	(หลวงเดช)
สะรด	(จ่าเรศ)
สะยมรง	(จ่ารง)
สะหม	(จ่ายง)
สะโรต	(จ่ายวด)
นายกวด	(ตรง)
นายขันท์	(นายขัน)
จันทมัญชู	(นายจันมีชื่อ ขาดนายจิตร)
สนิท	(ตรง)
เสน่ห์	(ตรง)
เล่ห์อาวุธ	(ตรง)
สุดจินดา	(ตรง)

ไชยธรรค์	(ตรง ขาดศัลวิไชย)
พดไพ่	(นายพดพ่าย)
พดพัน	(ตรง)

(๘) พนักงานรักษาพระคลัง คือ

หลวงรักษาสมบัติ	(ตรง)
หลวงทิพสมบัติ	(ตรง)
หลวงเทพสมบัติ	(ตรง)
หลวงวิสูตร	(วิสูตรสมบัติ)

(๙)..............

หมื่นรัตนาคา (หมื่นรัตนาคาร์ เห็นจะเปนที่เราเรียก ว่าราชนาคา)

หมื่นสัมปัติธิปา (หมื่นสมบัติบาฅ)

(๑๐) ผู้เก็บสรรพากร (เห็นจะเปนเจ้าจำนวน)

พระยาสมบัติธิเบศร์	(เห็นจะตรง)
พระวังสุสาคร	

(๑๑) กรมม้า

พระศรีสวพัต	(พระศรีสุริยพ่าห์)
หลวงทองบุน	(หลวงทรงพล)

(๑๒) กรมช้าง

พระยารารองพต (พระยาราชวังเมือง)

พระกะบิน (พระกำแพง)

มหานุภาพ (นายมหานุภาพ หุ้มแพร ท้ายช้าง)

ปลัดใจจัด (นายปราบไตรภพ หุ้มแพร ท้ายช้าง)

พันหัว

จิตรกำจร

สรสนิท

พันท้าย

นายปลัด

ผู้รักษาเชือก

นายสมบัติ

เจ้ากรมโพนช้างโขลง

นันทกะยอสู (อนันตจอสู)

นันทกะยอถิน (อนันตยูถัง)

(๑๓) ผู้รักษาปืนใหญ่

จงประณีต
เรศดิ่ง

(๑๔) กรมเรือ

พระยาราชสงกรานต์	(พระยาราชสงคราม)

เจ้ากรมปืนนกสับคาบศิลา

หลวงหรไทย	(หลวงหฤไทย)

ขุนนางแขก

พระยาจุหล่า	(พระยาจุฬา)
ศรีวรขรรค์	(ศรีวรข่าน)

แม่กองแขก

หลวงศรียศ	(ตรง)

(๑๕) ขุนนางจีน

หลวงเจ้าเทพ	(หลวงโชฎึก)
หลวงทองศรี	(หลวงท่องสื่อ)
หลวงนวโช	
หลวงโกยา	(โกชาอิศหาก แขกไม่ใช่จีน)

พนักงานรับราชทูต

ราชมนู (ตรง)
เทพมนู (เห็นจะตรง)
ขุนธารกำนัล (ตรง)

(๑๖) ขุนนางพราหมณ์ราชาภิเศก

พระครูพิธี (ตรง)
พระครูปโรหิต (ตรง)
พระครูพิเชษฐ์ (ตรง)
พระครูมหิธร (ตรง)

(๑๗) ท้าวนาง

ท้าวทรงกันดาน (ตรง)
ท้าวอินทรแสง (ท้าวอินทสุริยา)
ท้าวสงแสก (ท้าวสมศักดิ์)
ท้าววรจัน (ตรง)

(๑๘) ชื่อข้าราชการในพระมหาอุปราช

หลวงจ่าแสนยากร (ตรง)
หลวงกลาโหม (ตรง)

หลวงพกิจ (หลวงกระเษตรรักษา)

หลวงใจ (หลวงไกรโกษา)

(๑๙) ....

พระพิไชยนเรศ (พิไชย~~ชาญฤทธิ์ วังหลวง)~~

พระพิชิตนรง (พิชิตณรงค์ วังหลวง)

พระเดโยธา (เห็นจะเปน พระอนุรักษโยธา วังหลวง)

พระราชสงกรานต์ (เห็นจะเปน พระมหาสงคราม วังหลวง)

(๒๐) ขุนนางกรมช้าง

ขุนคุดจพรรติ

ขุนศรีพวัต (ขุนศรีพวัง)

(๒๑) มหาดเล็ก

หมื่นมหาฤทธิ์ (จมื่นมหาดเล็ก)

หมื่นเดไชย (จมื่นเด็กชาย)

หมื่นทิพรูบัง (หลวงชิดภูบาล)

หมื่นจันภูเบศร์ (หลวงชาญภูเบศร์)

เครื่องยศขุนนาง

ขุนนางที่เปนตำแหน่งอรรคมหาเสนาธิบดี แลเสนาบดีวังหลวงได้พระราชทานเครื่องยศประจำตำแหน่ง ดังนี้

(๑) เจ้าพระยามหาอุปราช พานหมากทอง ๒ ชั้น เครื่องทอง คนโททองสลักลาย ขันทองสลักลาย มีพานเงินรอง กระโถนทอง ดาบฝักทองข้ออ้อย ๙ ข้อประดับพลอย กั้นกลดแพรยอดทอง ขี่เรือเอกไชยลายทอง ครึ่หเขี่ยนลายทอง อัตราเบี้ยหวัดปีละ ๑๐๐ ชั่ง เวลาเข้าเฝ้าในท้องพระโรง มีพรมปูเปนที่นั่ง ใช้ตราตำแหน่งรูปพระพรหมถือฉัตรทรงหงษ์

(๒) เจ้าพระยาอรรคมหาเสนา ที่สมุหพระกลาโหม ได้พระราชทานพานหมากเครื่องในเงิน คนโททอง ขันทอง สลักลาย มีพานเงินรอง กระโถนเงิน ดาบฝักทองข้ออ้อย เสลี่ยง (กลีบ) บัวลายทอง กั้นสัปทนแพรยอดทอง ขี่เรือรูปคชสีห์ ครึ่หลายทอง ได้พระราชทานเบี้ยหวัดปีละ ๕๐ ชั่ง ตราคชสีห์ประจำตำแหน่ง

(๓) เจ้าพระยาจักรี เหมือนกับเจ้าพระยาอรรคมหาเสนาทุกอย่าง ผิดกันแต่เรือแลตราเปนรูปราชสีห์

(๔) จัตุสดมภ์ทั้ง ๔ คือ ตำแหน่ง พระยายมราช กรมเมือง พระยาธรรมาธิกรณ์ กรมวัง พระยาราชภักดี (พระยาศรีธรรมราช) กรมพระคลัง พระยาพลเทพ กรมนา ได้พระราชทานเครื่องยศเสมอกันคือ พานทองมีเครื่องใน คนโททอง กระโถน (เงิน) ขันทอง

สลักลาย ถาดเงินรอง ดาบฝักข้ออ้อย (ทองหรือเงินไม่กล่าว) เสลี่ยงงาสลักลาย กันสัปทนแพร ได้พระราชทานเบี้ยหวัดปีละ ๔๐ ชั่ง ขี่เรือกัญญา พนักเขียนลาย พระยายมราช ใช้ตรารูปพระยมทรงสิงห์ พระยาธรรมาธิกรณ์ใช้ตรารูปพระอินทรนั่งสมาธิ (เห็นจะหมายความว่าตราพระนนทิการ) พระยาพระคลังใช้ตราบัวแก้ว พระยาพลเทพ ใช้ตรารูปวิทยาธร

รวางช้างต้น

ชื่อช้างพระที่นั่งที่ทรงเปนพระคชาธาร

ตามฉบับพม่า	สอบทำเนียบ
๑ เจ้าพญาไชยานุพัทธ์	(เจ้าพระยาไชยานุภาพ)
๒ เจ้าพญาไชยชาญ	(เจ้าพระยาปราบไตรจักร)

ชื่อช้างพลายพระที่นั่งรวางต้นซ้ายขวา

๑ พลายศรีไชยจักร	(ตรง)
๒ พลายจักกรมหิมา	(จักรมหิมา)
๓ พลายมงคลจักกรพงษ	(มงคลจักรพาฬ)
๔ พลายพิมานจักกรพันธุ์	(พิมานจักรพรรดิ)
๕ พลายสวาทพิไชย	(เห็นจะเปนสวัสดิวิไชย)
๖ พลายไกรบุบพนัน	(เห็นจะเปนไตรภพอนันต)

๗ พลายกายจักกรรัตน (แก้วจักรรัตน มีในยวนพ่าย)
๘ พลายมัตตะรุงเท (มัทธยมเทศ มีในยวนพ่าย)
๙ พลายกุญชรราชา (เห็นจะตรง)
๑๐ พลายบวรนาเค (เห็นจะเปนบวรนาเคนทร)

ช้างเหล่านี้เอาไว้ในโรงช้างเบื้องซ้ายขวา ภายในพระราชวัง

ชื่อช้างพลายรวางใหญ่ซ้ายขวา

ตามฉบับพม่า	สอบทำเนียบ
๑ พลายหัสส์ดิ์งวิไชย	(หัศถวิไชย มีในยวนพ่าย)
๒ พลายไอยรารามาตย์	(ไอยราพต มีในยวนพ่าย)
๓ พลายจงจักกรพัน	(โจมจักรพาฬ มีในยวนพ่าย)
๔ พลายพิมานไชย	(มารพิไชย มีในยวนพ่าย)
๕ พลายคชินทรัตน	(คชินทรรัตน์)
๖ พลายสวาทิกุญชร	(สวัสดิกุญชร)
๗ พลายคชนาเค	(เห็นจะเปนคชนาคินทร)
๘ พลายคชินทราช	(เห็นจะเปนกรินทราช)
๙ พลายสิวาตัก	(สารศิวาทิตย์ มีในยวนพ่าย)
๑๐ พลายพิษณุจักร	(ตรง มีในยวนพ่าย)

	ตามฉบับพม่า	สอบทำเนียบ
๑๑	พลายสรจงจันทร์	(สรสงสาร? มีในยวนพ่าย)
๑๒	พลายพรรณชมพู	(บานชมพูทวีป มีในยวนพ่าย)
๑๓	พลายนรามวิชิต	(เห็นจะเปนรณวิชิต)
๑๔	พลายฤทธินรามวิไชย	(เห็นจะเปนฤทธิวิไชย)
๑๕	พลายจุดเตถ์ ประภูแตก	
๑๖	พลายไชยเทพอุทิศ	(ชนะสิบทิศ คู่กับฤทธิกำจร)
๑๗	พลายพลภิฤทธิสปศักดิ์	(ในยวนพ่าย ฤทธิ์พระไชยศักดิ์)
๑๘	พลายพลภิรักษสปสิทธิ	(ในยวนพ่าย รักษพระไชยศรี)
๑๙	พลายสุรราชสังหาร	(แสนสังหาร คู่กับปราบเมืองแมน)
๒๐	พลายพรหมพาห	
๒๑	พลายพรหมพาหุ	
๒๒	พลายพรหมหุ	
๒๓	พลายพรหมเห	
๒๔	พลายพิศณุไสย	(เห็นจะเปนพิศณุศักดิ์)
๒๕	พลายพิศณุสิทธิ์	(เห็นจะตรง)
๒๖	พลายพิศณุฤทธิ์	(เห็นจะตรง)
๒๗	พลายพิศณุรักษ์	(เห็นจะตรง)
๒๘	พลายมโนนมิตร์	(มโนนฤมิต มีในยวนพ่าย)
๒๙	พลายวิจิตรเจษฎา	(ตรง แต่ในยวนพ่ายเรียก อิษฎารมย์)

ชื่อช้างพลาย (รวางเพรียว)

๑	พลายพิไชยนาเค	(พิไชยนาเคนทร์)
๒	พลายคเชมหิ็มมา	(คเชนทรฤทธิ์)
๓	พลายรัตนกุญชร	(ราชากุญชร)
๔	พลายบวรเอรารา	(บวรไอยรา)
๕	พลายคเชหัศดิ็ง	(คเชนทรหัศดินทร์)
๖	พลายกรินทราชา	(ตรง)
๗	พลายมงคลรัตนารถ	(มงคลรัตนาศน์)
๘	พลายราชไกรสร	(ตรง)
๙	พลายสกลโลกา	(เห็นจะเปนขจรโลกา)
๑๐	พลายมหาคชสังข์	(มหาคชสาร)
๑๑	พลายสหังค์คชสี่ห์	(สังหารคชสี่ห์)
๑๒	พลายมณีจักกรพันธุ์	(มณีจักรพรรดิ์)
๑๓	พลายสวาทิคเชนทร	(เห็นจะเปนสวัสดิ์คเชนทร)
๑๔	พลายกรินทราชา	(เห็นจะเปนกเรนทรราชา)
๑๕	พลายวรวารภูต	(บวรไวยกูต)
๑๖	พลายสุนทรเทพ	(สุนทรเดช)
๑๗	พลายสงไสยพุฒ	(ในยวนพ่าย สิทธิพระสัมพุทธ)
๑๘	พลายสุทธิไชยจักร	(ในยวนพ่าย สุทธพระสมภาร)

	ตามฉบับพม่า	สอบทำเนียบ
๑๙	พลายบรรยงเอรารา	(บรรยงไอยรา)
๒๐	พลายสุตสูนง	(สุริยาภิรมย์)
๒๑	พลายฤประศักดิ	
๒๒	พลายรักษธานี	
๒๓	พลายฤทธิไกรสร	(เห็นจะตรง)
๒๔	พลายขจรวักพัน	(ขจรจักรพาฬ)
๒๕	พลายศรีสรจักรภิสี	
๒๖	พลายศรีสุรนารถ	
๒๗	พลายกุญชรไชย	(ตรง)
๒๘	พลายไกรสรทิศ	(ไกรสรเดช)
๒๙	พลายสุนทรเทพ	
๓๐	พลายตรงภูบาล	(ทรงภูบาล)
๓๑	พลายจันทรภูธร	(สารภูธร)
๓๒	พลายพรหมพิศ	
๓๓	พลายพรหมจรรย์	
๓๔	พลายพรหมพันธ์	
๓๕	พลายพรหมภักตร์	
๓๖	พลายพิศณุรักษ์	(เห็นจะตรง)
๓๗	พลายพิศณุรงค์	(เห็นจะตรง)

ตามฉบับพม่า	สอบทำเนียบ
๓๘ พลายพิศณุพงษ์	(ตรง)
๓๙ พลายพิศณุพันธุ์	(เห็นจะตรง)
๔๐ พลายมโนรักจำนงค์	(มโนรถจำนง)
๔๑ พลายสุริยาจักร	(ทรงสุร กระษัตริย์)
๔๒ พลายจันทประสิทธิ์	(เห็นจะแก้เปน ประกายเพลิงพิศม์)
๔๓ พลายฤทธิประไลย	(เห็นจะแก้เปน ฤทธิสังหาร)
๔๔ พลายบุญพิฤทธิจำนง	
๔๕ พลายพลพิฤทธิจำนง	
๔๖ พลายมานประไลย	(มารประไลย)
๔๗ พลายไภยภัตตกัลป์	(ไฟพัทกัลป์)
๔๘ พลายแรงฤทธิกำจร	(ตรง)
๔๙ พลายบวรธานี	(ตรง)
๕๐ พลายสุขเพ็ชร์	(ธนูเพ็ชร์ คู่กับ สุวรรณกำภู)
๕๑ พลายชนจันทพงษ์	
๕๒ พลายโลรตนารถ	
๕๓ พลายชาติคช	
๕๔ พลายสุริยาภิรมย์	(คชาภิรมย์ เดิมเห็นจะเปนสุริยาภิรมย์)
๕๕ พลายสมภูชิต	(ชมพูนุท)

ตามฉบับพม่า | **สอบทำเนียบ**

ชื่อช้างพังพระที่นั่งรวางใหญ่

๑	พังเทพลีลา	(ตรง)
๒	พังเทพลีลับ	(เทพลีลาศ)
๓	พังหงษลิลา	(ตรง)
๔	พังหงษลิลับ	(หงษาสวรรค์ เดิมเห็นจะเปนหงษลีลาศ)
๕	พังสุริยรังชัง	(สุริยโสภา)
๖	พังสุรังคราเช	(สุริยาประพาศ)
๗	พังสมภารอักษร	(เห็นจะตรง)
๘	พังสมพรอิศวร	(เห็นจะตรง)
๙	พังอนงค์ศรีสวรรค์	(ตรง)
๑๐	พังอนันตศรีสวงษ์	(อนันตศรีสวัสดิ์)
๑๑	พังอนัญญบรรยง	
๑๒	พังอนงบานเย็น	
๑๓	พังอนันตสุรสิงห์	
๑๔	พังอเนกสุรสิทธิ์	
๑๕	พังอนันตไกรกง	
๑๖	พังอดุลย์ไกรกฤตย์	

ตามฉบับพม่า		สอบทำเนียบ
๑๗	พังพิจิตไชยธง	
๑๘	พังวิมลจินดา	
๑๙	พังวิมลศรีสถาน	(วิมลศรีสถาน)
๒๐	พังพิมลศรีสถิตย์	(วิมานศรีสถิตย์)
๒๑	พังพิพิธจงภักร	
๒๒	พังพิพัฒนจงพูน	
๒๓	พังพิมูลจงพันธ์	
๒๔	พังพิจันจงพูน	

(ชื่อช้างพัง (เห็นจะรวางเพรี่ยว) (สำหรับนำแลตามเสด็จ)

๑	พังอนุเชจร	(สกลเกษร)
๒	พังบวรราเคนทร	(บวรโกสุมภ์)
๓	พังเปมบรรยง	(เหมราชบรรยง คู่กับเหมราลีลาศ)
๔	พังอนงครังจัง	(เห็นจะเปนอนงค์รันจวร)
๕	พังพิพัฒโกสุม	
๖	พังกังภูมิบัจจะปา	
๗	พังมณีรัตนมาลา	(รัตนมาลา)
๘	พังปุจจปาสวัง	(รัตนานาฏ)

	ตามฉบับพม่า	สอบทำเนียบ
๙	พังกิจจาบรรยง	(ปทุมาศบรรยง)
๑๐	พังอนงคนารี	(อนงคลีลา)
๑๑	พังวิลาอักษร	(เดิมเห็นจะเปน กินราอับศร)
๑๒	พังกินรบักษี	(ตรงคู่ กินรีสวรรค์)
๑๓	พังราชสุรังค์	(ราชสุรางค์)
๑๔	พังสรพรรพิมล	(สรรพางค์พิมล)
๑๕	พังสกลโกสุม	(ตรง)
๑๖	พังไกรภูมิรัสสมี	(ภุมรีรัตน)
๑๗	พังเทพประภา	(ตรง)
๑๘	พังเทพาประพัทธ	(เทพาประพาศ)
๑๙	พังสุริยลีลา	(ตรง)
๒๐	พังสุริยลีลับ	(สุริยาลีลา)
๒๑	พังปุจจะมัลลา	(บุษบันโสภา)
๒๒	พังบัจจะปากุล	(บุษบากร)
๒๓	พังเกจุนโสภา	(เกษรโสภา)
๒๔	พังเกษาสุนทร	(เกษาเสาวคนธ์)
๒๕	พังโกสุมพัชนี	(โกสุมภชนี)
๒๖	พังโกษีอักศร	(โกษีอับษร)
๒๗	พังคเชนทร์จังอัน	
๒๘	พังรังชังพิมล	

ชื่อรวางม้าต้น

ม้าพระที่นั่งพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา สำหรับทรงตามนามวัน ๗ วัน

๑. เจ้าพระยาอาชานัย เชรชับ (เจ้าพระยาอาชาชาติ) ซ้าย

๒. เจ้าพระยาราชพาหนะ (ตรง) ขวา

ม้าแดงสำหรับทรงวันอาทิตย ๘ ม้า (รวางใหม่วันละ ๑๒ ม้า)

๑. ตินครยัสสมี่ (ทินกรรัศมี่)

๒. มณีปราณ (รพี่พรรณ เดิมอาจจะเปนมณี่พรรณ) •

๓. เหมบรรยงค์ (สุริยบรรยงค์ เดิมอาจจะเปนเหมบรรยงค์)

๔. หงษพิมาน (ตรง)

๕. โลหิสตัง (โลหิสดางค์)

๖. สารพรรกาศ (สรรพางครัต)

๗. อดุตรัตน (เดิมกำพลรัต แก้เปนกำพลพัตรเดิมอัศฎงคต เปนคู่)

๘. บัทมราช (เดิมบัทมราช เดิมบัสวหล่ำขึ้นเปนคู่)

ม้าขาวสำหรับทรงวันจันทร ๘ ม้า

๑. สุกรัสสมี่ (สังขรัศมี่ เดิมอาจจะเปนสุกรรัศมี่)

๒. ศิริประภาศร (ศรีประภัศร)

๓. ศิริสุนันท์ (แสงศศิธร เดิมอาจจะเปนสี่ศศิธร)

๔. เจสรจันทร์ (เขจรจันทร์)
๕. ตารึจะตารา (ตารินทตารา ม้าปลังวันพุฒ)
๖. พาหะพิมาน (พาหะพิมาน ม้าปลังวันพุฒ)
๗. รัตนมัลลา
๘. รูปาภิรักษ์

ม้าสีม่วง (กเลี่ยวสี่จันทน์) สำหรับทรงวันอังคาร ๘ ม้า

๑. ชมพูวนัด (ชามพูมนัศ ม้าปลังวันพุฒ)
๒. สหัสสรังษี (ตรง แต่เปนม้าปลังวันพุฒ)
๓. บวรรัสสมี (เกสรศินี เดิมอาจจะเปนบวรรัศมี)
๔. สุนทรีลุด (ภุมรีรัตน์ เดิมอาจจะเปนสุนทรีลักษณ)
๕. อุดมพิลาป
๖. โภสสพัน
๗. วิสุโชติ
๘. วิโรทารุง

ม้าสีแสด (สีปลัง) สำหรับทรงวันพุฒ ๘ ม้า

๑. รูปาสวัต
๒. ภัทธวิสุทธิ
๓. วิสุงโสภา (เดิมวิสุทธิโสภา แก้เปนทิพยโสภา)
๔. สุดาทิน (เดิมสุธาทวีป แก้เปนสุธาทิพ วันอังคารทั้ง ๒ ม้า

๕. ทิพยโอดา

๖. ปรณามริต

๗. รุดรัสสมิ์ (วิรุณรัศมิ์)

๘. ศิริสท้าน (ศรีเสาวภางค์)

ม้าเหลืองสำหรับทรงวันพฤหัษบดี ๘ ม้า

๑. กิจจนุงรขัน (สุพรรณสฤงฆาร)

๒. กิจจนูพิสิทธ์ (กาญจนพิจิตร)

๓. เหมมงคล (ตรง)

๔. หยรุนทรัตน์ (ไหยรญรัศมิ์)

๕. กะนุตภูจา (กนกภูษา)

๖. สาดุดรัตน (จำรูญรัตน)

๗. ชามณีขรณ์ (จามนิกร)

๘. ชาปรมัต (จามรมาศ)

ม้าลาย (แซมผ่าน) สำหรับทรงวันสุกร ๘ ม้า

๑. อนันทสีหัส (อนันตสีหาศน์)

๒. อากาศพิมาน (ตรง)

๓. พาหะวทา (พาหะวดาร์)

๔. ปารุตหงษ์ (วายุพาหะ เดิมอาจจะเปนมารุตพงษ์)

๕. เมฆมาดา (ตรง)

๖. เมฆาพิลาป (เมฆาพิลาศ)

๗. วิวัชเวหา (วิเวกเวหา)

๘. วิลาหก (พลาหก)

ม้าดำสำหรับทรงวันเสาร์ ๘ ม้า

๑. กาพาศรี (ตรง คู่กับ ศรีอันธการ)

๒. นิลาวง (เดิมอาจจะเปน นิลาวรรณ แก้เปนนิลวรรณา คู่กับนิลพาหุ)

๓. สารพัน (สุยามพรรณ)

๔. อชังสุค (อัญชันโชติ)

๕. กาพอาชา (เดิมอาจจะเปนกาพอาชา แก้เปนกฤษณาภรณ์)

๖. วรวานิล (ตรง)

๗. สิงขรินทรรัตน

๘. ปัทมกาลา

รวมม้าพระที่นั่ง ๕๘ ม้า

รถพระที่นั่ง

สุวรรณคัจฉฐาน

นภังคปุจจตุด

จักรรัตนปัญจา

วิชยรัตนา

รวม ๔

(ชื่อรถพระที่นั่งทั้ง ๔ นี้ ไม่รู้ว่าอย่างไรจะถูก เพราะไม่มีอะไรสอบ)

ชื่อเรือพระที่นั่ง

๑. ทินครุธ (ที่นั่งครุธ) ศีร์ษะครุธ (มงคลสุบรรณ์)
๒. ทินหงษ์ (ที่นั่งหงษ์) ศีร์ษะหงษ์ (สุพรรณหงษ์)
๓. ทินกิง (ที่นั่งกิ่ง) ศีร์ษะช่อดอกไม้ (เห็นจะหมายว่าลายกนก)
๔. เอกไชย ศีร์ษะช่อดอกไม้
๕. ทองควินปลา (ทองขวาญฟ้า)
๖. (ที่นั่ง) ไกรสรมุกข มรธุช (ไกรสรมุกข มณฑป?)
๗. นาคเถร (นาคเหรา) ศีร์ษะนาค
๘. นาควาสุกรี (ตรง) ศีร์ษะนาค

เรือพระที่นั่ง ๘ ลำนี้มีปราสาท (บุษบก)

ชื่อเรือขบวน

มังคลมหรนพ	ศีร์ษะสิงห์	(มงคลมหรรณพ)
มังคลสุคภุคบันใจ	ศีร์ษะสิงห์	
โทมหรนพ	โต	
ติสุตเชยศรี	โต	
ศิริเอกเชย	(ศรีประสุนทรไชย)	
ไกรสร	(ไกรสรจักร)	
ศิริพิมานไชย	(ชลพิมานไชย เดิมอาจจะเปนศรีพิมานไชย คู่กับไกรสรมาศ)	

พิศประระตยา
อดงกฎนาวา (เห็นจะตรง)
หงษทอง (น่าจะเปนเอกไชยเหิรหาว คู่ชัก)
ดาวทอง (เอกไชย หดาวทอง คู่ชัก)
นรสี่ห์วิสุทธิไชยชิน มนุสสสี่ห์
นรชิน หทวิน อากาศ มนุสสสี่ห์
ชินหรตนาต สิงห์โต (น่าจะเปนครุธเหิรเห็จ)
ชินหัสสนาวา โต (น่าจะเปนครุธเตร็จไตรจักร)
โดโต แตก ปุปปะแวก (น่าจะเปนกระบี่ราญรอนราพน์)
โดโต แตก ปุปปะวัง (น่าจะเปนกระบี่ปราบเมืองมาร)
เชยสวัต (เห็นจะเปนไชยสวัสดิ์)
เชยรัตนพิมาน (ไชยรัตนพิมาน)
อังวะ เรือพม่า (เห็นจะเปนเรือกระแซ)
สุรพิมาน เรือพม่า
นุปปสิต เรือพม่า
โดกา
คชคี่รี่ (คชสี่ห์ เรือสมุหกลาโหม)
ราชคี่รี่ (ราชสี่ห์ เรือสมุหนายก)
ม้า (เรือปลัดทูลฉลองมหาดไทย)
เลียงผา (เรือปลัดทูลฉลองกลาโหม)
เรจี่

สมณศักดิ์

สมเด็จพระสังฆราชา	(สมเด็จพระอริยวงษาคตญาณ) พระสังฆราชฝ่ายคามวาสี
สังฆราชา	(พระวันรัตน์) พระสังฆราชฝ่ายอรัญวาสี
พระพิมล	(พระพิมลธรรม)
พระเทพมุนี	(ตรง)
พระเทพกวี	(ตรง)
พระเทพโมฬี	(ตรง)
พระอุบาฬี	(ตรง)
พระสีวลี	
พระพุทธโฆษา	(ตรง)
พระธรรมโคดม	(ตรง)
พระพุทธ	(พระพุฒาจารย์)
พระมหามงคลเทพมุนี	(ตรง)
พระวินัยธร	(ตรง)
พระวินัยธรรม	(ตรง)
พระสมุห์	(ตรง)
พระใบฎีกา	(ตรง)

รวม ๑๖ รูป

ชื่อป้อมใหญ่สำหรับกรุงศรีอยุทธยา

ตามฉบับพม่า	สอบทำเนียบ
มหาเริก	(มหาฤกษ)
มหาไชย	(ตรง)
มหาจักร	(ตรง)
มหากาฬ	(มหากาพ)
พินาศหงษา	(ชนะหงษา)
ชะวาแตก	(ตรง)
อังวะแหลก	(ตรง)
	(น่าจะมีชื่อฉลวกพินาศอีกบอก ๑)
พินาศสังหาร	(เห็นจะเปนพิฆาฏสังหาร)
มานพิมาศ	(มารประไลย)
ภิรมย์สตา	(เห็นจะเปนภิรมย์สถาน)
ตาปขาวกุฎวัต	(ตาปขาวกวาดวัด)

ราชประเพณีกรุงศรีอยุทธยา

พระราชพิธีราชาภิเศก

ตามตำนานซึ่งมีมาในพระตำราราชาภิเศกนั้น กล่าวว่าแต่เดิมมีต้นมะเดื่อใหญ่ต้น ๑ อยู่ข้างทิศตวันออกพระมหานครราชธานี ไม่สู้ห่างไกลนัก อยู่มามะเดื่อต้นนั้นล้มลง โดยมิได้มีลมพายุห์พัดให้โค่น ต้นมะเดื่อที่ล้มนั้นหันยอดมาสู่ทิศปรางคปราสาทในพระราชวังเปนมงคลนิมิตรอันประเสริฐ พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาจึ่งโปรดให้เอาไม้มะเดื่อนั้น มาทำตั่งสำหรับประทับสรงพระกระยาสนานในการมงคล เช่นพระราชพิธีราชาภิเศกเปนต้น พระองค์ย่อมประทับเหนือพระที่นั่งตั่งไม้มะเดื่อ สรงพระกระยาสนานก่อนแล้ว (จึ่งเสด็จไปประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ) มุขอำมาตย์ถวายเครื่องเบ็ญจราชกกุธภัณฑ์ คือ พระมหามงกุฎ ๑ พระแสงขรรค์ ๑ พัดวาลวิชนี ๑ ทานพระกร ๑ ฉลองพระบาทคู่ ๑ ขณะนั้นพราหมณ์ปุโรหิตก็ถวายพระพร แลเป่าสังข์ทักขิณาวัฏ เจ้าพนักงานตีกลองอินทเภรี แลชาวประโคมก็ประโคมเครื่องเบ็ญจดุริยางค์ขึ้นพร้อมกัน แล้วพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกประทับราชบัลลังก์ อันปูลาดด้วยหนังพระยาราชสีห์ เสนาพฤฒามาตย์เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกัน ถวายพระนามอันจาฤกในพระสุพรรณบัตร มีกรอบประดับด้วยแก้วมณี แลมีพานทองรองรับ พระนามพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาตามที่จาฤกในพระสุพรรณบัตร

ตามฉบับพม่า	ลองสอบดู
อะอาเปกฃศิริ	น่าจะขึ้น"โอม"อะไรดง "ศิริ"
สมเด็จพระปรมราชาธิราช	สมเด็จพระบรมราชาธิราช
รามาธิบดี ศิริจันบัจจุง	รามาธิบดี ศรีสรรเพชญ์ บรม
มหาจักกวัติติ่งสรทยาธิบดี	มหาจักรพรรดิศวร ราชาธิบดี
ศิริสัจจัง	ศรีสุจริต
ติรัสสภัง	ทศพิธธรรม์
หังจักกวาพปยี่	มหันตจักรวาพาธิเบนทร์
สุริเยนทราธิบดี	สุริเยนทราธิบดินทร
ทหรินหรังนทยาทาปติ	หริหรินทราธาดาธิบดี
ศิริวิปุล	ศรีวิบูลย
คุณะบักขจิตตะ	คุณอกนิฐ
เนตตะจิตตรุจิตริ	เมตจิตร รูจิตรี
ภวณาติตรังคติ	ภูวนาทิตย์ฤทธิ
พรหมเทวาเทภปดี	พรหมเทวาดิเทพ (นฤบดินทร)
ภูมินทรธราชรัตนากาศ	ภูมินทราธิราชรัตนากาศ
มุทิวงษ์	สมมุติวงษ์
องค์เอกาทสรฐู	องค์เอกาทศรุธ

ตามฉบับพม่า	ลองสอบดู
วิสุตตรสวาตร	วิสุทธิสามารถ
บรมติโลกนาม	บรมไตรโลกนารถ
อาทวิชย	อาชชยาวิไชย วไสย
สมุทยทโยมันต	สมุทไทยดโรมันต์
อนันต์คุณะ	อนันตคุณ
วิบุลสุนทรธรรมิกราช	วิบุลสุนทรธรรมิกราช
เตชรติมล	+ +
โลกนารถวรีสตาธิราชราภิเชจจโลก + ราชาธิราช + +	
เตชทสพญูญาณะสมันตะ	+ + + + +
มตันตะ ภาริตตะวิไชย	+ + + + +
อสูรยาว บั้กก ขัตติวงษ + + + ขัติยวงษ์	
องครามาธิบดี	องค์รามาธิบดี
ตรีภวนาบีจ	ตรีภูวนาพิเศษ
โลกเสฐวิสุทธิ มกุฏรตนาโลกโมลิโลกเชษฐวิสุทธ มกุฏรัตนโลกย์โมฬี	
สัปปทุมมสุริยวงษ์	ศรีปทุมสุริยวงษ์
องค์อบั้จจุ	องค์ —
พุทธังกูล	พุทธางกูร (บรมบพิตร)

(เห็นจะเปนพระนามถวายสมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์ ที่ × ไว้นั้น ไม่รู้ว่าจะสอบเปนอย่างไรได้)

ต่อมาพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเสด็จโดยกระบวนแห่พยุหยาตราเลียบพระนคร แลมีการสมโภชพระนครอันมีนามว่า (กรุง) เทพมหานครบวรทวาราวดี ศรีอยุทธยา มหาดิลกภพนพรัฐ ราชธานีบุรีรมย์

เมื่อเสร็จการพระราชพิธีแล้ว พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาโปรดให้เอาทองคำมาชั่งมีน้ำหนักเท่าพระองค์ ทรงสร้างพระพุทธรูปและให้ทำเงินบาทพดด้วง เงินสลึง เงินเฟื้อง โดยน้ำหนักอันถูกต้องตามโบราณราชประเพณี อนึ่งโปรดให้งดเว้นไม่เก็บส่วยสาอากร ๓ ปี และทรงพระกรุณาโปรดให้ปล่อยนักโทษ ซึ่งติดอยู่ในเวรจำนั้นด้วย

พระราชพิธี ๑๒ ราษีตามพระตำรา

เดือน ๕

พระราชพิธีสะแดงสุก (เถลิงศก) เมื่อสงกรานต์ (๑) (พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเสด็จไป) สรงน้ำพระ (พุทธปฏิมากร) ศรีสรรเพ็ชญ์ (เทวรูป) พระพิฆเนศวร (๒) โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะเข้ามาสรงน้ำแลรับพระราชทานอาหารบิณฑบาต แลจตุปัจจัยทาน ที่ในพระราชวังทั้ง ๓ วัน (๓) ทรงก่อพระเจดีย์ทรายที่วัดพระศรีสรรเพ็ชญ์ แลมีการฉลองพระเจดีย์ทรายด้วย (๔) ตั้งโรงท่อทานเลี้ยงพระแลราษฎรซึ่งมาแต่จาตุรทิศ มีเครื่องโภชนาหารคาวหวาน น้ำกินน้ำอาบ แลยารักษาโรค พระราชทานทั้ง ๓ วัน

เดือน ๖

พระราชพิธีจรดพระนังคัล (คือแรกนาขวัญ) พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาโปรดให้พระภิกุมาร (พระจันทกุมาร) แรกนาต่างพระองค์ ส่วนพระมเหษีนั้นก็จัดนางเทพีต่างพระองค์เหมือนกัน ผู้แรกนานั่งเสลี่ยงเงิน มีกระบวนแห่เปนเกียรติยศ แห่ไปยังโรงพิธีซึ่งตั้งที่ตำบลวัดผ้าขาว ? ครั้นถึงเวลามงคลฤกษ์ พระภิกุมารถือคันไถอันเทียมด้วยโคอุศุภราช (ออกยา) พลเทพจูงโคไถ ๓ รอบ นางเทพีหว่านพันธุเข้าเสร็จแล้วจึงปลดโคอุศุภราชออกให้กินน้ำ แลถั่วงา เข้าเปลือก ถ้ากินสิ่งใดก็มีคำทำนายต่าง ๆ ภายในเวลาการพระราชพิธีจรดพระนังคัล ๓ วันนี้ ยกพระราชทานภาษีค่าท่า แลอากรขนอนตลาดแก่พระภิกุมาร เมื่อได้ทำพระราชพิธีจรดพระนังคัลแล้ว ราษฎรจึงลงมือไถหว่านทำนาได้

เดือน ๗

พระราชพิธีตุลาพาน พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเสด็จประทับเหนือสุวรรณราชบัลลังก์ ทรงเสดาะพระเคราะห์ แล้วทำพระราชพิธีมังคลาภิเศก แล้วเอาเงินบาทชั่งให้หนักเท่าพระองค์พระราชทานแก่พราหมณ์

เดือน ๘

พระราชพิธีอาสาฬห พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา (๑) ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบวชนาค เปนภิกษุบ้าง สามเณรบ้าง รวมจำนวนเท่าพระชนมายุ (๒) มีการมโหรศพสมโภชพระพุทธสุรินทร (ในหนังสือเรื่องนี้หมายความว่า พระพุทธสิหิงค์) ๓ วัน ๓ คืน (๓) ทรงหล่อเทียนพรรษาจบพระหัตถ์แล้วในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ส่งไปถวายเปนพุทธบูชาตามพระอาราม ทั้งในกรุงแลหัวเมือง

เดือน ๙

พระราชพิธีนารายน์ปรมสินธุ มีการมโหรศพที่พระที่นั่งมหาปราสาทปัญญารัตนา (เบ็ญจรัตนมหาปราสาท) พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาสรงมุรธาภิเศก แล้วเปลื้องเครื่องทรงเมื่อสรงสนานพระราชทานแก่พราหมณ์

เดือน ๑๐

พระราชพิธีภัทรบท (๑) พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงฉลองพระภิกษุสามเณร ซึ่งทรงพระกรุณาให้บวชเปนนาคหลวง (๒) พวกพราหมณ์ทำพิธีรำขอทอดเชือกดามเชือก (๓) สนานช้างต้นม้าต้น

เดือน ๑๑

พระราชพิธีอาสวยุช (๑) พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงเรือพระที่นั่งกิ่งลำ ๑ พระอรรคมเหษีทรงลำ ๑ แข่งเรือกัน แล้วโปรดให้เสนาอำมาตย์ทั้งหลายแข่งเรือกันโดยอันดับ ทำพระราชพิธีนี้ตั้งแต่วันขึ้น ๑๔ ค่ำจนแรมค่ำ ๑ รวม ๓ วัน พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงเครื่องขาว พระมหามงกุฎก็ทำด้วยเงิน (๒) เวลากลางคืนพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเสด็จลงลอยพระประทีปอุทิศ ถวายเปนพุทธบูชาแล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งกิ่งประทับยืนไปในเรือ พร้อมด้วยเรือเสนาอำมาตย์อันประดับด้วยประทีปแห่เสด็จรอบพระนคร (๓) มีการเลี้ยงลูกขุนพระราชทานข้าราชการทั้งปวง (๔) เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินตามพระอารามในกรุง ส่วนพระอารามตามหัวเมืองนั้น พระราชทานไปให้เจ้าเมืองกรมการทอด

เดือน ๑๒

(๑) พระราชพิธีจองเปรียง ตามประทีป (ชักโคม) ในพระราชวังแลตามบ้านเรือนทั้งในพระนครนอกพระนครทั่วกันกำหนด ๑๕ วัน (๒) ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำโปรดให้ทำจุลกฐิน คือทอผ้าให้เสร็จในวันเดียวแล้ว (เอาผ้าผืนนั้นพระราชทานพระกฐิน)

เดือนอ้าย

พระราชพิธีคลึม (น่าจะหมายความว่าขอดม) คือพิธีชักว่าวเรียกลม

เดือนยี่

พระราชพิธีบุษยาภิเศก ตั้งพระมณฑป เอาดอกไม้ ๗ สิ่งมาเรียงไว้ พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเสด็จประทับเหนือบัลลังก์ดอกไม้นั้น จำเริญพระนขา แล้วพราหมณ์จึงถวายมุรธาภิเศก

เดือน ๓

๑ พระราชพิธีขั้นต่อ (น่าจะหมายความว่าธานยะเทาะห์) (คือพิธีเผาเข้าก็เปนได้ แต่รายการพิธีที่กล่าวในหนังสือนี้ เปนพระราชพิธีตรียัมพวายไป) คือ ตั้งเสาสูง ๕๐ ศอก ๒ เสา กว้าง ๘ ศอก มีชื่อเอาเชือกผูกแขวนแผ่นกระดานแผ่น ๑ ยาว ๔ ศอก กว้าง ๒ ศอก พราหมณ์ ๔ คนขึ้นนั่งเหนือกระดานนี้โล้ชิงช้า ข้างน่าชิงช้ามีเสาสูง ๕๐ ศอกปักอีกเสา ๑ เอาเงิน ๕๐ บาทใส่ถุงห้อยไว้ที่เสานี้ ให้พราหมณ์โล้ชิงช้าไปคาบเงินที่ห้อยไว้ ถ้าคาบได้ก็ได้เงินนั้น ถ้าแลคาบมิได้ พราหมณ์นั้นต้องถูกฝังดินเพียงบั้นเอว แลไม้กระดานชิงช้านั้น เมื่อเสร็จการพิธีแล้ว เอาลงฝังไว้ในแผ่นดิน ในการพระราชพิธีนี้ พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาโปรดให้ (ออกยา) พลเทพ เสนาบดีกรมนาต่างพระองค์ แห่ไปยังที่พราหมณ์โหนชิงช้า นั่งในมณฑป แต่เอาเท้า

ลงดินได้แต่ข้างเดียว ถ้าเมื่อยเผลอเอาเท้าลงดินทั้ง ๒ ข้างแล้ว ถูกปรับของที่ได้รับพระราชทาน คือ ส่วยแลอากรซึ่งมาแต่หัวเมืองต่าง ๆ ตลอดจนเครื่องราชบรรณาการที่เข้ามาในระหว่างพิธีนั้น ต้องตกเปนของพราหมณ์ทั้งสิ้น

เดือน ๔

พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์เข้ามาเจริญพระพุทธมนต์ ๓ วัน และสวดอาฏานาฏิยสูตร เวลาสวดมนต์นั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงพระมหามงคล อันผูกต่อกับสายสิญจน์ ครั้นถึงวันคำรบ ๓ ซึ่งสวดอาฏานาฏิยสูตร เจ้าพนักงานยิงปืนใหญ่น้อยรอบทั้งกำแพงพระราชวังแลกำแพงพระนคร เมื่อเสร็จการพิธีแล้ว ให้เชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์สรรพาวุธมาประน้ำมนต์ แลประน้ำมนต์ช้างต้นม้าต้นด้วย เปนเสร็จการพระราชพิธี ๑๒ ราษีซึ่งมีตามตำรากรุงศรีอยุทธยาเพียงเท่านี้

ประเพณีเสด็จออกแขกเมือง

เมื่อมีราชทูตต่างประเทศเข้ามาสู่พระนคร ธรรมเนียมรับราชทูตโปรดให้จัดการดังนี้ คือ ในท้องพระโรงที่เสด็จออก น่าราชบัลลังก์ (เห็นจะเปนน่าพระที่นั่งบุษบกมาลา) ตั้งเสวตรฉัตร ๕ คัน ท้องพระโรงข้างซ้ายขวา ตั้งเครื่องสูงข้างละ ๖ คัน มีบังแทรกตั้งสลับ น่าราชบัลลังก์ลงมาวางแท่นทองปูก้ามหยีบักลาดลายทองคลุมแท่น ๑ ตั้ง

พานทองแว่นฟ้าเหนือแท่นทองนั้นสำหรับรับพระราชสาส์น และมีโต๊ะตั้งพานทองอีก ๖ โต๊ะ ตั้งเครื่องราชูปโภค มีพานพระขันหมาก แลพระสุพรรณศรีเปนต้น ต่อออกมาจัดที่สำหรับเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าตามตำแหน่ง เปน ๘ แถว รวมจำนวนข้าราชการที่เข้าเฝ้าในท้องพระโรง ทั้งฝ่ายซ้ายแลฝ่ายขวา ๔๐๐ มหาดเล็กเฝ้าฝ่ายซ้ายขวา ใกล้พระราชบัลลังก์ประมาณ ๕๐ ข้างน่าพระลานแต่พระที่นั่งออกไปจนถึงประตูแดง มีพลทหารแต่งตัวถืออาวุธประจำซ้ายขวาข้างละ ๕๐๐ คน แลปลูกปรำยืนพระยาช้างเผือกข้างพระมหาปราสาท ช้างเผือกนั้นแต่งเครื่องไหมทองซึ่งได้มาแต่เมืองฝรั่งเศส แลมีตาข่ายปกกระพอง (เห็นจะหมายว่าตาข่ายล้อม) ที่เท้าช้างใส่กำไล เครื่องยศสำหรับช้างเผือกมีสัปปทนอ่างทองสำหรับน้ำกิน ถาดเงินสำหรับใส่กล้วยใส่หญ้า ขอช้างคร่ำทอง นอกจากช้างเผือกยังมีช้างต้นแต่งเครื่องพร้อมออกยืนปรำอีก ๔ ช้าง แลมีม้าต้นออกยืนปรำ ๔ ม้า ล้วนมีเครื่องยศ คือ อ่างทองสำหรับน้ำกิน ถาดเงินสำหรับใส่หญ้า. ถั่ว เข้า มีสัปปทนแลแซ่บัดคร่ำทอง

ครั้นถึงเวลากำหนด พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาแต่งพระองค์ทรงเครื่องราชาภรณ์ ทรงพระมหามงกุฎ แลพระแสงสำหรับพระองค์ เสด็จออกประทับพระราชบัลลังก์ เจ้าพนักงานไขพระวิสูตรทั้ง ๒ ข้าง และบรรเลงเครื่องประโคม มีสังข์, แตร, แลกลอง เปนต้น เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว พรหมลากัง (ไม่รู้ว่าใคร) เทพมนู

ราชมนู เจ้าพนักงานรับราชทูตชูพุ่มดอกไม้ทอง ข้าราชการกราบถวายบังคม ๓ ลาแล้ว นำราชทูตเข้าไปถวายบังคมอีก ๓ ครั้ง นั่งณะที่ตามตำแหน่ง ขุนธาระกำนันเชิญพานหมากไปตั้งให้ราชทูต

ถ้าเปนราชทูตเมืองใหญ่ เสด็จออกรับที่พระราชบัลลังก์มุขกระสัน (เห็นจะเปนพระที่นั่งบุษบกมาลา ดังกล่าวมาแล้ว) แลทรงเอื้อมพระหัตถ์รับพระราชสาส์นเอง ถ้าเปนแต่ราชทูตเมืองน้อยเสด็จออกที่พระราชบัลลังก์มุขเด็จ (ราชทูตเฝ้าที่ชลาน่า) พระที่นั่ง เมื่อมีพระราชปฏิสันถารพอสมควรแล้ว ชาวที่ชักพระวิสูตรปิด พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเสด็จขึ้น ขณะนั้นชาวประโคมก็ประโคมขึ้นพร้อมกันข้าราชการกราบถวายบังคม ๓ ลาอีกครั้ง ๑

ประเพณีกระบวนแห่เสด็จประพาศ

ลักษณการที่พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา เสด็จโดยกระบวนแห่นั้นมีเปน ๓ อย่าง ถ้าเสด็จโดยปรกติ มีทหารราบถือสาตราวุธคือปืนแลดาบเปนต้น แห่เสด็จเปน ๒ สาย ๕ กอง พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยานั้นแต่งพระองค์โดยปรกติ ส่วนเสนาอำมาตย์ ซึ่งแห่เสด็จก็ไม่ได้แต่งเต็มยศ

กระบวนแห่เสด็จอย่างกลาง กระบวนทหารที่แห่เสด็จเดินเปน ๔ สาย แต่จำนวนพล ๕ กองเหมือนกัน (น่าจะเปน ๗ กอง) ส่วนพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงพระมหามงกุฎ แลเครื่องราชาภรณ์ ผู้ที่เข้ากระบวนเสด็จ แต่งตัวเต็มยศตามบันดาศักดิ์

ถ้าเสด็จเปนกระบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ ทหารที่แห่เสด็จ ๙ กอง พลทหารล้วนสรวมเสื้อแดงหมวกทอง แห่เสด็จเปน ๘ สาย มีกระบวนช้างเขนซ้ายขวา ส่วนกระบวนการมงคล (เห็นจะหมายความว่ามีเครื่องพระพิไชยมงคลแห่เสด็จ) คือ ธงไชยกระพื้อธวัช ๘ ชั้น (เห็นจะหมายว่าธงกระบี่ธวัช แต่ ๘ ชั้นจะหมายความว่ากระไรไม่เข้าใจ) เบื้องหลังธงไชยธงสวัสดิธวัช ๘ ชั้น (น่าจะเปนครุธธวัช แต่ทำไมจึ่งเอาไปไว้หลัง ไม่เดินคู่กันไม่เข้าใจ) มีฉัตรไชยโก ๙ ชั้น ๘ คัน ฉัตรชั้นเดียว ๘ คัน พัดโบก ๘ เล่ม จามร ๘ คัน ทานตวัน ๘ คัน บังสูร ๘ คัน แลฆ้องไชย, กลองชนะ, สังข์, แตร ๘ (รายการตอนนี้ยุ่ง ไม่มีประโยชน์ที่จะสอบ) ส่วนพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาถ้าเสด็จโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่อย่างนี้แล้ว ย่อมทรงเครื่องราชาภรณ์เต็มพระเกียรติยศ พระราชวงษานุวงษ์แลเสนาอำมาตย์ก็แต่งเต็มยศเหมือนกัน

ประเพณีสรงสะการพระบรมศพ

เมื่อสมเด็จพระเจ้ามหาธรรมราชา พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาสวรรคต ได้จัดการพระบรมศพตามโบราณราชประเพณี ดังนี้ คือ สรงน้ำชำระพระบรมศพสอาดแล้ว ถวายพระสุคนธ์สรงพระบรมศพ แล้วเอาผ้าคลุมบรรธมมีลายริมเงินคลุมพระบรมศพไว้ จนถึงเวลา (พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่) สรงพระบรมศพ ครั้นสรงเสร็จแล้วถวายพระภูษาอาภรณ์ทรงพระบรมศพ แลทรงสังวาลแลพระชฎา (เชิญ

พระบรมศพสู่พระบรมโกษฐ์) ประดิษฐานไว้ยังพระแท่นในพระมหาปราสาท

ประเพณีสมโภชพระราชกุมาร

พระราชโอรสแลพระราชธิดาของพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยานั้นมีประเพณีที่ได้สมโภช ๑๐ ครั้ง คือ

(๑) เมื่อประสูตรแล้วได้ ๓ วัน โปรดให้สมโภชครั้ง ๑

(๒) ประสูตรได้เดือน ๑ โปรดให้สมโภชขึ้นพระอู่ครั้ง ๑

(๓) เมื่อพระชันษาราว ๗ เดือน ๘ เดือน ๙ เดือน คือ เมื่อพระทนต์ขึ้น โปรดให้สมโภชครั้ง ๑

(๔) พระชันษาล่วงขวบ ๑ แล้ว เมื่อพระกุมารนั้นทรงพระดำเนินได้ โปรดให้สมโภชครั้ง ๑

(๕) เมื่อพระชันษาล่วง ๓ ขวบแล้ว เมื่อพระราชกุมารลงสรงน้ำได้ โปรดให้สมโภชครั้ง ๑

(๖) เมื่อพระชันษาได้ ๙ ขวบบ้าง ๑๐ ขวบบ้าง ๑๑ ขวบบ้าง ทำพระราชพิธีโสกันต์ โปรดให้สมโภชครั้ง ๑

(๗) เมื่อพระชันษาได้ ๑๓ ขวบ ถ้าเปนพระราชโอรสทรงผนวชเปนสามเณร ถ้าเปนพระราชธิดา ทรงผนวชเปนชี โปรดให้สมโภชครั้ง ๑

(๘) เมื่อพระชันษาได้ ๑๖ หรือ ๑๗ หรือ ๑๘ หรือ ๑๙ ทำการวิวาหมงคล โปรดให้สมโภชครั้ง ๑

(๙) เมื่อพระชันษาได้ ๒๑ (ถ้าเปนพระราชกุมาร) ทรงผนวชเปนพระภิกษุ โปรดให้สมโภชครั้ง ๑

(๑๐) เมื่อพระชันษาได้ ๒๕ ทำพิธีมงคลเบ็ญจาภิเศก (คือพิธีเบ็ญจเพศ โปรดให้สมโภชอีกครั้ง ๑)

ว่าด้วยเกียรติยศกรมพระราชวังบวร

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งเปนพระมหาอุปราชนั้น ได้รับพระราชทานผลประโยชน์กึ่งหนึ่งของพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา แล ตามประเพณีในกรุงศรีอยุทธยานั้น กรมพระราชวังบวรเปนผู้รับพระราชโองการของพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา ประกาศสั่งในพระนครทั้ง ๔ ตำบล ๘ ตำบลว่า ในวันพระเดือนละ ๔ วันนั้น ห้ามมิให้พวกพรานแลชาวประโมงทำปาณาติบาต แลห้ามมิให้ใช้โคกระบือที่มีครรภ์ หรือโคกระบือที่ลูกยังไม่อย่านม อีกประการ ๑ มีพระราชกำหนดห้ามมิให้พระราชวงษานุวงษ์ แลเสนาอำมาตย์ทั้งหลายกดขี่ข่มเหงอาณาประชาราษฎร เช่นไปเที่ยวเก็บริบเอาทรัพย์สมบัติของเขาเปนต้น แม้พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาเองจะมีพระราชประสงค์ของสิ่งใด ซึ่งเปนสมบัติของราษฎร ก็ต้องซื้อตามประเพณีบ้านเมือง เว้นไว้แต่ในเวลามีเหตุการณ์จำเปนเกิดขึ้น เช่นในเวลาทำการณรงค์สงครามเปนต้น จึ่งจะบังคับให้เก็บเอาทรัพย์สิ่งของซึ่งจำเปนจะต้องใช้ในราชการมาใช้ได้ แต่ถึงกระนั้น เมื่อเสร็จราชการสงครามแล้ว ต้องคืนให้แก่เจ้าของเดิม.

ส่วยแลอากร

สิ่งของต่าง ๆ ซึ่งต้องใช้ในราชการ อันมีอยู่ตามหัวเมืองขึ้นกรุงศรีอยุทธยาต้องส่งเข้ามาเปนส่วยถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา มีรายชื่อเมืองแลชื่อของส่วย ดังนี้

เมืองบางตะพาน	ทองคำ
เมืองกาญจนบุรี	ตะกั่ว (ดีบุก)
เมืองศรีสวัสดิ์	ตะกั่ว ,,
เมืองนคร	ตะกั่ว ,,
บ้านกระจับ	ตะกั่วนม
ข้าช้าง	(ตีความไม่ออก)

เขาสมุท (เห็นจะไม่ใช่สมุกด้วยไม่มีถ้ำ เกาะรังนกที่จริงอยู่ในเหล่าเกาะแขวงมณฑลชุมพร) รังนก

คลองสวี บ้านวรา	พลอยต่างๆ
บ้านตะโกในเขตรเมืองจันทบุรี	เพ็ชรเถื่อน (ไม่รู้ว่าอะไร)

ในเขตรเมืองลพบุรี

บ้านปอหิต	ทองแดง
เขตรกะมันไป บ้านตองจัก แลเกิดภายหลัง	เหล็ก

เมืองนครนายก จันทน์ชมด
เมืองนครคีรี เนื้อไม้
เมืองหูหิตตอ ,,
เมืองตุกกะตงฏู ,,
บ้านสารคาม กำยาน
บ้านเกษตร
บ้านนางพุก
ในเขตรเมืองศรีสวัสดิ์
ตะวะกะเหรี่ยง
เขากลองแขกมอ ในเขตรกาญจนบุรี
บ้านมะแส เมืองระยอง
บ้านทับงา เขตรเมืองราชบุรี
เมืองอิดพี่ เมืองแม่นัด
เมืองมินชิน เมืองกะแต เมืองบุริน
บ้านสำเภา เมืองชลบุรี

ทั้ง ๑๐ แห่งนี้ ส่งส่วยสีดาปากนก แลสิ่งของต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ

งาช้าง
ฝาง
กำมถัน
ดินประสิว

ผ้าขาว ผ้าแดง

เสื่อต่าง ๆ

ไม้แดง ไม้ดำ

เมืองชุมพร เมืองตานี เสื่อหวาย

บ้านกำแพง (เพ็ชร์) เมืองพิศณุโลก ไม้ ไม้ไผ่

เมืองสุพรรณ นครไชยศรี ถ่าน

ส่วย ๒๑ อย่างต่าง ๆ ซึ่งต้องถวายตามประเพณีเดิม ยังมีของส่วยบางอย่าง ซึ่งราษฎรผู้ทำหรือเก็บหาสิ่งของเหล่านั้น จะส่งเงินแทนได้ สิ่งของส่วยจำพวกนี้ คือ น้ำรัก น้ำมันยาง น้ำมันปลา น้ำผึ้ง น้ำตาล น้ำอ้อย ชัน แลสีน้ำรักต่าง ๆ ปลาน้ำจืดน้ำเค็ม แลส่วยสิ่งของ ๑๒ อย่างเหล่านี้ ได้เรียกเก็บเงินแทนปี ๑ เปนเงินคนละ ๔ บาท

แต่ส่วนงาช้าง ฝาง ตกั่วนม ไม้ดำ ไม้แดง ชัน รัก จันทน์ชมด ครั่ง ในสิ่งของ ๙ อย่างนี้ ในการที่จะส่งลงเรือไปจำหน่ายต่างประเทศ ห้ามมิให้ผู้อื่นส่งไป นอกจากคลังสินค้า เปนผลประโยชน์ของหลวง ได้พระราชทรัพย์ราวปีละ ๕๐๐๐ ชั่ง

ส่วยที่กล่าวตอนนี้ ตลอดจนชื่อท้องที่ ไม่มีอะไรสอบจึงลงไว้ตามฉบับพม่า

ภาษีอากร

ภาษีอากรต่าง ๆ ซึ่งเก็บในกรุงศรีอยุทธยา นอกจากส่วยและจำนวนเงินซึ่งเก็บได้ มีต่างประเภท ดังนี้ (จำนวนเงินในฉบับพม่าลงไว้แต่ตัวเลข ไม่บอกว่าชั่งหรือบาท พิเคราะห์ดูเข้าใจว่าจะหมายว่าชั่ง แม้บางแห่งดูจำนวนเงินอยู่ข้างจะมากเกินไป ก็ไม่อัศจรรย์ ด้วยไทยที่พม่าได้ตัวไปให้การ โดยมากคงจะไม่รู้จำนวนจริง และจะตั้งใจบอกให้มากด้วย คือ)

(๑) อากรสวน ๓๐๐๐ ชั่ง

(๒) อากรสุรา ๒๕๐๐๐ ,,

(๓) อากรบ่อนเบี้ย ๒๕๐๐ ,,

(๔) ภาษีผ่านด่านขนอน ๘๐๐ ,,

(๕) สุ่นหสุ่น (ผู้แปลว่าภาษีหอมกะเทียม เห็นจะหมายความว่าอากรสมพักศร) ๒๐๐ ชั่ง

(๖) ภาษีอินโอยะแตก (ผู้แปลว่าภาษีโรงร้าน เห็นจะหมายความว่าอากรตลาด หรือจังกอบ) ๓๐๐ ชั่ง

(๗) ภาษีสำเภาขาเข้า (คือเก็บค่าปากเรือ) ๓๐๐๐ ชั่ง

วิธีเก็บภาษีขาเข้า เก็บไม่เสมอกัน ถ้าเปนเรือของเมืองที่มีทางพระราชไมตรี แลไปมาค้าขายไม่ขาดนั้นแล้ว เก็บภาษีตามราคาสินค้าขาเข้า ๑๐๐ ชัก ๓ ค่าปากเรือตั้งแต่กว้าง ๔ วาขึ้นไปเก็บวาละ ๑๒ บาท ถ้าเปนเรือเมืองอื่น ภาษีสินค้าเก็บ ๑๐๐ ชัก ๕ ค่าปากเรือเก็บวา

ละ ๒๐ บาทถ้าสินค้าที่พาเข้ามาเปนของที่ต้องพระราชประสงค์ ไม่เก็บภาษีสินค้า เก็บแต่ค่าปากเรือ

(๘) ภาษีเงิน (เห็นจะเปนข้าราชการ) ๕๐๐ ชั่ง

(๙) ภาษีหมาก ไม่ได้ส่งคลัง ๕๐๐ „

(๑๐) ภาษีหม้อน้ำ (เข้าใจว่าตรงกับที่เรียกว่าเครื่องดินเผา ๕๐๐ ชั่ง)

(๑๑) ค่านา (ไม่มีจำนวนเงิน)

(๑๒) ส่วยทอง (ไม่มีจำนวนเงิน)

รวมเงินภาษีอากรผลประโยชน์ที่เก็บได้ในกรุงศรีอยุทธยาเท่าที่รู้จำนวนเปนเงินปีละ ๑๓๘๐๐ ชั่ง

รายจ่ายพระราชทรัพย์

พระเจ้ากรุงศรีอยุทธยาทรงจ่ายพระราชทรัพย์ (ประจำปี) ในการต่าง ๆ มีรายการแลจำนวนเงินดังนี้ คือ

(๑) พระราชทานนิตยภัตร แลอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสงฆ์เปนเงิน ๑๐๐ ชั่ง

(๒) ในการสมโภชพระพุทธบาท เมื่อเสด็จขึ้นไปนมัสการคราว ๑ ตั้งต้นกัลปพฤกษ์ ๔ ต้น โปรยทานต้นละชั่ง ๗ วัน รวมเงิน ๒๘ ชั่ง ตั้งศาลาท่อทาน ๒ หลังเลี้ยงสัปปรุษเปนเงิน ๓๕ ชั่ง พระราชทานอาหารบิณฑบาตเลี้ยงพระสงฆ์ เปนเงิน ๑๒ ชั่ง รวม ๗๕ ชั่ง

(๓) มีงานมโหรศพสมโภชพระพุทธสิหินทร ที่วัดพระศรีสรรเพ็ชญ ๓ วัน เปนเงิน ๖ ชั่ง ถวายในการปฏิสังขรณ์วัดพระมหาธาตุเมืองพิศณุโลก เมืองสวรรคโลก แลเมืองนครศรีธรรมราช ปี ๑ แห่งละ ๓ ชั่ง รวม ๙ ชั่ง

(๔) พระราชทานพระกฐินปี ๑ เปนเงิน ๑๐๐ ชั่ง

(๕) พระราชทานค่าเข้าสารเลี้ยงพระทุกวัดรวมปีละ ๑๐๐ ชั่ง

(๖) พระราชทานปฏิสังขรณ์พระอารามที่สลักหักพังปีละ ๑๐๐ ชั่ง

(๗) พระราชทานในเวลานักขัตฤกษ์สงกรานต์ แลมีสุริยอุปราคา จันทรอุปราคา รวมปีละ ๒๕ ชั่ง

(๘) พระราชทานแก่บรรดาผู้อนาถาทุพลภาพปีละ ๑๐ ชั่ง

(๙) พระราชทานเปนเงินอุทิศในการปฏิสังขรณ์พระพุทธบาทปีละ ๑๐๐ ชั่ง รวมพระราชทรัพย์ที่พระราชทานในพระราชกุศลปีละ ๖๑๙ ชั่ง

นอกจากจ่ายพระราชทรัพย์ในการพระราชกุศล พระราชทานเบี้ยหวัดแก่พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการ โดยอัตราดังนี้

(๑) พระมหาอุปราชปีละ ๕๐๐ ชั่ง

(๒) พระอรรคมเหษีปีละ ๓๐๐ ชั่ง

(๓) พระราชโอรสธิดาที่ทรงพระกรุณา (เห็นจะหมายความว่าชั้นเจ้าฟ้าพระองค์ ๑) ปีละ ๑๐๐ ชั่ง

(๔) พระราชโอรสธิดารองมา (เห็นจะหมายความว่าชั้นพระองค์เจ้า) ปีละ ๕๐ ชั่ง

(๕) พระราชนัดดาองค์ ๑ ปีละ ๒๐ ชั่ง

(๖) พระสนมรวมเงินปีละ ๒๐๐ ชั่ง ได้คนละ ๕๐ ชั่งบ้าง ๔๐ ชั่งบ้าง ๓๐ ชั่งบ้าง ๒๐ ชั่งบ้าง ๑๐ ชั่งบ้าง ๕ ชั่งบ้าง

(๗) เบี้ยหวัดพระราชทานข้าราชการฝ่ายน่า รวมเงินปีละ ๑๕๐๐ ชั่ง มีอัตราต่างกัน ข้าราชการผู้ใหญ่ได้คนละ ๕๐ ชั่งบ้าง ๔๐ ชั่งบ้าง ๓๐ ชั่งบ้าง ๒๐ ชั่งบ้าง ๑๐ ชั่งบ้าง

ส่วนข้าราชการผู้น้อยมีอัตราได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดคนละ ๕ ชั่งบ้าง ๔ ชั่งบ้าง ๓ ชั่งบ้าง ๒ ชั่งบ้าง ชั่ง ๑ บ้าง

นอกจากเงินที่พระราชทานประจำปีดังกล่าวมาแล้ว ยังมีเงินคงพระคลังไว้สำหรับเตรียมใช้ในราชการ คือ

(๑) เตรียมไว้ใช้ในการทัพศึก ๕๐๐๐ ชั่ง

(๒) เตรียมไว้ใช้ในการพระราชพิธีพิเศษ มีการพระเมรุเปนต้น ๔๐๐๐ ชั่ง

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

(ตารางนี้ผิดมากนัก เห็นพม่าจะคิดทำขึ้นเอง)

รายพระนามกษัตริย์ย่อ	นอกราชสมบัติ	ในราชสมบัติ	พระชนม์	ศักราชเสด็จสวรรคต	หมายเหตุ
๑ พระเจ้าปทุมสุริยวงษ์	๑๖	๓๕	๕๑	๕๓๖	
๒ พระอินทราชาโอรส ๑	๓๔	๓๕	๖๙	๕๕๑	แผ่นดินนี้มี ๒ กษัตริย์ครองราชสมบัติ
๓ พระจันทราชาอนุชา ๒	๓๓	๕	๓๘	๕๕๖	
๔ พระร่วงโอรส ๓	๓๕	๓๐	๖๕	๕๑๖	
๕ พระฦๅอนุชา ๔	๓๒	๒๕	๕๗	๖๑๑	
๖ พระยาโคตบองชื่อสี่ต่างวงษ์	๒๕	๒๙	๕๔	๖๔๐	โคตบองหนีไปเมืองล้านช้าง
๗ พระยาแกรก (ตั้งพระวงษ์ใหม่)	๓๐	๒๓	๕๓	๖๖๓	๖๖๐
๘ พระเจ้าสายน้ำผึ้ง โอรส ๗	๓๕	๒๗	๖๒	๖๙๐	๖๘๗
๙ พระสุธรรมราชโอรส ๘	๒๙	๒๐	๔๙	๗๑๐	

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระชนม์	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ
๑๐ พระราชาธิบดี	๔๘	๒๐	๖๘	๗๓๐	เชื้อพระวงษ์ ปทุมสุริยวงษ์
๑๑ พระราเมศวร โอรส ๑๐	๒๙	๑๐	๓๙	๗๔๐	
๑๒ พระบรมราชา โอรส ๑๑	๔๓	๙	๕๒	๗๔๙	
๑๓ พระมหาธรรม ราชาโอรส ๑๒	๓๒	๑๙	๕๑	๗๖๘	
๑๔ พระมหาจักร พรรดิโอรส ๑๘.	๓๑	๙	๔๐	๗๗๔	
๑๕ พระหังษัง อนุชา ๑๔	๒๘	๓๗	๖๕	๘๑๑	
๑๖ พระบรมราชา ธิราชอนุชา ๑๕	๓๘	๓๐	๖๘	๘๔๑	
๑๗ พระบรมติโลก โอรส ๑๖	๔๕	๑๒	๕๗	๘๕๓	
๑๘ พระมหาราชา ธิบดีอนุชา ๑๗	๓๘	๑๗	๕๕	๘๗๐	

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย ย่อ	นอกราชสมบัติ	ในราชสมบัติ	พระชนม์	ศักราช เสด็จสวรรคต	หมายเหตุ
๑๙ พระสาธิราช โอรส ๑๘	๓๐	๓๓	๖๓	๙๐๓	
๒๐ พระสาธิมรัง โอรส ๑๙	๔๕	๑	๔๖	๙๐๔	
๒๑ สมเด็จพระมารดา	๖๐	๑	๖๑	๙๐๕	
๒๒ พระสาธิราชา โอรส ๒๐	๒๐	๒๓	๔๓	๙๒๘	พระเจ้าช้างเผือกมาก
๒๓ พระมหินทร์ โอรส ๒๒	๒๖	๓	๒๙	๙๓๑	
๒๔ เจ้าฟ้าจองเจียน	๔๐	๑๒	๕๒	๙๔๓	
๒๕ พระนเรศร์ โอรส ๒๔	๒๕	๒๓	๔๘	๙๖๖	พม่าเรียกญ่องรันมางตรา
๒๖ พระไชยราชา โอรส ๒๕	๓๐	๓	๓๓	๙๖๙	วงษ์พระเจ้าปทุมสุริยวงษ์

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย ย่อ	นอกราชสมบัติ	ในราชสมบัติ	พระชนม์	ศักราชเสด็จสวรรคต	หมายเหตุ
๒๗ ขุนศรีนเรศ อำมาตย์ ขุนชิณราช	๕๗	๒	๕๙	๙๗๓	
๒๘ พระศรีแสน โอรส ๒๖	๔๒	๔	๔๖	๙๗๕	
๒๙ พระไชยนาท อนุชา ๒๘	๔๔	๔	๔๘	๙๗๙	
๓๐ พระสุรินทราชา โอรส ๒๙	๓๐	๔	๓๔	๙๘๓	
๓๑ พระอนุราชา อนุชา ๓๐	๓๒	๖	๓๘	๙๘๙	
๓๒ พระรามาธิบดี สุริยวงษ์ โอรส ๓๑	๒๐	๓	๒๓	๙๙๒	
๓๓ พระบรมราเมศวร อนุชา ๓๒	๒๑	๓	๒๔	๙๙๕	

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนามกษัตริย ย่อ	นอกราชสมบัติ	ในราชสมบัติ	พระชนม์	ศักราชเสด็จสวรรคต	หมายเหตุ
๓๔ พระเทียร (ราชา) มหาจักรพรรดิ	๕๓	๑	๕๔	๙๙๒	เปนเชื้อพระวงษ์ พระเจ้าปทุมสุริยวงษ์ พระเจ้าช้างเผือก ๗ ช้าง
๓๕ พระมหินทร์ โอรส ๓๔	๓๐	๓	๓๓	๙๙๙	
๓๖ พิศณุราชา	๔๓	๔	๔๗	๑๐๐๓	
๓๗ พระอินทราชา โอรส ๓๖	๓๑	๘	๓๙	๑๐๐๑	
๓๘ พระรามาธิบดี โอรส ๓๗	๒๒	๘	๓๐	๑๐๑๙	
๓๙ พระไชย (ราชา) อนุชา ๓๘	๒๗	๙	๓๖	๑๐๒๐	
๔๐ พระเอกาทศรฐ อนุชา ๓๙	๓๕	๗	๔๒	๑๐๓๕	
๔๑ พระเจ้าทรงธรรม	๓๗	๙	๔๖	๑๐๔๔	

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระชนม์	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ
๔๒ พระรามาธิบดี ศิริวงษ์ โอรส ๔๑	๒๕	๕	๓๐	๑๐๔๙	
๔๓ พระรามาธิเบศร์ ปราสาททอง	๓๒	๖	๓๘	๑๐๕๕	
๔๔ พระนารายน์ โอรส ๔๓	๒๐	๗	๒๗	๑๐๖๒	
๔๕ เจ้าพระยาสุรสีห์ (คือ พระธาดาธิเบศร์)	๕๕	๙	๖๔	๑๐๗๑	รวม ๕๐
๔๖ พระสุรินทราชา	๔๙	๗	๕๖	๑๐๗๘	
๔๗ พระภูมินทราชาธิราชโอรส ๔๖	๓๕	๒๐	๕๕	๑๐๙๘	
๔๘ พระธรรมราชาอนุชา ๒๗	๕๑	๒๒	๗๓	๑๑๒๐	
๔๙ พระอุทุมพรราชาโอรส ๔๘	๒๘	๓ เดือน	—	ทรงผนวช	

ตารางรายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

รายพระนาม กษัตริย ย่อ	นอกราช สมบัติ	ในราช สมบัติ	พระชนม์	ศักราช เสด็จ สวรรคต	หมายเหตุ
๕๐ พระเอกาทศ ราชาเชษฐา ๔๙	๓๙	๙	๔๘	๑๑๒๙	แผ่นดินนี้มีพระเจ้าแผ่นดิน ๒ พระองค์ ครั้นศักราช ๑๑๒๙ กรุงเสีย

